

Turizmde Mimarlık ve Kültürel Miras

III

(ITCAC 2023)

Editörler

Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN | Prof. Dr. Nuray TÜRKER
Prof. Dr. Tülay CENGİZ TAŞLI | Doç. Dr. Oğuz DİKER
Dr. Öğr. Üyesi Sibel Ayyıldız | Arş. Gör. Ayşe Nur USLU

Turizmde Mimarlık ve Kültürel Miras

III

(ITCAC 2023)

Editörler

Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN | Prof. Dr. Nuray TÜRKER
Prof. Dr. Tülay CENGİZ TAŞLI | Doç. Dr. Oğuz DİKER
Dr. Öğr. Üyesi Sibel Ayyıldız | Arş. Gör. Ayşe Nur USLU

ISBN: 978-625-6321-97-7

PA Paradigma Akademi Yayınları
Sertifika No: 69606

PA Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım
Fetvane Sokak No: 29/A
ÇANAKKALE
e-mail: fahrigoker@gmail.com

Tasarım&Kapak: Himmet AKSOY

Matbaa: Meydan / 99 Baskı
Sertifika No: 76711

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığında alınan bandrol ve
ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Temmuz 2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
Hediyelik Eşyaların Bir Kültür Objesi Olarak Değerlendirilmesi: Safranbolu'ya Gelen Yerli Turistler Üzerine Bir Araştırma.....	1
Fatma Esra KARADENİZ - Doç. Dr. Cenk Murat KOÇOĞLU	
Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliğinin Sağlanmasında Bir Araç Olan Ekomüze Kavramının "İstiklal Yolu" Kültür Rotası Üzerinden İncelenmesi.....	15
Ayşe Nur OĞUZ TANRIVERDİ - Demet EROL	
İzmir'de Tarihi Çeşmelerin Tespiti ve Mevcut Durum Değerlendirmesi....	41
Çağla ERCANLI - Aleya ÖNDER - Ayşe Elvan YAŞAR	
Halen Kullanılmakta Olan Geleneksel Konutlardan Örnekler	61
Aylin ÖZODABAŞ	
Kültürel Mimari Mirasın Kolektif Bellek İnşasındaki Rolü: Arhavi Çay Fabrikası.....	85
Zehra EMİNAĞAOĞLU - Ceyda Yurttaş ŞAHİN	
The Effects of Local Culture on Boutique Hotel Design: The Case of Konya.....	101
Zeynep YILDIZ	
Arkeolojik Alanlarda Eğitim Projesi: Troia'dan Çanakkale'ye Vazgeçilmez Topraklar	115
Ali Akın AKYOL - Selma KÖSEOĞLU	
Engelsiz Turizm İçin Sosyal Medya: Teknoloji Kabul Modeli ile Dezavantajlı Bireyler İçin Bir Çerçeve	133
O. Can YILMAZDOĞAN - Şevval POLAT	
Historic landscape reinterpretation as a driver for cultural tourism: A case study of Buddhist monastic site at Jetavana, Sravasti, India	153
Amit BHATTACHARYA - Suchandra BARDHAN	

Endüstriyel Miras İçin Sürdürülebilir Bir Yönetim Çerçevesi: Mines of Rammelsberg Örneği	179
Fadime ÇETİNKAYA - Hakan SEZEREL	
Sinop Ayancık, Yenikonak Köyü, Otmanlı Çeşmesi	197
Veysel TOKDEMİR - Durmuş GÜR	
Gastronomi Müzeleri İle İlgili Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi...219	
Işıl CANKÜL - Duran CANKÜL	

Hediyelik Eşyaların Bir Kültür Objesi Olarak Değerlendirilmesi: Safranbolu'ya Gelen Yerli Turistler Üzerine Bir Araştırma

Fatma Esra KARADENİZ^a
Doç. Dr. Cenk Murat KOÇOĞLU^b

^aKarabük University, Department of Cultural Heritage and Heritage Site
Management (İnterdisciplinary)
fatmaesrakaradeniz@gmail.com

^bKarabük University, Safranbolu Faculty of Tourism
cmkocoglu@karabuk.edu.tr

Özet

Kentsel Türk tarihinin korunmuş iyi örneklerinden ve Osmanlı döneminin izlerini bugüne kadar taşımış nadir destinasyonlardan biri olan Safranbolu, Taş, ahşap ve kerpiç malzemeler ile yapılmış konakları ve ananevi şehir dokusuyla tamamı sit alanı olarak bir müze kent konumundadır. Bu özellikler sebebiyle de Unesco tarafından 1994 yılında tüm Dünya için önemli olduğu düşünülerek Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır. Bu sebeple kültürel miras kaynaklı turizm faaliyetlerinde Safranbolu'ya da gün geçtikçe ilgi artmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Safranbolu'daki hediyelik eşyaların bir kültür objesi olarak değerlendirilmesiyle ilgili yerli turistlerin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Araştırmada nicel veri toplama yöntemlerinden biri olan anket tekniği kullanılmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre, Safranbolu'daki turistik hediyelik eşyaların, yerli turistler tarafından bir kültür objesi olarak değerlendirildiği, turistlerin bu hediyelik eşyaları sıklıkla satın aldıkları ve hediyelik eşyaların Safranbolu'nun tanıtımı için önemli bir unsur olarak görüldüğü değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Safranbolu, Turistik eşya, Kültür objesi

The Evaluation Of Souvenirs As A Cultural Object: A Study On Local Tourists Visiting Safranbolu

Abstract

Safranbolu is one of the best preserved examples of urban Turkish history and is one of the rare places that have carried the traces of the

Ottoman period to this day. It is one of the settlements officially declared as a protected area with its mansions made of stone, wood and adobe materials and its traditional city texture. Due to these features, Safranbolu was included in the World Heritage List by Unesco in 1994, considering that it is important for the whole world. For this reason, interest in Safranbolu is increasing day by day in cultural heritage-based tourism activities. The aim of this study is to evaluate the views of domestic tourists on the evaluation of souvenirs in Safranbolu as a cultural object. Survey technique, which is one of the quantitative data collection methods, was used in the research. According to the results of the analysis, it was evaluated that touristic souvenirs in Safranbolu are evaluated as a cultural object by domestic tourists, tourists frequently buy these souvenirs and souvenirs are seen as an important element for the promotion of Safranbolu.

GİRİŞ

Hediyelik eşyalar genellikle turizm çatısı altında kendine yer bulmaktadır ve turizmin harcama kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Günlük rutinden çıkılarak seyahat deneyimi yaşayan insanların ziyaret ettikleri yerleri temsil nesnelere ile hatırlamaktadırlar. Gidilen yeri sembolize eden, hatıra olarak saklanabilen, sergilendiğinde gören kişiyi meraklandıran, o yöreyi hatırlatacak olan hediyelik eşyaların, anı nesnelere kültür değerleri yansıması açısından önemlidir. Ayrıca her kültürün ritüelleri arasında olan hediye alma-verme kültürel değerlerin yaşatılmasında da önemli bir rol almaktadır.

Turistik hediyelik eşyalar genellikle geleneksel tekniklerden, geleneksel hammaddelerden izler taşımaktadır ve hediye edilebilecek her türlü ürün hediyelik eşya kapsamında değerlendirilebilirken hem hediyelikler hem de yörenin bütün özelliklerini yansıtabilen ürünler turistik eşya kapsamına girmektedir (Yanar, 2012). Bu sebepten birbirinden kesin bir çizgiyle ayrılamayan hediyelik eşya ve turistik eşya ifadeleri bir arada kullanılmaktadır.

Wilkins'e göre (2011), turistik hediyelik eşyaların satın alma dürtüleri 3 bölümde incelenmektedir. İkinci kişiler için hediye almak (Gordon, 1986; Kim & Littrell, 2001), seyahat tecrübelerinin anı nesnesine dönüşmesine yardımcı olması adına almak (Littrell et al., 1994; Swanson&Horridge, 2006), yaptıkları seyahatin delili için gerçekleştirilen hediyelik eşya satın almaktır. Fakat hediye olarak tercih edilen turistik eşyalarda da çoğunlukla ürünün

yerelliği, özgünlüğü, kültür ve tarih birlikteliği turistler açısından ön plandadır.

Safranbolu gibi kültürel zenginliklere sahip destinasyonlar, turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Hediyeelik eşyaların da bu turistik destinasyonlarda nasıl bir yerel kimlik oluşturduğunu ve ziyaretçilerin bu kimliği nasıl algıladığını anlamak önem taşımaktadır. Yerli turistlerin hediyeelik eşyaları nasıl seçtikleri, satın alma kararlarını etkileyen faktörleri ve harcama alışkanlıklarının turizm ekonomisine etkisi gibi konular da hediyeelik eşya ticaretinde yerel ekonomik kalkınmayı anlamak açısından önemlidir. Çünkü hediyeelik eşya satışları ile genellikle yerel el sanatları ile küçük işletmeler desteklenir. Ayrıca Yerli turistlerin hediyeelik eşyalar aracılığıyla turistik deneyimlerini nasıl gerçekleştirdikleri ve bu eşyaların onlar için taşıdığı anlamları anlamak odak noktalarından biridir. Bu çalışma; zanaatı ve kültürel mirası yansıtarak geleneksel hale getirilen turistik hediyeelik eşyaların, kültürel mirasın korunmasına olan katkılarını incelemek, literatüre katkı sağlaması bakımından gelecekteki çalışmalara referans olabilir.

Bu araştırmanın amacı, Safranbolu'ya gelen yerli turistlerin bakış açısıyla hediyeelik eşyaların bir kültür objesi olup olmadığının değerlendirilmesidir. Bu kapsamda Safranbolu'ya gelen yerli turistlerden anket tekniği ile veriler toplanmıştır. Araştırma evreninin Safranbolu seçilmesinin nedeni, Unesco Kültürel Miras Listesinde yer alması ve özellikle kültür turizmi destinasyonu olarak her geçen gün turistler tarafından tercih edilen bir destinasyon olmasıdır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Turizm Faaliyetini Gerçekleştirmenin Bir Parçası Olarak Hediyeelik Eşya

Hediyeelik eşyalar bireylerin seyahatlerinin içsel deneyimlerini hatırlamak ve destinasyonun tarihini, kültürünü, âdetlerini aktarmada bir araç olarak değerlendirilmektedir (Swanson ve Horridge, 2006). Hediyeelik eşyalar; turizm faaliyetini gerçekleştirmenin bir parçası ve seyahat edilen yerlerin anısı olarak tanımlanmaktadır (Decrop ve Masset, 2014). Seyahatlerdeki hoş anıları tamamlayan hediyeelik eşyalar maddi karşılığı olan tanıtım eşyalarıdır (Torabian ve Aria, 2016).

Turizmin gelişiminde ticari ve kültürel önemi dikkate alındığında hediyeelik eşyaların oldukça önemli rolü vardır (Tosun vd., 2007). Turistler, turizm seyahatlerini, deneyimlerini ve hatıralarını hatırlamak ve korumak için özgün hediyeelik eşyalar arayışına girerler çünkü hediyeelik eşyalar

destinasyonları ve insanları temsil etmektedir (Cave, Jolliffe ve Baum, 2013). Böylece özgün hediyelik eşyalar, kültür, tarih, miras gibi olayların ve faaliyetlerin benzersizliği üzerine kurulan nesnelere atıfta bulunmaktadır (Durko ve James, 2016). Bu nedenle özgün hediyelik eşyalar, bir amacın etnik kökeninin ya da kültürel kimliğinin önemli bir belirtecidir (Cohen, 1988).

Hediyelik ürünlerin somut olmasına karşın, hediyelik ürünleri ürün yapan özellikleri somut değildir. Turizm faaliyetlerini gerçekleştirenler hediyelik ürünlere baktığı zaman somut biçiminin ötesine bakma, soyut niteliklerin sahici bir resim işlevi görme gereksinimi bulunmaktadır. Bu nedenle hediyelik ürünlerle iletmeye çalışılan kültür öğelerinin, hediyelik ürünlerin ilettiği duyguların niteliklerini ve turistlerin değerlendirmeleri dikkate alınmaktadır. Özüne mahsus bir hediye, hediyelik ürünün işaret ettiği çevre hakkında turistlere benzersiz bir his aktarabilmeli, hediyelik ürünün niteliklerinin ve değerlerinin reel yansıması olmalı ve kullanılan materyaller yansıttığı çevreden sağlanmalıdır (Elomba ve Yun, 2018). Bu bağlamda kültür mirasının takdimi konusunda hediyelik eşyaların ayrı bir önemi vardır. Kültürel motifleri gelecek nesillere aktarmak için toplumların kullandığı önemli bir araç olan hediyelik eşyalar, satın alma davranışını olumlu yönde etkilemektedir.

Turistler Açısından Hediyelik Eşyaların Katkıları

Turistler hediyelik eşyalar aracılığı ile anımsanamayan zamanlara, mekanlara, bölgelere sanal bir hatırlama aracı olarak gidebilmektedir (Peters, 2011: 235). Bu kapsamda hediyelik eşyaların turistler açısından önemli katkıları vardır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır (Swanson ve Timothy, 2012; Çeliker ve Dulupçu, 2017; Li ve Ryan, 2018; Shtudiner vd., 2019):

- Hediyelik ürünler, turistlerin o yeri hatırlamasına katkı sunar. Ayrıca, satın aldıkları hediyelikler aracılığıyla destinasyonları anlamlandırmasını sağlar.
- Hediyelik ürünler alıcıları için destek, kanıt, hafıza, temsil vazifesi taşır.
- Hediyelik ürünler seyahat edemeyen kişilere önceki tecrübelerini tekrardan yaşamalarına ve böylelikle simgesel unsurlar olarak turistlerin anılarının canlanmasına destek olabilir.
- Turistler bireysel gelişimlerini, toplumsal ilişkilerini kuvvetlendirmek için ve kimlik yapılanması gibi sosyo-psikolojik sebeplerle hediyelik ürün alabilmektedir

- Turistler seyahat ettikleri bölgelerden satın aldıkları hediyelikleri yakınlarına hediye ederek mutlu etme aracı olarak tercih edebilmektedirler.
- Turistler seyahat ettikleri bölgelerden aldıkları hediyelik eşyaları yakınlarına göstererek bir tür takdir ya da sayılma beklentisine girmekte ve mevki simgesi olarak aldıkları ürünleri evinde veya işyerinde gösterebilmektedir.
- Turistler seyahatleri süresince aldıkları ürünler ile deneyimlerini somut olarak muhafaza edebilmekte, oraya özgü olan ürünü alarak seyahat deneyiminin hazzını çoğaltabilmektedir.

Destinasyonlar Açısından Hediyelik Eşyaların Faydası

Hediyelik eşyaların turistler açısından faydaları olduğu kadar, destinasyonlar için de önemli katkıları vardır. Bu katkılar şu şekildedir (Swanson ve Timothy, 2012; Lin ve Mao, 2015; Li ve Ryan, 2018):

- Hediyelik ürünlerin pazarlanması turizm kazançları içerisinde ciddi bir yere sahiptir.
- Turistlerin aldıkları hediyelik ürünleri etrafındakilere göstermesi ya da hediye vermesi neticesinde, çevresindekilere hediyelik ürünün alındığı yere yolculuk etmesine sebep olabilir.
- Ürünlerin kalitesi, orijinalliği, kıyaslanamaz oluşu gibi nitelikleri destinasyonun izlenimine katkı sağlayabilmektedir. Nitekim aksi durumda destinasyon imajı zarar görebilmektedir.
- Destinasyona karşı turizm talebini hediyelik ürünlerin kalitesi, orijinalliği ve kıyaslanamaz oluşu artırabilir.
- Destinasyonun kültürünün iletilmesinde hediyelik ürünlerin rolü önemlidir.
- Destinasyonu yeniden ziyaret etme arzusu uyandırır ve destinasyona bağlılığını olumlu yönde etkiler.

Safranbolu Hediyelik Eşyaları

Hediyelik eşyaların üretiminde çeşit çeşit madde kullanılabilirken, hediyelik eşyaların hammaddesi olarak Türkiye’de; lif, taş, maden, toprak, ahşap, deri ve hayvansal artık olan, ince dallar, sapsar ve ağaç şeritler olmak üzere çeşitli hammaddeler kullanılabilir (Yanar, 2012). Hediyelik eşyaların

yapımını biçimlendiren en önemli unsur o bölgenin sahip olduğu üretim kaynaklarıdır.

Maddi kültürün temel ilkelerinden biri olan zanaat, sosyal değerler, inanışlar ve coğrafi konum vb gibi etmenler tarafından üretilir; kültürel değerlerin ebedileştirilmesinde ve sürdürülmesinde görev alır; özüne mahsus, yegâne ve yöresel özellikleri barındırır (Hünerel ve Er, 2012). Zanaat çalışmaları; yöresel bilginin ebedileştirildiği kültürel anlamda güçlü bir yerel etiket taşır. Bu sebeple zanaat günlük yaşam yoluyla alakalı bilgiyi, üretilen eserler aracılığı ile aktaran bir vasıta olarak ortaya çıkmaktadır. Zanaat üretimi olan ürünler görevini yerine getirirken buldukları bölgenin niteliklerini üstlenerek, onlara verilen değerler ile başkalaşmaktadır Yöresel bilgi ve yöresel merkezli uygulamanın yerini global pazar için çalışan modern üretim almıştır. Yöresel üretim, üretim prosesi ve yöresel malzemenin yok olmasına; malzemenin ve üretimin sıradanlaşması sebep olmaktadır (Köse & Akbulut, 2019, Heskett, 2001). Bu koşullar altında el sanatları üretiminin sürekliliği, yöresel etiketi ve geleneksel yöntemleri gözler önüne serebilecek turistik pazarlara ait üretimleri ile karşılaşmaya gayret edilmektedir (Cohen, 1988, Cohen, 1989, Heskett, 2002). Zanaat üretimi ürünler yapıldıkları bölgenin temsili vasfını taşımaktadır. Malzeme ve üretim; bölgesel olarak ziyaret gerçekleştirilen destinasyona ait manalar içermektedir (Bağlı, 2001; Köse & Akbulut, 2019).

Safranbolu UNESCO Dünya Miras Kenti listesine 1994 yılında mimari yapıları ile girmiştir. 1994 yılından itibaren turistik kent vasfını almaya başlamıştır. Mimari yapısı ile tanınan Safranbolu'da yöresel ürünlerin ve üretim yöntemlerinin de muhafaza edilmesi ve turizme kazandırılması mecburiyeti meydana çıkmıştır. Günlük kullanıma ait ürünleri turistik ürünlere dönüştürme çabasını zanaat geleneğini devam ettiren üreticiler üstlenmektedir. Geleneklere özgü olarak üretilen bazı ürünler turizm faaliyetlerine ait sergilemeler ile yeni anlamlar edinmiş ve üretim şeklinin sahnelendiği turistik bir ürüne dönüşmüştür. Safranbolu'da turizm faaliyetlerinin kuvvetlenmesi ile geleneksel el sanatları üretimi farklılaşmış ve arz-talep dengesinde revizyona uğramıştır. Bakırcılık-kalaycılık, yemenicilik gibi zanaat dalları ile ilgilenen üreticiler, kendilerini turizme uyarlayarak ayakta kalmaya çalışmaktadırlar. Özellikle de demirciler tarafından Safranbolu evlerinde kullanılan geleneksel kapı göbeği, menteşe, kapı tokmağı gibi ürünler üreterek turistik ürün olarak satmaktadır. Aynı zamanda restorasyonu gerçekleşen yapılarda kullanılması üzere ürettikleri

kapı aksesuarlarıyla geğmişin izlerini tekrardan üretmeye devam etmektedirler (Karabük Valiliği, 2011).

Safranbolu'daki hediyelik eşyalara baktığımızda geleneksel Safranbolu evlerinin mimari yapısı baz alınarak ahşaptan şekerliklerin yanı sıra kalemlikler, kartvizitlikler gece lambaları, aplikler vb. aydınlatma ürünleri, magnetler, anahtarlıklar, şekerleme kutuları, Safranbolu evleri kapı göbeği anahtarlıklar, menteşeler, kapı tokmakları genellikle karşımıza çıkan ürünlerdir. Ahşap tercih edilmesinin sebebi Safranbolu bölgesinin sahip olduğu üretim kaynaklarından ve daha az maliyetli olduğundandır. Turizme katma değer olması bakımından maket ev üretimi gelişmiş ve istihdam oluşturmuştur. Fakat bunların dışında diğer hediyelik ürünlerin pazarlanmasında gerçekleşmemiş ve son yıllarda ucuz maliyetli ithal ürünlerden oluşun al-sat haline gelmiştir. Bunların dışındaki diğer hediyelik eşyaların çoğu ithal olan seri üretimli ve o kentin isminin basılı olduğu hediyelikler turizm bölgelerindeki küçük dükkanlarda yerelde imal edilip turizm bölgelerinin pazar yerlerinde satılan ürünler olmuştur (Özdemir, 2011).

YÖNTEM

Hediyelik eşyalar; turistler için bir destinasyonu ziyaret etmenin ve yaşadıkları deneyimlerini canlı tutmanın önemli bir parçasıdır. Bu sebeple turistlerin yaptıkları alışverişlerde hediyelik eşyaların ve hediyelik eşyaları satın alma kararını etkileyen faktörlere bakış açısının ayrı bir yeri vardı. Bu amaçla Turistler açısından hediyelik eşyaların onlar için taşıdığı anlamı ve satın alma kararlarını anlamak adına gerçekleştirilen birçok çalışma mevcuttur.

Bu çalışmada; Safranbolu'ya gelen yerli turistlerin hediyelik eşyalara kültür objesi olarak bakış açısı ve satın alma kararını incelemek amaçlanmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği tercih edilmiştir. Anket formu literatürdeki araştırmalardan derlenmiştir. Anket formunda, demografik özelliklere ilişkin 6, seyahat kararlarına ve deneyimlerine ilişkin 4 ve Safranbolu'dan hediyelik eşya satın alma tercihlerine ilişkin 4 soru olmak üzere toplam 14 soru vardır.

Araştırmanın ana kütesini Safranbolu'yu ziyaret etmiş yerli turistler oluşturmaktadır. Araştırmada evreninin tamamına ulaşmak mümkün olmadığı için örnekleme yapılmış ve örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme ile veriler toplanmıştır.

BULGULAR

Aşağıdaki tabloda ankete katılanların demografik özellikleri yer almaktadır.

Tablo 1: Demografik özellikler

Cinsiyet	Frekans	%	Medeni Durum	Frekans	%
Kadın	102	68.9	Evli	94	63.51
Erkek	46	31.01	Bekar	54	26.48
İş Durumu	Frekans	%	Gelir Düzeyi	Frekans	%
Çalışan	110	74.3	11.000 TL ve altı	6	4.05
Çalışmayan	38	25.6	11.001- 20.000 TL	114	77.02
Eğitim	Frekans	%	20.001 TL ve üstü	28	18.91
İlkokul	10	6.75	Yaş	Frekans	%
Lise	20	13.51	27 Yaş ve altı	10	6.76
Üniversite	118	79.72	28-45 yaş	120	81.08
			46 yaş ve üstü	18	12.16

Tablo 1'e bakıldığında, katılımcıların çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu, yaşlarının çoğunlukla 28-45 yaş aralığında olduğu, büyük bir çoğunluğunun evli, üniversite mezunu ve çalışanları kapsadığı ve büyük bir çoğunluğunun gelirlerinin 11.001-20.000 TL arasında olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda ankete katılanların seyahat kararı ve deneyimleri yer almaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların seyahat kararları ve deneyimleri

Safranbolu'ya seyahat nedeniniz?	Frekans	%	Safranbolu'da kalma süreniz nedir?	Frekans	%
Dinlenme / Eğlenme	98	66.21	1 gün/günübirlik	68	45.94
Kültür Turizmi	32	21.62	2-3 gün	56	37.83
İş seyahati	18	12.16	4 gün ve üzeri	24	16.21
Seyahatinize eşlik eden kişiler?	Frekans	%	Safranbolu'nun sizi etkileyen özelliği?	Frekans	%
Aile	102	68.91	Kent dokusu	80	54.05
Arkadaş	26	17.56	Kültürel değerleri	44	28.37
Münferit	20	13.51	Doğası	24	16.21

Safranbolu'ya seyahat eden katılımcıların büyük çoğunluğunun amacının dinlenme ve eğence olduğu, çoğunluğunun aileleriyle birlikte seyahat ettiği, Safranbolu'da geçirdikleri sürenin genellikle günübirlik olduğu ve Şehir dokusunun kendilerini etkileyen özelliklere sahip olduğunu düŐündükleri görölmektedir.

AŞağıdaki tabloda ankete katılanların Safranbolu'dan hediyeelik eşya satın alma tercihleri yer almaktadır.

Tablo 3: Safranbolu'dan hediyeelik eşya satın alma tercihleri

Safranbolu'dan hediyeelik eşya aldınız mı?	Frekans	%	Safranbolu'dan ne tür hediyeelikler tercih ettiniz?		
			Frekans	%	
Evet	140	94.60	Temsil nesnesi	59	39.86
Hayır	8	5.40	Anı nesnesi	47	31.76
Safranbolu'daki hediyeelik eşyalar sizce bir kúltür objesi midir?			Sembol nesnesi	42	28.38
Evet	100	67.57	Cevap Hayır ve Kısmen ise: Neden ?		
			Frekans	%	
Hayır	16	10.81	Yerel özgünlüğe sahip olmama	19	39.58
Kısmen	32	21.62	Yeterli kaliteye sahip olmama	17	35.42
			Kúltür iletiminin yetersizliği	12	25.00

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Safranbolu'dan hediyeelik eşya aldıkları ve kúltür objesi olarak nitelendirdikleri görölmektedir. Seyahat delili amaçlı temsil nesnesi tercih edenlerin çoğunlukta olduğu görölrken tecrübelerin anıya dönüşmesi amaçlı anı nesnesi tercih eden katılımcılar ve simgesel unsurların canlı tutulması amaçlı sembol nesnesi tercih eden katılımcıların oranlarının da birbirine yakın olduğu görölmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hediyeelik eşyaların özellikle kırsal turizmde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü kırsal yörelere doğal ve yerel ile hemhal olmak için seyahat geçkeleştiren turistlerin beklentilerini tatmin edecek elle tutulur gerekçeler öne sürölmesi önemlidir. Bu Őartlar altında yörenin dokusunu aktaracak her türlü nesnenin sürdürülebilirliği ile turistik eŐyaya dönüŐtürülebilmesi gerekmektedir. Turistik hediyeelik ürünler tercih edilirken; geleneksellik,

yöresinde bulunmaması, yöresinde bulunsa dahi nitelikli ve özgün örneklerinin bulunmaması, rahat taşınabilir olması, işlevselliği, makul fiyatlandırma ve kalite dengesi gibi nitelikleri göz ardı edilmemelidir. Sonuç olarak, turistik hediyelik eşyaların kırsal yörelerin kalkınmasında önemli bir paya sahip olduğu gerçeğinin ön plana çıkarılarak, çeşitlerinin artırılması, üretimin desteklenmesi, pazarlama ve satış proseslerinin desteklenmesi gerekmektedir.

Literatürde yerel malzeme ve üretim yöntemi ile zanaat ve sürdürülebilirlik çalışmalarına sık sık karşılaşılmamasına rağmen, yerel üretimlerin ve üretime tasarım müdahalesinin getireceği fayda hakkındaki çalışmalar turizm bağlamında sınırlı sayıdadır (Köse & Akbulut 2019).

Safranbolu'ya seyahat eden kişilerin demografik özellikleri ve deneyimlerine bakıldığında çoğunluğu kadınlardan oluşan bu katılımcı grubunun genellikle 28-45 yaş arasında olduğu, evli, üniversite mezunu, çalışan ve gelir seviyelerinin çoğunlukla 11.001-20.000 TL arasında olduğu tespit edilmiştir. Safranbolu'ya seyahat nedenlerinin başında dinlenme ve eğlence geldiği, çoğunlukla aileleriyle birlikte seyahat ettikleri ve genellikle günübirlik ziyaretler gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Safranbolu'nun şehir dokusunun katılımcıları etkilediği saptanmıştır.

Hediyelik eşya tercihlerine bakıldığında ise katılımcıların çoğunluğunun Safranbolu'dan hediyelik eşya aldıkları ve bu eşyaları kültür objesi olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Fakat Safranbolu'daki hediyelik eşyaların bir kültür objesi midir sorusuna hayır ve kısmen cevabı verenlerin bu durumun temel nedenlerini yerel özgünlüğün eksikliği, yeterli kalite standardına sahip olmama ve kültür iletiminin yetersizliği olarak açıkladıkları tespit edilmiştir. Diğer yandan hediyelik eşya tercihlerinde, seyahat delili amaçlı temsil nesnelere tercih edenlerin oranı yüksektir. Tecrübelerin anıya dönüşmesi amaçlı anı nesnelere tercih eden katılımcılar ve simgesel unsurların canlı tutulması amaçlı sembol nesnelere tercih eden katılımcıların oranları birbirine yakındır.

Turistler hediyelik eşya tercihlerinde; seyahatlerini belgelemek, deneyimlerini hatırlamak ve kültürel değerleri desteklemek gibi farklı motivasyonlara sahiptirler. Bu motivasyonların her birinin iyi anlaşılması ve Safranbolu'daki hediyelik eşya üreticilerinin bu motivasyonların her birini dikkate alması gerekmektedir.

Tüm sonuçlara bakıldığında şu önerilerin geliştirilmesi yerinde olacaktır. Turizm açısından gelişme yaşayan Safranbolu'nun, turiste sunduğu

temsil/anu ve sembol nesnesinin aynı zamanda bir kültür objesi olması açısından değerlendirilmesi; turizm faaliyetlerini yürütenler için fırsat olabilir, Şehrin turistik çekiciliğini artırabilir ve kültürel değerlerin daha etkili bir Şekilde iletilmesini sağlayabilir.

Bununla birlikte Safranbolu'daki zanaatkarların katılımını teşvik ederek, geleneksel ürünlerin yine geleneksek el sanatı ile çeŐitlilięini artırarak turistlere otantik deneyimler sunacak Şekilde etkinliklere odaklanmak, Safranbolu'nun turizm potansiyelini güçlendirirken hediyelik eşyaların da kültür objesi bağlamında değer kazanmasını sağlayabilir. Bu sayede de hediyelik eşyalar sadece bir turistik hatıra olmanın ötesinde, Safranbolu'nun zengin kültürünü yansıtan kıymetli objeler haline gelebilir.

Hediyelik eşyaların kültürel mirasın aktarımında ve sürdürülebilirliğinde etkisi göz önüne alındığında; bu tür ürünlerin üretilmesi, ekonomik katkıyı da artıracak ve aynı zamanda Şehrin yerel kültürünü büyük kitlelere tanıtmak için önemli bir fırsat oluŐturacaktır.

Bu alıŐma Safranbolu'ya gelen yerli turistlerle sınırlıdır. Gelecekte yapılacak araŐtırmaların, farklı bölgelerde daha geniş bir örnekleme yapılması ve örnekleme yabancı turistlerin de dahil edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Bağlı, H. (2001). Temsil Araçları Olarak Zanaat ve Tasarım: Turistik Nesnelere Üzerine Kavramsal Bir Analiz. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Cohen, E. (1988). Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15(3), 371-386.
- Cohen, E. (1989). The Commercialization of Ethnic Crafts. *Journal of Design History*, 2: 2/3, 161-168. <http://www.jstor.org/stable/1315805>
- Çeliker, D. ve Dulupçu, M.A. (2017). Sürdürülebilirlik ve Yenileşim Açısından Turistik Hediyelik Eşyalar Konusunda Yenileştirilmiş Tasarımlar. *Atatürk İletişim Dergisi*, 12(Ocak), 187-205.
- Decrop, A., & Masset, J. (2014). "This is a piece of coral received from Captain Bob": meanings and functions of tourists' souvenirs. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*. Vol. 8 No. 1, pp. 22-34.
- Elomba, M. N., & Yun, H. J. (2018). Souvenir authenticity: The perspectives of local and foreign tourists. *Tourism Planning & Development*, 15(2), 103-117.
- Gordon, B. (1986). The Souvenir: Messenger Of The Extraordinary. *Journal of Popular Culture*, 20(3): 135-146
- Heskett, J. (2001). Past, Present, and Future in Design for Industry. *Design Issues*, 17(1), 18-26. doi: 10.1162/07479360152103804
- Heskett, J. (2002). *Design a very Short Introduction*. New York: Oxford University Press
- Hünerel, Z., Er, B. (2012). Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi, *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1:1, 179-90.
- Jolliffe, L., Cave, J., & Baum, T. (2013). 13 Lessons in Tourism and Souvenirs from the Margins: Global Perspectives. *Tourism and Souvenirs: Global perspectives from the margins*, 33, 189.
- Karabük Valiliği. (2011). *Karabük Safranbolu El Sanatları*, Ankara: Anıt.
- Kim, S. & Littrell, M. A. (2001). Souvenir Buying Intentions For Self Versus Others, *Annals of Tourism Research*, 28(3), 638-657.
- KÖSE, E. K., & AKBULUT, D. (2019). Yerel üretim ve turizm ilişkisinde tasarım müdahaleleri üzerine; Safranbolu örneğine doğru. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(6), 362-385.
- Li, F. ve Ryan, C. (2018). Souvenir Shopping Experiences: A Case Study of Chinese Tourists in North Korea. *Tourism Management* 64, 142-153.

- Peters, K. (2011). NegotiatingThe 'Place' and 'Placement' of Banal TouristSouvenirsInThe Home. *TourismGeographies: An International Journal of Tourism Space, Placeand Environment*, 13(2), 234-256.
- Swanson, K.K. ve Timothy, D.J. (2012). Souvenirs: Icons of Meaning, CommercializationandCommoditization. *Tourism Management*, 33, 489-499.
- Swanson, K. K., &Horridge, P. E. (2006). Travel motivations as souvenirpurchaseindicators. *Tourism Management*, 27(4), 671-683.
- Torabian, P., &Arai, S. M. (2016). Touristperceptions of souvenirauthenticity: An exploration of selectivetouristblogs. *CurrentIssues in Tourism*, 19(7), 697-712.
- Tosun, C., Temizkan, S. P., Timothy, D. J., &Fyall, A. (2007). Touristshoppingexperiencesandsatisfaction. *International Journal of TourismResearch*, 9(2), 87-102
- Özdemir, Ü. (2011). Safranbolu'nun Kültürel Miras Kaynakları Ve Korunması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16(26), 129-142.
- Wilkins, H. (2011). Souvenirs: Whatandwhywe buy. *Journal of Travel Research*, 50(3), 239-247.
- Yanar, A. (2012). Türkiye'de Geleneksel Turistik Hediyeelik Eşyanın Sürdürülebilirliği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü:Ankara.

Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliğinin Sağlanmasında Bir Araç Olan Ekomüze Kavramının “İstiklal Yolu” Kültür Rotası Üzerinden İncelenmesi

Ayşe Nur OĞUZ TANRIVERDİ^a
Assoc. Prof. Dr. Demet EROL^b

^aGazi University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional
Planning, Turkey
oguz.anur@gmail.com

^bGazi University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional
Planning, Turkey
edemet@gazi.edu.tr

Özet

Kavram olarak ilk olarak 1971’de Fransa’da 9. ICOM Genel Komitesi’nde ortaya atılan ve kullanılan “Ekomüze” diğer bir deyişle “yaşayan müze”, turizm kaynağı olma potansiyeli taşıyan bir bölgeyi, var olan kültürel ve doğal değerleri ile yerinde ve tahribata uğratmadan korumak, gelişimini sağlamak, deneyimlemek ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamakta kullanılan bir araçtır. Bir ekomüzenin hedef kitleleri yerel halktır ve bu sebeple yerel halkın kendi miraslarına sahip çıkarak bölgede mevcut olan doğal, ekonomik ve kültürel kaynaklarının en etkin düzeyde kullanılması ile kendi yerel kalkınmalarını sağlamaları ve var olan potansiyellerini koruması ekomüze uygulamaları ile gerçekleştirilebilmektedir. Aidiyet, kimlik ve topluluk kavramları ile yakından alakalı olan ekomüze uygulaması yerin tanımlanmaktan çok deneyimlenmesi gereken bir şey olduğunu savunan “yerin ruhu” kavramı ile ilişkilidir. Türk kadının kahramanlık gösterdiği, Milli Mücadele döneminde Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün “Gözüm Sakarya’da, Dumlupınar’da; kulağım İnebolu’da” sözüyle tarihsel ve lojistik önemine değindiği, doğal ve kültürel miras değerleri nedeniyle 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kültür rotası ilan edilen çalışma alanı olan “İstiklal Yolu” doğal, somut ve soyut miras değerleri açısından oldukça zengin, “yerin ruhu” kavramının hissedildiği, tarihte farklı amaçlarla kullanılmış olan bir bölgedir. Günümüzde de tarihi bir yol olma özelliği taşıması ve doğal güzelliklere sahip olması sonucunda kültürel turizm açısından önemli bir çekim noktası olma potansiyeline sahip olmasına rağmen tanıtım

ve yerel kalkınma faaliyetlerinin zayıf olduğu bir bölge olarak göze çarpmaktadır. Çalışmanın amacı "İstiklal Yolu" kültür rotasının mevcut değerlerinin korunması, potansiyellerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için uygulanabilir yöntem önerisidir. Bunun için öncelikle bölgenin doğal ve kültürel değerlerine dayalı envanter belirlenmiştir. Daha sonrasında üç farklı çerçeveyi içeren SWOT analizi yapılmıştır. Karşılaştırma olanağı da veren SWOT analizinde çerçeve i) kültürel ve tarihi çevre, ii) doğal çevre, iii) yapay çevre ve yerel halk olarak belirlenmiştir. SWOT analizi, ortaya çıkan bulgularda müdahale biçimlerini oluşturmuştur. Bu müdahale biçimleri de "İstiklal Yolu" kültür rotasında ekomüze odaklı yerel kalkınma ile kültürel ve doğal mirasın korunmasını amaçlayan yaklaşım önerileri olarak ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Ekomüze, Yerin Ruhu, Yerel Kalkınma, Turizm

Investigation Of The Notion Of Ecomuseum As A Tool To Ensure Sustainability And Protection Of Cultural Heritage Through "İstiklal Yolu" Cultural Route

Abstract

The notion of "Ecomuseum" also called "living museum" initially propounded in France during the 9th ICOM General Committee in 1971 is a tool to experience, protect and develop areas with tourism potential without harming its existing natural and cultural values by keeping them intact and handing them down to the next generation. The target audience for an ecomuseum is its local community thus through ecomuseum practices and utilization of natural, economical and cultural resources efficiently, local development and conservation of potential can be realized while embracing local heritage. In relation with the notions of belonging, identity and community, the ecomuseum practice is associated with the "spirit of place/genius loci" which defends that a place is something to be experienced rather than defined. During the Turkish War of Independence where Turkish women demonstrated heroism, Gazi Mustafa Kemal Atatürk said "My eyes are in Sakarya, Dumlupınar; My ears are in İnebolu" noting the historical and logistical importance of "İstiklal Yolu" which is deemed "Cultural Route" by the Turkish Ministry of Culture and Tourism in 2012 is a natural area used for various purposes throughout time with rich tangible and intangible heritage values where "spirit of place/genius loci" can be felt. Although nowadays, having the features of being a historical path with natural beauties and bearing

the potential to be a attraction point the area draws the attention as a zone with weak publicity and local developement. The aim of the study is to conduct a SWOT analysis as a result of investigating the cultural and natural heritage resources and sustainability potentials, the effects of potentials on local development and the problems and weaknesses of the region in order to protect, develop and ensure the sustainability of the existing potential in the cultural route. Ecomuseum oriented local development and the protection of cultural and natural heritage aimed at presenting proposals.

Keywords: Cultural Heritage, Ecomuseum, Spirit of Place, Local Development, Tourism

1. GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrası kentlerde yaşanan yıkımlar sonrası anıtsal yapıların yanında sivil mimari örnekleri ve kentsel dokular da kültürel miras ögesi olarak kabul edilmiş, 1960 yılında gerçekleşen UNESCO Oturumunda “Kültürel ve doğal mirasın sadece geleneksel bozulma nedenleriyle değil, sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle ve tahrip olgusuyla gittikçe artan bir şekilde yok olma tehdidi altında olduğu” not edilmiştir (UNESCO, 1960). 1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü ile anıt kavramının yalnızca mimari bir eseri içine almadığı, bununla birlikte bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin ve/veya tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsayabileceği ortaya konulmuştur. 1965 yılında ICOMOS’un kurulması ile tarihi kent dokuları, sit alanları ve anıtların korunması için çalışmalar yapılması ve teknikler geliştirilmesi çeşitli konferanslarla gündeme gelmiştir. ICOMOS Kültürel Rotalar Uluslararası Komitesi’nin 1998 yılında kurulması ile beraber kültür rotalarının araştırılması, tescil edilmesi, üzerlerindeki mirasın korunması ve geliştirilmesi ile sosyal ve ekonomik etkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunması, toplumda bu konuda bilinç oluşturulmasının sağlanması ve bu konularda uluslararası anlamda iş birliği yapılması için 2003 yılında UNESCO’nun 32. Genel Konferansı’nda konu ile ilgili sözleşme kabul edilmiştir. Sonrasında dünya çapında sürdürülebilir koruma ve sosyal kalkınmayı sağlamanın yenilikçi ve verimli bir yolu olarak somut ve somut olmayan mirasın korunması amacıyla 2008 yılında ICOMOS yerin ruhunun korunmasına ilişkin bir deklarasyon yayınlanmış, yerin ruhunun tanımı yapılmış ve koruma ilkeleri benimsenmiştir. ICOMOS Kültürel Rotalar Uluslararası Komitesi’nin 1998 yılında kurulması ve ICOMOS’un 2008 yılında yayınladığı yerin ruhunun

korunmasına ilişkin yayınladığı deklarasyon sonrasında ICOMOS'un Kültürel Rotalar Tüzüğünde kültürel rotaların somut ve somut olmayan miras değerlerinin önemlerini artıran, ortak bir sisteme dahil eden kavram olduğu kabul edilmiş, temel araştırma ilke ve yöntemlerini oluşturmuşlardır. Korumaya yönelik tanımlar yapılmış, ulusal ve uluslararası iş birliğinin önemine değinilmiştir.

Tüm bu gelişmeler devam ederken turizm kaynağı olma potansiyeli taşıyan bir bölgeyi, var olan kültürel ve doğal değerleri ile yerinde ve tahribata uğratmadan korumak, gelişimini sağlamak, deneyimlemek ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamakta kullanılan bir araç olan "Ekomüze" diğer bir deyişle "yaşayan müze" kavram olarak ilk olarak 1971'de Fransa'da 9. ICOM Genel Komitesi'nde ortaya atılan ve kullanılan bir araç olmuştur (Erdoğan ve Belen, 2017). Ekomüze Toplumun sürdürülebilir gelişimini ortaya çıkarmak anlamak, korumak ve hizmet etmek için tasarlanmış müzedir (Tuna ve Erdoğan, 2013). Bu sebeple bir ekomüzenin hedef kitlesi yerel halktır. Ekomüze uygulamaları ile yerel halkın kendi miraslarına sahip çıkarak bölgede mevcut olan doğal, ekonomik ve kültürel kaynaklarının en etkin düzeyde kullanılması ile kendi yerel kalkınmalarını sağlamaları ve var olan potansiyellerini koruması amaçlanmaktadır (Belen, 2019).

Aidiyet, kimlik ve topluluk kavramları ile yakından alakalı olan ekomüze uygulaması yerin tanımlanmaktan çok deneyimlenmesi gereken bir şey olduğunu savunan "yerin ruhu" kavramı ile ilişkilidir (Corsane, Davis, Hawke ve Stefano, 2008). Mirasın dağınık parçalarını korumaya ve yorumlamaya çalışan bir model olan ekomüze ilkeleri; miras kaynaklarına tam erişim, kontrol ve sahiplilik duygusunu pekiştirerek "yerin ruhu" na renk, anlam ve doku kazandırmaktadır (Rifaioğlu ve Şahin Günçhan, 2008).

1918 yılı sonlarında Anadolu hem karadan hem denizden işgal kuvvetlerinin kuşatması ve saldırısına maruz kalmış, Türk toplumunun tarih sahnesinden silinmesi hedeflenmiştir. Devletin merkezi olan İstanbul işgal edilmiş, ordu dağıtılmış, silah ve cephanelere işgal kuvvetlerince el konulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, 1919 yılında Türk milletinin kaderini değiştirecek bir mücadeleye girmiştir. Hayatta kalmanın mutlak bir "İstiklâl Mücadelesi" ile mümkün olacağını düşünerek, bu fikre inanarak arkadaşları ile birlikte kurtuluş mücadelesini başlatmıştır (Turan,1999). 1920'lerde hem Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde meydana gelen isyan hareketleri göz önüne alındığında hem de Karadeniz Bölgesi'nin Anadolu coğrafyasının işgalden etkilenmeyen bölgesi olması nedeniyle İnebolu- Kastamonu-Çankırı-Ankara yolu en güvenilir ulaşım yollarından birisi olma özelliğinde

olduğu ortaya çıkmaktadır (Çiçek, 2002). İstiklâl Savaşı süresince bu mücadelenin can damarı haline gelen İnebolu-Kastamonu-Ankara hattında İnebolu ilçesi Ankara için denize açılan en yakın ve güvenilir bir pencere olmakta idi. İnebolu'dan alınan cephanenin Kastamonu, Çankırı il sınırlarını aşarak Ankara'ya, 344 km. mesafedeki cepheye taşınmasında, kadınıyla çocuğuyla, yaşlısıyla Anadolu insanının zoru başarmasını, Kurtuluş Savaşımızın başarıyla sonuçlanmasını sağlayan yol İstiklal Yolu'dur. (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

Türk kadının kahramanlık gösterdiği, Millî Mücadele döneminde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Gözüm Sakarya'da, Dumlupınar'da; kulağım İnebolu'da" sözüyle tarihsel ve lojistik önemine değindiği çalışma alanı olan "İstiklal Yolu", doğal ve kültürel miras değerleri nedeniyle 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kültür rotası ilan edilmiştir. İstiklal yolu doğal, somut ve soyut miras değerleri açısından oldukça zengin, "yerin ruhu" kavramının hissedildiği, tarihte farklı amaçlarla kullanılmış olan bir bölgedir. Günümüzde de tarihi bir yol olma özelliği taşıması, doğal ve kültürel değerlere sahip olması sonucunda kültürel turizm açısından önemli bir çekim noktası olma potansiyeline sahip olmasına rağmen tanıtım ve yerel kalkınma faaliyetlerinin zayıf olduğu bir bölge olarak göze çarpmaktadır.

Yukarıda bahsedilen kavramlardan yola çıkılarak, "İstiklal Yolu" kültür rotasının doğal ve kültürel değerlerinin ekomüze odaklı yaklaşımla koruma ve kullanma dengesinin sağlanması, yörenin turistik çekiciliğinin artırılarak yerel kalkınmanın gerçekleşmesi, İstiklal Yolu ile ilgili etkili kararlar alınması ve uygulamaya dönük somut adımlar atılabilmesi için var olan potansiyellerin yerel kalkınmaya etkileri ile bölgenin sorunları ve zayıf yönlerinin irdelenmesi sonucu oluşturulacak SWOT analizi çalışması sonucunda "İstiklal Yolu" kültür rotasında ekomüze odaklı yerel kalkınma ile kültürel ve doğal mirasın korunmasını amaçlayan yaklaşım önerileri sunulmuştur.

2. İSTİKLAL YOLU KÜLTÜR ROTASINDA YERİN RUHU VE EKOMÜZE POTANSİYELİ

Yerin ruhu (genius loci) kavramı felsefe, coğrafya, mimari, kültürel miras ve antropoloji alanlarında yer alan teorik yaklaşımlar ve bu teorilerin çok boyutluluğu ile karakterize edilir. Literatürde yer duygusu sense of place veya sipirit of place olarak da kullanılmaktadır. Yerin ruhu daha açık bir tanım ile bir yerin fiziksel/yapılı varlığı, duyuya dayalı algıları, mekânsal ve sosyal süreçler arasındaki ilişkiyi tasvir eden; manevi deneyimlere ve soyut etkileşimlere kadar oldukça geniş bir anlayışı kapsamaktadır (Markeviciene, 2008). Norberg-schulz'a göre yerin ruhu eski çağlardan beri insanın günlük hayatta karşılaştığı somut bir gerçeklik olarak kabul edilmiştir. Genel olarak "yer" oranın sahip olduğu karakteri ve atmosferi ile tanımlanmalıdır. Dolayısıyla bir yer, somut olan fiziksel özelliklerini göz ardı etmeden, mekânsal ilişkiler gibi bireysel özelliklerinden hiçbirine indirgenemeyen "toplam" niteliksel bir fenomendir (Norberg-Schulz, 1980). Yer kavramını açıklarken kullanılan fenomenolojik yaklaşım; "Gerçek" algısının kişiden kişiye değiştiği görüşünü benimseyerek evrensel olup olmadığını sorgular. Fenomenolojiye göre fiziksel çevre tüm insanlar için aynı şeyi ifade etmemekte, insanların o yere yükledikleri anlamlarla değişkenlik göstermektedir (Eyce, 2011).

Yerin ruhu bir mekânın hem fiziksel hem de ruhsal olarak algılanan soyut bir betimlemesidir. Passfield'a göre yerin ruhu kültürel bir kaynağın yaratıldığı ve sürdürüldüğü ortamın çevresinde bulunan bir başka somut olmayan miras değeridir (Passfield, 2005). Mekanları benzersiz kılan yerin ruhu, bir kültürün çevresine nasıl farklı dokular, biçimler ve anlamlar yüklediği ile tanımlanmaktadır. Barnes'e göre yerler soyut, statik, kendi kendine yeten, katı sınırlarla mühürlenmiş mekanlar değil; maddi, dinamik, açık ve diğer yerlerle olan ilişkiler olarak tanımlanmalıdır (Barnes, 2004). İnsan-mekân ilişkileri yalnızca görsel algı ile ilgili değil, aynı zamanda insanların çevreyi nasıl duydukları, kokladıkları, hissettikleri ile mekânın kullanıcıda uyandırdığı hisler, anılar ve çağrışımlarla da ilgilidir (Lin & Lockwood, 2014). Kültürel ve/veya koruma alanlarındaki gelişmelere bağlı olarak, yerel değerler ve kavramlar geçmişten günümüze gelişerek ve büyüyerek kullanıcıların yere atfettiği değerler, yerin ruhu ya da kimliği gibi felsefi ve soyut konuları da içererek yeni boyutlar kazanmıştır.

ICOMOS'un (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) 2008 yılında yayınladığı Québec Bildirgesi'nde yerin ruhu kavramının tanımı ilk kez yapılmış, yere anlam, değer, duygu ve gizem yükleyen maddi ve manevi bileşenlerin

tümünün korunması gerekliliği ortaya konulmuş ve koruma ilkeleri belirlenmiştir. Québec Bildirgesi'nde yerin ruhunun; anıtların, mekanların ve kültürel peyzajların yaşayan ve aynı zamanda kalıcı karakterine ilişkin daha kapsamlı bir anlayış sunduğu, kültürel mirasa ilişkin daha zengin, daha dinamik ve kapsayıcı bir vizyon sağladığı bildirilmiştir (ICOMOS, 2008).

Tüm bu tanımların ışığında anlaşıldığı gibi, bir yerin ruhu belirsiz bir kavram olmakla beraber literatürde kesin bir tanımı yoktur. Yerin ruhunu oluşturan maddi ve somut değerler dışında yer alan soyut değerler yapıyı çevreyi şekillendirmekte ve mekâna değer katmaktadır. Vecco'ya göre bir yerin ruhu, belirli bir alanın "içsel" ve kültürel dayanıklılığı harekete geçiren "tutkal" değeridir (Vecco, 2007).

ICOMOS'un 2008 yılında yayınladığı Québec Bildirgesi'nde de bildirildiği gibi yerin ruhunun korunması ve değerinin artması için üç ana adımın tamamlanması gerekmektedir: yeri ve ruhunu yeniden düşünmek, korumak ve iletmek. Vecco'ya göre bu üçlü hareket lineer değil, başarılı olmak için dairesel ve kademeli olmalıdır (Vecco, 2020). Korumada önemli olan, bir yerin yalnızca fiziksel/yapılı çevresini korumak değil, aynı zamanda şehirlerin, yerlerin, mekanların kültürel mirasını somut ve soyut boyutlarında desteklemek ve korumaktır.

Bir yerin fiziksel/yapılı çevresini korumada karşılaşılan önemli risklerden birisi kültürel miras değerine sahip alanın turizm baskısı sonucu taşıma kapasitesi üstünde kullanılmasına bağlı olarak zarar görmesidir. Bu kapsamda ekomüzeler somut ve somut olmayan mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kontrollü kullanım olanağı sağlayan koruma uygulaması olarak işlev görmektedir (Çetinkaya Sönmez ve Erdoğan, 2021). Geleneksel koruma anlayışı, tarihi kültürel ya da doğal önemi olan alanların milli park ve/veya sit alanı olarak kısıtlanarak korunmasına ve sergilenmesine olanak sağlarken ekomüzeler koruma kullanma dengesini sağlayarak, somut ve somut olmayan mirası ortaya çıkararak, doğal, kültürel ve sosyal ortamında toplumla dinamik bir ilişki kurarak yerel halk ile birlikte yerin ruhunu da korumaya odaklanan bir kavramdır.

Sürdürülebilir turizm ve ekomüze anlayışına kapsamlı bir şekilde bakıldığında, ekomüzenin çıkış noktasının sürdürülebilir turizm ilkesi olduğu, aynı zamanda ekomüzenin kültür alanının yaşatılması, aktarılması ve sürdürülebilir bir destinasyon yaratma açısından iyi bir uygulama alanı olduğu yadsınmaz bir gerçektir (Acar,2017). Her ekomüze, doğal, kültürel

ve tarihi özellikleri nedeniyle farklıdır. Her ekomüzenin kendi değerleri ve kaynakları vardır ve bu anlamda her ekomüze farklı bir yol izleyebilir veya farklı bir deneyim sunabilir. Ekomüzenin temel amacının doğal çevreyi, yerel toplulukları, gelenekleri, kültürü ve tarihi korumak ve yeniden yorumlamak olduğu görülmektedir (Doğan, 2010). Ancak bir alan için ekomüze kavramının kullanılabilmesi için bu alanda doğal, somut ve somut olmayan miras değerlerinin bulunması, alanın sınırları tanımlanabilen bir bölge olması ve tüm bu koruma süreçleri sırasında yerel halkın katılımının sağlanması koşulu aranmaktadır.

2.1. İSTİKLAL YOLU'NUN KONUMU VE ÖZELLİKLERİ

2.1.1. Kastamonu Kesimi

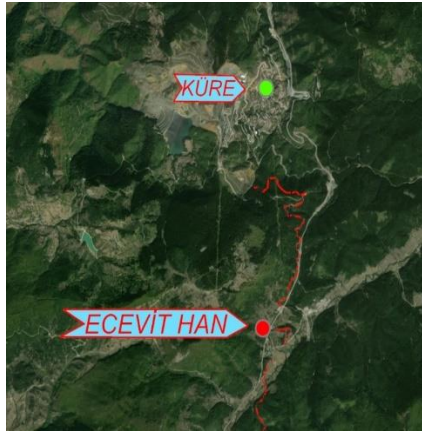
Kurtuluş Savaşı sırasında Kuvay-ı Milliye örgütünce gönderilen silah ve cephaneler Menzil Nokta Komutanlığınca yürütülmüş, gelen askeri ve lojistik yardımlar İstiklal Yolu adı verilen, İnebolu, Küre, Seydiler, Devrekani, Halkacılar, Şeker Köprü, Kastamonu, Başdeğirmenler, Ilgaz Çomarın, Yeniceköy, Kazancı, İnköy, Gündoğdu, Çankırı, Çandır, Kızılkaya, Kalecik güzergahından ilerleyerek Ankara'ya teslim edilmiştir. Bu dönemde Ankara ve dolaylarına nakledilen çeşitli silahların toplam ağırlığı 22.5 ton, çeşitli cephanelerin toplam ağırlığı 930 ton, yiyecek ve yemlerin ağırlığı 13 ton, donatım ve araç-gereçlerin ağırlığı 636,5 ton civarında olup bunların büyük çoğunluğu kağnılar yardımı ile Türk kadınları tarafından taşınmıştır. Bu sebeple İstiklal Madalyasının ön yüzünde iki öküzün çektiği kağnının yanında yürüyen köylü kadın tasviri yer almaktadır.

İnebolu Türk Ocağından başlayan İstiklal Yolu, Kastamonu Merkezine kadar 95 km bir mesafe kat etmektedir. Söz konusu yol İnebolu'dan yaklaşık 9-10 km kadar anayolu takip edip Taşoluk Mevkiinde ormanlık alana girmektedir. Bu mevkiiden Yukarı Çaylı Köyüne kadar dağ yolunu izlemekte ve ana yolu teğet geçip tekrar ormanlık alana girmektedir. Buradan Küre sınırları içerisinde yer alan Çuhageçidi Mevkiinden Küre İlçesine kadar olan mesafe yaklaşık 24 km'dir (Şekil 1).

Şekil 1: İstiklal Yolu güzergahı, İnebolu Türk Ocağı Binası ve Çuhageçidi arası rota.

Çuhageçidi bölgesinden Ersizler Deresine devam eden İstiklal Yolu, kesme taştan yapılmış iki kemerli, tarihi ve taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli Ersizlerdere İkiçay Köprüsünden geçip tekrar asfalt yola çıkmaktadır. Yaklaşık 10-15 km asfalt yolda seyreden İstiklal Yolu, Küre İlçesine 15 km kala dağlık kısma tekrar geçiş yapmaktadır. Küre İlçe Merkezi içinden devam edip ormanlık alana geçiş yapan yol, Ecevit Hanına ulaşip tekrar anayola geçmektedir (Şekil 2).

Şekil 2: İstiklal Yolu güzergahı, Küre İlçe Merkezi ve Ecevit Hanı arası rota.

Ecevit Hanının Güneydoğu yönünde yer alan Uzunöz Köyü, Ambarlı Mahallesi, Güzlüce Tepesinden ayrılan ve yine kırsal alana geçiş yapan tarihi yol, Küre İlçesi, Ödemiş Köyüne kadar ormanlık alanda güzergahını devam ettirmektedir. Bu mesafe içerisinde yol kesme taştan inşa edilmiş tek

kemerli köprüden geçiş yapmaktadır. Yine ormanlık, kırsal alan ve tarlaların arasından ilerlemekte, Küre İlçesi, Ödemiş Köyünden Seydiler İlçesi, Üyük Köyüne kadar olan mesafede bahse konu yol asfalt yolu takip etmekte, Üyük kavşağından tekrar orman yoluna sapmaktadır. Bu Mevkiden Kullar Mahallesi kadar dağlık alanda seyir eden yol, Ağlı Kavşağı ve Seydiler İlçe Merkezine kadar araç yolunu takip etmekte, Seydiler İlçe Merkezinden kırsal alana sapan İstiklal Yolu, Kastamonu'ya kadar yaklaşık 30 km mesafede yol almaktadır. Bu mesafe içerisinde bahsi geçen yol Kastamonu'ya kadar karayoluna hiç çıkmamakta olup şehrin giriş kısmından ana yola bağlanmaktadır. Seydiler İlçesinden 10 km mesafedeki yol savaş yıllarında köylülerin döşediği taş ve çakılla döşeli olup buradan sonraki kısım ise asfalt yol olarak Kastamonu merkezine kadar gitmekte ve bu mesafe içerisinde tarihi yol yine tarlaların arasından ve ormanlık alanlardan geçmektedir. Yol güzergahı Seydiler İlçe Merkezinden başlayıp Küçüksü Köyü yakınından geçip Halife Kuyucağı Köyü Kavşağı ile Emirler ve Sarıömer Köylerini takip edip Kastamonu Merkezine ulaşmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3: İstiklal Yolu güzergahı, Ecevit Hanı ve Kastamonu merkez arası rota.

2.1.2. Çankırı Kesimi

Çankırı İli, İstiklal Yolunu oluşturan üç ilin ortasında yer almaktadır. Toplam uzunluğu 344 km olan (Kastamonu-135 km, Çankırı-111 km, Ankara-98 km) İstiklal Yolu, orta noktası geçmiş yıllarda Koçhisar olarak anılan Ilgaz İlçesidir (Yakupoğlu, 2015). Millî Mücadele öncesinde de kullanılan yol, lojistik faaliyetler sırasında halkın “devrent” dediği taş

ocaklarında kırılan taşların yollara döşenmesi ile sağlamlaştırılmış, Milli Mücadele vekaletinin emri ile 1922 yılının başlarında Kastamonu ve Çankırı'da birer amele taburu kurulmuş, bu taburlar büyük zaferden sonra kaldırıldığı zamana kadar İnebolu-Ankara üzerinde yol, köprü, ve menfezlerin tamirini yapmışlardır. (URL-2)

Çankırı Ilgaz Kuşçayırı Mevkiinde yol ayrımının yaklaşık 500 m ilerisinden İstiklal Yoluna girilmekte, yaklaşık 4,5 m genişliğindeki yol madakam (4-7 cm'lik taşların silindire ezilmesi sonucu oluşur.) özelliğindedir. Yüzeydeki eski taş kaplamalar yer yer devam etmektedir. Girişten yaklaşık 250 m sonra yolun batısında günümüzde kullanılmayan Üçoluk Jandarma Karakoluna ait bina ve müstemilat kalıntıları, 1 km sonra ise Kuyupınar Göleti bulunmaktadır (Şekil 4).

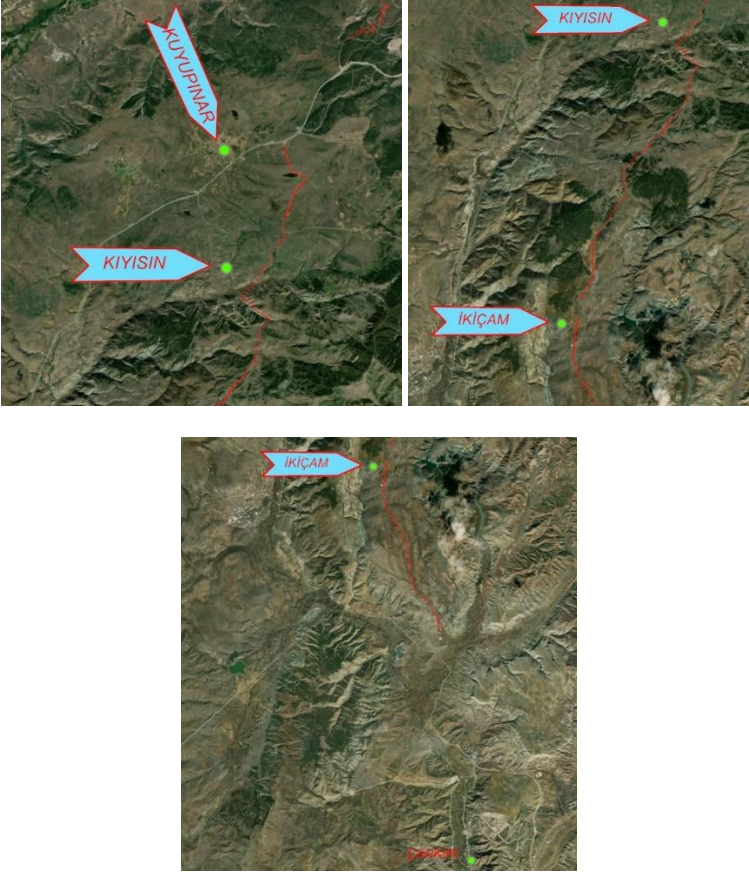

Şekil 4: İstiklal Yolu güzergahı, Ilgaz ve Kuyupınar arası rota.

Başlangıç noktasından 4,5 km sonra Kıyısın Köyü kavşağı ile Uluçay deresi mevkiine buradan da beton kirişli bir köprüden geçilip Sarıyar tepesine ulaşılmaktadır. Tepenin sarp Batı yamacını dolaşarak kat eden yolun uçuruma bakan yüzlerin taş örgüsü istinat duvarları ile güçlendirilmiştir. Kıyısın Köyü yol ayrımından yaklaşık 3 km sonra Topal Ali'nin Hanı Mevkisine ulaşılmakta, sevkiyat duraklarından biri olan bu handan günümüze birkaç sıra taşın kalmıştır.

Tepe sırtlarından devam eden yol, han mevkiinden 5 km sonra günümüzde kullanılmayan Doğdu Jandarma Karakol Noktası, karakol binasından 4 km sonra ise Ahlat Köy yolu ayrımına girmektedir. Bu Noktadan sonra köy asfaltı şeklinde devam eden yol, 8 km sonra Ayan köyünün 1 km kuzeyinde Çankırı-Ilgaz Devlet Karayoluna bağlanmaktadır. Bu noktada İstiklal Yolu

çıkışının Çankırı İline mesafesi 10.5 km'dir. Tarihi dokusunu kısmen korumuş bu yolun başlangıç noktası ile çıkış noktası arası ise 24,5 km ve son 8 km'lik kısmı köy asfaltı olmakla birlikte anayol bağlantısını sağladığı için güzergahı bütünlemektedir (Şekil 5).

Şekil 5: İstiklal Yolu güzergahı Kuyupınar ve Çankırı Merkez arası rota.

2.2. İSTİKLAL YOLU DOĞAL VE KÜLTÜREL DEĞERLER

Araştırma alanı olarak seçilen İstiklal Yolu, Kastamonu İli, İnebolu, Küre ve Seydişehir İlçelerinden geçerek Kastamonu Merkezine kadar devam eden kısmı Milli Mücadeledeki önemi nedeni ile Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Korunma Bölge Kurulunun 16.11.2012 gün ve 274 sayılı kararı ile tarihi sit olarak tescil edilmiştir. Çankırı İli, Merkez İlçe, Ayan Köyü, Korgun İlçesi, İkiçam Köyü, Ilgaz İlçesi, İnköy ve Kuşçayı Köylerinden geçen kısımları ise aynı Kurulun 26.09.2013 gün ve 1005 sayılı kararı ile tarihi sit

olarak tescil edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Makamınının 01.11.2018 gün ve 302 sayılı kararı ile bahse konu tarihi güzergâh ve belirlenen çevresi “İstiklal Yolu Tarihi Milli Parkı” olarak ilan edilmiştir.

Araştırma alanını oluşturan İstiklal Yolu, Kastamonu ve Çankırı İlleri sınırları içerisinde yer alan kısımları turizm açısından gelişme gösterememiştir. Ancak söz konusu güzergahın geçmiş olduğu yerler bütüncül ve doğru yaklaşımlarla ele alındığında ülkemiz için ender önem taşıyan yerlerden biri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sınırları belirli ve endemizm açısından önemli bir değere sahip doğal bir çevre, bu doğal çevre içerisinde varlığını sürdüren yerel halk ve doğal çevrenin sahip olduğu kültürel ve tarihi miras unsurlarının yarattığı yerin ruhunun ekomüze yaklaşımı kapsamında değerlendirilebilmesi için İstiklal Yolu güzergahında var olan sayısız somut, soyut ve doğal değerlerden bahsetmek mümkündür.

2.2.1. Tarihi/Kültürel Miras Değerleri

İstiklal Yolu'nun başlangıç noktası olan İnebolu İlçesi ve İnebolu Limanı Kurtuluş Savaşı'nda stratejik olarak önemli bir rol oynamıştır. İnebolu'da 1919 Yılından bu yana Türk Ocağı Binası olarak kullanılan yapı güzergahta yer alan tarihi ve tescilli yapıların en önemli örneklerindedir. Söz konusu yapı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 09.01.1995 gün ve 3824 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş ve inşa edildiği günden bu yana 130 yıl boyunca farklı amaçlarla kullanılmıştır. 1873 yılında özel mülkiyete olarak inşa edilen tescilli yapı 1919 yılında kurulan ve İnebolu'daki Millî Mücadele faaliyetlerini organize eden İnebolulu Gençler Mahfeli tarafından Türk Ocağı Binasına dönüştürülmüş ve günümüze kadar ilkokul, ziraat teknisyenliği ve halkevi olarak kullanılmıştır (URL-1) (Resim 1).

Resim 1: Tescilli İnebolu Türk Ocağı Binası (URL-4)

İstiklal Yolu Kültür Rotası güzergahında Kastamonu, Merkez, Halife Köyü, Küre İlçesi, Uzunöz Köyü, Seydiler İlçesi, Çiğilerik Köyünde yer alan üç adet köprü Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 27.06.2013 gün ve 754 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.) kesme taştan inşa edilen köprülerden biri iki kemerleri diğerleri tek kemerlidir (Resim 3).

Resim 3: İstiklal Yolu güzergahında yer alan tescilli köprüler

Güzergahta üzerinde yer alan diğer bir tescilli yapı ise Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 31.01.1986 gün ve 1816 sayılı kararı ile

korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen İnebolu Eski Askerlik Şubesi binasıdır. kesme taş, tuğla ve ahşap malzemelerden inşa edilmiş yapının, yapılış tarihi ve yaptrarı kesin olarak bilinmemektedir (Resim 4).

Resim 4: Eski Askerlik Şubesi Binası (KTB Arşiv)

İstiklal Yolu Kültür Rotası üzerinde yukarıda bahsedilen tarihi ve kültürel yapılar harici aşağıda listelenen yapılar da yer almaktadır:

- Küre Ecevit Hanı,
- Küre Ersizlerdere yaylası,
- Seydiler Şehitler Anıtı,
- Seydiler Kültür Evi,
- Kastamonu Şehitler Anıtı,
- Ilgaz Derbent Şehitler Anıtı,
- Ilgaz-Kaleköy Halil Ağa Hanı yeri,
- Topal Ali Hanı,
- Gündoğdu Jandarma Karakolu yeri,
- Yeni Gündoğdu Jandarma Karakolu binası,
- Tüney Jandarma Karakolu binası ve
- Ankara MKE Masam fabrika binası yer almaktadır.

2.2.2. Doğal Değerler

İstiklâl Yolu Tarihi Milli Parkı, iki ayrı milli parkla iç içedir. Bunlar 1976'da ilan edilen Ilgaz Dağı Milli Parkı ve 2000'de ilan edilen Küre Dağları Milli Parkı'dır. Bunlardan Küre Dağları Milli Parkı, aynı zamanda 2012'de PAN Parks (Avrupa'nın Seçkin Milli Parkları Ağı) üyesi ilan edilmiştir. Söz

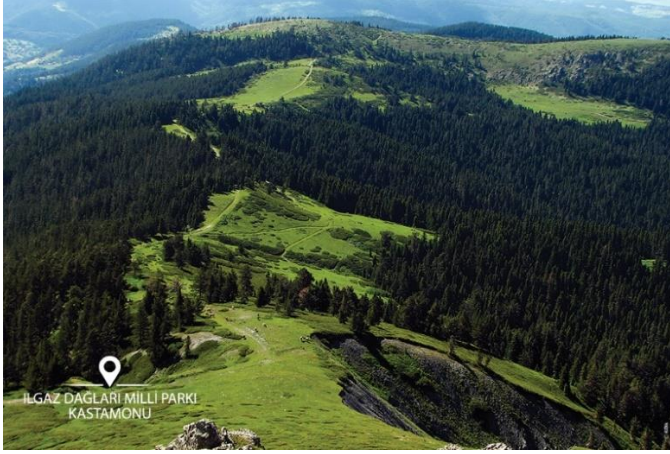
konusu milli parklar doğal çekicilikleri yanında kültürel varlıklarıyla da önemli çekim merkezleri olarak öne çıkmaktadır. Her iki park da topografik, klimatolojik ve ekolojik bakımdan dünyanın sayılı yerleri arasında bulunmaktadır (Taşlıgil, 2020).

Ilgaz dağı eğimi ve klimatolojik faktörleri sayesinde kış sporları açısından büyük avantaj sağlamakta, bunun yanı sıra planlı 2 yürüyüş parkuru da bulunmaktadır. Güzergah ve yöre topoğrafyasının sunduğu bir diğer önemli çekici unsur kanyonlardır. Güzergah üzerinde ve Küre İlçesinde bulunan Ersizlerdere Kanyonu en önemlilerinden biridir. Söz konusu kanyon ulaşımın da kolay olması ile beraber çok sayıda ziyaretçiyi kendine çekerek bölgeyi daha cazip hale getirmektedir (Resim 5).

Resim 5: Ersizlerdere Kanyonu (URL-5).

İstiklal Yolu ve çevresi sahip olduğu kanyonların yanı sıra mağaralar, boğazlar ve zirveleriyle ilgilileri kendine çekebilecek büyük bit potansiyele sahiptir (Taşlıgil, 2020). Ayrıca güzergahın büyük bir kısmının yer aldığı Batı Karadeniz Bölgesi floristik açıdan bakıldığında da çok büyük bir potansiyele sahiptir. Ilgaz Dağları, Türkiye'nin en önemli endemik türlerine ev sahipliği yapan bir bölge olmasının yanı sıra toplam 1,055 ha. ormanlık alanı bulunmaktadır. Ilgaz Dağı Milli Parkı'nda 51 familyadan 234 tür ve alttür tespit edilmiş, endemizm ise %15,8 gibi çok yüksek bir oranda tespit edilmiştir (Öztürk ve Aydoğdu, 2012) (Resim 6).

Resim 6: Ilgaz Dağı Milli Parkı (URL-6).

İstiklal Yolu güzergahında yer alan Küre Dağları Milli Parkı'nda da 157 endemik tür bulunmakta olup saha aynı zamanda Avrupa'daki korunması gereken 100 Orman Sıcak Noktasından birisi olarak belirlenmiş nemli karstik ormanların en iyi örneklerinden birisidir (Şen ve Erkan Buğday, 2015) (Resim 7). Bahsedilen iki büyük milli park dışında yaklaşık 10 ha.'lık bir alanı kapsayan ve 2011'de kurulmuş Şehit Şerife Bacı Tabiat Parkı da bir diğer destinasyon sahası olarak dikkat çekmektedir (Taşlıgil, 2020).

Resim 7: Küre Dağları Milli Parkı (URL-7)

İstiklal Yolu güzergahında yer alan bu iki milli parkın varlığı ekomüze oluşturulması açısından büyük avantaj sağlamaktadır. Yerin ruhunun tarihi önemi açısından hissedildiği bu bölgede yalnızca ülkemiz için değil dünya

için de önemli koruma alanları bulunmaktadır. Söz konusu güzergahta tarih, kültürel değerler ve doğal varlıklar iç içe yer almakta ve bunların korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ekomüze anlayışının bu alanda gerçekleştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

3. İSTİKLAL YOLU KÜLTÜR ROTASI EKOMÜZE POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İstiklal Yolu Kültür Rotasında yer alan ve yukarıda bir kısmı açıklanabilen kültürel, tarihi ve doğal değerlerin ulusal ve uluslararası anlamda tanıtımının yapılması ve bu değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve çalışma alanı olan İstiklal Yolu'nda var olan, bir mekânın hem fiziksel hem de ruhsal olarak algılanan soyut bir betimlemesi olan yerin ruhunun korunması için geliştirilen koruma yaklaşımları kapsamında ekomüze kavramı bu anlamda büyük katkı sağlayabilecek bir olgudur. İstiklal Yolu Kültür Rotası ekomüze kavramı kapsamında değerlendirilerek buna yönelik yaklaşım önerileri geliştirilmesi ve bunların uygulanması ile tarihi ve kültürel miras değerlerine sahip çıkılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanarak gelecek kuşaklara aktarılması için bir adım atılabilecektir.

Araştırma kapsamın İstiklal Yolu Kültür Rotasının sahip olduğu değerlerin ekomüze kavramı kapsamında değerlendirilmesi ve buna ilişkin yaklaşım önerileri sunulması için SWOT analizi yapılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde İstiklal Yolu ekomüze kapsamında ele alınarak, sahip olduğu güçlü yönler ve fırsatlar ile zayıf yönler ve karşısındaki tehditler ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki SWOT analizi tablosu ortaya çıkarılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. İstiklal Yolu Kültür Rotasına İlişkin Swot Analizi

	GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER	FIRSATLAR	TEHDİTLER
KÜLTÜREL VE TARİHİ ÇEVRE	<ul style="list-style-type: none"> - Tarihi Açından Önemli Olaylara Tanıklık Etmiş Bir Bölge Olarak Yerin Ruhunun Derinden Hissedilmesi - Türkiye'de Tarihi Açından Benzer Özelliklere Sahip Bir Rotanın Olmaması - Kültürel Miras Değerlerinin Oldukça Fazla Olması - Millî Mücadele Dönemine Ait Tarihi ve Tescilli Yapılar ile Anıtlar Köprüler Gibi Kültürel Yapıları, Bunlara İlişkin Tarihi Hikayeleri ve Yerel Lezzetleri İç İçe Barındırıyor Olması - Ulaşım Kolaylığı - Geleneksel Mimari Dokunun Yalnızca Yöreye Ait Olması (İnebolu-Kastamonu) 	<ul style="list-style-type: none"> - Yerel Halkın Doğal ve Kültürel Değerler ile İlgili Farkındalık ve Bilgisinin Yetersiz Olması - Millî Park ve Tarihi Sit Olarak Tescil Edilmesine Rağmen Koruma Çalışmalarının Yetersiz Olması - Güzergaha ve Tarihsel Önemine İlişkin Donanım Sahip Rehber Eksikliği - Tarihi Doku ve Yapılara Gereken Önemin Verilmemesi ve Koruma Konusunda Bilinçsiz Davranılması 	<ul style="list-style-type: none"> - Rotanın Millî Park ve Tarihi Sit Alanı Olarak İlan Edilmesi ile Koruma Altına Alınmış Olması - Mevcut Kültür Rotalarından Biri Olarak Doğal ve Kültürel Turizme Katkı Sağlaması - Rotanın Geleneksel ve Tarihi Bir Kimliğe Sahip Olması 	<ul style="list-style-type: none"> - Yalnızca Turizm Amacı Gütülerek Yapılan Organizasyonların Tarihi ve Kültürel Çevreye Olan Baskısı Sonucu Tahribat Görmesi - Yeni Yerleşmelerin Geleneksel Mimari Doku ile Uyumsuz Olması
DOĞAL ÇEVRE	<ul style="list-style-type: none"> - Jeolojik Yapı ve Arazi Koşulları Sayesinde Tırmanış, Trekking Gibi Sporlara Elverişli Olması - Floristik ve Endemik Türler Açısından Büyük Bir Potansiyele Sahip Olması - Topografik Özellikleri Sayesinde Farklı Aktivitelere Olanak Sağlaması - Ersizlerdere Kanyonu Gibi Doğal Oluşumlu Alanların Varlığı - Doğal Manzaralı Alanların Oldukça Fazla Olması 	<ul style="list-style-type: none"> - Doğal Çevrenin Yeterince Düzenlenmemiş Olması - Bölgenin İklim Koşullarının Sert Olması - Mevsimler Arası Geçişin Sert Olması - Nedeniyle Ziyaretlerin Sürekli Olmaması - Güzergahın Bazı Kısımlarının Ormanlık Alanlar ve Tarım Arazileri İçerisinde Kalması Nedeniyle Bütüncül Algılanamaması 	<ul style="list-style-type: none"> - Rota Üzerinde ve Çevresinde Yer Alan İlgaz Dağı Millî Parkı ve Küre Dağı Millî Parklarının Varlığı - Doğal Oluşumlar ile Meydana Gelen Alanların Oluşturduğu Peyzaj Değeri - Doğa Fotoğrafçılığına Uygun Ortamların Bulunması - Göç Nedeni ile Terk Edilmiş Kırsal Alanların Yeniden Canlandırılabilme Potansiyeli 	<ul style="list-style-type: none"> - Doğal Çevrenin Bilinçsizce Kullanılarak Çevre Kirliliği ve Tahribata Yol Açması - Tarım Alanlarının Zarar Görmesi/Azalması - Turizmin Doğal Çevre Üzerinde Baskı Yaratması - Bilinçsiz Uygulamalar Sonucu Ekolojik Dengenin Bozulması

- Ulaşım Kolaylığı
- Yerel Halkın Varlığı,
- Konukseverliği ve Yerel
- Kalkınma İçin İstekli Olması
- Geleneksel İstiklal Yolu
- Yürütüşünün
- Gerçekleştirilmesi

- Güzergahın Oldukça Uzun ve Parçalı
- Yapıda Olması
- Rota Güzergahında Konaklama
- Tesislerinin Az Sayıda Olması
- Rotaya İlişkin Tanıtım Eksikliği
- Güzergahın Coğrafi Yapısı Nedeniyle
- Engelli Bireylerin Ziyaretine Uygun
- Olmaması
- Yöreye Ait Yiyeceklerin Tanıtım ve Arz
- Eksikliği
- Yöre Halkının Kış Mevsiminde Şehirlere
- Göç Etmesi

- Güzergâh Üzerinde Tahribata Uğratabilecek Sanayi
- Tesisinin Olmaması
- Yerel Halkın Yeni Gelişmelere Açık Olması
- Kastamonu Havalimanının Olması

- Yerel Halk ile Yerel Yönetimler Arasındaki
- Koordinasyon ve Organizasyon Eksikliğinin Yarattığı
- Olumsuzluklar
- Yetersiz Yatırım Desteği
- Yerel Halkın Turizm Faaliyetleri Sırasında
- Desteklenmemesi ve Sürece Dahil Edilmemesi
- Nüfusun Göç Nedeni ile Azalması

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürdürülebilirlik kavramı; doğal, kültürel ve tarihi çevrenin/dokunun yaşatılması ve devamlılığının sağlanması açısından oldukça önemlidir ve turizm ile yakından ilişki içindedir. Ekomüze kavramı bu değerlerin kaynak olarak kullanıldığı turizm disiplinde, yapı ve doğal çevre üzerindeki olumsuz etki ve baskıya karşı çıkan ve sürdürülebilirlik amacı güden bir yaklaşımdır. Ekomüzecilik yerin ruhuna, aidiyete ve belleğe yani somut olmayan değerlere vurgu yaptığı için önemlidir. Ayrıca klasik müze anlayışının getirdiği kapalı bir alan ve sergilenen eserlerin yer aldığı bir mekândan ziyade yerin doğal, kültürel ve tarihi değerleriyle bütüncül algılanarak ve yerin hissedilerek sergilenmesini sağlayacak bir yaklaşımdır. Ekomüze, kültürel ve doğal değerleri ile yerinde ve tahribata uğratmadan korumak, gelişimini sağlamak, deneyimlemek ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamakta kullanılan bir araçtır. Ekomüze yaklaşımları sayesinde yerel halkın sahip olduğu kültürel değerlerin tanınması, korunması ve bu değerlerden gelir sağlayarak refah düzeylerinin artması sağlanacaktır.

Bu araştırmada, doğal ve kültürel miras değerleri nedeniyle 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kültür rotası ilan edilen, “yerin ruhu” kavramının hissedildiği, “İstiklal Yolu” nun turizm açısından önemli bir çekim noktası olma potansiyeline sahip olmasına rağmen tanıtım ve yerel kalkınma faaliyetlerinin zayıf olduğu bir bölge olarak göze çarpmasından dolayı bu güzergahın ve çevresinin ekomüze kavramının ön gördüğü kriterler açısından değerlendirilerek sahip olduğu miras değerlerinin ve çekici unsurlarının ortaya çıkarılması, korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanarak gelecek kuşaklara aktarılması ve tüm bunlar olurken aynı zaman yerel halkın kalkınmasına katkı sağlanması bağlamında bir bütün olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada araştırma alanı olan İstiklal Yolu Kültür Rotasına ilişkin bölgenin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi özellikleri ve bunların sunmuş oldukları fırsatlar göz önünde bulundurularak söz konusu değerlerin korunarak kullanılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik ekomüze kavramı kapsamında yaklaşım önerileri sunulmuştur. Yaklaşım önerileri, SWOT analizi temelinde ortaya konulan güçlü ve zayıf yönler ile fırsatlar ve tehditler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında bir araç olan ekomüze kavramının “İstiklal Yolu” kültür rotasında

gerçekleştirilebilmesi için SWOT analizi temelinde ortaya konulan yaklaşım önerileri şu şekildedir:

- Rotaya ilişkin yerel ve bölgesel ölçekte ortak bir çalışma oluşturulmalı ve yapılacak çalışmalar bir bütün olarak değerlendirilmelidir.
- İstiklal Yolu'nun sahip olduğu tarihi ve kültürel miras değerleri öncelikli olarak ele alınarak planlama ve koruma çalışmaları bu temelde yapılmalıdır.
- Rota bulunan yerel değerlerden faydalanılmalı, var olan yerel temalar zenginleştirilerek doğal kaynak değerlerinin oluşturduğu peyzaj izleri ile yeni alternatifler oluşturulmalıdır.
- Yerel kimlik göz önünde bulundurularak yeni yerel kalkınma politikaları oluşturulmalıdır.
- Alternatif turizm türleri ön plana çıkarılmalı; kültür, doğa, spor vb. turizm faaliyetleri güçlendirilmelidir.
- Bölgenin sahip olduğu yerin ruhunun daha görünür ve hissedilebilir olması için alan bir bütün olarak değerlendirilmeli, bütüncül sunum ve tanıtım faaliyetleri yapılmalıdır.
- Yapılan çalışmaların sürdürülebilirliğinin sağlanması için yerel halkın olumlu dönüşlerinin önemi anlaşılmalı ve bu doğrultuda yerel katılımı sağlayacak bilgilendirme çalışmaları yapılmalı ve olumsuzluklar ön görülerek gerekli önlemler alınmalıdır.
- Güzergahın ulaşılabilirliği ile kolay ve doğru kullanılması için yenilikçi teknoloji kullanımları geliştirilmelidir.
- Altyapı sorunları (wc, çeşme vb.) giderilmelidir.
- Konaklama tesislerinin eksikliğinin yol açtığı sorun giderilmeli, geleneksel mimari dokuda yer alan yapılar konaklama alanları olarak kullanılmalıdır. Böylelikle hem ihtiyaçlar giderilecek, kültürel değerlerin sürdürülebilirliği sağlanacak ve yerel halkın istihdamı sağlanacaktır.
- Donatı elemanlarının eksikliği giderilmeli, yeni dinlenme alanları planlanmalıdır.
- Rotanın başlangıç noktası olan İnebolu sahilinden başlanarak Küre Dağları Milli Parkı, Ersizlerdere Kanyonu ve Ilgaz Dağı Milli

Parkında yer alan yüksek noktalarda dokuyla uyumlu gözlem ve fotoğraf çekme noktaları oluşturulmalı, yöreye özgü bitki örtüsü ve yaban hayatı ile ilgili potansiyeller ortaya konularak yerel halk bilinçlendirilmeli ve böylelikle doğal kaynak değerleri ortaya çıkarılmalı ve farklı kullanımlara olanak sağlanmalıdır.

- Doğru bir planlama ile rotada yıl geneline yayılan bir kullanım oluşturulmalı,
- Güzergâh üzerinde yer alan tarihi alanlar, yapılar, manzara noktaları, doğal oluşum alanları gibi öğeler birliktelik içinde tasarlanmalı böylelikle tek düzelikten kurtarılmış tasarım çalışmaları yapılmalıdır.
- Rotanın yalnızca güzel vakit geçirmek gibi turistik kaygılarla değil ziyaretçilerin yerin ruhunu daha iyi hissetmesine ve bilincin artırılmasına yönelik planlama çalışmaları yapılmalıdır.
- Yörede şu an harabe halde bulunan ve savaş yıllarında önemli rol oynayan yapıların onarımı yapılmalıdır. Örneğin; Üçoluk Karakol Binası, Askeri Fabrika Binası, tescilli köprüler vs.

“İstiklal Yolu” kültür rotasında var olan doğal, somut ve somut olmayan miras değerlerinin korunarak çalışma alanının ekomüze odaklı sürdürülebilir bir destinasyon haline gelebilme potansiyelinin belirlenmesi, ekomüze ilkeleri ile miras kaynaklarına tam erişim, kontrol ve sahiplilik duygusunu pekiştirerek “yerin ruhu”na renk ve anlam kazandırılması için mevcut potansiyelin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması aynı zamanda yörenin sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmasının gerçekleşmesine katkı sağlanmasına yönelik yaklaşım önerileri sunulmuştur.

Ekomüzelerin sürdürülebilirlik anlayışı ile uygulamalarını gerçekleştirmesi, yerel halkı odak noktasına alan yapısı bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine katkı sağlaması ve bütüncül koruma yaklaşımı sunması İstiklal Yolu Kültür Rotası'nın sürdürülebilir turizm ihtiyacını sağlayan bir model olarak öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, V. (2017). Kültürel Miras Sürdürülebilirliği Açısından Farklı Bir Koruma Önerisi Ekomüzeleşme: Aksaray İli Sultanhanı Örneği. *Turan-Sam*, 9(36), 702-706. DOI: 10.15189/1308-8041
- Barnes, T. J. (2004). Placing ideas: genius loci, heterotopia and geography's quantitative revolution. *Progress in Human Geography*, 28(5), 565-595. doi:10.1191/0309132504ph506oa
- Belen, N. (2019). Yerel Peyzajlar ve Tarihi Milli Parkların Korunması İçin Bir Yaklaşım ve Yöntem; Ekomüzeler. I. Ulusal Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi, Ankara.
- Corsane, G. E., Davis, P. S., Hawke, S. K., and Stefano, M. L. (2008), *Ecomuseology: a holistic and integrated model for safeguarding 'spirit of place' in the North East of England*.
- Çetinkaya Sönmez, D. M. Ve Erdoğan, E. (2021). Tarihi Kültürel Çevre Korumada Alternatif Yaklaşımlar Kapsamında Ekomüzeler. *Mimarlık Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma Ve Değerlendirmeler*. Cilt II, Gece Kitaplığı, 237-259.
- Çiçek, R. (2002). Milli Mücadele'de Batı Karadeniz. *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, 15, 679-699, Ankara.
- Doğan M. (2010). Ekomüze Odaklı Sürdürülebilir Destinasyon ve Gökçeada Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erdoğan E. Ve Belen N. (2017). Yozgat İli Alişar Köyü'nün Ekomüze Kapsamında Değerlendirilmesi, II. Uluslararası Bozok Sempozyumu, Yozgat.
- Eyce, N. (2011). Çağdaş Mimarlıkta Mekân, Yer ve Mekânsallık Tartışmaları – Cermodern Örneği. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ICOMOS. (2008). Québec Declaration On The Preservation Of The Spirit Of Place. Retrieved from Québec.
- Lin, C.-C., & Lockwood, M. (2014). Assessing sense of place in natural settings: a mixed-method approach. *Journal of Environmental Planning and Management*, 57(10), 1441-1464. doi:10.1080/09640568.2013.811401
- Markeviciene, J. (2008). Genius loci and Homo Faber: A heritage-making dilemma. Paper presented at the 16th ICOMOS General Assembly and International Symposium: 'Finding the spirit of place – between the tangible and the intangible', Quebec, Canada. <http://openarchive.icomos.org/id/eprint/85/>
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci: Towards A Phenomenology Of Architecture*. New York: Rizzoli.

- Öztürk, S., Aydoğdu, A., (2012). Ilgaz Dağı Milli Parkı'nın Rekreasyonel Olanakları. I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, 12 – 15 Nisan 2012, s. 611 – 628, Antalya.
- Passfield, R. W. (2005). Evaluating Authenticity: Reconstructed Timber Swing Bridges. IA. The Journal of the Society for Industrial Archeology, 31(2), 5-26. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/40968698>
- Rifaioğlu M. N. Ve Şahin Güçhan N. (2008). Understanding And Preserving Spirit Of Place By An Integrated Methodology In Historical Urban Contexts.
- Şen, G., Erkan Buğday, S., (2015). Kastamonu İlinde Çeşitli Statülerde Koruma ve Kullanma Amaçlı Belirlenmiş Alanlar. Kastamonu Üniv., Orman Fakültesi Dergisi, 15 (2), s. 214 – 230, Kastamonu.
- Taşlıgil, N. (2020). Milli parklar arasında farklı bir örnek: İstiklâl Yolu Tarihi Milli Parkı . Türk Coğrafya Dergisi , (74) , 87-96 . DOI: 10.17211/tcd.685542
- Tuna, A. Ve Erdoğan, E. (2013). Ekolojik Kültürel Turizm Aracı Eko Müzelerin Kültürel Peyzaj Açısından İrdelenmesi. Ormanlık Dergisi, 9 (2), 23-37.
- Turan, R. (1999). Milli Mücadele Döneminde İnebolu-Kastamonu-Ankara Hattı. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,15(44).693-701.Ankara.
- UNESCO, 1960, Report on the International Campaign to Safeguard the Monuments of Nubia.
- URL-1, <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-339263/milli-parklar-ve-korunan- Alanlar.html> (Erişim Tarihi: 16.11.2023)
- URL-2, <https://cankiri.ktb.gov.tr/TR-242668/tarihi-istiklal-yolu.html> (Erişim tarihi: 20.11.2023)
- URL-3, <https://www.inebolupostasi.com/inebolu/inebolu-turk-ocagi-istiklal-yolu-muzesi-ziyarete-acildi-h1998.html> (Erişim Tarihi: 28.11.2023)
- URL-4,<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/gezilecekyer/nebolu-turk-ocagi> (Erişim Tarihi: 28.11.2023)
- URL-5,<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ismini-huzunlu-bir-hikayeden- Alan-ersizlerdere-kanyonu-tabiat-parki- oldu- /2011287> (Erişim Tarihi: 18.11.2023)
- URL-6 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/gezilecekyer/ilgaz-daglari-mll-parki> (Erişim Tarihi: 18.11.2023)
- URL-7 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/gezilecekyer/kure-daglari-mll-parki>
- Vecco, M. (2007). Economie Du Patrimoine Momumental. Paris: Economica.
- Vecco, M. (2020). Genius loci as a meta-concept. Journal of Cultural Heritage, 41, 225-231. doi: <https://doi.org/10.1016/j.culher.2019.07.001>

Yakupoğlu, C. (2015). Selçuklulardan Bugüne Çankırı'nın Koçhisar Kazası Yaylakları ve Bunlara Konan Köyler. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi 2 81-118.

İzmir’de Tarihi Çeşmelerin Tespiti ve Mevcut Durum Değerlendirmesi

Dr. Öğr. Üyesi Çağla ERCANLI^a
Aleyna ÖNDER^b
Ayşe Elvan YAŞAR^b

^aİzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programı, Türkiye
caгла.ercanli@kavram.edu.tr

^bİzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programı Mezun
Öğrencisi, Türkiye
aleynaonder0@gmail.com, ayseelvan03@gmail.com

Özet

Su, yüzyıllar boyunca medeniyetlerin gelişmesinde ve insan faaliyetlerinin sürdürülmesinde en önemli faktörlerden olmuştur. Tarihsel süreçte çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve bir liman kenti olan İzmir’de de su her zaman başat bir öge olmuştur. İnsanlar su ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve sudan yararlanabilmek amacıyla çeşmeler, su yolları, sebiller gibi su yapıları inşa etmişlerdir. Roma ve Bizans döneminde kentte yapılan su yapıları Osmanlı Dönemi’nde de kullanılmış ve yenileri eklenmiştir. Bu dönemlerden kalan pek çok çeşme ise günümüzde çarpık ve yoğun kentleşme, bakımsızlık, yanlış onarımlar gibi nedenler ile zaman içinde susuz kalarak eski işlevini ve özgün görünümünü yitirmiş, hızla yok olmaya başlamıştır. Çeşmelerin korunması kentin yerel mimari ve tarihi kimliğini ortaya koymanın yanı sıra kültürel miras turizminin geliştirilmesi açısından da değerlidir. Bu bağlamda; kentsel alanlardaki tarihi, kültürel ve mimari değerleri ile ön plana çıkan çeşmelerin tespit edilerek belgelenmesi önem kazanmakta ve bu öğelerin korunmasının ilk adımını oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı; İzmir’de yoğun kent dokusu içerisinde kaybolan çeşmelerin tespit edilerek plan-cephe-yapım teknikleri-malzeme özelliklerine yönelik mevcut durumlarının değerlendirilmesidir. Çalışmanın yöntemi örnek alan araştırması olup, araştırma kapsamında İzmir’in Bornova ve Konak ilçelerinden seçilen üç çeşmenin analizine yer verilmektedir. Elde edilen bulgular, analizi yapılan çeşmelerde yapı ve malzeme bütünlüğünün korunmadığını, çeşmelerin işlevlerini yitirerek kullanılmadıklarını gösterirken; çeşmelerin malzeme, cephe kompozisyonları, süsleme öğeleri ve kaplama malzemeleri açısından özgün olduklarını ortaya koymaktadır. Çalışmada, analizi yapılan çeşmelerin öncelikle doğru restorasyon kararları ile özgün yapı bütünlüğüne kavuşturulması

gerektiği sonucuna ulaşılırken, tarihsel ve kültürel açıdan değerli bu kentsel öğelerin yeniden canlandırılmasına yönelik öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Tarihi Çeşmeler, Su Yapıları, Yerel Kimlik ve Turizm, İzmir

Detection and Current Situation Assessment of Historical Fountains in Izmir

Abstract

Water has been one of the most important factors in the development of civilizations and the continuation of human activities for centuries. Water has always been a key element in Izmir, which is a port city and has hosted various civilizations throughout history. People have built water structures such as fountains, waterways and public fountains in order to supply their needs and benefit from water. The water structures built in the city during the Roman and Byzantine periods that were also used in the Ottoman Period and new ones were added. Many fountains remaining from these periods have lost their old functions, original appearance and started to disappear rapidly due to reasons such as unplanned and dense urbanization, dilapidation, inaccurate renovations over time. The conservation of the fountains is valuable in terms of the development of cultural heritage tourism as well as revealing the local architectural and historical identity of the city. In this context; identifying and documenting the fountains gain importance and constitute the first step of conserving these elements. Aim of this study is to determine the fountains in the dense city areas of Izmir and to evaluate their current situation regarding to plan-facade-construction techniques-material properties. Case study approach is used as a research method and within this scope, three fountains are analyzed from Bornova and Konak districts. Findings show that the structure and material integrity could not be preserved and the fountains were not used by losing their functions. Also, it reveals that the fountains are unique in terms of materials, facade compositions, decorative elements and covering materials. It was concluded that the analyzed fountains should first be brought to the original structure integrity with the right restoration decisions. As a result, suggestions are presented for the revitalization of these historically and culturally valuable urban elements.

Keywords: Cultural Heritage, Historical Fountains, Water Structures, Local Identity and Tourism, Izmir

1. GİRİŞ

Tarih boyunca farklı medeniyetlere ve uygarlıklara ait yerleşik hayat düzenlerinin biçimlenmesinde ve şehirlerin kurulmasında su önemli bir rol oynamıştır. Su, Türklerin de yaşam biçimlerini etkileyen temel unsurlardan biri olarak, göçebe şeklinde yaşayan Türklerin yerleşik hayata geçişinde şehirlerin su kenarlarına kurulmasının nedeni olmuştur (Bulut, 2019). Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte çeşmelerin sayısı artmış ve su mimarisinde çeşmeler önemli bir yer edinmiştir (Özer, 2008). Türklerin yaşantısında çeşmeler su ihtiyacını karşılama temel işlevinin yanı sıra, kültürel ve sosyolojik açılardan da önem kazanmıştır. Türk kültüründe çeşmeler, meydanların, mahalle ve sokakların belirleyici yerleri ve toplanma birimleri olma, toplumsal kaynaşmayı sağlayan bir nevi açık kamusal alanlar haline gelmişlerdir.

Türklerin Anadolu'da yaşamları boyunca çeşmeler farklı dönemlerde farklı gelişim süreçleri geçirmişlerdir. Selçuklu Dönemi'nde çeşmeler genellikle cami, medrese, han vb. gibi yapıların ön cephelerinde yer bulmuştur (Karademir, 2007). Osmanlı Dönemi'ne gelindiğinde Osmanlı mimarlığındaki anıtsallık, kütsellik gibi olgular çeşme mimarisine de yansımış, tekil ve büyük ölçekli çeşmeler bu dönemde inşa edilmiştir. Çeşmelerin işlevsel olması kadar bu dönemde estetik ve mimari özellikleri ile de ön plana çıkmasına dikkat edilmiştir. Öte yandan, bu anıtsal çeşmelerin yanı sıra mahalle kültürünün bir parçası olan küçük ölçekli çeşmeler de inşa edilmeye devam etmiştir. 15., 16., 17. yüzyıllarda Osmanlı klasik dönemi içinde çeşmelerde yalın bir mimari üslup benimsenmiş olup; sade bir ayna taşı, kitabe, tekne sekileri ve su haznesinden oluşan tasarımlar ortaya konmuştur. 18. yüzyılda Batılılaşma etkileriyle çeşmelerde birtakım değişikliklere ve yeniliklere gidilmiştir. Özellikle cephelerde Barok ve Rokoko ayrıntılarının arttığı görülmektedir. 19. ve 20. yüzyıllarda çeşme mimarisinde yeni düzenlemeler denenmiş, anıtsal yapılarda karşılaşılan eklektik yaklaşım çeşme cephe düzenlerine de yansımıştır (Karademir, 2007). Osmanlı Dönemi'nden günümüze ulaşan çeşmeler hem Osmanlı mimarlığının tanınması hem de çeşme kültürüne dair bilgilerin elde edilmesi için önem taşımaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde mahalle kültüründen şehir kültürüne geçiş başlamıştır. Bununla birlikte 1970'li yıllara kadar çeşmelerden su taşıma işlevi ve çeşme başı kültürünün devam ettiğini söylemek mümkündür. Cumhuriyet Dönemi'nde de çeşme başları mesire yeri, piknik

alanı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Evlere şehir şebeke suyunun bağlanmasıyla çeşmeler yavaş yavaş önemini kaybetmiştir.

Türk kültüründe çeşmeler, kentlerin tarihi, kültürel ve mimari gelişimlerinde önemli rol oynayan ve kentsel kimliklerin oluşumuna katkı koyan, korunması ve geleceğe aktarılması gereken değerli miras öğeleridir. Çeşmeler günümüzde kentlerde yeni çağın getirileri doğrultusunda işlevlerini giderek kaybeden ve sayıları giderek azalan bir duruma gelmişlerdir. Dolayısıyla, Türk tarihi, miras ve mimarlık kültürünün önemli bir parçası olan çeşmelerin korunarak geleceğe aktarılması, kentlerde sürdürülebilir kültürel miras anlayışının da yerleşmesi açısından değerlidir. Çeşmeler, kentlerde çarpık ve yoğun yapılaşma, kentleşme faaliyetleri, bakımsızlık, yanlış onarımlar gibi nedenlerden dolayı yok olmaya başlamışlardır. Dolayısıyla, çeşmelerin korunması kentin yerel mimari ve tarihi kimliğini ortaya koymanın yanı sıra kültürel miras turizminin geliştirilmesi açısından da değerlidir. Bu bağlamda; kentsel alanlardaki tarihi, kültürel ve mimari değerleri ile ön plana çıkan çeşmelerin tespit edilerek belgelenmesi önem kazanmakta ve bu öğelerin korunmasının ilk adımını oluşturmaktadır.

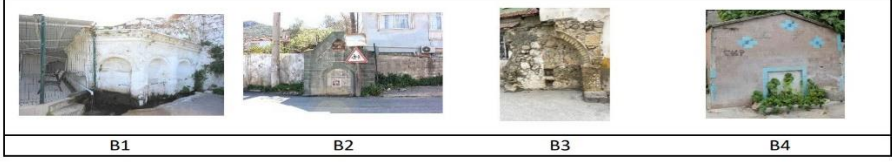
Çalışmada incelenmek üzere İzmir kent merkezinden tarihi, kültürel ve mimari özellikleri ile öne çıkan çeşmeler seçilmiş olup, İzmir’de yoğun kent dokusu içerisinde kaybolan çeşmelerin tespit edilerek plan-cephe-yapım teknikleri-malzeme özelliklerine yönelik mevcut durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Literatürde İzmir kenti için benzer konulu çalışmaların az oluşu ve ortaya konacak mevcut durum değerlendirmesinin çeşmelerin korunması ve geleceğe aktarılması konusunda gelecekte yapılacak çalışmalara da katkı sunabileceği düşüncesi çalışmayı önemli kılmaktadır. Çalışma kapsamında İzmir’in Bornova ve Konak ilçelerinden seçilen üç çeşmenin analizine yer verilmektedir.

2. İZMİR ÇEŞMELERİ VE SINIFLANDIRILMASI

Batı Anadolu kıyılarındaki ilk yerleşimlerden biri olan İzmir’de su ile yaşamın ve su mühendisliğinin Anadolu’daki diğer yerleşimlere göre daha çok gelişme gösterdiğini söylemek mümkündür. Kentin en eski yerleşim alanlarını bugün kent merkezinde bulunan; Bornova ovası, Bayraklı/Tepekule Höyüğü, Kadifekale (Agora) oluşturmakta olup kentin tarihi yapılanması da daha çok bu alanlarda bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında İzmir’in dört farklı merkez ilçesinde toplamda 53 çeşme tespit edilmiştir. Bu çeşmelerden 4’ü Bornova’da (Şekil 1), 45’i Konak

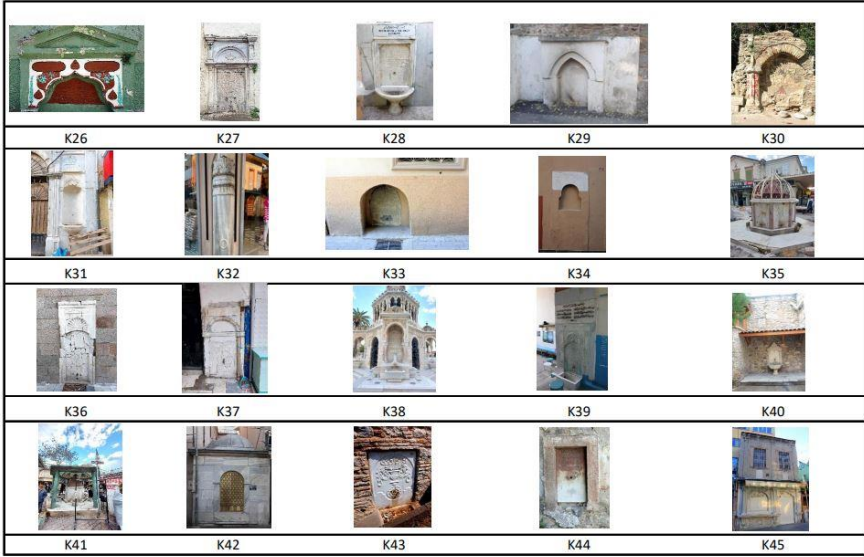
ve tarihi Kemeraltı bölgesinde (Şekil 2-3), 1'i Bayraklı'da (Şekil 4) ve 3'ü Buca'da (Şekil 5) bulunmaktadır (Tablo 1).

Şekil 1. Bornova çeşmeleri (B1, B2, B4 fotoğrafları Şaşmaz, 2012'den alınmıştır.)

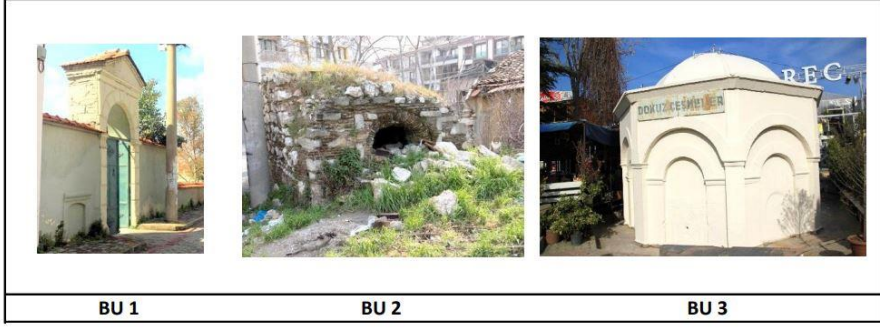
Şekil 2. Konak çeşmeleri (K1-2-3-4-5-6-8-9-11-12-16-17-21-22-23 fotoğrafları Şaşmaz, 2012'den alınmıştır.)

Şekil 3. Konak çeşmeleri (K27-33-34-39-40-42-43-44-45 fotoğrafları Şaşmaz, 2012'den alınmıştır.)

Şekil 4. Bayraklı'dan çeşme (Fotoğraf: Şaşmaz, 2012)

Şekil 5. Buca çeşmeleri (Fotoğraflar: Şaşmaz, 2012)

Tablo 1. İzmir kent merkezinde bulunan tarihi çeşmeler

İZMİR KENT MERKEZİNDE BULUNAN TARİHİ ÇEŞMELER					
BORNOVA		KONAK		BAYRAKLI	BUCA
B1	Altındağ Eski köy Ç.	K1	Yaban Ç.	BA1	Muradiye Camii Ç.
B2	Altındağ Ç.	K2	Elhamra Sebilli		BU2
B3	Işıklar Tarihi Ç.	K3	Şadırvan Ç.		BU3
B4	Kızılay Mahallesi Ç.	K4	Küçük Yaban Ç.		Dokuz Çeşmeler
		K5	Damlacak Pınarı Ç.		
		K6	Kılcı Mescid Ç.		
		K7	Gümrük Binası Ç.		
		K8	Agora Ç.		
		K9	Gaffarzade Hacı Ahmed Sebilli		
		K10	Evlilyazade İbrahim Efendi Şadırvanı		
		K11	Piyer Verbek Ç.		
		K12	Kore Şehitleri Ç.		
		K13	Yavan Ç.		
		K14	Salepçioğlu Medrese Ç.		
		K15	Hisar Camii Ç.		
		K16	Etiler Mahallesi Ç.		
		K17	Karakapı Ç.		
		K18	Çukur Ç.		
		K19	816 Sokak Ç.		
		K20	970 Sokak Ç.		
		K21	Miralı Ç.		
		K22	Dönertaş Sebil Ç.		
		K23	Faik Paşa Camii Ç.		
		K24	Sarıncı Ç.		
		K25	Halit Bey İlkol Ç.		
		K26	Toraman Tuzce Mescidi Ç.		
		K27	Kemeraltı Camii Ç.		
		K28	Şadırvan Camii Ç.		
		K29	Ali Ağa Camii Ç.		
		K30	Taşlı Ç.		
		K31	Yeni Şükran Otel Ç.		
		K32	Hamidiye Ç.		
		K33	Hasan Hoca Camii/Sofuoğlu Ç.		
		K34	Katipzade mescid ç.		
		K35	Kestane Pazarı Camii Şadırvanı Ç.		
		K36	Kızlarağası Ç.		
		K37	Mirkelamoğlu Hanı Ç.		
		K38	İzmir Konak Saat Kulesi Ç.		
		K39	Odukapı Camii Ç.		
		K40	Uşakzade Köşk Ç.		
		K41	Başdurak Camii Şadırvanı		
		K42	Kemeraltı Sebilli		
		K43	Damlacak Camii Ç.		
		K44	Hamal Ç.		
		K45	Katipoğlu Sebilli		

Literatür incelendiğinde tarihi çeşmelerin sınıflandırılmasına yönelik pek çok farklı yaklaşım geliştirildiği görülür. Aytöre (1962), buldukları yere

göre (mahalle, meydan, sebil, şadırvan vb.) ve kemer türlerine göre sınıflandırma yaparken; Önge (1997), çalışma prensiplerine, buldukları yere göre sınıflandırma yapmıştır. Ödekan ise (1992), buldukları yere göre, mimari özelliklerine göre bir sınıflandırma sunmaktadır. İzmir Çeşme ilçesinde çeşmelerin analizine yer veren Kayın (1988) ise çalışmasında çeşmeleri; anıtsal çeşmeler, sokak çeşmeleri, ev çeşmeleri, oda çeşmeleri, sebiller ve şadırvanlar olmak üzere altı kategoride incelemiştir. Geyik'in (2007) ise, çeşmeleri üç gruba ayırarak çeşmeler, sebiller ve şadırvanlar olarak incelediği görülür. Tüm bu sınıflandırmalar incelenerek çalışma kapsamında yeni bir sınıflandırma yapılmıştır. İzmir tarihi çeşmeleri; buldukları yere göre, kullanım durumlarına göre, yapıldıkları döneme göre ve korunma durumuna göre dört başlık altında incelenmektedir:

Buldukları Yere Göre:

- a. Meydan
- b. Köşe
- c. Duvar
- d. Şadırvan
- e. Sütun
- f. Yapı ile
- g. Tekil/anıtsal

Kullanım Durumu:

- a. Kullanımda
- b. Kullanımda değil

Dönemi:

Korunma Durumu:

- a. Onarım gerektirmiyor
- b. Yüzeysel onarım gerektiriyor
- c. Esaslı onarım gerektiriyor

İzmir kent merkezinde bulunan tarihi çeşmelerin sınıflandırılmasına buldukları yere göre bakıldığında, çeşmelerin en fazla duvar çeşmesi niteliğinde oldukları görülmektedir (Şekil 6). Ardından en fazla sayıyı bir yapı ile birlikte olan (örneğin cami çeşmesi gibi) çeşmeler izlemektedir.

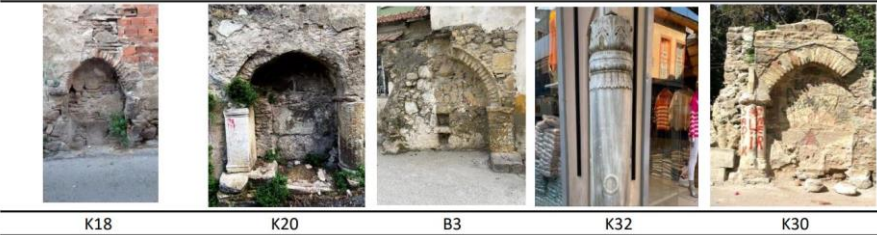

Şekil 6. Duvar çeşmelerinden örnekler

İzmir kent merkezindeki tarihi çeşmeler kullanım durumlarına göre incelendiklerinde çeşmelerin çoğunun kullanımda olmadıklarını ve özgün işlevlerini yitirdikleri tespit edilmiştir. Kullanımda olan çeşmeler genellikle cami çeşmeleri ve şadırvanlardır (Şekil 7). İzmir çeşmelerinin yapıldıkları döneme bakıldığında çeşmelerin çoğunluğunun 19. ve 20. yüzyıllara tarihlendiği görülmektedir. İzmir kenti Osmanlı Dönemi'nde merkezi idariden uzak konumu ve çoğunlukla Levantenlerin yaşadığı bir kent olması dolayısıyla 15-18. yüzyıllar arasında gelişen klasik Osmanlı mimarlığının örneklerine fazla rastlanmamaktadır. İzmir'de tespit edilen çeşmeler korunma durumlarına göre değerlendirildiklerinde çeşmelerin çoğunun yoğun kent dokusu içinde kayboldukları, çoğunun yapı ve malzeme bütünlüğü açısından zarar gördüğü ve bu nedenle yüzeysel ya da esaslı onarım gerektirdikleri tespit edilmiştir (Şekil 8).

Şekil 7. Kullanımda olan çeşmelerden örnekler

Şekil 8. Yüzeysel veya esaslı onarım gerektiren çeşmelerden örnekler

Yanı sıra, işlevini yitirmiş ancak bazı kentsel müdahaleler ya da altyapı çalışmaları nedeniyle kısmi zararlar almış ve yüzeysel onarım gerektiren çeşmeler de bulunmaktadır. Onarım gerektirmeyen çeşmelerin ise halihazırda çeşme işlevini sürdüren yapılar olduğunu söylemek mümkündür (Tablo 2).

3. ÇALIŞMA ALANI VE YÖNTEMİ

İzmir kent merkezindeki çeşmelerin sınıflandırılmasının ardından araştırma kapsamında İzmir'in Bornova ve Konak ilçelerinden seçilen üç çeşmenin analizine yer verilmektedir. Çeşmelerin mevcut durumları fotoğraflama ve rölöve çıkartma yöntemleri kullanılarak belgelenmiştir. Ardından literatür tarama ve analiz çalışmaları ile çeşmelerin kültürel miras açısından değerlerini ortaya koymak adına, konum ve kullanım durumları, tarihçeleri, mimari özellikleri (plan, cephe, yapım teknikleri ve malzeme özellikleri) ve korunma durumu ve öneriler başlıkları altında değerlendirilmektedirler. Sonuç bölümünde ise İzmir çeşmelerinin genel olarak kültürel miras değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması açısından koruma önerileri sunulmaktadır.

4. İZMİR TARİHİ ÇEŞMELERİNİN KÜLTÜREL MİRAS AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

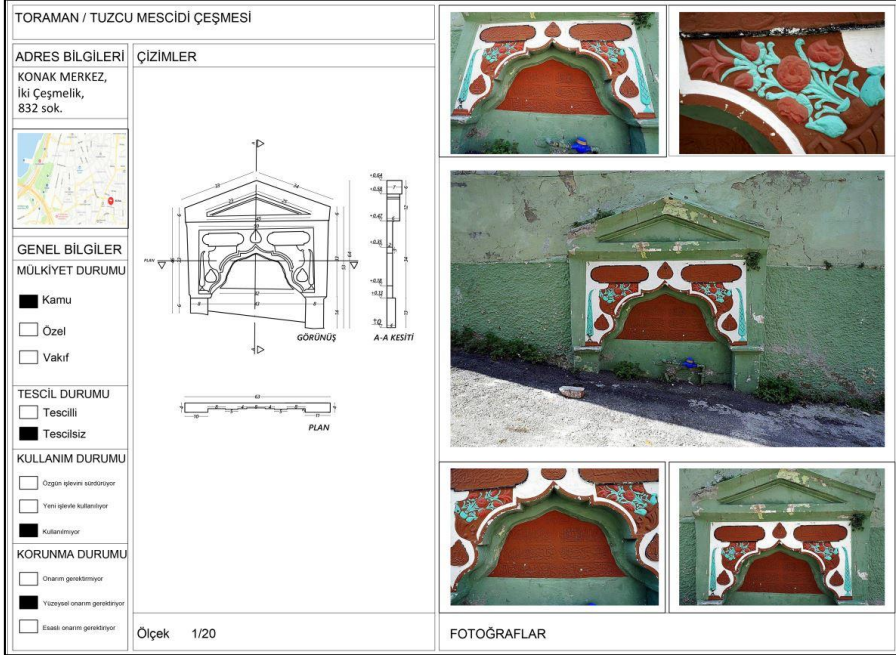
Belirlenen çeşmeler kapsamında mevcut durum değerlendirilmesi yapılarak çeşme yapılarının kent için tarihi, kültürel ve mimari açılardan önemi ve kültürel miras değerlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Mevcut durum değerlendirme çalışmasında 6 değerlendirme kriteri belirlenmiş ve çeşmeler bu kriterler ile incelenmiştir: Mevcut durum, mülkiyet durumu, tescil durumu, mimari özellikleri, kullanım durumu ve korunma durumu. Örnek olarak detaylı incelenmek üzere Konak Toraman/Tuzcu Mescidi Çeşmesi, Konak Halit Bey İlkokul Çeşmesi ve Bornova Işıklar Tarihi Çeşmesi seçilmiştir. Örnek çeşmeler kullanımda olmama, korunma durumu açısından esaslı onarım gerektirme ve farklı mimari özellikler (cephe düzeni, yapım malzemesi, strüktür biçimi ve süsleme özellikleri vb.) gösterme kriterleri dikkate alınarak seçilmiştir.

a. Çeşmelerin Konumları, Tarihçeleri, Mevcut Mülkiyet ve Tescil Durumları

Çalışma kapsamında Konak Toraman/Tuzcu Mescidi Çeşmesi, Konak Halit Bey İlkokul Çeşmesi ve Bornova Işıklar Tarihi Çeşmesi incelenmiştir. İncelenen çeşmelerin ortak özellikleri kamuya ait olmaları ve tescilli olmamalarıdır. Çeşmelerin günümüzdeki mevcut durumlarının belirlenmesi amacıyla rölöve çizimleri yapılmıştır (Şekil 9-10-12).

Çeşmelerin konum ve tarihçelerine bakıldığında; Toraman Tuzcu Mescidi Çeşmesi Konak İki Çeşmelik semtinde 832 sokakta konumlanmaktadır. Çeşme özgün halinde medrese ve mescid olarak inşa edilmiştir. Çeşme üzerindeki kitabe bilgisine göre çeşmenin yapım yılının 1788-1789 yılları

arası olduğu anlaşılmaktadır (Gültekin, 2013). Günümüzde mevcut durumda yapıda zemin katta medrese odaları, üst katta ise harim ve son cemaat mahalli bulunmaktadır. Çeşme günümüzde kullanılmamakta olup, yüzeysel onarım gerektirmektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Toraman Tuzcu Mescidi Çeşmesi Rölövesi ve Mevcut Durum Analizi

Halit Bey İlkokul Çeşmesi Konak, Eşrefpaşa semtinde konumlanmakta olup, Halit Bey İlkokulu'nun duvarında bulunmaktadır. Halit Bey Okulu'nun 1927 yılında faaliyete geçtiği ve okulun açılışında çeşmenin varlığı kaynaklardan bilinmektedir. Çeşmenin eski fotoğraflarında çeşmenin bir mahalle çeşmesi niteliğinde olduğu, üstündeki bloğun iki yanında kulplu küpler görülmektedir. Ayrıca aynı fotoğrafta, çeşmenin üstünde Değirmenbağı Caddesi yazan bir tabelanın olduğu görülmektedir. Çeşmenin eski fotoğrafında görülebilen dinlenme sekileri ise günümüze ulaşmamıştır (Şekil 11) (Dalgacı, 2023). Çeşmenin mevcut durumda kullanılmadığı ve yapı bütünlüğünün korunamadığı tespit edilmiştir. Çeşme esaslı onarım gerektirmektedir (Şekil 10).

HALİT BEY İLKOKUL ÇEŞMESİ	
ADRES BİLGİLERİ Mecidiye mah.350-385 sok. birleşimi Eşrefpaşa, Konak	ÇİZİMLER
GENEL BİLGİLER MÜLKİYET DURUMU ☒ Kamu ☐ Özel ☐ Vakıf	
TESCİL DURUMU ☐ Tescilli ☒ Tescilsiz	
KULLANIM DURUMU ☐ Özgün işlevde kullanılıyor ☐ Yeni işlevde kullanılıyor ☒ Kullanılmıyor	
KORUNMA DURUMU ☐ Onarım gerekiyor ☐ Yüzeyli onarım gerekiyor ☒ Ekstra onarım gerekiyor	FOTOĞRAFLAR
Ölçek 1/20	

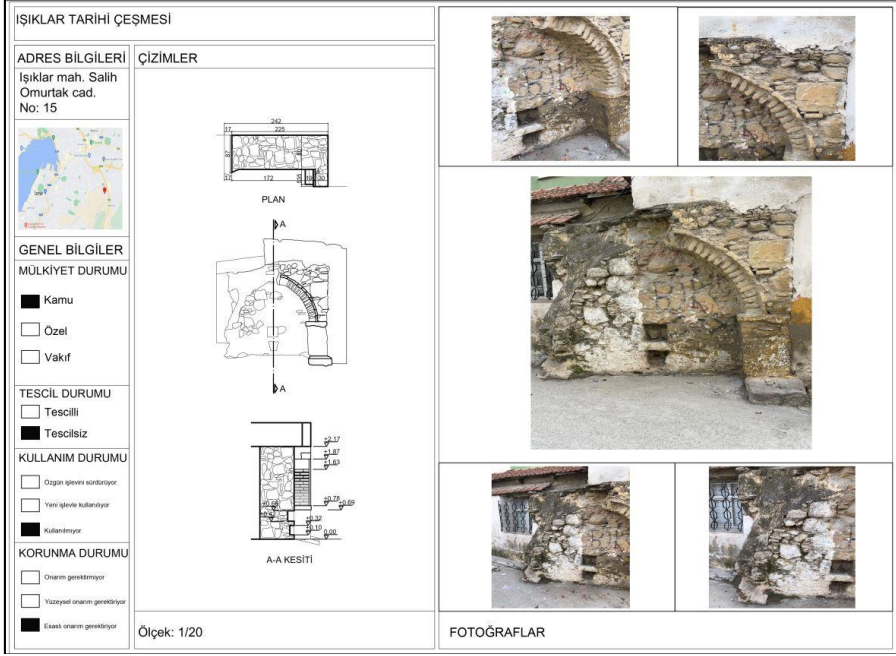
Şekil 10. Halit Bey İlkokul Çeşmesi Rölövesi ve Mevcut Durum Analizi

Şekil 11. Halit Bey İlkokul Çeşmesinin Eski Görünümü (Dalgacı, 2023)

Işıklar Tarihi Çeşmesi Bornova Işıklar Mahallesi'nde 15 numaralı bir apartmanın ön cephesine bitişik konumlanmaktadır. Çeşmenin yapım yılına ilişkin kaynaklardan kesin bilgiye ulaşılamazken, yapının malzeme, yapım

teknîği açılardan Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilmesi mümkündür. Mevcut durumda çeşmenin kullanılmadığı, yapı bütünlüğünün bozulduğu ve esaslı onarım gerektirdiği tespit edilmiştir. Çeşmenin rölövesi Şekil 12'de sunulmaktadır.

Şekil 12. Işıklar Tarihi Çeşmesi Rölövesi ve Mevcut Durum Analizi

b. Çeşmelerin Mimari Özellikleri

Çalışma kapsamında incelenen Konak Toraman/Tuzcu Mescidi Çeşmesi, Konak Halit Bey İlkokul Çeşmesi ve Bornova Işıklar Tarihi Çeşmeleri farklı mimari özelliklere sahiptir.

Öncelikle Toraman/Tuzcu Mescidi Çeşmesine bakıldığında, dikdörtgen plan şemasına sahiptir ve duvar çeşmesi niteliğindedir. Yapım malzemesi taştır. Cephe elemanları kemer ve kitabeden oluşmaktadır. Kaplama malzemesi sıva ve boyadır. Günümüzde değişen ve yükselen zemin seviyesi ile çeşme özgün cephe görünümünü yitirmiş durumda olup, çeşmenin gerçek yüksekliği bilinmemektedir. Çeşmenin sağında ve solunda dikdörtgen kesitli sütunlar yer almaktadır. Sütunlar üstte yatay bir silme ile sonlanmakta olup kaş kemerle tamamlanmaktadır. Kemerin üst bölümünde ise üçgen bir alınlık bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesi yedi satırdan oluşmakta olup, kemerin içindeki çökertme içinde yer almaktadır. Kitabenin

ilk dört satır altındakiler üzerleri sıva ile kapandığı için görülememektedir. Kitabeye metninin zemin kotuna kadar indiği, sıvaların döküldüğü yerlerden seçilmektedir. Çeşme süsleme özellikleri açısından da oldukça zengindir. Süslemelerin kemer köşelerinde yer aldığı ve bitkisel motiflerle kabartma şeklinde işlendiği görülmektedir. Yanı sıra, vazodan çıkan güller, vazonun her iki yanında armut figürleri göze çarpmaktadır. Çeşme üzerinde damla motifleri de yer almaktadır. Boynuz altındaki damla motifinin içine 'Maşallah' yazılmıştır, kemerin üst noktasında da bir damla motifi yer almaktadır (Şekil 13).

Çeşme Adı:	Bulundukları Yere ve Yapılış Amaçlarına Göre Sınıflandırma						İnşa Tarihi					Onarım Durumu		Güncel Fotoğraf	
	Meydan	Köşe	Duvar	Şadırvan	Sütun	Mahalle	17.yy	18.yy	19.yy	20.yy	B.t	Var	Yok		
	Toraman/Tuzcu Mescidi Çeşmesi			✓			✓								✓
Kullanım Durumuna Göre Sınıflandırma															
Kullanımda Olan						Kullanımda Olmayan									
	✓														

Çeşme Adı:	Plan Özellikleri										Çeşme Özellikleri																									
	Plan Tipi		Çeşme Nüsi		Yapı Malzemesi						Çeşme Kompozisyonu						Kemer Tipi						Çeşme Elemanları						Süsleme Öğeleri						Kaplama Malzemesi	
	Kare	Dikdörtgen	Çizgen	Hareli	Yük	Yük	Yük	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Var	Yok			
Toraman/Tuzcu Mescidi	✓						✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				

Şekil 13. Toraman Tuzcu Mescidi Çeşmesi Mevcut Durum Analizi

Halit Bey İlkokul Çeşmesinin her iki yanında antik dönemden esinlenen iki sütun yer almaktadır. Sütunlar üst kısımda mermer yatay bir blok ile birleşmektedir. Günümüzde çeşmenin hem sütunları hem de yatay blok zarar görmüş durumdadır. Çeşmenin yapım malzemesi mermer olup, cephe kompozisyonu tek yönlüdür. Çeşmede günümüze ulaşan süsleme ögesine rastlanmamıştır. Kaplama malzemelerini ise boya ve mermer oluşturmaktadır (Şekil 14).

Çeşme Adı:	Bulundukları Yere ve Yapılış Amaçlarına Göre Sınıflandırma						İnşa Tarihi					Onarım Durumu		Güncel Fotoğraf			
	Meydan	Köşe	Duvar	Şadırvan	Sütun	Mahalle	17.yy	18.yy	19.yy	20.yy	B.t	Var	Yok				
	Halit Bey İlkokul Çeşmesi			✓			✓								✓		✓
Kullanım Durumuna Göre Sınıflandırma																	
Kullanımda Olan						Kullanımda Olmayan											
	✓																

Çeşme Adı:	Plan Özellikleri										Çeşme Özellikleri																									
	Plan Tipi		Çeşme Nüsi		Yapı Malzemesi						Çeşme Kompozisyonu						Kemer Tipi						Çeşme Elemanları						Süsleme Öğeleri						Kaplama Malzemesi	
	Kare	Dikdörtgen	Çizgen	Hareli	Yük	Yük	Yük	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Mermer	Var	Yok				
Halit Bey İlkokul Çeşmesi	✓						✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓					

Şekil 14. Halit Bey İlkokul Çeşmesi Mevcut Durum Analizi

Işıklar Tarihi Çeşmesi, ev cephesine yaslanmış olarak bir bölümü yıkık durumdadır. Ancak, çeşmenin ayakta olan diğer yarısı çeşmenin yapım tekniği ve malzeme özellikleri açısından bilgi vermektedir. Çeşme beşik kemerli olup düşeyde bir sütuna bağlanmaktadır. Yapım malzemesi taş olan çeşmede cephe kompozisyonu tek yönlüdür. Kitabesi bulunmamaktadır (Şekil 15).

Çeşme Adı: Işıklar Tarihi Çeşmesi	Buldukları Yere ve Yapılış Amaçlarına Göre Sınıflandırma						İnşa Tarihi					Onarım Durumu		Güncel Fotoğraf	
	Meydan	Köşe	Duvar	Sadıran	Sütun	Mahalle	17.yy	18.yy	19.yy	20.yy	B.t	Var	Yok		
			✓			✓			✓				✓		
Kullanım Durumuna Göre Sınıflandırma													✓		
Kullanımda Olan			Kullanımda Olmayan												
			✓												

Çeşme Adı: Işıklar Tarihi Çeşmesi	Plan Özellikleri										Cephe Özellikleri																	
	Plan Tipi		Çeşme Neji		Yapı Malzemesi		Cephe Kompozisyonu				Kemer Tipi		Cephe Elemanları				Süsleme Öğeleri				Kaplama Malzemesi							
	Kare	Dikdörtgen	Çizgen	Hizmetli	Var	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık	Yıkık		
	✓																											

Şekil 15. Işıklar Tarihi Çeşmesi Mevcut Durum Analizi

c. Çeşmelerin Korunma Durumları ve Öneriler

Toraman Tuzcu Mescidi Çeşmesi günümüzde kullanılmamaktadır. Korunma durumuna ilişkin öneriler şöyledir:

- Yol ve altyapı çalışmaları nedeniyle çeşmenin alt bölümü, mevcut zemin seviyesinin altında kaldığı için çeşme günümüzde bütünü ile algılanamamaktadır. Öncelikle, kazı çalışması yapılarak çeşme ortaya çıkarılmalı ve özgün görüntüsüne kavuşturulmalıdır.
- Çeşmenin üzerine sonradan yerleştirilen su saati kaldırılmalıdır.
- Çeşmenin üzerini kaplayan bitkiler temizlenmelidir.
- Çeşme, farklı dönemlerde geçirdiği yenilemeler sonucunda çeşitli renklerde boyanmış olup, günümüzde özgün rengi ve yapım malzemesi seçilememektedir. Dolayısıyla, bunların saptanması için raspa yapılarak çeşme üzerindeki kabarmış boyalar temizlenmelidir.
- Kitabe metninin üzeri sıvanmıştır. Kitabe metni de raspanarak okunur hale getirilmelidir.
- Çeşme çimento katkılı sıvadan temizlenmeli ve yeni yapılacak onarımda bu sıva yerine çeşmenin bünyesine zarar vermeyecek kireç harcı kullanılmalıdır.

Halit Bey İlkokul Çeşmesi günümüzde kullanılmamaktadır. Korunma durumuna ilişkin öneriler şöyledir:

- Çeşme günümüzde yol kenarında kalmış ve kaldırımla sınırlandırılmış durumdadır. Çeşmenin görünür kılınması için, çeşmenin önünde özgün halinde olduğu gibi sokağın köşe bölümünü tanımlayan bir alan yaratılması ve tanımlanması gerekmektedir. Okulun bu cephesi çeşme ile birlikte farklılaştırılarak, yeşil ve oturma birimleriyle alan zenginleştirilmelidir.
- Çeşmenin okulun cephesiyle aynı renge boyanması, çeşmenin algısının tamamen yok olmasına neden olmuştur. Çeşmenin özgün malzeme özelliklerinin ve renginin ortaya çıkarılması için raspa yapılmalıdır. Ve okulun duvarı üzerinde belirgin hale getirilmelidir.
- Çeşmenin sokak ile bağlantısını kesen, algılanmasını imkânsız hale getiren trafo başka bir yere taşınmalıdır.
- Çeşmenin aşınan sütunları ve üzerindeki kırık mermer blok onarılmalıdır. Sağlamlaştırılan sütunlar üst bloğu taşıyabilir hale getirilmelidir.
- Özgün temelin sağlamlığı kontrol edilmeli ve gereken yerlere takviye sağlanmalıdır. Özellikle sütunlardaki kayma yapıda görülen çökmenin belirtisidir.

Işıklar Tarihi Çeşmesi günümüzde kullanılmamaktadır. Korunma durumuna ilişkin öneriler şöyledir:

- Tarihi çeşmede meydana gelen bu malzeme kayıpları estetik görünümü bozmasının yanı sıra, yapının strüktürel bütünlüğünü de bozmuştur.
- Yapılan analizlerin değerlendirilmesi neticesinde, koruma kavram ve ilkeleri çerçevesinde “temizlik”, “bütünleme”, “sağlamlaştırma” ve “özgün olmayan eklerden/malzemelerden arındırma” başlıkları altında koruma önerileri getirilebilir.
- Çeşmenin özgün görünümüne kavuşturulması için bütünleme çalışmasına ihtiyaç vardır. Eksik kısımlar özgün çeşmenin formunu tamamlayacak şekilde doğal taşlar ve harç kullanılarak işlem yapılmalıdır. Bütünleme için doğru karar alınabilmesinde malzeme seçimi ve yöntem doğru belirlenmelidir.

- Aynı özellikte taşın bulunamaması durumunda, bütünleme için benzer taş malzeme ile bütünleme önerilmektedir. Tamamlamalar eskiyle uyum sağlayan fakat yeni eklenmiş olduğu anlaşılacak şekilde olmalıdır. Bütünleme yapılacak olan yapının veya mimari elemanın özgün malzemesini içeren bir harç hazırlanmalıdır. Bu harç; bağlayıcı, agrega ve renk pigmentleri kullanılarak özgün eserin renk ve malzemesiyle uyumlu olarak hazırlanmalıdır. Bu harç da yapının malzemesini oluşturan taşın kırıntıları kullanılabilir.
- Kemer, cephedeki şekli ile tamamlanmalıdır.
- Taşlar üzerlerine yazı yazıldığı için temizlenmelidir. Özgün taş örgüsü ortaya çıkarılmalıdır.

5. SONUÇ

Çalışma, İzmir tarihi çeşmelerinin akademik olarak belgelenmesi açısından önemlidir. Belgeleme çalışmaları korumanın ilk adımını oluşturmaktadır. Çalışma, İzmir çeşmeleri için genel koruma sorununun varlığını ortaya koymaktadır. Bu konuda önlem alınması gereken birkaç temel husus bulunmaktadır. Özgün zemin kotlarının yıllar içindeki altyapı, yol, bina yapım çalışmaları gibi sebeplerle değiştiği anlaşılmaktadır. Bu durum çeşmelerin yapısal bütünlüğünü bozan en önemli etmendir. Karşılaşılan diğer sorunlar; cephelerde kirlilik, kararmalar, aşınmalar, çatlaklar, malzeme kayıpları, yosunlaşmalar, metal yüzeylerde paslanmalar ve bitkilenmelerdir. Bu sorunların oluşmasında hava koşullarının yanında bakımsızlık ve ilgisiz kalmanın da etkisi büyüktür. Vandalizm ve kötü/yanlış onarımlar da çeşmelere zarar vermiştir. Sözü edilen tüm olumsuzluklar çeşmelerin özgünlüklerini ve önemlerini yitirmelerine neden olmuştur.

Çeşmelerin korunmasında en etkili olacak yöntem, çeşmelerin yaşatılarak korunmasıdır (Altınoluk, 1998). Çeşmeler tek başlarına değil mutlaka çevreleri ile birlikte ele alınmalıdır (Kuban, 2000). Eski ve yeninin birlikteliğinin yaratılması kentler için zenginlik kaynağıdır. Kentlerde bir çeşme kültürü yaratılarak, imar çalışmaları kararlarının da bu yönde alınması gerekmektedir. Toplumsal farkındalığın oluşturularak bu yapılara vandalizm boyutuna ulaşacak zararların verilmesi önlenmelidir. Bu nedenle, çeşmelerle birlikte bilgi panolarının da uygun yerlere konumlandırılması sağlanmalıdır. Çeşmelerin birer miras ögesi olarak ele alınarak, kentlerin tarihi ve kültürel sürdürülebilirliği yönündeki katkısı üzerine çalışmalar yürütülmelidir.

KAYNAKÇA

- Altınoluk, Ü. (1998). *Binaların Yeniden Kullanımı (1. Baskı)*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Aytöre, A. (1962). Türklerde Su Mimarisi. I. Milletlerarası Türk Kongresi Tebliğler, Ankara, 45-69.
- Bulut, Ö. (2019). Kırklareli ve İlçelerindeki Tarihi Su Yapıları. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalgacı, F. (2023). *İzmir'in Çeşme ve Sebilleri (1. Baskı)*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Geyik, G. (2007). İzmir Su Yapıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gültekin, E. R. (2013). *İzmir Kemeraltı Bölgesindeki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Karademir, M. (2007). Edirne Çeşmeleri. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayın, E. (1988). Çeşme Tarihi Doku Araştırması Koruma ve Restorasyon Önerileri. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu (1. Baskı)*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Ödekan, A. (1992). Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme, Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları, İstanbul.
- Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları (1.Baskı)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özer, S. (2008). Geçmişten Günümüze Kent-Çevre İlişkisi İçinde Çeşmeler. *Sanat Dergisi*, 13, 129-134.
- Şaşmaz, E. (2012). İzmir'in Çeşmeleri. <https://www.erolsasmaz.com/?kategori=%C4%B0ZM%C4%B0R%C4%B0N%20%C3%87E%C5%9EMELER%C4%B0>, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2023)

Halen Kullanılmakta Olan Geleneksel Konutlardan Örnekler

Dr. Öğr. Üyesi Aylin ÖZODABAŞ^a

^aBilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, Türkiye
aylin.ozodabas@bilecik.edu.tr

Özet

Toplumların kültürel belleğini oluşturan en önemli unsurlardan biride tarihi yapılar ve geleneksel konutlardır. Bu evlerin sürdürülebilirliğini, toplumun sosyo-kültürel yapısı belirler. Yaşam tarzlarındaki değişiklikler mimari yapılara ve fiziksel mekânlara doğrudan etki eder. Bu nedenle kullanıcının yaşamındaki ve kültüründeki değişiklikler zamana bağlı olarak yapıların kimliklerini değiştirerek fiziksel değişiklikler geçirmesine neden olur. Günümüzde ne yazık ki; geleneksel konut mimarimiz kökten bir değişikliğe uğramış gelişen teknolojiye, kullanıcıların bilinçsiz tercihleri ve maddi kaygıları sonucunda sıklıkla değişen imar yönetmeliklerine karşı ayakta duramamıştır. Bu durum kültürel geçmişimizin yok olması demektir. Oysa mimari mirasımızı oluşturan geleneksel yapıların en iyi şekilde işlev kazandırılması ve geleceğe aktarılması gerekmektedir. Tarihi yapıyı korumanın ve bu yadigarı modernize ederek yeniden inşa etmek ve yeni yerleşim bölgelerinde de apartman daireleri yerine karakteristik kimliği olan konutlar ile oluşturulan mekânlar; teknik, estetik ve konfor açısından olumlu çözümler sunulabilmelidir. Bugün Türkiye’de restorasyon ve renovasyon uygulamaları yapım teknikleri gibi nedenler gösterilerek kısıtlayıcı olup, teknolojiyi ve konforu maalesef iç mekanlara yansıtamamaktadır.

Bu çalışmada renovasyon gören ve halen kullanılan bazı Ülkelere ait geleneksel evlerin mimari stilleri de göz önünde bulundurularak tipolojik özelliklerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dünyadaki Geleneksel Evler, Dünyadaki Mimari Stilller, İşlev Kazandırma, Restorasyon, Renovasyon

Examples of Traditional Houses Still in Use

Abstract

One of the most important elements that form the cultural memory of societies are historical buildings and traditional houses. The socio-cultural structure of the society determines the sustainability of these houses. Changes in lifestyles directly affect architectural structures and physical spaces. For this reason, changes in the user's life and culture cause the structures to undergo physical changes, changing their identities over time. Today, unfortunately; our traditional residential architecture has undergone a radical change and has not been able to stand up against developing technology and zoning regulations that frequently change as a result of users' unconscious preferences and financial concerns. This means the destruction of our cultural past. However, the traditional buildings that make up our architectural heritage need to be functionalized in the best possible way and transferred to the future. Since there are difficulties in preserving the old, it is necessary to modernize and rebuild these ancestral heirlooms and to create spaces with houses with characteristic identity instead of apartments in new residential areas; Positive solutions should be offered in terms of technique, aesthetics and comfort. Today, restoration and renovation practices in Turkey are restrictive, citing reasons such as construction techniques, and unfortunately cannot reflect technology and comfort into interior spaces.

In this study, the typological characteristics of traditional houses from some countries that have been renovated and are still in use are included, taking into account their architectural styles.

Keywords: Traditional Houses in the World, Architectural Styles in the World, Giving Function, Restoration, Renovation

1. GİRİŞ

Yapılar, kullanıcılarının yaşamları üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir. Özellikle evlerin, bireylerin yeme, uyuma, misafir ağırlama ve diğer pek çok işlev gibi arzularını yerine getirmek için güvenli, rahat ve tatmin edici olmalarına, istekleri doğrultusunda mekânlar tahsis etmesi gerekmektedir

[1]. Çevresel kaygıları içeren bu mekânsal talepler, çağdaş evlerin fonksiyonel mekânlarına uygulanmasını gerektirmektedir [2][3].

Ülkemiz 1950'lerde sanayi toplumu olma yoluna girdiğinde, kırsal yerleşmelerde yer alan geleneksel konut kullanıcılarının yaşamları da bu değişimden önemli ölçüde etkilenmiştir. Söz konusu bölgelerde yaşayan geleneksel geniş ailelerin genç üyelerinin kentlere öncelikle çalışmaya, ardından da yaşamaya gitme eğilimleri geleneksel geniş ailenin çözülmesini ve yerini ağırlıklı olarak çekirdek aile yaşamına bırakmasını

beraberinde getirmiştir [4]. Ülkemizde 20. yüzyıla gelindiğinde bu konut tipinin suratla gerilemeye ve yok olmaya başladığı görülmektedir. Türk şehir ve evinin en büyük düşmanlarından biri de, maalesef imar hamleleridir. Bunların yerine gelenler ise eski Türk evi kavramı ile ilgisi olmayan yapılardır. Bugün içinde oturduğumuz evler, artık Türk evi vasfını taşıyamazlar, bu evlerin uydurma olduğunu söylemek çok da yanlış olmaz [5][6].

Doğayla bütünleşen köyler ve evler, güneş ışığından ve rüzgârdan yararlanacak şekilde tasarlandı [7]. Kullanıcılar için konforlu, sağlıklı, estetik ve ekonomik konutların sağlanabilmesi için geleneksel plan tiplerinin ve tasarım ilkelerinin değişen aile yapıları ve gelişen teknoloji ile birlikte yeniden yorumlanmalıdır. Uygun koşullarda gerçekleştirilmesi, tarihsel ve kültürel mimari anlayışın yaşatılmasında aynı zamanda gelecek kuşaklara aktarılmasına destek olmaktadır. Bu açıdan konut tasarımında işlevin ve estetiğin kullanıcı ihtiyaçlarını göz önüne alarak oluşturulması gerekmektedir. Günümüzde kaynakların artan tüketimi, çevresel ve ekolojik değişimler, aile yapısındaki dönüşümler, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi gibi faktörler konut tasarımına bakış açılarında da değişime neden olmaktadır. Kentlerde nüfus artışı ile birlikte yaşanan gelişmeler, değişen mekân büyüklükleri, dönüşüm projeleri, giderek artan kırsala dönüş talepleri konutların biçimlenmesinde rol almaktadır [6][8]. Bu nedenle sürdürülebilir [9] yapılar yapmak çevreye ve ekonomiye katkı sağlamak için günümüzde kullanılan ve servis ömrü kısa olan betonarme yapılara alternatif olan malzemeler seçmek önem arz etmektedir [10]. Geri dönüştürülebilir ve sürdürülebilir bir yapı malzemesi olan ahşap aynı zamanda hafif strüktür yapısı ile depreme karşı daha uygun bir seçim olacaktır [10]. Gelişmiş ülkeler ahşaptan hiç vazgeçmediler. Japonya, İskandinav ülkeleri, Kuzey Amerika, Yeni Zelanda, Avustralya hepsi ahşapla barışık ülkelerdir. Anadolu'daki geleneksel konutlar incelendiğinde, mekânların birinden diğerine geçişin olmadığı, her birinin

buluşma ve çalışma alanı olan hayat ya da sofaya açılan bağımsız yapılar olduğu görülmektedir. İstanbul yangınları ahşap yapılardan vazgeçilmesinin en büyük etkenlerinden biridir. Binaların birbirine bitişik, sokakların dar olması, su ve söndürme vasıtalarının yetersizliği yangınların sıçramasına neden olmuştur. Oysa gelişmiş ülkelerde, yangın duvarları, otomatik su ve su buharı püskürtme sistemleri, duman dedektörleri, yangın söndürücüler, yangın geciktiriciler, yangına mukavim ahşap ve alçıpan ürünler, binadan çıkış standartları gibi çözümler geliştirmişlerdir. Özellikle toplu konut sahalarında, Anadolu'nun muhtelif yerleşim bölgelerinde yepyeni tasarımlarla bu gelenek yaşatılabilir.

Yaşadığımız konutlar doğa ile iç içe olmalıdır (Şekil 1). Bu, çağdaş kolaylıkların terk edilmesi gerektiği anlamına gelmez, ancak doğa ile bir arada var olmaları gerektiği anlamına gelir. Bu, yeni teknolojilerin neden olduğu sorunların sayısını en aza indirecek, enerji tüketimini ve çevre kirliliğini azaltacaktır [11][12]. Gelecekte sürdürülebilir bir toplum yaratmak için geçmişten ne tür geleneksel bakış açıları kullanabileceğimizi ortaya çıkarmak ve çevreye duyarlı tasarımlara yönelik artan ilgiye katkıda bulunmaktır [13].

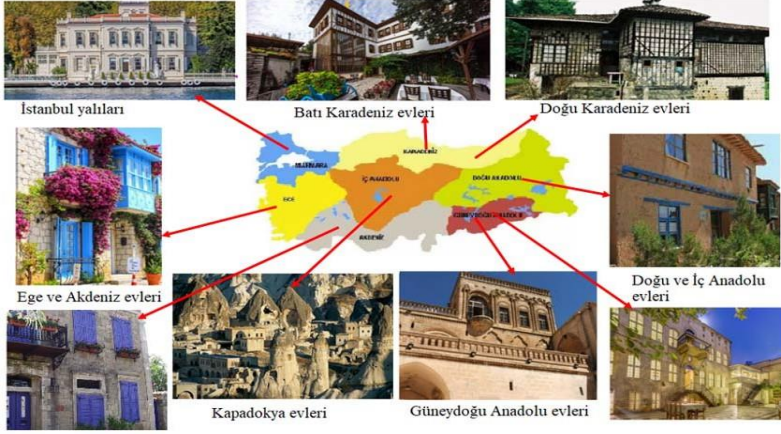
Şekil 1. Doğa ile iç içe sokak dokusu bozulmamış sıralı evler (<https://www.theenglishhome.co.uk/seasonal-living/british-travel/cotswolds-villages/>)

2. ÜLKEMİZDEN ÖRNEKLER

Anadolu'daki geleneksel konutların mekân kurgusu incelendiğinde, Avrupa'daki gibi mekânların dar bir hol ya da koridora açılmadığını, ortak bir alan olan sofaya açıldığı görülmektedir. Bu bağımsız mekânların her birinin buluşma ve çalışma alanı olan sofalar [14], evlerin kalbidir. Anadolu'da evler sizi karanlık bir koridor yerine, bol pencereli aydınlık ve ferah cumbalı [15] eyvanları olan misafirperver mekânlar olan sofalar karşılayacaktır. Anadolu'daki bütün evlerin plan şemalarında, sofalar mevcuttur ancak bu sofalar iç, orta ve dış sofalar olmak üzere bölgeye göre farklılık gösterir. Şekil 2'de görüldüğü üzere, plan şemasının ana elemanlarından olan sofanın, göçebe obasındaki çadırlar arasında kalan boşluktan esinlenerek yapılması şeklinde açıklanabilir [16][17][18]. Şekil 3'de ise Anadolu'daki evlerin tipolojisi görülmektedir. Karadeniz evlerinin ahşap çatkı teknik (ahşap karkas, humuş, hibrit) [19][20] ile yapıldığı, Akdeniz ve Ege bölgesinde ise taş kâgir evler, Güneydoğu bölgesinde ise kesme taş kâgir evler [21], Doğu ve İç Anadolu'da bölgelerinde ise kerpiç evler görülmektedir. Bu malzemelerin ve tekniklerin seçilmesi tamamen o yörede bolca bulunan malzemelerden kaynaklanmaktadır.

Şekil 2. İç sofalı plan tipi [17].

Şekil 3. Anadolu'daki evlerin bölgelere göre tipolojik özellikleri (<https://gelisenbeyin.net>)

3. DÜNYADAN ÖRNEKLER

3.1. Cottage Evleri (İngiltere)

1700'lerin sonlarından başlayarak İngiltere ve Avrupa'nın pitoresk mimari hareketinden doğdu. İngiltere'de bugünün mimari çağında, bir yazlık olarak kullanılmakla birlikte, tipik olarak kırsal alanlarda rustik ve yerel malzemeler ve kaynaklarla temel bir kare veya kutu tasarımıyla inşa edilmiş mütevazı ve rahat evlerdir. Hemen hemen bütün kır evlerinde özenle yapılmış bahçeler görmek mümkündür. Kır evleri, kırsal alanlarda veya küçük köylerde yapıldı yani yöresel bir mimari kullanıldı. Şekil 4' te bu evlere ait dış cephelere, Şekil 5'te ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Şekil 6'da bir cottage evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 4. Cottage evlerinden örnekler (<https://www.thespruce.com>, <https://www.housedigest.com>)

Şekil 5. Cottage evlerinin iç mekânlarından örnekler (<https://www.decorilla.com/>, <https://www.housebeautiful.com>)

Şekil 6. Cottage evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı (<https://www.houseplans.com>)

1.1. Tudor evleri (İngiltere)

VIII. Henry, İngiltere Kilisesini kurduktan sonra (Protestan) İngiltere daha fazla izole oldu ve bu nedenle kıta Avrupa'sında gelişen mimari tarzlardan daha az etkilendi. Tudor tarzı evler genellikle çarpıcı dekoratif ahşaplara sahiptir. Bu ahşap yapı elemanları orta çağ inşaat tekniklerini ima eder. Şekil 7'de Tudor evlerinin dış cephelerine, Şekil 8'de ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Bir mimari akım olarak, yeniden canlanan Tudor tarzı evler 19. yüzyılın ortalarında Amerika'da ortaya çıktı ve 2. Dünya savaşına kadar popüleritesini artırmaya devam etti. 2. Dünya savaşından sonra, ülke hızla inşa edilebilecek yeni, uygun fiyatlı konut geliştirmelerine odaklandığında, bu tarzın sönmesine yol açtı. Şekil 9'da bir Tudor evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 7. Tudor evlerinden örnekler (<https://www.homesandantiques.com>, <https://www.housebeautiful.com>, <https://davidburr.co.uk>)

Tudor evlerinde ahşabın, iç mekânın atmosferinde önemli bir rol oynadığını görebilirsiniz. Tavanda açıkta bırakılmış ahşap kirişler ve karolajlı pencereler oldukça baskındır. Pencere çerçevelerine ve döşemeye kadar koyu renkli ahşap, sıcak ve rahat bir etki yaratır.

Şekil 8. Tudor evlerinin iç mekânlarından örnekler (<https://kellyhogan.com>)

Şekil 9. Tudor evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı, c. 1. Kat planı (<https://www.houseplans.com>)

3.2. Georgian Evleri (İngiltere)

Adını Hannover Hanedanının ilk dört İngiliz hükümdarından almıştır; George I, George II, George III ve George IV. Bu dönem; simetrik cephelere ve süslemelere sahip zarif yapılarıdır. Tasarımın merkezinde genellikle tuğla ve taş malzemeler ve kanatlı pencereler ile inşa edilen cephelere sahiptir. Yaklaşık 1700'den 1780'e kadar İngiliz kolonilerinin baskın tarzıdır. Amerika'da da uzun bir geçmişe sahiptir. Genellikle geniş, konforlu ve bol ışık alacak şekilde inşa edilmiştir. İç mekânlarda da dış cephelerde olduğu gibi süslü ve dekoratif unsurlar söz konusudur. Şekil 10'da Georgian evlerinin dış cephelerine, Şekil 11'de ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Şekil 12'de bir Georgian evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 10. Georgian evlerinden örnekler (<http://www.askthearchitect.org>, <https://www.hiltonarchitects.com/>)

Şekil 11. Georgian evlerinin iç mekânlarından örnekler (<https://www.houseandgarden.co.uk>)

Şekil 12. Tudor evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı, c. 1. Kat planı (<https://frankbetzhouseplans.com>)

3.3. Victorian Evleri (İngiltere)

1837'den 1901'deki ölümüne kadar İngiltere Kraliçesi Victoria'nın uzun yönetimi sırasında tasarlanan evlerdir. Sanayi Devrimi sırasında, ev için mimari tarzlarda bir Gotik Canlanma (neo-gotik) gerçekleşti. Augustus Pugin ve John Ruskin bu hareketin kilit isimleriydi. Victoria döneminde evler asimetrik olarak, sivri kemerler ve desenlerle tasarlandı. Tuğla tercih edilen malzemeydi. Süslü tasarımlar ve gösterişli süslemeler, büyüyen orta sınıfların zenginliklerini ve statülerini göstermelerinin bir yoluydu. Bu dönem İngiliz mimarisi açısından çok önemli olarak görülsede, nüfusun çoğu küçük kulübelerde veya evlerde yaşıyordu. Bu nedenle bu dönem birçok stili kapsar. Victoria dönemi iç tasarımı, sofistike süslemeler, malzemeler ve genel bir rahatlık hissi ile birlikte çok sayıda zengin renge sahiptir. Victoria dönemi iç tasarımı, aynı zamanda koyu/karamsar renklerin kullanımına ve yalıtılmış bir atmosfer hissine de odaklanır. Şekil

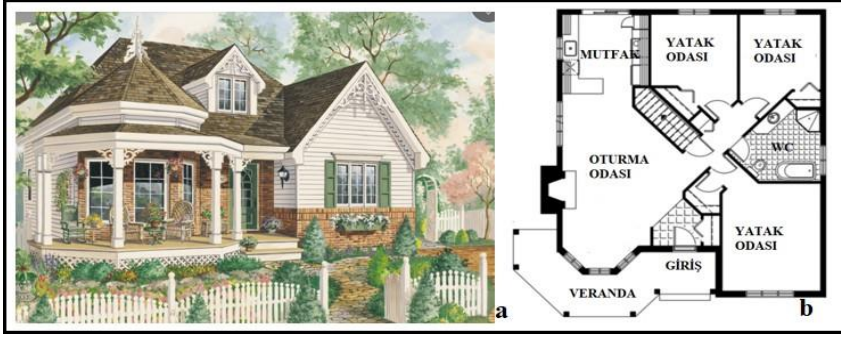
13'de Victorian evlerinin dış cephelerine, Şekil 14'de ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Şekil 15'de bir cottage evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 13. Victorian evlerinden örnekler
(<https://www.homesandantiques.com>, <https://secretsanfrancisco.com>)

Şekil 14. Victorian evlerinin iç mekânlarından örnekler
(<https://spextrum.net>)

Şekil 15. Victorian evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı (<https://www.houseplans.com>)

3.4. Edwardian Evleri (İngiltere)

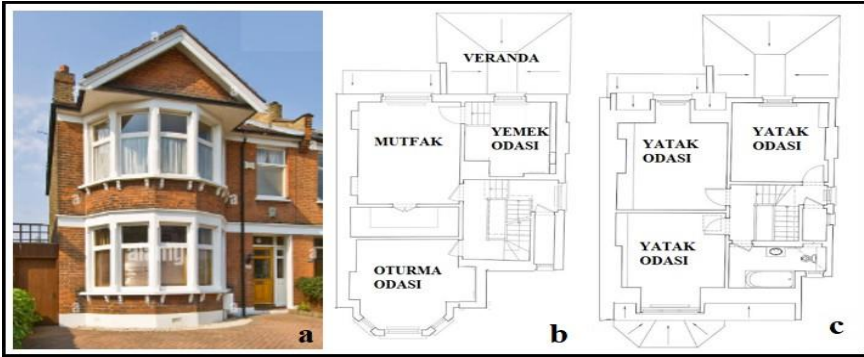
Edward dönemi evleri, Victoria dönemi mimarisindeki kadar gösterişli olmasada, oymalar ve desenlerle renkli ve dekoratifti. Bu çağda, elektrikli aydınlatmanın gelişi nedeniyle iç mekânlar daha hafif ve daha parlak hale geldi. Birçok kamu binası 17. yüzyılın sonlarında Barok tarzında inşa edilmiştir. Dönem ayrıca, fayans döşemeler, beyaz boyalı ahşap verandalı ve balkonlu evlerden oluşan sanat ve el sanatları hareketinin yerleştiği görüldü. Gösterişli bir girinti Edward evlerinin iç mekânlarını domine eder. Açık renk ve bol ışık alan pencereler. Şekil 16'da Edwardian evlerinin dış cephelerine, Şekil 17'de ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Şekil 18'de bir Edwardian evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 16. Edwardian evlerinden örnekler (<https://www.homesandantiques.com>, <https://www.idealhome.co.uk>)

Şekil 17. Edwardian evlerinin iç mekânlarından örnekler (<https://www.houzz.co.uk>, <https://www.realhomes.com>)

Şekil 18. Edwardian evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı, c. 1. Kat planı (<https://amazingarchitecture.com>)

3.5. Bungalow Evler (İngiltere, Amerika)

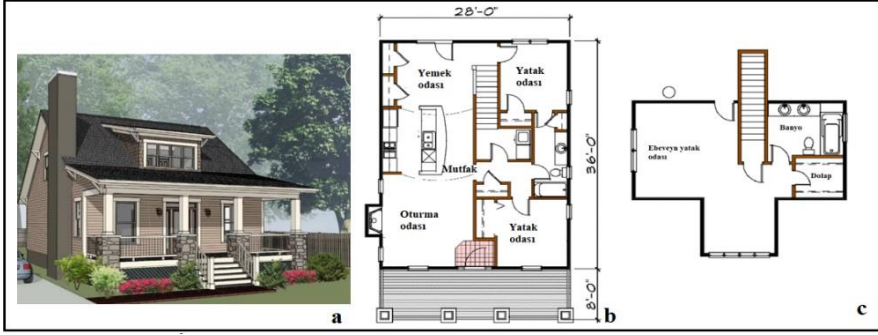
Bungalovlar Hindistan’da ortaya çıkmıştır, ancak bugünkü süresinden önce, ilk olarak yüzyıl önce farklı adlarla adlandırılmıştır. İngilizlerin Hindistan’daki açıklamasına göre, inşa edilen evler geniş verandaları ve sarkık tavan aralıkları olan uzun, alçak binalardır. İngiltere ve Kuzey Amerika’da bungalow evler; genellikle çatı pencereleri içeren ve eğimli bir çatı içinde inşa edilmiş ikinci bir mekâna sahip bir konut evidir. Bu tarz genellikle oldukça küçüktür ve diğer evlerden ayrılmıştır, bu nedenle inşa etmek nispeten ucuzdur. Mütevazı, ucuz ve düşük profilli bungalow, Amerikalılara mükemmel bir seçenek sağlamıştır. Amerika’ya fırtına gibi giren bu evler, birçok Amerikalının hayalini kurduğu uygun fiyatlı bir konut seçeneği sunmuşlardır. Bungalovlar, tüm yaşam alanları tek katta yer aldığından ev sahipleri için uygun bir kat planına sahiptir. Bungalow tarzı ev tasarımı “Amerikan Rüyası”nın mükemmel bir örneğidir. Şekil 19’da Bungalow evlerinin dış cephelerine, Şekil 20’de ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Şekil 21’de bir Bungalow evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 19. Bungalow evlerinden örnekler (<http://www.askthearchitect.org>, <https://www.thisoldhouse.com>)

Şekil 20. Bungalow evlerinin iç mekânlarından örnekler (<https://www.beachbungalowdesigns.com>, <https://www.beachbungalowdesigns.com>)

Şekil 21. Bungalow evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı, c. 1. Kat planı (https://www.houseplans.com)

3.6. Country Evler (İngiltere)

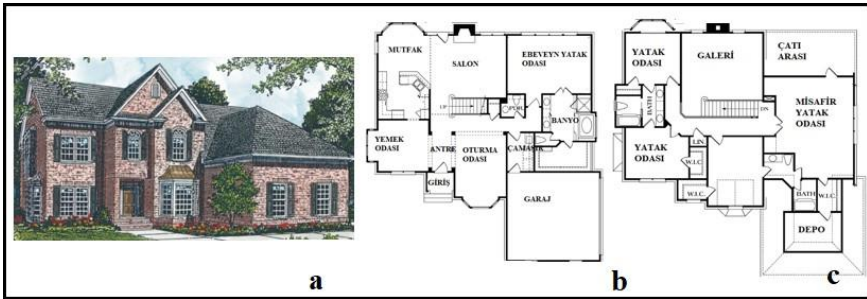
Kır evleri, geniş bir Avrupa evi veya geniş bir alana sahip konaklardır ve aynı zamanda malikâne de denir. Bu tür evler genellikle bir şehir evine sahip olan bireylere aitti. Bununla birlikte, bu terim aynı zamanda, kırsal Britanya'yı yöneten topraklı soyluların tam zamanlı ikametgâhı olan evlerini de kapsamaktadır. Sıcak ve samimi bir ortam, çiçekli desenler, canlı renkler, karaloj pencereler öne çıkan unsurlardır. İngiltere'de "kır evi" ve "görkemli ev" terimleri bazen belirsiz ve birbirinin yerine kullanılır. İngiltere'nin kır evleri son 500 yılda gelişti. Bu zamandan önce, büyük evler genellikle sahiplerinin feodal lordlar, derebeylerin konumunu yansıtıyordu. Ancak, birçok kır evi kasıtlı olarak görkemli olmayabilir ve manzaraya uyum sağlayacak şekilde tasarlanırken, bazıları da hâkimiyet gösterisi "güç gösterisi evleri" olarak inşa edilmiş ve kesinlikle "görkemli" ve etkileyici olmaları amaçlanmıştır. Geniş ülke sarayları ile nispeten küçük kır evleri arasında ayırım yapmak için yazılı bir terim yoktur; bu nedenle, kolaylık veya açıklama için İngiltere'nin kır evleri yaradılış koşullarına göre kategorize edilebilir. Şekil 22'de Country evlerinin dış cephelerine, Şekil 23'de ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Şekil 24'de bir Country evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 22. Country evlerinden örnekler (<https://www.savills.co.uk>, <https://www.tatler.com>)

Şekil 23. Country evlerinin iç mekânlarından örnekler (<http://katieconsiders.com>)

Şekil 24. Country evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı, c. 1. Kat planı (<https://www.houseplans.com>)

3.7. Toscana Evleri (İtalya)

İtalyan kültürünü yansıtan bu geleneksel stil kırma çatılı taş evlerdir. Koyu tonlarda ham ahşap tavan kirişleri, ahşap pencere çerçeveleri ve mobilyalar, karo zemin kaplamaları ya da rustik karolar, keskin beyaz duvarlar, taş şömineler, korkuluklar ile kontrast oluşturur. Toscana evleri genellikle güneşten korunaklı, açık havada yemek yeme imkânı sunan, kapalı teraslar ve verandalara sahiptir. 1500'lerde Toscana soyluları, işçilerin aileleriyle birlikte ağırlamak için çiftlik evleri inşa ettiler. 1900'lerden bu yana kentleşme ile birçok kişinin şehirde iş aramak için kırsal bölgeyi terk etmesine yol açtı. Ancak son yıllarda kır evleri altın çağ yaşıyor. Aslında çoğu insan stresli şehirlerden uzakta, doğayla iç içe yaşamının keyfini bu evlerle yeniden keşfediyor

Bir Toscana evini yaşatacak bu temel unsurlara sahip olmasanız bile, ham ahşap rustik bir masa, yapay tavan hatılları ve ferforje bir dekoratif obje ile bu temayı yansıtabilirsiniz. Toscana evi yağlı boya tablolar, yıldızlı ayna çerçeveleri ve nesillerden geçen her türlü dekoratif nesne ile dekore edilmiştir. Şekil 25'de Country evlerinin dış cephelerine, Şekil 26'da ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Şekil 27'de bir Toscana evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 25. Toscana evlerinin iç mekânlarından örnekler (<https://www.tuscanyinside.com>, <https://tr.pinterest.com>)

Şekil 26. Toscana evlerinin iç mekânlarından örnekler (<https://www.istockphoto.com/>, <https://www.nytimes.com>)

Şekil 27. Country evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı, c. 1. Kat planı (<https://www.thehousedesigners.com>)

3.8. Chalet Evleri (İsviçre)

İsviçre'deki dağ tatil yerlerini oluşturan zarif Alplerde bulunan dağ evleridir. Ancak dağ evleri başlangıçta, hayvan çobanlarının küçük ve ilkel kulübeleriydi. Yaylacılık yani bahar başladığında, çobanlar hayvanlarını otlatmak için götördükleri yemyeşil yüksek Alp otlaklarında yaz boyunca yaşamak için sığınacak küçük dağ evleri yaptılar. Alp dağ evleri Fransa, İtalya ve İsviçre'de görünür.

Stil olarak, ahşap balkonlar ve oyma süslemelerle zengin bir şekilde dekore edilmiş geniş çatılar ve cephelerle karakterize edilen geleneksel bina tasarımlarını ifade eder. Pratikliğe odaklanan zamansız ve klasik bir tasarım sunar. Geniş sarkan saçaklı üçgen çatıları hava koşullarına karşı koruma sağlar. Mülk sahipleri, doğal gün ışığından ve sıcak hava mevsimlerinden en iyi şekilde yararlanmak istediler, bu nedenle, mümkün olan yerlerde, yaşam alanları güneye bakan evler inşa ettiler. Maliyetleri düşük tutmak veya bazen kardeşlere ve ebeveynlere yakın olmak için, iki veya daha fazla aile, aynı yaşam alanları olan bir dağ evine sahip olabilir. Tarz ne olursa olsun, onları İsviçre dağlarındaki her dağ kayak merkezinde bulursunuz. Çiftçiler alt kata ahırlar inşa ettiler ve böylece hayvanlar üst katlar için ek ısıtma sağlamıştır. Balkonlar, birçok amaca hizmet ettikleri için geleneksel

dağ evlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kış aylarında, ana yakıt kaynağı odundu ve odunların kurumması için balkonda saklanıyordu ve aynı zamanda rüzgâra, yağmura ve kara karşı ekstra yalıtım görevi görüyordu. Dağ evine ön cepheden bakıldığında simetrik çatılar 25 derecelik bir açıyla eğimlidir.

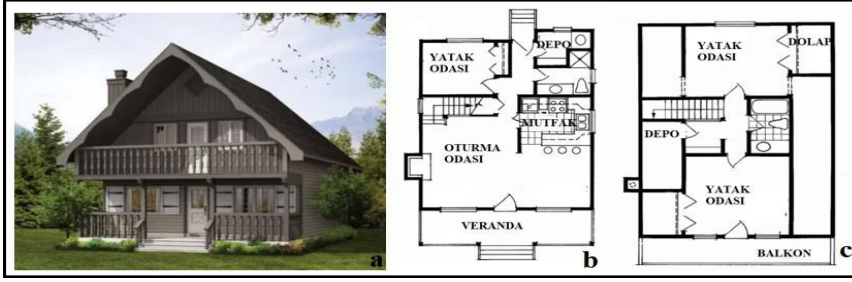
1930'lara gelindiğinde, kayak tatili konseptinin devralındığı zaman tasarımları, kayak yapan misafirleri ağırlayacak şekilde değişti. Böylece günümüzün modern yaşam tarzıyla birleşerek, benzersiz bir tasarım sunar. Şekil 28'de Chalet evlerinin dış cephelerine, Şekil 29'da ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Şekil 30'da bir chalet evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 28. Chalet evlerinden örnekler (<https://en.wikipedia.org>, <https://www.shutterstock.com>)

Şekil 29. Chalet evlerinin iç mekânlarından örnekler (<https://www.countryandtownhouse.com>, <https://www.houseandgarden.co.uk>)

Şekil 30. Chalet evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı, c. 1. Kat planı (<https://www.thehousedesigners.com>)

3.9. İskandinav Evleri

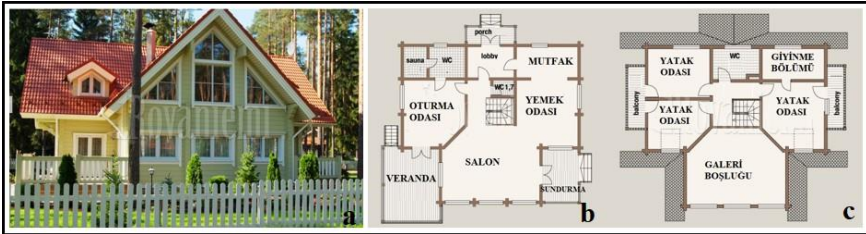
İskandinav evlerini karakterize eden ölçülü iç mekânlar ve bozulmamış dış cepheleridir. Geleneksel İskandinav tarzı sadelik, doğal ahşap tonları, halk tarzı süslemeler ve renkli mobilyalar ile işaretlenmiş uzun bir tarihe sahiptir. İskandinav tasarımında canlı maviler, parlak kırmızılar ve hoş yeşiller, pembeler ve sarı renklerin kullanımı yaygındır. İskandinav ülkelerindeki bugünün evlerinden önce denizci Vikingleri barındıran yapılar geliyor. Viking evlerinin işlevselliği ve gücü, bugüne kadar binalarda ahşap ve taşın kalıcı kullanımında yankılanmaktadır. Geçen yüzyıllar, geçmişin unsurlarına hala saygı gösteren modern bir görünüme sahip bozulmamış yapılar kazandırdı. Kuzey ormanlarından elde edilen dayanıklı ahşap esaslı olan bu evlerde kullanılan siyah renk ise güneşin ısını depolamak için harika bir yöntemdir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İskandinav tasarımı, güzelliği, basit ve pratikliği ile ön plana çıkmıştır. İç mekânlarda rahat kumaşlar ve minimalist tasarımlar söz konusudur. Şekil 31'de İskandinav evlerinin dış cephelerine, Şekil 32'de ise iç mekânlarından görüntülere yer verilmiştir. Şekil 33'de bir İskandinav evine ait planlara yer verilmiştir.

Şekil 31. İskandinav evlerinden örnekler (<https://town-n-country-living.com/>)

Şekil 32. İskandinav evlerinin iç mekânlarından örnekler (<https://www.thenordroom.com>, <https://www.myscandinavianhome.com>)

Şekil 33. İskandinav evine ait a. dış görünüş, b. Zemin kat planı, c. 1. Kat planı (<https://www.loghouse.fi>)

SONUÇ

Sonuç olarak, çağdaş konut binalarının tasarımında da sosyo-çevresel tasarım ilkeleri, iklim gereksinimlerinin yanı sıra ülkemizin bir gerçeği olan deprem gibi etkiler de göz önünde bulundurularak, geçmişten günümüze elde edilen bu bilgi ve tecrübe dikkate alınarak tasarımlar yapılmalıdır.

Üniversiteler bu farkındalığı teşvik etmek için ders müfredatlarına ek programlar ekleyebilir. İnşaat mühendisliği eğitiminde geleneksel konut evi gibi restorasyon ağırlıklı dersler olabilir. Modern yapılar üretilirken tarihi yapılara ait, yok olan kültürel izleri taşımak ve bu tipolojinin bütün ülkeye yayılmasını sağlamak mühendisler, mimarlar ve şehircilik ile ilgili mesleklerin en önemli görevleridir.

KAYNAKÇA

- [1] F. A. Mustafa, "Using Space Syntax Analysis in Detecting Privacy: A Comparative Study of Traditional and Modern House Layouts in Erbil City, Iraq," *Asian Soc. Sci.*, Vol. 6, No. 8, 2010.
- [2] M. R. Kistir and D. Kurtoğlu, "Geleneksel Konut Mimarisinin Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi: Ayvalık ve Oxford Evleri," *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilim. Enstitüsü Derg.*, Vol. 9, No. 1, Pp. 83–90, 2018.
- [3] D. Atik And N. Erdoğan, "Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyo- Kültürel Faktörler: Edirne'de Şinasi Dörtok Evi," *Tujs Trak. Univ J Sci*, Vol. 8, No. 1, Pp. 21–27, 2007.
- [4] Z. Sevgen Perker ve N. Akincitürk, "Geleneksel Konutlarda Fiziksel Değişim: Bursa'da Üç Örnek Yapı," *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Derg.*, Vol. 16, No. 1, Pp. 29–40, 2011.
- [5] D. Kuban, *Anadolu – Türk Şehrî Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler*, Vol. 7. 1968.
- [6] H. Soydaş Çakir, "Konut Tasarımında Etkili Olan Faktörler ve Geleneksel Mimari Yaklaşımlar: Şile'de Bir Konut Örneği," 2021.
- [7] L. Huang, N. Hamza, B. Lan, and D. Zahi, "Climate-Responsive Design of Traditional Dwellings in The Cold-Arid Regions of Tibet and A Field Investigation of Indoor Environments in Winter," *Energy Build.*, Vol. 128, Pp. 697–712, 2016.
- [8] M. Baran, M. Yıldırım, and A. Yılmaz, "Evaluation of Ecological Design Strategies In Traditional Houses In Diyarbakir, Turkey," *J. Clean. Prod.*, Vol. 19, No. 6–7, Pp. 609–619, 2011.
- [9] J. Sim and J. Sim, "The Atmospheric Environmental Impact of a Korean Traditional Building's Life Cycle, Along with Carbon Footprint Analysis," *Sustain. Cities Soc.*, Vol. 28, Pp. 172–186, 2017.
- [10] F. M. D. Akyıldız, "Geleneksel Konut ve Çevresel Sürdürülebilirlik İlişkisi: Erzincan Kemaliye Örneği," *İstanbul Aydın Üniversitesi*, 2020.

- [11] D. K. Kim, "The Natural Environment Control System of Korean Traditional Architecture: Comparison with Korean Contemporary Architecture," *Build. Environ.*, Vol. 41, No. 12, Pp. 1905–1912, 2006.
- [12] K. H. Lee, D. W. Han, And H. J. Lim, "Passive Design Principles and Techniques for Folk Houses in Cheju Island and Ullüng Island Of Korea," *Energy Build.*, Vol. 23, No. 3, Pp. 207–216, 1996.
- [13] H. Hong, K. Rhee, And D. Kim, "A Study of The Ecological Perspectives in Traditional Korean Homes," Pp. 123–134.
- [14] S. Gülçin Bozkurt, H. Altınçekiç, I. Fen Bilimleri Enstitüsü, P. Mimarlığı Anabilim Dalı, I. Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, And P. Planlama ve Tasarımı Anabilim Dalı, "Anadolu'da Geleneksel Konut Ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi," *J. Fac. For.*, Vol. 63, No. 1, Pp. 69–91, 2013.
- [15] E. Gürsoy, "Uşak'taki Tarihi Evlerde Çıkmalar," *Karabük Üniversitesi Sos. Bilim. Enstitüsü Derg.*, Pp. 349–361, 2016.
- [16] Önder Küçükerman, *Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi, 1985.
- [17] Nilgün Bayazıt, "Safranbolu Evlerinin Plan Tipolojisi ve Kullanıcı İhtiyaçları Hiyerarşisi," *Tasarım ve Kuram*, Pp. 1–15, 2014.
- [18] Sedat Hakkı Eldem, *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul, 1954.
- [19] A. Er Akan, "Some Observations on The Seismic Behavior of Traditional Timber Structures in Turkey," *Middle East Technical University*, 2004.
- [20] N. Engin, N. Vural, S. Vural, and M. R. Sumerkan, "Climatic Effect in The Formation of Vernacular Houses In The Eastern Black Sea Region," *Build. Environ.*, Vol. 42, No. 2, Pp. 960–969, 2007.
- G. Payaşlı Oğuz And F. M. Halifeoğlu, "Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Yapım Tekniği ve Malzemede Koruma Sorunları," *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Derg.*, Vol. 8, No. 2, Pp.345.

Kültürel Mimari Mirasın Kolektif Bellek İnşasındaki Rolü: Arhavi Çay Fabrikası

Doç. Dr. Zehra EMİNAĞAOĞLU^a
Ceyda Yurttaş ŞAHİN^b

^aArtvin Coruh University, Faculty of Art and Design, Turkey
zeminagaoglu@artvin.edu.tr

^bArtvin Coruh University, Faculty of Art and Design, Turkey
ceydayurttas@gmail.com.tr

Özet

Sanayileşme ile endüstri alanları ve yapıları, üretimi gerçekleştirilen teknolojileri ile, bir ülkenin sosyo-ekonomik geçişinin önemli göstergesidir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devlet eliyle yaptırılan endüstri yapıları ve özellikle fabrikalar, yapım teknolojileri açısından demirin yeni bir yapı malzemesi olarak öncül ve yaygın kullanımına tanıklık etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin endüstriyel gelişiminin ürünleri olan fabrikalar, aynı zamanda ülkedeki büyük sosyal ve kültürel değişimin göstergeleri olarak da önem kazanmıştır. Fabrikalar üretim merkezleri ve diğer birimleri ile buldukları konumlarda, geniş alanlar içerisinde imgeler, odaklar oluşturmuştur. Bu yapılar yıllar geçtikçe kolektif bellekte çok katmanlı soyut ve somut nitelikli imgelem oluşturmaktadır. Morfolojik olarak kent silüetinde, algısal ve anlamsal olarak toplumsal bellekte dikkate değer bir alan kaplamaktadır. Koruma ve yeniden kullanım yaklaşımları kapsamında değerlendirilen Endüstri mirası yapıları yeni bir turizm değeri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma Endüstri mirası kavramını güncel yaklaşımlar çerçevesinde irdelemeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda, çay teması etrafında şekillenen endüstriyel miras yapılarından Arhavi ÇAYKUR fabrika binasının kent kimliği ve kolektif bellek temaları üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında, Arhavi ÇAYKUR fabrika binasının Türkiye'deki çay endüstrisi özelindeki kolektif bellek ve miras değeri, kent morfolojisindeki önemi elde edilen veriler ışığında irdelenecektir. Bu kapsamda ele alınan Arhavi ÇAYKUR fabrika binası özelinde gerçekleştirilen çalışmanın endüstriyel mirası yapıların korunması ve kullanılmasına yönelik faaliyetlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arhavi çay fabrikası, kültürel miras, endüstriyel miras, kent kimliği, kolektif bellek.

The Role of Cultural Architectural Heritage in the Construction of Collective Memory: Arhavi Tea Factory

Abstract

Along with industrialization, industrial areas, and structures, together with the technologies that carry out production, are important indicators of a country's socio-economic history. Industrial buildings and especially factories built by the state in the Early Republican Period witnessed the premise and widespread use of iron as a new construction material in terms of construction technologies. Factories, which are the products of the industrial development of the Republic of Turkey, have gained importance as indicators of great social and cultural change in the country at the same time. Factories, production centers, and other units have created images and focal spots in large areas in their locations. These structures form multi-layered abstract and concrete imagery in the collective memory over the years. Morphologically, it covers a remarkable area in the city silhouette, perceptually and semantically in social memory. Industrial heritage structures, which are evaluated within the scope of conservation and reuse approaches, appear as a new tourism value.

This study aims to examine the concept of industrial heritage within the framework of current approaches. In this direction, it is aimed to evaluate the Arhavi tea factory building, one of the industrial heritage structures shaped around the theme of tea, through the themes of urban identity and collective memory. Within the scope of the study, the collective memory and heritage value of the Arhavi tea factory building in the tea industry in Turkey, and its importance in the morphology of the city will be examined in the light of the data obtained. It is thought that the work carried out in the Arhavi tea factory building, which is considered in this context, will contribute to the activities for the protection and use of industrial heritage structures.

Keywords: Arhavi tea factory, cultural heritage, industrial heritage, urban identity, collective memory.

GİRİŞ

18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başı arasındaki dönemde Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak insan gücünün yerini makinelerin almasıyla global çapta ülkelerin kent morfolojisi farklı bir boyuta evrilmiştir. Sanayi Devrimi ile endüstriyel kimlik kazanan kentlerde konut alanları, sosyokültürel alanlar ve yeşil alanlar, kurulan fabrikaların kent üzerindeki somut ve soyut etkisiyle şekillenmiştir (Şensoy & Üstün, 2016). Sanayi alanında dünyada yaşanan bu gelişmeler Anadolu coğrafyasında da yer bulmuştur. Osmanlı

Dönemi'nde başlanan sanayileşme faaliyetler I. Dünya Savaşı nedeniyle sekteye uğramasına rağmen Cumhuriyet'in kurulmasıyla hız kazanmıştır (Kasap & Toy, 2018).

Cumhuriyet Devriminin getirdiği modernleşme programı, çok yönlü ve farklı bileşenleri olan bütüncül bir modernleşme/batılılaşma sürecini öngörecektir şekilde tanımlanmış ve ifade edilmiştir. Bu sürecin ekonomik ve endüstriyel açımları da sosyal, kültürel ve politik olanlar kadar önemle ele alınmıştır. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde ilk ifadelerini bulan ulusal egemenliğin ekonomik egemenlik ile sağlanması düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde içinde bulunduğu yarı-sömürge durumunu gözlemlemiş olan Cumhuriyet'in kurucuları için bağımsızlaşma sürecinin yaşamsal parçalarından birini ifade etmektedir. Bu kararlar ışığında alınan 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması, 1927 yılında ise Sanayi Teşvik yasasının çıkarılması en önemli önlemler arasında sayılmaktadır (Kasap & Toy, 2018). Daha sonrasında 1934-38 yıllarında Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı hazırlanmıştır. Bu plan doğrultusunda ülkenin çeşitli yerlerinde şeker, dokuma, maden, selüloz ve seramik fabrikalarının kurulması plana bağlanmıştır. Ancak bu yılların dünyada ekonomik kriz dönemine rastlaması, ülkemizde devletin bizzat kurucu rol oynamasına neden olmuştur (Toprak, 2019; Sadioğlu & Yürük, 2020).

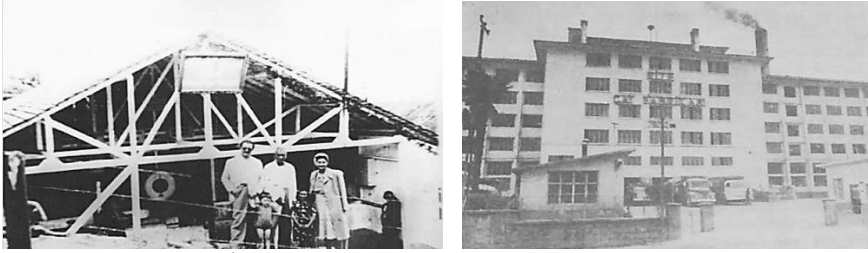
Türkiye'de sanayinin kurulma aşaması Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanmış, 1950'lerden sonra ise ulaşım olanaklarının gelişmesi, nüfusun artarak kırsal kesimden şehirlere göç eden işgücü potansiyeli, devlet sektörü yanında sermayesi artan özel sektörün sanayiye yatırım yapması gibi etkenler sanayinin gelişme ve çeşitlenmesini sağlamıştır. 1950'lerden itibaren özel girişimi destekleyen ve iç ve dış kredi sağlayan Türkiye Sanayi Kalkınma Bankasının kurulmasını ülkede özel sanayinin gelişmesinde olumlu bir rol oynamıştır (Bancı, 2006; Toprak, 2019).

Cumhuriyet'in ilk on yılları boyunca Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulmuş olan büyük ölçekli sanayi girişimleri, sadece batılılaşma sürecinin yan ürünleri olarak değil, modernleşme programının merkezi bileşenleri olarak değerlendirilmelidir. Bu girişimlerin fiziksel ürünleri olan yapı gruplarının ve bunların kentsel etkilerinin mimarlık tarihi çalışmalarına dahil edilmesi, aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi üzerinden yapı çevrenin tarihinin yanında, ekonomi tarihi, sanayi ve teknoloji tarihi, emek tarihi gibi başka alanlarda da bilginin artması ve bu alanlar arasında etkileşim ve ortaklığın derinleşmesi şansını doğuracaktır.

Çayın Tarihçesi ve Sanayi Yapısı Olarak Çay Fabrikaları

Çay, yaklaşık olarak 5000 yıldır Çin’de tüketilmekte olup 16. yüzyıldan itibaren Avrupa’da yaygınlaşmaya başlamıştır. Ülkemizde ise ilk ciddi girişim 1888 yılında yapılmıştır. 1892 yılında da yinelenen girişim yanlış coğrafi bölge seçimi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1917 yılında devlet bünyesinde yapılan araştırmalara yönelik faaliyetler I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi nedeniyle sekteye uğramıştır. I. Dünya Savaşı sonrası Karadeniz Bölgesi’nde artan işsizlik nedeniyle bölgedeki tarımsal faaliyetlerin artırılmasına yönelik adımlar atılmıştır (Alıklılıç, 2016; Kacar, 1992). Türkiye Büyük Meclisi’nde önemli görüşmeler yapılmış ve sonunda 6 Şubat 1924 tarihinde “Rize Vilayeti ile Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Mandalina, Limon ve Çay Yetiştirilmesi” adı altında 407 sayılı kanun kabul edilmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Rize’de “Bahçe Kültürleri İstasyonu” adı altında kurulan birime işleri organize ve kontrol etmesi amacıyla görevlendirilen Ziraat Mühendisi Zihni Derin tarafından Batum’dan getirtilen çay tohumları ile çay fidanı üretimine başlanmıştır. İlk yaş çay yaprağı hasadı ve kuru çay üretimi 1938 yılında gerçekleştirilmiştir (Kuzucu, 2003; Lafcı, 2013; Yüksek, 2014). 1940 yılında 3788 sayılı Çay Kanunu ile çay tarımı ve üretimi, girdi ve kredi sübvansiyonları ile önemli ölçüde desteklenmiş ve çay bahçesi ruhsatnamesi alma zorunluluğu getirilmiştir. Bu Kanuna dayanılarak 1940 yılında çıkarılan Kararname ile çay tarım alanları, ekolojik ilkelere göre Araklı Deresinden Gürcistan hududuna değin ve sahilden 15 km içeride olacak şekilde belirlendi. Aynı Kararname ile 1940 yılında Hopa, Sürmene ve Ofta çay tarımının yapılmasına izin verildi. Bu kanun çay tarımının hızla artmasını sağlamıştır. İlk dönem üretilen yaş çay yaprakları el ile işlenmesine rağmen 1939 yılı itibarıyla üretim alanının 1547 dekara ulaşmasıyla yaş çay yaprağı miktarı elle işlemeye olanak vermeyecek düzeye ulaştı. Bu nedenle ilk çay işleme atölyesi Rize Merkez Fidanlığında devreye sokuldu. Bu atölye 1940 yılında geliştirildi ve kapasitesi artırıldı. Gündoğdu ve Uzun kaya çay atölyeleri 1941 yılında Çayeli atölyesi de 1942 yılında kuruldu. Hızla artan çay tarımı sonucunda 1946 yılında çay ile ilgili tüm işlerin yönlendirilip yürütülmesi Devlet Ziraat İşleri Kurumu’na devredildi. Anılan kurum tarafından 60 ton/gün kapasiteli ilk modern Çay Fabrikası 1947 yılında Rize’nin Fener mevkiinde işletmeye açılmıştır. Uzun yıllar çayın tarımı Tarım Bakanlığı’nca, yaş çayın satın alınması, işlenmesi ve pazarlanması ise Gümrük ve Tekel Bakanlığı’nca yürütülmüştür. 1971 yılında çay tarımının ve çay işletmesinin ayrı Bakanlıkların sorumluluğu altında yürütülmesine son verilmiş ve Çay Kurumu Genel Müdürlüğü (ÇAY-KUR) kurulmuştur.

Çay Kur'un yaş çayı işlemekte yetersiz kalması, 1974 yılından beri sürdürülen kontenjan uygulaması,1979-1980 yıllarında fabrikaya gelmeden dökülen ve imha edilen çaylar, 1981'de üreticinin elinde ve tarlada kalan çaylar,1985 yılında özel sektörü devreye sokulması sonucunu getirmiştir (Kuzucu, 2003). 4 Aralık 1984 tarih ve 3092 sayılı kanunla çayın üretimi, işlenmesi ve pazarlanması serbest bırakılmış ve böylece çay özel sektöre açılmıştır. Ancak bu kanunla çay tarımı alanlarının belirlenmesi Bakanlar Kurulu'nun yetkisine bırakılmıştır (URL-1, 2023).

Şekil 1. İlk çay işleme atölyesi ve ilk modern çay fabrikası
(URL-2, 2023; URL-3, 2023).

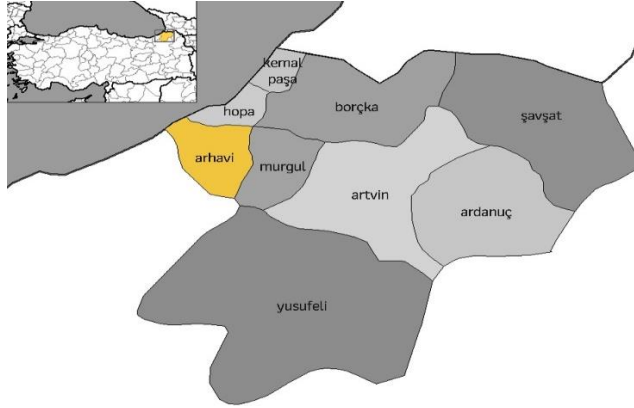
Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR) 233 Sayılı KHK. Hükümlerine tabi, sermayesinin tamamı devlete ait, tüzel kişiliğe sahip, faaliyetlerinde özerk ve sorumluluğu sermayesiyle sınırlı bir İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının ilgili Kuruluşudur. Çaykur'un 2022 faaliyet raporuna göre 49 yaş çay üretim fabrikası bulunmaktadır. Bunların 4 tanesi Artvin, 36 tanesi Rize, 8 tanesi Trabzon, 1 tanesi Giresun'dadır. Bu yapıları salt üretime yönelmiş makine parçaları gibi görmek doğru değildir. Endüstri yapılarının fonksiyonel bütün amaçlarını gerçekleştirmekle beraber aslında onunla yaşayacak «insan» a da hizmet ettiği göz ardı edilmemelidir. Fabrika çalışanlarının ve ailelerinin barınma, sosyalleşme, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerini karşılayacak fizikî çevrenin yaratılmasına büyük katkılar sağlamıştır. Bu amaçla barınmak için lojmanlar, sosyalleşmek için kafeler, lokaller, restoran, çocuk oyun alanları gibi kapalı ve açık mekanlar oluşturulmuştur. Bir yerleşke niteliğinde kurulan fabrika yapıları, buldukları bölgeye hem ekonomik, hem de sosyal ve kültürel ortamda önemli katkılar sunmuşlardır. Buldukları yerleşim ölçeğinde kapladıkları alan ile yerleşim morfolojisinde baskın ve yönlendirici olmuşlardır (URL-1, 2023; URL-4, 2023; URL-5, 2023).

Döneminde yerleşim dışında planlanan çay fabrikalarının bir kısmı, genişleyen yerleşim yapısı ile günümüzde yerleşim merkezinde yer

almaktadır (Şekil 1.). Bu durum yerleşim alanlarındaki hava kirliliğini artırabilmektedir. Aynı şekilde zaman içerisinde eskiyen ve kütleli görüntüsü ile çevre ile uyum sağlayamamakta; zaman içerisinde atıl kalan birimleri kötü görüntüler oluşturmaktadır. Fakat çay fabrikaları, Karadeniz Toplumunun belleğinde yarattığı izler silinemez, yok edilemez derinliktedir. Toplum hafızasına, anılarına yerleşmiş fabrika günlükleri halk arasında, arkadaş toplantılarında özlemlerle anlatılmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nin hem fiziksel yapısını hem de toplumsal yapısında derin izler oluşturan çay fabrikalarının kültürel miras olarak değerlendirilmesi ve bu anlayışla varlığına yönelik politikalar üretilmesi gerekmektedir.

Arhavi ve Arhavi Çay Fabrikası

Arhavi Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. Kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Hopa, batısında Fındıklı ve güneyinde Yusufeli sınırları ile çevrilidir. Arazi yapısı engebeli ve dağlıktır. Dağlar özellikle güneye doğru 3000 metreye kadar yükselir. Kuzeyden güneye doğru hızla yükselen arazi yapısı içerisinde yaylalar güneyde yer tutmaktadır. İlçede Karadeniz iklimi hakimdir; yazları ılık, kışları serin geçmektedir. Her mevsimde yağış görülen ilçede nem oranı yüksektir. İklim şartları çay, fındık, kivi, mısır ve turuncuğil yetiştiriciliğine elverişlidir. İlçe merkezinin alanı yaklaşık 6 km², toplam ilçe alanı ise 314 km²'dir. 9.69 km sahil uzunluğuna sahiptir (URL-6, 2023).

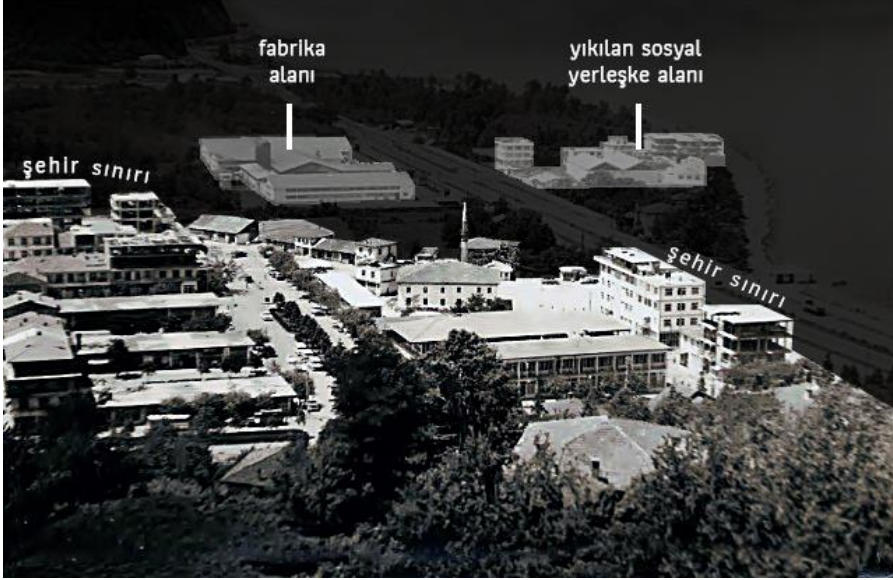

Şekil 2. Arhavi'nin Artvin ilindeki konumu (URL-7, 2023).

Seferoğlu Ahmet (Ocaklı) 1912 yılında Batum'da, fındık çuvallarına doldurduğu çay tohum ve fidanları motorla ilk olarak Arhavi'ye getirmiştir. Arhavi'de bulunan akrabaları ile bir Cuma namazında camide halka çayın

yararları anlatmıştır ve Sümer köyünde kendi yerinde yetiştirdiği mahsulden tohum ve fidanlardan merak edip denemek isteyenlere numune bırakmıştır (Kuzucu, 2012).

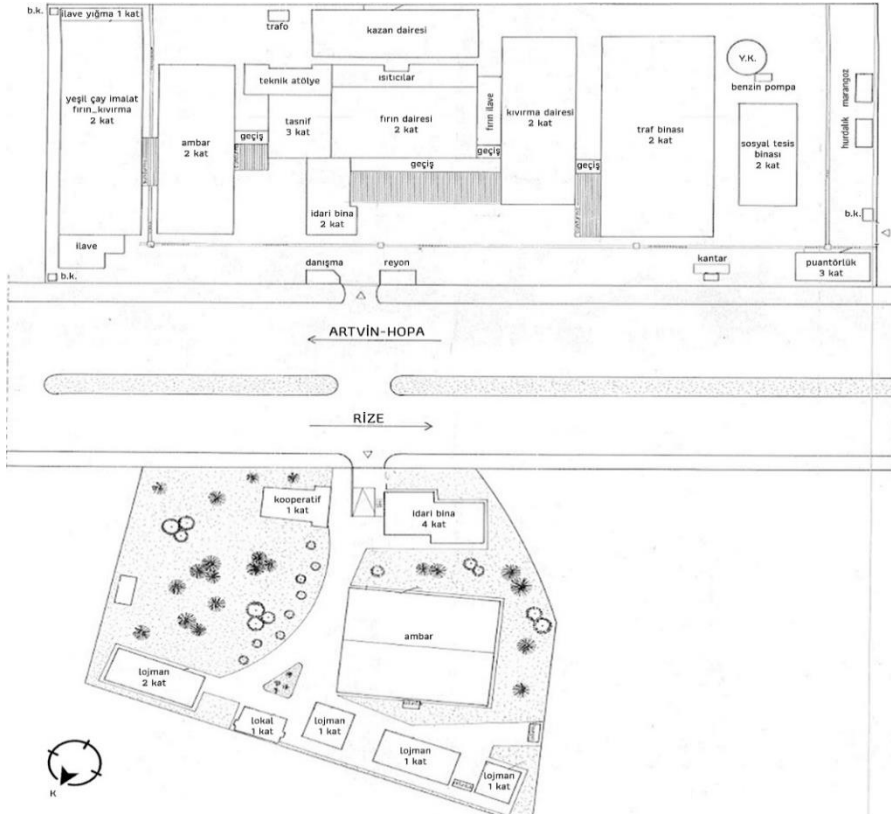
Arhavi çay fabrikası 1954 yılında ihale edilmiş, 1963 yılında kurulmuştur. 1964 yılında faaliyete geçen fabrika, Arhavi kent merkezinde 36.171 m² bir alanı kaplamaktadır. Günümüzde varlığını sürdüren Fabrika yerleşkesi 24.308 m²'lik kapalı bir hacme sahiptir (URL-4, 2023).

Şekil 3. Arhavi Çay Fabrikası'nın eski fotoğrafları (URL-8, 2023).

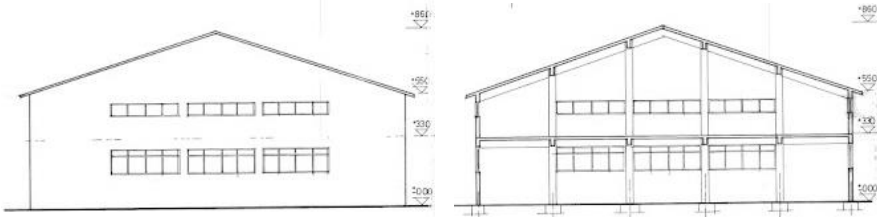
Arhavi Çay Fabrikası kuzeyde deniz, doğu, batı ve güneyde ilçe merkezi ile sınırlanmaktadır. Yerleşkenin doğusunda tarihi niteliği olan Musazade Mahalle Cami ve Arhavi Kent Meydan'ı bulunmaktadır. Fabrika yerleşkesi ile günümüzde varlığını sürdürmeyen sosyal yerleşke dönemin en önemli ulaşım arteri olan Eski Hopa-Rize karayolu ile ayrılmaktadır. Yerleşkeyi ikiye bölen bu yol, Gürcistan Sarp Sınır Kapısına hizmet eden uluslararası yol niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda ticari ve sosyal niteliği olan bu sanayi yerleşkesinin bahsi geçen yol üzerine inşa edilmesi dikkat çekicidir. Günümüzde Fabrika Yerleşkesinin çeperlerinde küçük ölçekli ticari mekanlar bulunmaktadır. Bu durum fabrikanın kent merkezinde ticari aks üzerinde yer almasına ve çevresi ile doğrudan ve dolaylı farklı boyutlarda ilişkiler kurmasına katkı sağlamıştır.

Fabrikada yerleşesinde soldurma, kıvrırma, kurutma bölümleri ve ambar yapıları bulunmaktadır. Ayrıca tasnif, yeşil çay imalatı, kazan dairesi, çay boşaltma bölümleri, yemekhane ve işçi lokali de yer almaktadır. Bunlara ek olarak günümüzde varlığını sürdürmeyen barınma, sosyalleşme, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerini karşılayacak kooperatif, idare bina, odunluk, lojman, lokal ve ambar birimler de sosyal yerleşke içinde tasarlanmıştır. Yapılarda kat yükseklikleri işleve göre değişkenlik göstermekle beraber 1, 2 veya 3 katlı olarak tasarlanmıştır. Fabrika yapıları yatay etkiye sahip olan dörtgensel formlardan oluşmaktadır. Yapıların genelinde bant pencereler ve büyük boyutlu kapılar kullanılmıştır. Ayrıca Arhavi'nin birçok yerinden gözükür bacası mevcuttur.

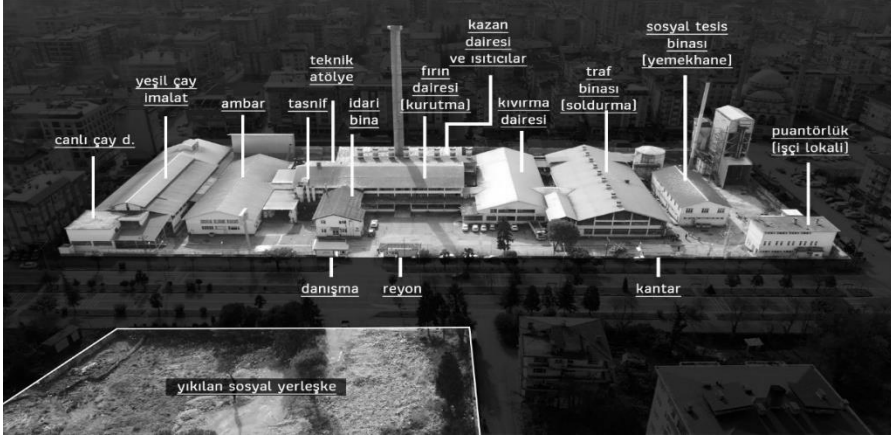
Şekil 4. Arhavi Çay Fabrikası vaziyet planı (ÇAYKUR Genel Müdürlüğü Arşivi, 2023).

Fabrika yapılarının bütününde yapı malzemesi olarak betonarme ve çeliğin beraber kullanıldığı karkas yapım sistemleri kullanılmıştır. Yapıların üst örtülerinde coğrafi gereksinimlerin sonucunda kırma çatılar ve karma çatılar tercih edilmiştir. Yapıların geniş açıklıklarını örten bu üst örtüler çelik ve/veya betonarme ile inşa edilmiştir. Yapılardaki büyük açıklıklar dönemin koşulları doğrultusunda 25x25 cm boyutlarındaki kolonlarla geçilmiştir. Yapıların büyük bir çoğunluğunun dış cephe kurgusu büyük ölçüde özgünlüğünü korumaktadır. Yapılar belirli aralıklarla boyama işlemleri görmelerine rağmen yoğun yağış alan bir bölgede olmaları ve nem oranının yüksek olması sebebiyle yapı elemanlarında kirlenme, bitkilenme, yosunlanma, aşınma, korozyon, parça kaybı, kopma gibi hasarlar görülmektedir. Bunlara ek olarak dönemsel gereksinimler, ihtiyaçlar doğrultusunda küçülmeye gidilen yapı kompleksinde, kapasite artışıyla birlikte işlev değişiklikleri yapılmıştır. Bu durum yapılara tasarım aşamasında atfedilen işleve yönelik şekillenen mekânsal kurgunun bozulmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, yapılara sonradan yapılan ekler yapının görsel algısının değişmesine yol açmıştır.

Şekil 5. Arhavi Çay Fabrikası cephe ve kesiti
(ÇAYKUR Genel Müdürlüğü Arşivi, 2023).

Yapıda dönemin gereksinimleri neticesinde tercih edilen küçük boyutlu kolonların bir sonucu olarak bazı bölümlerdeki kolonlarda parça kaybı olmuştur. Benzer hasarlar kirişlerde de gözlemlenmektedir. Yapının bazı kısımlarında küçük çaplı çelik güçlendirmeler bulunmasına rağmen bazı bölümlerindeki kolonlarda veya kirişlerde herhangi bir bakım veya onarım çalışması yapılmamıştır. Bu durum yatay ve düşey taşıyıcılarda yer alan çelik donatıları dış etkenlere karşı açık hale getirmiştir. (ÇAYKUR Genel Müdürlüğü Arşivi, 2023).

Şekil 6. Arhavi Çay Fabrikası işlev dağılımı (Yazar Arşivi, 2022).

Bazı hasar görmüş kolonların ayrıntıları

Bazı çelik ile güçlendirilmiş kolonlar.

Şekil 7. Bazı hasar görmüş kolonlar ve güçlendirilmiş kolonlar (Yazar Arşivi, 2022).

Arhavi Çay Fabrikası'nın Bellekteki Yeri ve Önemi

Zamana ve mekâna bağlılık; hatırlama figürlerinin coğrafi ya da tarihî bir anlamda olmasa bile her zaman bir mekân ve zaman ile ilişkili olduğunu ifade eder. Yani belleğin ve dolayısıyla hatırlamanın mekâna ihtiyacı vardır(Gider & Ünal, 2022). Bir grup içerisinde oluşturulan geçmişe ait anıların ve eski hatıraların, bu gruba ait olan bir ya da birkaç kişinin tanıklığına dayalı olarak güvenilir bir biçimde bellekte tutulduğu ileri sürülmektedir. Kolektif bellek kavramı ile belleğin bireysel olduğu kadar toplumsal bir boyutunun da bulunduğunu ve belleğin sosyal koşullara bağlı olduğu ifade edilmektedir(Assmann, 2018). Mimari mekânlar toplumsal ve kültürel hafızanın pekiştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Binalar, caddeler, meydanlar gibi örnekler hatırlatmaya yardımcı olan, kuşaklar arası ilişki kuran, kentsel hafıza oluşturan, belleğin mekânlarıdır. İlk kez Pierre Nora tarafından kullanılan "bellek mekânı" kavramı, hafızanın ortaya

çıkığı mekânları ifade eder. Kent içinde geçmişte önemli toplumsal olayların yaşandığı mekânlar kendiliğinden bir hafıza oluşturmaktadır(Nora, 2006).

Kolektif belleğin inşası, birikimden çok aktarımla meydana gelmektedir. Kolektif belleğin oluşumu, unutulması ve yeniden hatırlanmasına, kolektif belleğin yaşam döngüsü ile ilişkilidir. Belleğin kolektif özelliğı, belleğin içeriklerine konu olan her şeyin toplumsal bir biçimde üretilen, sonraki kuşaklara aktarılan ve devam ettirilen, olduğı gibi korunan ya da yeri geldiğinde dönüştürülen bir kültürel miras değeridir(İlhan, 2018).

Mekânların yarattığı etkileşimler, toplumsal olayların yaşandığı mekânlar zaman içerisinde, kendiliğinden toplumsal hafıza oluşturmaktadır. Kuşaktan kuşağa deneyimlenen mekânın bellekte yeri daha da kuvvetli olacaktır. Bu çerçevede Doğı Karadeniz'deki çay fabrikaları, babadan oğula, dededen toruna çalışılmış; nesilden nesile deneyimlerin ve hikâyelerin aktarıldığı yapılar olmuştur. Arhavi Çay Fabrikası ise küçük bir yerleşimde büyük umutları yeşerten, farklı ölçekte yapıların olduğı, çalışanlarına barınma ve sosyal olanaklar sunan bir yerleşme kompleksi olarak toplumsal bellekteki yerini almıştır. Günümüzde sadece üretim faaliyetlerinin ve idari işlerin yürütüldüğü bir işyeri olarak görülse de hafızalardaki ayrıcalıklı yerini korumaktadır. Bu kapsamda fabrikanın bölge halkı açısından önemini sorgulamak için yapılan görüşmelerde fabrika yerleşkesinin toplumsal ilişkilerdeki önemi ve imkanları üzerinde durulduğı görülmüştür. Hafızalarda, hatırlanan anılarda fabrikanın sadece çalışılan bir işyeri değil, yaşam alanı olduğı ifade edilmiştir. Arhavi Çay fabrikasından emekli Sunnur Karaosmanoğlu; "eskiden teknoloji böyle değildi her şeyin kaydını elle tutardık. Bütün işleri yazılı olarak yapardık. Ayın belli günleri çok yoğun olurdu. Çok geç çıkar ve çok yorulurduk. İşten çıkınca sahil kenarındaki lokale (sosyal tesis) giderdik. Çaylarımız gelir, denize karşı çayımızı içince bütün yorgunluğumuz giderdi. Çok güzel günlerdi." Fabrika yerleşkesi içinde çok uzağı gitmeden, bir miktar dinlenip evine gidişini anlatırken çalıştığı işyerinin sağladığı sosyal mekândan gururla bahsetmekteydi. Eşi Fabrikadan emekli Hayriye Özkazanç ise fabrikanın sağladığı sosyal mekânların küçük bir yerleşme için büyük fırsatlar olduğundan bahsederken geçmişi bugün gibi hatırladığını ifade etmiştir. Hayriye Özkazanç ; "Arhavi'de düzgün bir yer yokken, biz müzisyenlerle sosyal tesiste yılbaşı kutlamaları yapardık. Yine aynı yerde nişan, kına kutlamaları organize ederdik. Hep birlikte, herkes bir işin ucundan tutardı" şeklindeki ifadesinde, geçmişte birlikte dayanışarak yapılan işlerin,

yardımlaşma ile sağlanan birlikteliklerin artık günümüzde olmadığını anlatırken hüzünlüydü. Belleğindeki dostlukları Fabrika yerleşkesi ile hatırlamaktadır. İnşaat Mühendisi Osman Uzunhasanoğlu; “Fabrika’nın İlçede inşa edildiği dönemde Arhavi’de betonarme yapı hemen hemen yoktu.” derken Fabrika yapısını bölge için büyük bir gelişmişlik olarak görmektedir. Görüşme yapılan kişiler ayrıca o dönemde fabrika lojmanlarının gömme dolapları, geniş ve ferah balkonları ile oldukça modern yapılar olduğundan bahsetmektedir. Cumhuriyet ile başlayan modernleşme hareketlerinin Anadolu’daki önemli adımlarından biri olarak görülen fabrikaların kurulması, bölge halkı tarafından gelişmişlik olarak görülmekte, devletin varlığını Anadolu’da hissetmek halka güç vermektedir.

Şekil 8. Arhavi çay fabrikasının kent içindeki görünümü (Yazar Arşivi, 2022).

Arhavi Çay Fabrikası yöre halkı için bir istihdam alanı olmaktan öteye sosyal imkânlar sağlayarak çalışanlarına değer verilen, modern imkânların sağlandığı, kocaman bir aile olarak hatırlanmaktadır. Fabrika günümüzde sadece üretim faaliyetlerine devam etmektedir. Günümüzde artık olmayan sosyal tesisleri, lojmanları, toplandıkları kamelyaları ve bu mekânlar ile hatırladıkları anıları belleklerinde önemli bir yere sahiptir.

SONUÇ

Arhavi Çay Fabrikası Cumhuriyet’in kuruluşu sonrasındaki bir dönemin idari ve politik hamlelerinin somut birer tarihsel kanıtı olarak değerlendirilmelidir. Çay özelinde çıkartılan “Rize Vilayeti ile Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Mandalina, Limon ve Çay Yetiştirilmesi” başlıklı 407 sayılı kanunla ilk adımları atılan çay tarımının gerek üretim gerekse işleme aşamasında hangi yolların izlendiği, bütün faaliyetlerin ne tür bir mekânda ve nasıl gerçekleştirildiğine yönelik bilgiler vermesi açısından oldukça kıymetlidir. Her ne kadar sanayileşme sonrasında

makineleşmenin artmasıyla geri planda kalmasına rağmen geleneksel yöntemlerin bizatihi yerinde deneyimlenmesine yardımcı olmaktadır. Cumhuriyet'in kurulması itibariyle başlayan modernleşmeye yönelik faaliyetlerin devlet eliyle yöreyi kalkındırma amaçlı Anadolu'nun en ücra köşelerinde uygulanmış olması, yörede yaşayanlar tarafından devletin varlığının hissedilmesine olanak sağlamıştır.

I. Dünya Savaşı sonrası Karadeniz Bölgesi'nde artan işsizlik nedeniyle bölgedeki tarımsal faaliyetlerin artırılmasına yönelik atılan adımlar neticesinde tam da toplumun ihtiyaç duyduğu noktada gerek ekonomik gerek sosyo-kültürel alanda Arhavi'ye hizmet vermesi; şehre pek çok alanda değer katmıştır. Çay fabrikası bünyesinde bulunan sosyal karakterli yapılar (lokal, misafirhane, plaj) ile Arhavi'nin sosyal yaşamına yön vermiştir. Yerleşkede gerçekleştirilen sosyal faaliyetler bu yapı grubunun kent içinde cazip bir nokta olmasına olanak sağlamıştır. Günümüzde Arhavi'de gerçekleştirilen sosyo-kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği Kültür Merkezi yapısının bu alana komşu olması yerleşkenin kent morfolojisi ve sosyal yaşamı üzerindeki etkisini ön plana çıkartmaktadır. Fabrika yerleşkesi ise kurulduğu yıllardan itibaren yöre halkının ekonomik kalkınmasına büyük oranda katkı sağlamaktadır. Gerek fabrikada çalışan kişiler gerekse çayı üreten çiftçiler gelirlerini bu kurum üzerinden elde etmektedirler. Büyük bir topluluğu istihdam etmesi ve pek çok insanı etrafında toplaması ile fabrika yapısı olması yanında bünyesindeki faaliyetlerle bir sosyal etkileşim merkezi olma özelliğine de sahiptir.

Fabrika yapıları fiziki yapıları haricinde içinde işlenen ve üretilen çay ile de toplumsal hafızada önemli bir yere sahiptir. Üretim aşamasında kent peyzajını etkileyen çay bitkisi, tohumları ve çiçekleri ile estetik bir görüntü sunmaktadır. Fabrikada işleme aşamasında çayın fermantasyon ile ortaya çıkan ve tüm şehre yayılan kokusu ile de toplumsal bellekte yer edinmektedir. Tüm bunlara ek olarak çayın tüketim aşamasında çayın demlenmesi, sunumu, içilmesi ve ortamı da toplumun kültürel altyapısında önemli bir yere sahiptir. Çay fabrikaları sadece çay ile alakalı köklü bir kültürün oluşmasını sağlamıştır.

Arhavi Çay Fabrikası, Arhavi'nin kent kimliğinde, toplumsal bellekte ve kent morfolojisinde oldukça önemli yeri olan bir yapı grubudur. Fabrika yerleşkesi ilk inşa döneminde kısmen şehir çeperinde yer almasına rağmen, genişleyen kent sınırları ile şehir merkezinde kalmıştır. Bu durum, ikonik nitelikteki bacasından salınan gazların bütün şehri etkilemesine ve havanın kirlenmesine yol açmaktadır. Pek çok diğer fabrika yapısında olduğu gibi

Arhavi ay Fabrikası'nın da Şehir dıŐına taşınması konusunu gùndeme getirmiştir. Değişen gereksinimler neticesinde alınan kararlara bağlı olarak bahsi geçen yapılar varlıklarını sùrdürememekle ve yıkımla karşı karŐıya kalmaktadır. Bu yapılar, taŐıdıkları özgün mimari nitelikler, somut ve soyut değerler neticesinde geleceğin miras yapıları olarak değerlendirilmelidir. Karadeniz Bölgesi'nin hem fiziksel yapısını hem de toplumsal yapısında derin izler oluşturan çay fabrikalarının kùltürel miras olarak değerlendirilmesi ve bu anlayışla varlığına yönelik politikalar üretilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Alikılıç, D. (2016). Çay'ın Karadeniz Bölgesi İçin Önemi ve Tarihi Seyri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*(26), s. 269-280.
- Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bancı, S. (2006). Şeker Şirketi ve Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesi. *TMMOB Ankara Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını Dosya: Endüstri Mirası*, 45(3), s. 36-40.
- ÇAYKUR Genel Müdürlüğü Arşivi. (2023, 11 30). Arhavi Çaykur Çay Fabrikası Avan ve Uygulama Projeleri. Rize.
- Falser, M. (2001). "Is Industrial Heritage Under-Represented on the World Heritage List", *Global Strategy Studies Industrial Heritage Analysis World Heritage List and Tentative List. Asia-Pacific Region*, Minja Yang: UNESCO World Heritage Centre.
- Gider, S., & Ünal, Z. G. (2022). Kolektif Bellek Ve Kültürel Miras: Geç Osmanlı Dönemi İstanbul Koruyucu Sağlık Kurumları Üzerinden Bir İnceleme. *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*(22), s. 18-37.
- Gür, D. (2020). Yakın Dönem Endüstri Mirasının Korunması: Doğu Sanayi Sitesi Örneği. *Betonart | 1950'ler istanbulu*(65), s. 70-77.
- İlhan, M. E. (2018). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Belleğin Mukavemeti, Hatırlama, Kültür ve Tarih Açısından Girit. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(1), s. 227-235.
- Kacar, B. (1992). *Yapraktan Bardağa Çay*. İstanbul: T.C. Ziraat Bankası.
- Kasap, M., & Toy, S. (2018). Cumhuriyet Dönemi Sanayileşmenin Mekânsal Gelişim Üzerine Etkileri ve Sanayi Yapılarının Endüstriyel Mirasa Dönüşümü: Eskişehir Fabrikalar Bölgesi Örneği. *Dicle Üniversitesi 1. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu* (s. 2079-2090). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Basımevi.
- Kuzucu, K. (2003). Türkiye'de Çaycılığın Tarihi Gelişimi. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*(8), s. 75.
- Kuzucu, K. (2012). *Bin Yılın Çayı Osmanlı'da Çay ve Çayhane Kültürü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Lafcı, N. (2013). *Çay Kültüründe Değişen Alışkanlıkların Türkiye Örneğinde Ürün Tasarımına Etkileri*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- Mendi, A. (2018). Türkiye Çay Endüstrisi: Sektörel ve Ampirik Bir Çalışma. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 4(2), s. 252-274.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Peri, B. (2006). Cumhuriyet Dönemi Endüstri Yapıları Ve Yerleşkeleri Kayseri Ve Nazilli Sümerbank Fabrikaları. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını Dosya: Endüstri Mirası*, 45(3), s. 24-26.

- Sadioğlu, U., & Yürük, E. (2020). Eskişehir'in Endüstriyel Mirası Fabrikalar Bölgesinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri. *Kent Araştırmaları Dergisi (Journal of Urban Studies), Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, 11*, s. 1049-1072.
- Şensoy, G., & Üstün, B. (2016). Eskişehir fabrikalar bölgesi: "Çiftkurt fabrikası için yeni işlev önerisi". *BAUN Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8(1)*, s. 86-104.
- Toprak, Z. (2019). Türkiye'nin Ekonomik Gelişimi 1923 -2018. A. Şimşek (Dü.) içinde, *Modern Türkiye Tarihi* (s. 240-258). Ankara: PEGEM Akademi.
- Yüksek, Ö. (2014). *Çayın Öyküsü*. İstanbul: Rize Valiliği Kültür Yayınları.
- URL-1. (2023, 11 01). <https://www.caykur.gov.tr/Pages/Kurumsal/KurumHakkinda.aspx?ItemId=6> adresinden alındı
- URL-2. (2023, 11 30). *Rize ve Çay*. Altınsu Çay: <https://www.altınsucay.com.tr/blog/rize-ve-cay-6> adresinden alındı
- URL-3. (2023, 11 30). *Mavi Rize*. Türkiyede Çay Üretimi, İlk Çay Fabrikası ve Tesisleri: <https://www.mavirize.com/turkiyede-cay-uretimi-ve-tarihi/> adresinden alındı
- URL-4. (2023, 11 03). *Çayın Tarihçesi*. Rize Ticaret Borsası: <https://www.rtb.org.tr/tr/cayin-tarihcesi> adresinden alındı
- URL-5. (2023, 11 03). *Çay Sektörü Raporu*. <https://cayelitso.org.tr/Upload/Dosyalar/dosya-pdf/cayraporu-c811d89c-3604-4550-bcef-7bdbb3e77779.pdf> adresinden alındı
- URL-6. (2023, 11 30). <http://www.artvin.gov.tr/cografi-durum/#::~:~:text=Artvin%20ili%20400%2035'%20ile,Rize%2C%20Kuzeyinde%20G%C3%BCrcistan%20ile%20kom%C5%9Fudur.> adresinden alındı
- URL-7. (2023, 11 30). https://tr.wikipedia.org/wiki/Arhavi#/media/Dosya:Artvin_districts.png adresinden alındı
- URL-8. (2023, 11 14). https://arhavi-arkabi.blogspot.com/p/blog-page_17.html adresinden alındı

The Effects of Local Culture on Boutique Hotel Design: The Case of Konya

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep YILDIZ^a

^a Konya Technical University, Faculty of Architecture and Design, Turkey
zyildiz@ktun.edu.tr

Abstract

Hotel design brings together architecture and tourism on a common ground. There are different types of hotel architecture examples such as city hotels, themed hotels, holiday villages. Boutique hotel, which is a different example of tourism architecture, has come to the fore in recent years with its architecture. Boutique hotels are preferred by post-tourists who want to experience boutique hotels with a small number of rooms, personalized service, local values and unique architecture.

The most important factors in boutique hotel design are the historical and cultural identity codes of the place where it is located. These codes are the determining factor on the function, design, concept and decoration of the building. In this study, the city of Konya was chosen as the sample area. Konya which is a city that contains the effects of many different cultures and periods, such as being the first settlement area with Çatalhöyük, being the capital during the Seljuk period, hosting the Mevlevi Culture, and being an important haunt during the spread of Christianity. This cultural diversity is also reflected in the boutique hotel architecture.

Within the scope of the study, the boutique hotels around the Mevlana tomb, where the Mevlevi culture is effective, were examined. In addition, boutique hotels in Sille, an old Greek village, were also examined.

The aim of the study is to determine the effects of two different periods and cultures in the same city on boutique hotel design. Thus, by revealing the effect of place, culture and context on boutique hotel design, the partnership established by architecture and tourism through culture was discussed.

Keywords: Boutique Hotel, Hotel Architecture, Culture, Architecture and Tourism.

Yerel Kültürün Butik Otel Tasarımına Etkileri: Konya Örneği

Özet

Otel tasarımı mimarlık ve turizmi ortak bir paydada buluşturmaktadır. Şehir otelleri, temalı oteller, tatil köyleri gibi farklı tipte otel mimarisi örnekleri bulunmaktadır. Farklı bir turizm mimarisi örneği olan Butik otel de mimarisi ile son yıllarda öne çıkmaktadır. Az sayıda oda bulundurması, kişiye özel hizmet sunması, yere ve yerele ait değerleri barındırması, kendine has mimarisi ile butik oteller deneyim yaşamak isteyen post-turistler tarafından tercih edilmektedir.

Butik otel tasarımında en önemli etkenler bulunduğu yere ait tarihi ve kültürel kimlik kodlarıdır. Bu kodlar yapının fonksiyonu, tasarımı, konsepti ve dekorasyonu üzerinde belirleyici faktördür. Bu çalışma da Konya kenti örneklem alanı olarak seçilmiştir. Konya; Çatalhöyük'le ilk yerleşim alanı olması, Selçuklular döneminde başkent olması, Mevlevilik Kültürüne ev sahipliği yapması, Hristiyanlık yayılma döneminde önemli bir uğrak noktası olması gibi farklı birçok kültürün ve dönemin etkilerini içinde barındıran bir kenttir. Bu kültürel çeşitlilik butik otel mimarisine de yansımaktadır.

Çalışma kapsamında Mevlevilik kültürünün etkili olduğu ve Mevlana türbesi civarında bulunan butik oteller incelenmiştir. Bununla beraber eski bir Rum köyü olan Sille'de bulunan butik oteller de incelenmiştir. Çalışmanın amacı aynı kentte bulunan iki farklı dönem ve kültürün butik otel tasarımına olan etkilerini tespit etmektir. Çalışmanın amacı; yerin, kültürün ve bağlamın butik otel tasarımına olan etkisini ortaya koyarak mimarlık ve turizmin kültür üzerinden kurduğu ortaklığı tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Butik Otel, Otel Mimarisi, Kültür, Mimarlık ve Turizm.

1. INTRODUCTION

Accommodation buildings are common areas of architecture and tourism. Accommodation structures are divided into different classes according to the discipline of tourism and hotel management. Hotels are named according to their number of stars, hotels according to the region they are located in, and hotels according to the type of business and the services they offer. In the discipline of architecture, hotels are classified according to building typology. There are many types of hotels such as city hotels, seaside

hotels, themed hotels, holiday villages and boutique hotels. Boutique hotels are a relatively new type compared to other types of hotels. However, it is often preferred by post-tourists.

Before defining a boutique hotel, it is necessary to understand the concept of boutique. The word boutique is defined as a small shopping store where personalized service is provided or special, elite products are sold (Oxford Dictionary, 2014). It is also defined as a small, trendy shop or company that offers special services and products (Merriam Webster Dictionary, 2014). The concept of boutique emerged in the 19th century. Personalized service, design, small-scale spaces, handmade production, single production and extraordinary experiences constitute the components of the boutique concept.

Boutique hotels have emerged as a result of this "boutiqueization" trend. As a result of the movements to rebel against the banality of industrial products in the second half of the 19th century, boutique hotels emerged as a new accommodation alternative, despite the monotony of hotels. The designs of five-star hotels, which are indistinguishable from each other, and their standard services, have resulted in accommodation structures that are very similar to each other and do not make the users feel like they belong to the city they are located in. Post-modern tourists seek experience, pleasure and personalized service. These new demands have forced the hotel architecture and hotel management approach to change. As a result, the concept of 'boutique hotel' emerged as a new typology. Nowadays, boutique hotels are in high demand. Boutique hotels are also buildings that establish strong relationships with the environment, culture and urban identity in which they are located, and have a high sense of place and belonging.

2. THE EMERGENCE AND DEFINITION OF BOUTIQUE HOTELS

When we look at the history of boutique hotels, we first encounter them in the 1980s. In the early 1980s, in America, Steve Rubell observed that there was a need for innovation in accommodation, that most of the chain hotels offered a standardized service, and although the demands of the customers were different, the service they received was similar. As a result, it has designed a different accommodation concept that aims to provide personalized service and make customers feel special (Hartesvelt, 2006). When Rubell was asked to describe his first boutique hotel design, "The Morgans Hotel", he replied: "If other hotels are large stores, Morgans is a small boutique" (Lim and Endean, 2009) (Figure 1). Thus, the concept of

"boutique" was used for the first time to describe the accommodation structure and entered the accommodation literature.

Figure 1: The Morgans Hotel, NY, 1984

According to the legislation, Boutique hotels; These are hotels with at least ten rooms, which are unique in terms of their structural features, architectural design, furnishing, decoration and materials used, which are of superior standard and high quality in terms of operation and service, which provide personalized service with experienced or trained personnel, and which have the following qualifications (Tourism Legislation, 2005).

In Turkey, according to Article 43 of the Regulation on Certification and Qualifications of Tourism Facilities published by the Ministry of Culture and Tourism, Boutique hotel; They are defined as facilities with at least ten and at most sixty rooms that are unique in terms of their structural features, architectural design, decoration and materials used, have superior standards in terms of operation and service, provide personalized service with experienced or trained personnel.

Boutique hotels are seen as accommodation facilities that provide a personalized and unforgettable experience for their users. In recent years, post-tourists' demands for boutique hotels have been increasing (Rogerson and Kotze, 2011). According to Erkutlu and Chafra (2006), boutique hotels are luxuriously furnished hotels with a specific theme. In addition, they are

small buildings with room numbers ranging from 3 to 100, but can generally provide the latest technological facilities to their users. Boutique hotels are sympathetic, personalized accommodation facilities that have a specific theme and content, are supported by objects and furniture appropriate to this theme and content, and offer the according to their characteristics, boutique hotels are spatially small-scale. However, it must have a different, original design. The originality in boutique hotels should be supported by the objects or furniture in the space (Aykol, 2014). Local and cultural values, urban identity, urban memory and historical images are important design parameters in boutique hotel design. These parameters determine the function, design, concept and decoration of the building (Figure 2).

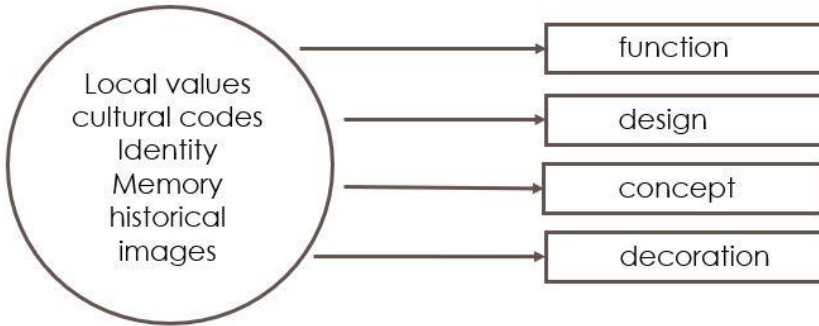

Figure 2: Parameters and tools affecting boutique hotel design, by the author

The concept of boutique hotel is a hotel management concept that began to become widespread in our country in the 2000s. As hotels in small-scale buildings that are compatible with the local and historical values of the region and offer high service quality, they offer a place where tourists will feel privileged.

Boutique hotels are designed by restoring historical buildings or constructing a new building. Boutique hotels built in historical buildings are arranged in accordance with the period and culture to which that building belongs, making guests feel as if they are living in that period (Elçin, 2007).

Staying in boutique hotels gives people the feeling of going on an adventure. From time to time, people have the opportunity to experience the historical texture, and sometimes they have the opportunity to experience the culture of the region they visit. Boutique hotels; They are accommodation structures that are extroverted, exciting, offer an experience, have aesthetic concerns,

adopt a detailed design approach, and are dominated by a brand and theme (Can and Erman, 2013).

3. CASE STUDY: KONYA BOUTIQUE HOTELS

In this study, the city of Konya was chosen as the sample area. Konya; It is a city that contains the influences of many different cultures and periods, such as being the first settlement area with Çatalhöyük, being the capital during the Seljuk period, hosting the Mevlevi culture, and being an important stopover point during the spread of Christianity. This cultural diversity is also reflected in the boutique hotel architecture.

Within the scope of the study, boutique hotels where Mevlevi culture is influential and located around the Mevlana tomb were examined. In addition, boutique hotels in Sille, an old Greek village, were also examined (Figure 3).

The aim of the study is to determine the effects of two different periods and cultures in the same city on boutique hotel design. Thus, the partnership between architecture and tourism through culture is discussed by revealing the impact of place, culture and context on boutique hotel design.

Figure 3: Sample areas: Sille and Konya Historical City Center locations

3.1. SAMPLE AREA: SILLE

3.1.1. Konak Boutique Hotel

Sille is an old Greek village and the traces of this period still continue. This hotel building was transformed into a hotel by restoring an existing historical building. Konak Boutique Hotel, located in Sille Subaşı District, was opened as a result of the restoration of one of Sille's old houses. An attempt was made to capture the ambiance of Sille in Konak Boutique Hotel. Traces of the existing texture have been continued both on the facade and in the decoration (Figure 4).

Figure 4: Konak Boutique Hotel exterior view

Historical images can also be found in the hotel's common areas, lobby design and room decoration. The furniture, carpets, curtains and small objects remind us of the old village house. In this way, guests are made to feel like they belong to that period (Figure 5 and 6).

Figure 5: Konak Boutique hotel common areas

Figure 6: Konak Boutique hotel room design

3.1.2. Sillehan Hotel

It is a building designed by transforming an approximately 450-year-old building into a boutique hotel as a result of restoration and reconstruction processes. The living section (ground) and the first floor have been restored to their original state. The floor where the accommodation rooms are located was later reconstructed as a result of a reconstruction project (Figure 7). The courtyard is also protected in the building, and access to the upper floors is provided from this courtyard (Figure 8).

Figure 7: Sillehan Hotel exterior view

Figure 8: Sillehan Hotel use of courtyard

Traces of the traditional village house are preserved in the common areas of the hotel. Guests are offered a different time and culture experience with tools such as the use of sofas and oriental corners, built-in wardrobes, traditional objects, carpets and rugs (Figure 9).

Figure 9: Sillehan Hotel common areas

3. 2. SAMPLE AREA: BOUTIQUE HOTELS LOCATED IN THE MEVLANA TOMB AREA

3.2.1. Araf Hotel

Araf Hotel is located on Şehit Nazım Bey Street in Aziziye District. It is within walking distance of Mevlana Tomb (Figure 10). The foundation building, which was previously used as an apartment, was converted into a boutique hotel in 2015 (Figure 11). The building consists of ground + 3 floors. It has a total of 13 rooms with 5 different room types.

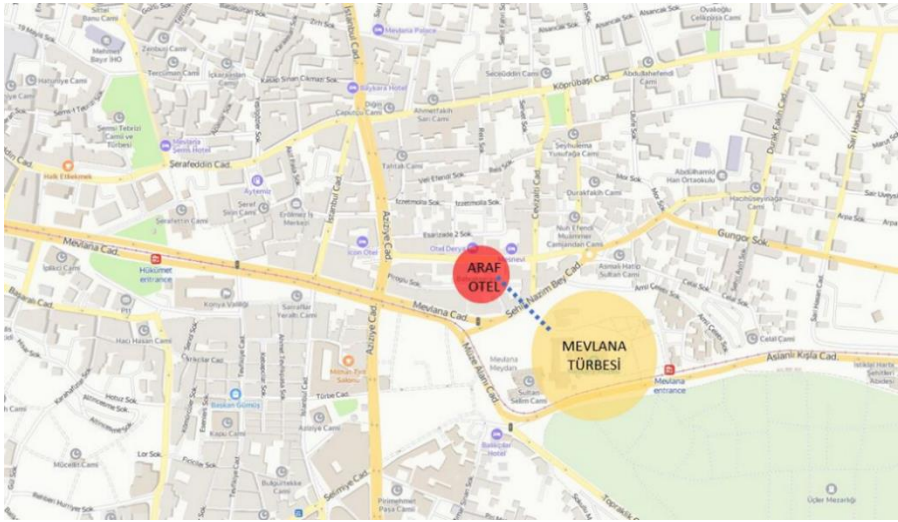

Figure 10: Araf hotel location and distance from Mevlana tomb

Figure 11: Araf hotel exterior view

The hotel has a lobby, reception and breakfast room on the ground floor, and bedrooms on the upper floors. The terrace floor is designed as a cafe in accordance with the concept.

A focus is created with contrasting colors in the lobby and breakfast room on the ground floor. The equipment, artifacts and objects used here refer to the Mevlevi culture and that period. It is seen that Seljuk architecture is especially emulated with the motifs used on the ceiling (Figure 12).

Figure 12: Araf Hotel lobby and breakfast room

3.2.2. Hich Hotel

Located close to the Mevlana tomb, the building was transformed into a boutique hotel by repurposing two adjacent traditional Konya Houses in 2012. 20th century houses. It is thought to have been built in the first half of the year (Aydın, Yıldız and Sıramkaya, 2019) (Figure 13). The building, consisting of a basement and 2 floors, has a plan type with an inner hall. The ground floor can be accessed both from the street and from the garden adjacent to the tomb. While the lobby and guest rooms are located on the ground floor, the breakfast room is located on the basement floor. There is a kitchen, technical volumes and management room in the basement of the building. There are bedrooms on the upper floor.

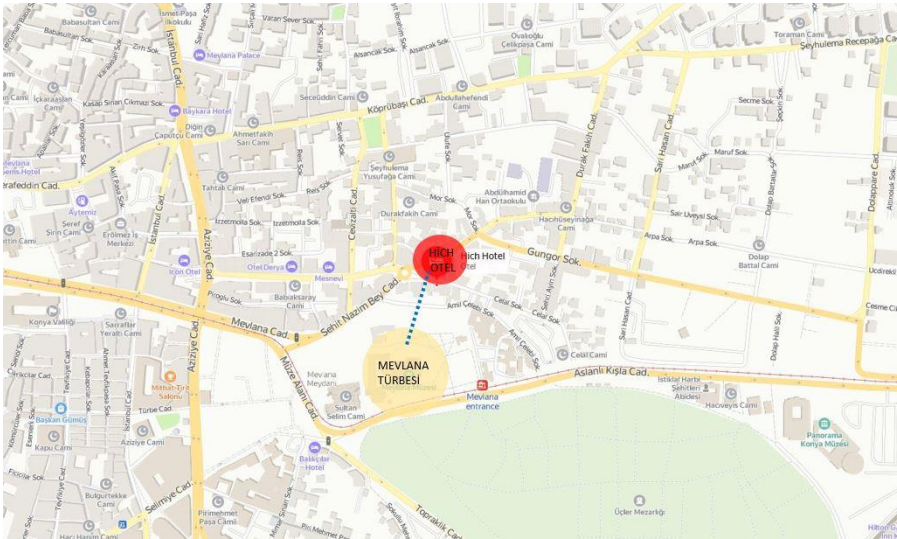

Figure 13: Hich hotel location and distance from Mevlana tomb

Guests feel like they belong to that period when they enter, with the stained glass windows and Seljuk motif flooring used in the lobby of the building. The clocks used in the reception background refer to the philosophy of time and space in the Mevlevi culture. The Seljuk period and Mevlevi culture were revived with the use of wood and stone, motif carpets, accessories and objects (Figure 14).

Figure 14: Hich Hotel lobby and reception

4. CONCLUSION

Within the scope of the study, two areas with different identities and cultural codes were selected from the city of Konya. The general characteristics, relations with the environment, culture and place images of a total of 4 boutique hotels located in these areas were analyzed.

According to this; The hotels located around Mevlana Tomb bear images of Mevlevi culture and Seljuk architecture. Hotels in Sille make references to the texture, history and culture of Sille.

Even though it is in the same city, the boutique hotel establishes a strong bond with its immediate surroundings. Boutique hotels integrate with the existing built environment and culture in terms of building form, facade characteristics and interior furnishings. According to the inference made here, place, context, culture and identity codes are very important in boutique hotel design as a tourism structure.

REFERENCES

- Aydın, D., Yıldız, E., & Büyüksahin Sıramkaya, S. (2019). Yeniden Kullanımın İşlevsel Boyutu: Konya Sivil Mimarlık Örnekleri. *Mimarlık Bilimlerinde Güncel Akademik Çalışmalar* (ed. Prof. Dr. Hasan Babacan), 163-177.
- Aykol, E. (2014). *Butik otel kavramının mimarlık-turizm ara kesitinde irdelenmesi: İzmir kent merkezindeki örnekler* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Can, E., & Erman, O. (2015). Butik otellerin karakteristik özelliklerinin saptanması. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 30(2), 163-176.
- Elçin, N. (2007). Popüler Kültür-Mimarlık İlişkisinin Turizm Yapıları Üzerinde İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Erkutlu, H. V., & Chafra, J. (2006). Relationship between leadership power bases and job stress of subordinates: example from boutique hotels. *Management Research News*, 29(5), 285-297.
- Lim, W. M., & Endean, M. (2009). Elucidating the aesthetic and operational characteristics of UK boutique hotels. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 21(1).
- Rogerson, J. M., & Kotze, N. (2011). Market segmentation and the changing South African hotel industry 1990 to 2010. *African Journal of Business Management*, 5(35), 13523-13533.
- Van Hartesvelt, M. (2006). Building a better boutique hotel. *Lodging Hospitality*, 62(14).

Arkeolojik Alanlarda Eğitim Projesi: Troia'dan Çanakkale'ye Vazgeçilmez Topraklar

Ali Akın AKYOL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını
Koruma ve Onarım Bölümü, Gölbaşı, ANKARA
aliakinakyol@gmail.com / ali.akyol@hbv.edu.tr

Selma KÖSEOĞLU

M.E.B. Aziz Sancar Bilim ve Sanat Merkezi, Çankaya, ANKARA
selma.koseoglu@gmail.com,

Özet

Asya ile Avrupa kıtaları arasında bir köprü konumundaki Çanakkale, insanlığın yerleşik hayata geçtiği dönemden, tarihi çağların başlangıcına kadar, önemli kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Yüzyıllar boyunca farklı toplumların egemenliğinde kalmış olması, mimarisinde ve günlük yaşamda oluşturduğu çok renkli mirasın farklı izlerini göstermektedir. Troia antik kentinin UNESCO Dünya Kültür Miras Listesi'ne girişinin 20. yılı nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı 2018'i "Troia Yılı" ilan etmiştir. Buradan hareketle, Anadolu'nun zengin tarihini yaşayarak öğrenmeyi, Troia Yılı üzerinden Çanakkale'nin zengin tarihi ile tanışmayı hedefleyen bir eğitim projesi oluşturulmuştur. Proje kapsamında, farklı zamanlarda antik Troas ve yakın coğrafyasında yaşamış toplumların sosyal, kültürel, ekonomik, tarihsel süreçlerde karşılaştırılması ve jeopolitik konumun etkileri değerlendirilmiştir. Böylece hedef kitlenin çok yönlü bir bakış açısına sahip olması, stratejik düşünme becerilerinin geliştirilmesi ve ileriki yaşantılarında ufuklarını açıcı etkinliklerle öğrenmelerini zenginleştirmeleri hedeflenmiştir. Proje grubunu, M.E.B. Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'nde eğitim gören 20 ortaokul ve lise öğrencisi oluşturmaktadır. Projede, Troia'dan Çanakkale'ye teması seçilerek Çanakkale tarihsel süreçte bir bütün olarak ele alınmıştır. Proje kapsamında öngörülen günlük uygulamalar; teorik bilgilendirme, alan gezileri ile fotoğraf çekimleri ve değerlendirmelerini içermektedir. Projede seçilen arkeolojik alanlar; Troia, Assos, Alexandria Troas, Parion ile Çanakkale Savaşı'nın geçtiği Gelibolu Yarımadası'ndaki tarihi alanlardır. Antik kentlerin arkeolojik alanlarında sürdürülen arkeolojik incelemeler doğrudan kazı başkanlarının katıldığı grup çalışmalarında

öğrencilerle değerlendirilmiştir. Antik kentlerin kuruluş gelişmesinin nedenleri ve önemi üzerinde durulmuş, öğrenciler 5'er kişilik gruplara ayrılarak dramanın yöntemlerini de içeren çalışmalarda bulunulmuştur. Anılan kentlerin konumları, antik kalıntılar aracılığıyla jeopolitik konumun yaşama etkileri, felsefe, sanat, tarih, coğrafya alanlarında alan uzmanları ile antik bölge hakkında Sokrates tarzı öğrenme tekniği ile fikir paylaşımları gerçekleştirilmiştir. Proje çıktıları; her kent için bir kitapçıktan oluşan bir eğitim seti ve öğrenciler tarafından eğitim amacıyla tasarlanan ve uygulanan Antik Troas Bölgesi'nin diaroması oluşturmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarih Eğitimi, Troia, Arkeoloji, Diaroma, Eğitim Kitap Seti

Educational Project In Archeological Areas: Independent Lands From Troia to Çanakkale

Abstract

Çanakkale, which is a bridge between the continents of Asia and Europe, has hosted important cultures from the period when humanity settled down to the beginning of historical ages. The fact that it has been dominated by different societies for centuries shows different traces of the multicolored heritage it has created in its architecture and daily life. Due to the 20th anniversary of the entry of the ancient city of Troia into the UNESCO World Cultural Heritage List, the Ministry of Culture and Tourism declared 2018 the "Year of Troia". From this point of view, an educational project has been created that aims to learn the rich history of Anatolia by living and to meet the rich history of Çanakkale through the Year of Troia. Within the scope of the project, the social, cultural, economic and historical processes of the societies that lived in ancient Troad and its nearby geography at different times and the effects of the geopolitical position were evaluated. Thus, it is aimed that the target audience have a versatile perspective, develop their strategic thinking skills and enrich their learning with activities that open their horizons in their future lives. The project group, M.E.B. It consists of 20 secondary and high school students studying at Yasemin Karakaya Science and Art Center. In the project, Çanakkale was handled as a whole in the historical process by choosing the theme from Troia to Çanakkale. Daily practices envisaged within the scope of the project; theoretical information, field trips, photo shoots and evaluations. The archaeological sites selected in the project; Troia, Assos, Alexandria Troas, Parion and the historical sites on the Gallipoli Peninsula where the Dardanelles War took place. Archaeological investigations carried

out in the archaeological sites of ancient cities were evaluated with the students in group studies directly attended by the excavation heads. The reasons and importance of the establishment and development of ancient cities were emphasized, and the students were divided into groups of 5 and studies including the methods of drama were carried out. The locations of the aforementioned cities, the effects of the geopolitical position on life through ancient ruins, and the field experts in the fields of philosophy, art, history and geography were shared with the Socrates style learning technique about the ancient region. Project outputs; an educational set consisting of a booklet for each city and the diorama of the Ancient Troas Region, which was designed and implemented by students for educational purposes.

Keywords: History Education, Troia, Archaeology, Diaroma, Education Book Set

GİRİŞ

Asya ile Avrupa kıtaları arasında bir köprü konumundaki Çanakkale (Troia/Troya), insanlığın yerleşik hayata geçtiği dönemden, tarihi çağların başlangıcına kadar, önemli kültürlerle ev sahipliği yapmıştır (Şekil 1). Bin yıllar boyunca farklı toplumların egemenliğinde kalmış olması, mimarisinde ve günlük yaşamda oluşturduğu çok renkli mirasın farklı izlerini göstermektedir. Troya antik kentinin UNESCO Dünya Kültür Miras Listesi'ne girişinin 20. yılı nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı 2018'i "Troya Yılı" ilan etmiştir. Buradan hareketle, Anadolu'nun zengin tarihini yaşayarak öğrenmeyi, Troya Yılı üzerinden Çanakkale'nin zengin tarihi ile tanışmayı hedefleyen bir eğitim projesi oluşturulmuştur (Tablo 1 ve Şekil 2).

Proje kapsamında, farklı zamanlarda antik Troas ve yakın coğrafyasında yaşamış toplumların sosyal, kültürel, ekonomik, tarihsel süreçlerde karşılaştırılması ve jeopolitik konumun etkileri değerlendirilmiştir. Böylece hedef kitlenin çok yönlü bir bakış açısına sahip olması, stratejik düşünme becerilerinin geliştirilmesi ve ileriki yaşantılarında ufuklarını açıcı etkinliklerle öğrenmelerini zenginleştirmeleri hedeflenmiştir.

PROJENİN AMACI VE HEDEFLERİ

Projenin hedef kitesini, M.E.B. Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'nde eğitim gören ortaokul ve lise öğrencileri oluşturmaktadır (Şekil 3 ve Tablo 1). Merkez, Ankara'da özel yetenekli öğrencilere destek eğitim hizmeti veren bir resmi eğitim kurumudur. Merkezde proje tabanlı eğitim ve zenginleştirme eğitimi esastır. Bilim ve sanat merkezinde disiplinler arası

programlar uygulanmaktadır. Yapılan projeler hem merkezde farklı etkinliklerle hem de akademik paylaşımlarla ilgili alanlara sunulmaktadır (Akyol vd., 2015; Akyol ve Köseoğlu, 2022).

Bu kapsamda proje dönemindeki öğrencilerle “Genç Stratejistler” temasında akademisyenlerle söyleşiler gerçekleştirilmiş olup stratejik bakış açısından çeşitli tarihsel süreçler değerlendirilmiştir. Öğrencilerin temaya olan ilgisi ve merakı bu projenin yapılandırılmasında oldukça önemli olmuştur.

Proje uygulamaları 3 aşamalı bir süreci içermiştir. Birinci aşamada öğrenciler M.E.B. Yasemin Karakaya Bilim Sanat Merkezi’nde proje önçalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda projenin konusunu oluşturan Troas bölgesindeki kentler hakkında araştırma çalışmalarında bulunmuşlardır. Araştırmalarını grup içinde sunumlar halinde paylaşmışlar ve arkeolojik alanlar hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Gruba fotoğraf çekimi ve alanda ilk yardım uygulamaları hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Proje ön çalışmalarını kapsamında Troia/Troya hakkında mitolojik kahramanlar üzerinden kostüm tasarımları yapılması için malzeme seçimi ile kostümlerin çizimleri gerçekleştirilmiştir.

Projenin ikinci aşaması Çanakkale Kampı olarak kurgulanmıştır. Çanakkale merkezli kamp süresince; alan gezileri, fotoğraf çekimleri, kazı başkanları ile görüşme, drama çalışmaları ve proje kapsamında arkeolojik alanlarla ilgili dosyalama ve değerlendirmeler yapılmıştır (Şekil 4-8).

Projenin üçüncü aşamasında da “Çanakkale ve Çevresi Çok Katmanlı Diaroma Çalışması” ile 5 kitapçıktan oluşan “Troia’dan Çanakkale Çocuk Kitap Seti” hazırlığı ve tasarımı gerçekleştirilmiştir (Şekil 9,10). Böylece arazi çalışmalarında kazandıkları bilgi, deneyim ve gözlem sonuçlarına dayanarak çok yönlü bir eğitim materyalleri hazırlama ve sunma fırsatı yakalamışlardır.

PROJENİN UYGULAMA AŞAMALARI

M.E.B. Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi’nde eğitim gören ortaokul ve lise öğrencileri “Genç Stratejistler” temasında akademisyenlerle söyleşiler gerçekleştirilmiş, stratejik bakış açısından çeşitli tarihsel süreçler değerlendirilmiştir. Öğrencilerin temaya olan ilgisi ve merakı bu projenin yapılandırılmasında oldukça önemli olmuştur.

Projenin gerçekleştirileceği Kamp Eğitimi için Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Tesisleri seçilmiş ve bu kapsamda planlamalar yapılmıştır. Kamp kapsamında öngörülen günlük uygulamalar; teorik bilgilendirme, alan gezisi ile fotoğraf çekimleri ve değerlendirmeleri

içermiştir. Kamp sürecinde Proje alan gezileri için; Troia, Assos, Alexandria Troas ve Parion antik kentleri ile Çanakkale Şehitlik Alanı, Çanakkale Askeri Müzesi, Çanakkale kent merkezindeki Aynalı Çarşı, Yalı Hanı, Saat Kulesi, Ç.T.S.O. Çanakkale Evi, Troy Anıtı olarak seçilmiştir (Şekil 4).

Troya Antik Kenti Gezisi ve Proje Uygulamaları

Öğrenciler 5'er kişilik gruplara ayrılmıştır. Gruplar; harita üzerinde Troya/Troia antik kentinin jeopolitik konumunu değerlendirmişlerdir. Troya antik kentinin kurulup gelişmesinin nedenleri ve önemi üzerinde konuşulmuştur. Antik kalıntılar aracılığıyla kentin jeopolitik konumunun günlük yaşama etkileri değerlendirilmiştir. Felsefe, sanat, tarih, coğrafya alanlarında antik kent hakkında Sokrates tarzı öğrenme tekniği ile fikir paylaşımı gerçekleştirilmiştir. Kentin, bulunduğu coğrafi konumunun burada hüküm süren uygarlıkların diğer bölgelerle ticari ve kültürel bağlantıları açısından değerlendirmesi Kazı başkanı ile söyleşi şeklinde alanda yapılmıştır. Kentin tarihi ve efsanelerinin doğuşu, İliada ve Odysseia destanları üzerinden değerlendirilmiştir. Antik şehirde serbest fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiştir. Arazi çalışmaları bitiminde kampta drama ve Troya Tahta Atı atölye çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Şekil 6,7). Çalışma basamakları gün sonunda proje günlüklerine işlenmiştir.

Assos Antik Kenti Gezisi ve Proje Uygulamaları

Öğrenciler 5'er kişilik gruplara ayrılmıştır. Gruplar; harita üzerinde Assos antik kentinin jeopolitik konumunu değerlendirmişlerdir. Assos antik kentinin kurulup gelişmesinin nedenleri ve önemi üzerinde konuşulmuştur. Antik kalıntılar aracılığıyla kentin jeopolitik konumunun günlük yaşama etkileri Kazı başkanı ile söyleşi şeklinde alanda değerlendirilmiştir. Felsefe, sanat, tarih, coğrafya alanlarında antik kent hakkında Sokrates tarzı öğrenme tekniği ile fikir paylaşımı gerçekleştirilmiştir. Aristo'nun Assos'ta bir dönem yaşadığından bahsedilmiş. "Filozoflar Buluşması" adlı yaratıcı drama etkinlikleri alanda yapılmıştır. Antik şehirde serbest fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiştir. Arazi çalışmaları bitiminde kampta drama çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Şekil 6). Çalışma basamakları gün sonunda proje günlüklerine işlenmiştir.

Alexandria Troas Antik Kenti Gezisi ve Proje Uygulamaları

Öğrenciler 5'er kişilik gruplara ayrılmıştır. Gruplar; harita üzerinde Alexandria Troas antik kentinin jeopolitik konumunu değerlendirmişlerdir. Alexandria Troas antik kentinin kurulup gelişmesinin nedenleri ve önemi üzerinde Kazı başkanı ile söyleşi şeklinde alanda konuşulmuştur. Antik

kalıntılar aracılığıyla kentin jeopolitik konumunun günlük yaşama etkileri değerlendirilmiştir. Felsefe, sanat, tarih, coğrafya alanlarında antik kent hakkında Sokrates tarzı öğrenme tekniği ile fikir paylaşımı gerçekleştirilmiştir. Kentin Asya ve Avrupa arasında bir liman kenti oluşunun ticari ve ekonomik etkileri değerlendirilmiştir. Kentin zengin granit yatakları ve arkeolojik kalıntıları hakkında kıyaslama ve granit taşının günlük kullanım alanları paylaşımları kazı başkanı ile söyleşi şeklinde alanda gerçekleştirilmiştir (Şekil 8). Antik şehirde serbest fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiştir. Arazi çalışmaları bitiminde kampta drama çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Şekil 6). Çalışma basamakları gün sonunda proje günlüklerine işlenmiştir.

Parion Antik Kenti Gezisi ve Proje Uygulamaları

Öğrenciler 5'er kişilik gruplara ayrılmıştır. Gruplar; harita üzerinde Parion antik kentinin jeopolitik konumunu değerlendirmişlerdir. Parion Antik kentinin kuruluş gelişmesinin nedenleri ve önemi üzerinde konuşulmuştur. Antik kalıntılar aracılığıyla kentin jeopolitik konumunun günlük yaşama etkileri değerlendirilmiştir. Felsefe, sanat, tarih, coğrafya alanlarında antik kent hakkında kentin tiyatrosunda drama tekniği ile bir doğaçlama gerçekleştirilmiştir. Kentin Marmara Denizi'nin kıyısında bir liman kenti oluşunun ticari ve ekonomik etkileri değerlendirilmiştir. Kentin antik yazılı kaynakların neredeyse tümünde (Herodot, Ksenophon ve Strabon tarafından anılması) bahsedilmesinin önemi Kazı başkanı ile söyleşi şeklinde alanda değerlendirilmiştir. Zengin bitki ve hammadde kaynaklarının kentin limanından antik dünyaya dağıtılmasından bahsedilmiştir. Antik şehirde serbest fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiştir. Arazi çalışmaları bitiminde kampta drama çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Şekil 6). Çalışma basamakları gün sonunda proje günlüklerine işlenmiştir.

Çanakkale Şehitlik Alanı Gezisi ve Proje Uygulamaları

Çanakkale; insanlığın ve Türk milletinin varoluş öyküsünün yazıldığı topraklardır. Bir savaşın destansı hikâyelerinin ve şehitlerinin yaşadığı bu topraklarda aşağıdaki yerler gezilmiş, incelenmiş ve savaş stratejisi açısından profesyonel rehberlik hizmeti alınarak değerlendirilmiştir. Kilitbahir Köyü ve Kilitbahir Kalesi, Namazgah Tabyası, Çanakkale Deniz Savaşları hakkında alanda bilgilendirme yapılmıştır. Rumeli Hamidiye Tabyası, Rumeli Mecidiye Tabyası ve Rumeli Mecidiye Tabyası Şehitliği, Seyit Onbaşı (Koca Seyit) Anıtı, Çanakkale kara savaşları öncesi ordumuzun savaşa hazırlandığı ve beklediği Anafartalar Ovası, Bigalı Köyü ve Atatürk

Evi Müzesi, Anzac Koyu ve Tören Alanı, Mehmetçiğe Derin Saygı Anıtı, Kanlı Sırt, Kırmızı Sırt Siperleri ile Tünelleri, Bomba Sırtı 57. Alay Şehitliği ve Kesikdere Şehitliği, Conk Bayırı, Atatürk Anıtı, Yeni Zelanda Anıtı, Türk Siperleri, Gözetleme Yeri ve Anafartalar Ovası Seddülbahir Bölgesi, Çanakkale Şehitler Abidesi, Çanakkale Şehitler Anıtı, Meçhul Asker Kabri, Yaralı Asker Anıtı, Atatürk'ün Mektubu, Sembolik Şehit Kabirleri ve Türk Bahçesi, Ölüm Koyu (Morto Koyu), Kanlı Dere, Seddülbahir Köyü Ertuğrul Koyu, Ertuğrul Tabyası, İngiliz Anıtı ve Ezineli Yahya Çavuş Anıtı, Yahya Çavuş Şehitliği, Alçıtepe Köyü Şahindere Sargı Yeri Şehitliği, Soğanlıdere Havuzlar Şehitliği ziyaret edilmiştir. Çalışma, Çanakkale Türküleri Gecesi ile tamamlanmıştır. Arazi çalışmaları bitiminde kampta drama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışma basamakları gün sonunda proje günlüklerine işlenmiştir.

Çanakkaleyi Tanıyalım Gezisi ve Proje Uygulamaları

Çanakkale kent merkezinde; Askeri Müze, Aynalı Çarşı, Yalı Hanı, Saat Kulesi, ÇTSO Çanakkale Evi, Troy Film'i'ndeki Troy Anıtı ziyaret edilerek alanında uzman eğitimciler ve rehberler aracılığıyla tarihi mekânların ve doğal alanlar hakkında bilgi verilmiştir. Müzede donuk imge drama çalışmaları yapılmıştır. Gezilen sahalarda serbest fotoğraf çekim uygulamaları yapılmıştır. Çalışma basamakları gün sonunda proje günlüklerine işlenmiştir.

Kamp Etkinliklerinin Değerlendirilmesi

Kamp sürecinde yapılan etkinliklerin değerlendirilmesi ve Çanakkale şehrinin jeopolitik konumunun tarihsel süreçte toplumların yaşam şekillerine, ekonomilerine, toplumlararası ilişkilerine, kültürel ve tarihsel birikimlerine etkileri grup içinde değerlendirilmiştir. Kamp süreci, öğrenciler tarafından değerlendirme anketlerinin doldurulması ile tamamlanmıştır.

Çanakkale ve Çevresi Çok Katmanlı Dioraması

Projenin bir başka ayağını da Çanakkale ve çevresinin coğrafyasını içeren "Çanakkale ve Çevresi Çok Katmanlı Diorama Çalışması" oluşturmuştur (Şekil 9). Öncelikle diorama zemininin alanına uygun yeni bir harita ölçeği oluşturulmuş, bu ölçeğe göre alanın haritasının çizimi yapılmış, Projede öngörülen topografyanın modellenmesi ve çıktı alımı gerçekleştirilmiştir. Tekerlekli modüler demir standların profillerinin hazırlanmasını (en/boy/yükseklik: 1x1x1 metre) takiben pleksiglas kasanın yapımı ve stand montajı yapılmıştır. Dioramayı oluşturan starafopleksiglas kasa içine

yerleştirildikten sonra izolasyon malzemesi ile kaplanmıştır. Renkli boya ve efekt malzemelerle topografyanın boyanarak oluşturulması sağlanmıştır. Projede öngörülen katmanlar renkli işaretleme gereçleri ile dioramaya eklenmiştir. Proje 4 aşamada gerçekleştirilmiştir.

Diaroma Hazırlanması 1. Aşama: Öğrenciler gruplara ayrılarak aşağıdaki işlem basamaklarını gerçekleştirmişlerdir. Diorama zemininin alanına uygun bir harita ölçeği oluşturulmuştur. Bu ölçeğe göre alanın haritasının çizimi yapılmıştır. Projede öngörülen topografyanın modellenmesi ve çıktı alımı yapılmıştır. İki parça tekerlekli modüler demir standların profillerinin hazırlanması (y:1 m, en:1 m, boy:1 m) ve montajı ile iki parça pleksiglas kasanın yapımı ve montajı (y:10 cm, En: 1 m, boy:1 m) gerçekleştirilmiştir.

Diaroma Hazırlanması 2. Aşama: Öğrenciler atölye çalışmasında gruplara ayrılmışlardır. Gruplar iş bölümü ile kesimi yapılmış dioramanın pleksiglas kasalar içine yerleştirilmesi ve dioramayı oluşturan starafonun izolasyon malzemesi ile kaplanmasını sağlamışlardır.

Diaroma Hazırlanması 3. Aşama: Öğrenciler gruplara ayrılarak renkli boya ve efekt malzemelerle topografyanın boyanarak oluşturulmasını sağlamışlardır. Daha sonra da LED ışık sistemini dioramaya yerleştirmişlerdir.

Diaroma Hazırlanması 4. Aşama: Öğrenciler gruplara ayrılarak son aşamada nanoteknolojik kimyasal koruyucu ile dioramanın kaplanması işlemini gerçekleştirmişlerdir. Projede ön görülen katmanların renkli işaretleme gereçleri ile dioramaya eklenmesi ile süreç tamamlanmıştır.

Troia'dan Çanakkale'ye Çocuk Kitabı Seti Yazarlık Atölyesi

Proje katılımcıları arazi ve atölye uygulamaları deneyimlerini bir yayın oluşturma faaliyeti ile devam ettirmişlerdir. Yaratıcı yazar ve çizerlerden oluşan öğrenci ve akademisyen ekibi ile Troia'dan Çanakkale'ye Çocuk Kitap Seti'nin oluşturulması için çok oturumlu atölye çalışmaları sözel paylaşımlar, dijital veri girişleri, tema ve kahramanların oluşturulması, dijital olarak çizimi çalışmaları yapılmıştır. Kitap Seti; Troia, Assos, Alexandria Troas, Parion ve Çanakkale Geçilmez adlarını taşıyan 5 kitapçıktan oluşmuştur (Şekil 10).

Proje ve Materyal Tanıtım Etkinlikleri

Proje sonucunda katılımcılar; Troia'dan Çanakkale'ye Vazgeçilmez Topraklar Projesi Tanıtım Günü gerçekleştirerek hem proje sürecini hem de hazırladıkları diorama ile eğitim materyalini tanıtmışlardır. M.E.B. Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'nde proje ve materyal tanıtım etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Faaliyet kapsamında proje öğrencilerinin hazırladıkları Troia'dan Çanakkale'ye Kostümlerle Kahramanlar Geçidi Performansı eşliğinde hem diorama hem de yayınlar katılımcılara birer sergi ve sunumlar halinde tanıtılmıştır.

SONUÇLAR

Troya antik kentinin UNESCO Dünya Kültür Miras Listesi'ne girişinin 20. yılı nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı 2018'i "Troya Yılı" ilan edilmesi Troya hakkında M.E.B. Yasemin Karakaya Bilim Sanat Merkezi eğitimcileri tarafından bir proje oluşturulmasına vesile olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü tarafından değerlendirilen ve kabul edilerek desteklenen Troia'dan Çanakkale'ye Vazgeçilmez Topraklar Projesi kapsamlı bir eğitim çalışmasının konusunu oluşturmuştur.

Projede, farklı zamanlarda antik Troas ve yakın coğrafyasında yaşamış toplumların sosyal, kültürel, ekonomik, tarihsel süreçlerde karşılaştırılması ve jeopolitik konumun etkileri değerlendirilmiştir.

Troia'dan Çanakkale'ye Vazgeçilmez Topraklar Projesi; ön çalışmalar, proje uygulamaları ile proje çıktılarının oluşturulduğu üç aşamalı bir süreci içermiştir. Projenin çıktıları; "Çanakkale ve Çevresi Çok Katmanlı Diaroma Çalışması" ile 5 kitapçıktan (Troia, Assos, Alexandria Troas, Parion ve Çanakkale Geçilmez) oluşan "Troia'dan Çanakkale Çocuk Kitap Seti" hazırlığı ve tasarımı oluşturmuştur.

Projede öğrencilerin aktif rol alması sağlanmış, yaparak-yaşayarak-üreterek öğrenmelerine imkân verilmiştir. Öğrencilerin, tarihin sadece geçmişi ifade etmediğini, bugüne kadar bağları süren bir süreç olduğunu fark etmelerine imkan sağlanmıştır. Harita okuryazarı, mekânsal algılama becerisi yüksek, disiplinler arası ve stratejik derinlikle düşüncelerini sağlayacak çalışmalar katılımcılar için farklı bakış açıları ve deneyimler yaratmıştır. Kendi ürettikleri eğitim materyalleri ile deneyimlerini paylaşma fırsatı yakalamış, bilimsel çalışmalarda proje ürünü oluşturma ve yaygın etkisini sağlama aşamalarını yaparak ve yaşayarak bir proje disiplini içerisinde gerçekleştirmişlerdir.

Proje ürünü olan diorama, çok yönlü eğitim materyali olarak merkez etkinliklerinde kullanılmaktadır. Diorama atölyesi etkinlik basamakları proje sayfasında yayınlanarak materyal geliştirmede kullanılabilir bir kaynak örneği olarak sunulmuştur. Diorama atölye programı, aynı zamanda M.E.B. Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden yayınlanmaya da çalışılacaktır.

Proje yayını olan Troya'dan Çanakkale'ye serisi alanında tema olarak ilk yayın olma özelliğini de taşımaktadır. Bu setin yayın ve dağıtımını ile Çanakkale, tarihsel derinliği ve kültürel zenginliği ile öykü tadında 2019 yılından itibaren çocuklarla buluşmuştur.

Proje grubunu oluşturan öğrenciler, proje deneyimlerini bilim sanat merkezi Genç Stratejistler çalışma gruplarında tüm proje öğrencileri ile paylaşmış ve çocuk kongrelerine yönelik akademik çalışmalar halinde sunumlar gerçekleştirmişlerdir. Aynı zamanda çalışmalar proje öğretmenlerinin desteği ile akademik ortamlarda da tüm katılımcılar tarafından paylaşılma imkânı bulmuştur. Bu çalışma da, bu amacın en güzel örneğini oluşturmaktadır.

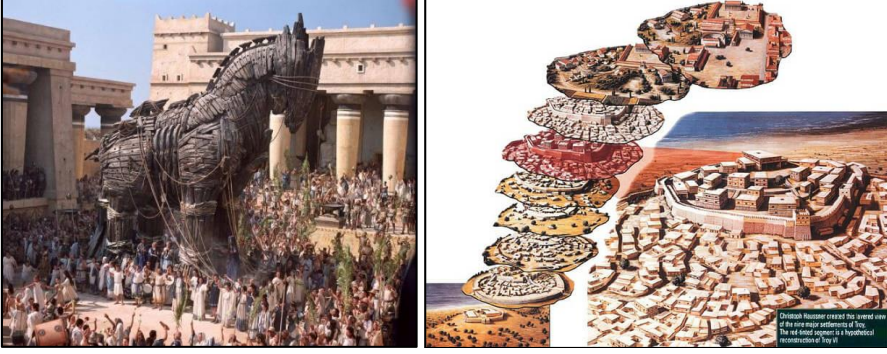
KAYNAKLAR

- Akyol, A.A., Köseoğlu, S., Türkay, B.C., Kızıman, E., Özkan, H., 2015. Yasemin Karakaya Science and Art Center Archaeology Project, Global Journal on Humanites & Social Sciences, 2015: Vol 1, No: 1, s. 453-461 (ISSN: 2301-2714).
- Akyol, A.A., Köseoğlu, S., 2022, "Hitit Yerleşimlerinde Arkeoloji Eğitimi Projesi", ARİTMİ I. Uluslararası Sanat Sempozyumu ve Sergisi, 16-20 Kasım 2021, Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tam Metin Bildiri Kitabı (Ed. Doç. Dr. Hakan Bağcı), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, s. 480-499 (ISBN: 978-605-5116-97-2).

Tablo 1. Troia'dan Çanakkale'ye Vazgeçilmez Topraklar Projesi, Proje grubu

AKADEMİK KURUL*	
Prof. Dr. Rüstem Aslan	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü / Troya Antik Kenti Kazı Başkanı
Prof. Dr. Vedat Keleş	Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü / Parion Antik Kenti Kazı Başkanı
Prof. Dr. Nurettin Arslan	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü / Assos Antik Kenti Kazı Başkanı
Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan	Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
Prof. Dr. Aysel Köksal Akyol	Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü
Prof. Dr. Candan Dizdar Terwiel	Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Serami Bölümü
Doç. Dr. Erhan Öztepe	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi / Alexandria Troas Antik Kenti Kazı Başkanı
Doç. Dr. Hülya Kartal	Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
Doç. Dr. Ali Akın Akyol	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü
Yük. Mimar Emrah Köşkeroğlu	ODTÜ Mimarlık Bölümü mezunu
PROJE KOORDİNASYON KURULU	
Selma Köseoğlu (Kurul Başkanı)	Tarih/Ankara/Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi
Orhan Uğurlu	Görsel Sanatlar/Ankara/Yasemin Karakaya B.S.M.
Atilla Köseoğlu	Tarih/Ankara/Şehit Nuri Pamir Anadolu İmam Hatip Lisesi
Ali Ertan Erdem	Görsel Sanatlar/Ankara/Yasemin Karakaya B.S.M.
Dilek Aslan	Görsel Sanatlar/Ankara/Yasemin Karakaya B.S.M.
Banu Canan Türkay	Coğrafya/Ankara/Yasemin Karakaya B.S.M.
Ertürk Öztürk	Müzik/Ankara/Yasemin Karakaya B.S.M.
Nihal Erdem	İngilizce/Ankara/Yasemin Karakaya B.S.M.
Ebru Kapusuz Uzun	Felsefe/ Ankara/Yasemin Karakaya B.S.M.
Ecem Eroğlu, Doğukan Kartal, Doğa Tan Akyol, Ahmet Çağrı Demirbek, Mehmet Tufan Köseoğlu, Emre Gürbüz, İsmail Sefa Urhan, Emine Temel, Elif Nur Ergüz, Serkan Karagöz, İsmet Ozan Karabınar, Özge Köker, Azra Acu, Zekican Yılmaz, Ali Furkan Yıldız, Talha Uslu, Simay İkra Ergül, Defne Akyol	Öğrenciler

(*) Proje grubu, proje dönemindeki kurumları ve ünvanları ile belirtilmiştir.

Şekil 1. Troya'nın Homeros kaynaklı mitolojisinde anlatılan tahta at (solda) ve Troya'nın arkeolojik dokuz yerleşim katı

Şekil 2. Troia'dan Çanakkale'ye Vazgeçilmez Topraklar Projesi'ni destekleyen Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü

Şekil 3. Yasemin Karakaya Bilim Sanat Merkezi (solda) ve Proje grubu

Şekil 4. Proje kapsamında gezilen Troia (üst sol), Assos (üst sağ), Alexandria Troas (sağ alt) ve Parion (sağ alt) arkeolojik alanları

Şekil 5. Antik oyunların Assos Kazı Başkanı Prof. Dr. Nurettin Arslan tarafından anlatımı

Şekil 6. Proje kapsamında gerçekleştirilen drama etkinliği

Şekil 7. Proje kapsamında tasarlanan kostümler ve arkeolojik alanlardaki sunumlar (Troia)

Şekil 8. Proje kapsamında ziyaret edilen Alexandria Troas yakınındaki antik granit ta ocağı

Engelsiz Turizm İçin Sosyal Medya: Teknoloji Kabul Modeli ile Dezavantajlı Bireyler İçin Bir ereve

Doç. Dr. O. Can YILMAZDOĞAN^a
Şevval POLAT^b

^aEskişehir Osmangazi University, Faculty of Tourism, Turkey
cyilmazdogan@ogu.edu.tr

^bEskişehir Osmangazi University, Faculty of Tourism, Turkey
513920220003@ogrenci.ogu.edu.tr

Özet

Dezavantajlı bireyler olan engelliler için erişilebilirlik önemli bir konudur. Bu araştırma teknoloji kabul modelini temel olarak toplumdaki dezavantajlı durumda olan engelli bireylerin seyahate karar verme süreçlerinde sosyal medyanın rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik nitel bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Yöntem olarak 10 engelli bireyle yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Bireylere yöneltilen sorular Singh ve Srivastava'nın 2019'daki çalıŐmasından alınıp engelli bireylere göre düzenlenmiştir. Bulgulara göre engelli bireyler için internet ve web siteleri seyahate karar vermede sosyal medyadan daha etkilidir. Teknoloji Kabul Modeli ile sosyal medyanın engellilerin seyahat kararı almasındaki etkisinin incelenmesi literatüre katkı sağlamaktadır. Ayrıca alıŐma toplumda eriŐilebilirliğe yönelik farkındalığın oluşturulması için önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilir turizm, Engellilik, Teknoloji Kabul Modeli, Sosyal Medya

Social Media for Accesible Tourism: A framework for people with disabilities based on the Technology acceptance model (TAM)

Abstract

Accessibility is an important issue for disabled people who are disadvantaged individuals. This research aims to examine the role of social media in the travel decision-making processes of disadvantaged disabled individuals in society, based on the technology acceptance

model. A qualitative study was conducted for this purpose. As a method, semi-structured interviews were conducted with 10 disabled individuals. The questions asked to individuals were taken from Singh and Srivastava's 2019 study and arranged according to disabled individuals. According to the findings, the internet and websites are more effective than social media in deciding to travel for disabled individuals. Examining the effect of social media on the travel decisions of disabled people with the Technology Acceptance Model contributes to the literature. Additionally, the study makes suggestions to raise awareness about accessibility in society.

Keywords: Accessible tourism, Disability, Technology Acceptance Model, Social Media

1. GİRİŞ

Sosyal medyanın son dönemdeki hızlı ilerleyişi turizmi de etkilemektedir(Chu vd.,2020). Turizmin niş pazarlarından biri olan erişilebilir turizm, toplumda dezavantajlı bir konumda bulunan engelli kişilerin hayatını kolaylaştırmak ve turizme katılımlarını artırabilmek için ortaya çıkmıştır. Turizme katılan engelli bireylerin bu faaliyetleri refakatçileriyle birlikte yaptıkları düşünüldüğünde aslında bu hareketliliğin katılma sayısı bakımından yüksek bir potansiyele işaret ettiği düşünülebilir. Dünya üzerinde her geçen gün kullanıcı sayısı çoğalan sosyal medya ile engelli bireylerin birçok insanla bağlantı kurabilecek ve deneyimlerini paylaşabilecekleri bir ortam oluşmuştur. Toplumda yaşayan her bireyin engelli olma ihtimaline sahip olduğu düşünüldüğünde engellilik; var olmanın ve insanlığın ayrılmaz bir parçasıdır. “Tahminen 1,3 milyar insan – veya dünya nüfusunun %16’sı bugün önemli bir engellilik yaşamaktadır” (WHO). Literatürde yapılan çalışmalarda engellilik kavramı açıklanmış, erişilebilirlik kavramsallaştırılıp boyutları tanımlanmıştır. Bu kavramsallaştırmaya göre engelliliğe yönelik tıbbi ve sosyal iki baskın modelden söz edilmektedir. Tıbbi modelde engellilik tedavi ve bakım gereken bireysel bir sorundur ve yapılması gerekenin engelli bireyin daha iyi uyum sağlaması gerektiğini savunur. Sosyal engellilik modelinde ise engellilik kişinin sahip olduğu özellikten çok sosyal çevre tarafından yaratılan karmaşık koşullar topluluğudur. Bu yüzden engellilerin topluma katılımı için tüm gerekenleri yapmak toplumun sorumluluğundadır (Darcy ve Buhalis, 2011). Engelliler çok çeşitli bir gruptur ve cinsiyet, yaş, cinsel kimlik, cinsel yönelim, din, ırk, etnik köken ve ekonomik durumları gibi faktörler yaşam deneyimlerini ve sağlık ihtiyaçlarını etkilemektedir (WHO).

Engelli bireyler toplumda iş yaşamı, sosyal faaliyetlere katılım, alışveriş yapmak gibi çoğu aktivitede diğer insanlardan ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Turizm faaliyetlerine katılımında da benzer erişilebilirlik sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle erişilebilir turizm ön plana çıkmaktadır. Erişilebilir turizm, erişime gereksinim duyan kişiler için kapsayıcı bir şekilde tasarlanmış olan turizm hizmetlerinin yine bu kişilere yönelik hizmet sunumunun eşit bir anlayış ile gerçekleşmesini sağlayabilmek için paydaşlar arasında iş birliği süreçlerini içeren bir turizm biçimi olarak tanımlanabilir. Bu tanım insanların hayatları boyunca erişilebilir turizmden yararlandığı yaşam boyu bir yaklaşımı benimser. Buna göre tanım, kalıcı ve geçici engellileri, yaşlı insanları, obeziteye sahip bireyleri, küçük çocuğa sahip ebeveynleri de kapsamaktadır (Darcy ve Dickson, 2009). Engelli bireylerin erişilebilir turizme katılımında sosyal medya kullanımının etkisinin incelenmesi bu çalışmanın amacıdır. Bu bağlamda çalışmada Teknoloji Kabul Modeli'nden yararlanılacaktır. Teknoloji Kabul Modeli kullanıcıların yeni bir teknolojiyi nasıl kabullenip kullanmaya karar verme sürecini açıklamaya çalışan Ajzen(1980)'in Akılcı Eylem Teorisi'nden uyarlanmıştır. Bu teori davranış hakkında kişilerin karar verme sürecini açıklamaya çalışmaktadır. Akılcı Eylem Teorisi'ne göre kişinin davranışını doğrudan etkileyen davranış gerçekleştirilmeye yönelik niyettir. Bu niyeti etkileyen iki faktör ise davranışa yönelik tutum ve öznel normdur. Tutumlar davranışa yönelik kişinin inançlarıdır. Eğer davranışa yönelik olumlu bir tutum varsa davranışın gerçekleşme ihtimali artarken tutum olumsuzsa tam tersi davranışın gerçekleşme ihtimalinin azalacağını varsaymaktadır. Bir diğer faktör olan öznel norm ise davranışa yönelik önem verilen çevrenin görüşleridir. Kişi dahil olduğu grubun davranışa yönelik düşüncesinden etkilenip olumlu algılsa davranışa yönelik niyet artarken olumsuzsa niyet azalmaktadır (Madden vd., 1992). İşte bu teoriden yola çıkarak oluşturulan Teknoloji Kabul Modeli yirmi beş yıl öncesinde Fred Davis adlı araştırmacı tarafından geliştirilmiştir (Marangunic ve Granic, 2015). Bu model teknolojiyi kullanan bireylerin yeni teknolojilere olan yaklaşımını ve kullanımını açıklamak için oluşturulmuştur. Buna göre teknolojinin kabulü iki faktöre bağlıdır bunlar; algılanan fayda ve algılanan kullanım kolaylığıdır. Algılanan fayda bireyin teknolojinin görevi ya da yapılan işin niteliğini ne derece artıracığına inanma derecesi olarak açıklanabilir. Eğer faydalı olduğu kanıdaysa teknolojiyi kabullenme olasılığı artmaktadır. Bir diğer önemli faktör olan algılanan kullanım kolaylığı ise teknolojiyi kullanan bireyin teknoloji kullanmanın kolaylığına karşı olan algısıdır. Teknoloji kullanımının kolay olduğuna ilişkin bir algı

oluşursa teknolojiyi kullanma olasılığı da artacaktır (Davis vd., 1989). Çalışmada bu modelle sosyal medyanın engelli bireylerin erişilebilir turizm faaliyetlerinde katılmasında ne kadar etkili olduğu gözlemlenmek istenmektedir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden ve görüşme sorularının oluşturulmasında Teknoloji Kabul Modeli'nden yararlanılmıştır. Engellilerin seyahat etmeye karar verme niyetinde sosyal medyanın rolüne odaklanan bu çalışma literatüre katkı sağlayarak gelecekteki çalışmalar için de yol gösterici olabilir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Sosyal Medya ve Turizm

Bireyler tarafından inşa edilen dijital bir ortam olan sosyal medya kişisel, politik ya da ticari birçok nedenle kullanılmaktadır (Kapoor vd., 2018). Buna göre kullanıcılar tatil paylaşımları için de sosyal medyayı kullanmaktadırlar. Seyahat, sosyal medya kullanıcılarının haber akışlarında paylaşmayı sevdiği popüler kişisel yaşam aktivitelerinden biridir (Yang, 2016).

Chung ve Buhalis (2008) internette sosyal ağlarda bilgi arama ve paylaşımı üzerinde odaklanarak bilgi ihtiyaçları konusunu ele almaktadır. Sosyal ağların bilgi ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir kaynak olduğunu, özellikle de sosyal ağ kullanıcılarının hedef kitlelerine ve diğer kullanıcılara danışma veya bilgi edinme amaçlarıyla sosyal ağ sitelerini kullanabileceklerini belirterek sosyal medya kullanıcılarının ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmış bir arayüz, kişiselleştirilmiş içerik ve uygun sosyal ağlar ile ilgili öneriler sunmaktadır. Xiang ve Gretzel (2010)'in çalışmalarında seyahat planlama için arama motoru kullanımında çıkan sonuçların birçoğunun potansiyel gezginleri sosyal medyaya yönlendirdiği ortaya çıkmıştır. Bu da turizmde sosyal medyanın önemli bir pazarlama aracı haline geldiğinin göstergesidir. Bu çalışmayı destekler nitelikte olan Leung vd. (2019) çalışmasında hem tüketiciler hem de turizm yöneticileri için sosyal medyanın önemine dikkat çekmektedir. Potansiyel turistlerin seyahati planlama aşamasında sosyal medyayı kullandıklarını ve turizmdeki yöneticiler içinde pazarlama stratejilerine sosyal medyayı eklemenin önemine vurgu yapılmaktadır. Sosyal medya gidilen destinasyonla ilgili de bireylerin paylaşımlarda bulunduğu bir platform olduğundan engelli bireyler için de etkileyici bir konumda yer almaktadır. Bu konuda yapılmış çalışmalardan birinde, engelli bireylerin sosyal medyaya erişimde yaşadıkları zorluklardan bahsedilmektedir. Sosyal medyanın erişilebilirliğinin artması için artırılmış gerçeklik benzeri bazı araçlar

geliştirilmesini ve dezavantajlı durumda olan engelli bireylerin sosyal medyada içerik geliştirmesinin desteklenmesi önerilmektedir (Gleason vd., 2020).

Potansiyel turistlerin destinasyon seçimi üzerinde sosyal medya etkisi için üç adet bağlamsal boyut vardır. Bu boyutlar; sosyal medya katılım düzeyi, planlama kararının karmaşıklığı ve destinasyonun yeni keşfedilen ya da bilindik bir yer olmasıdır (Tham vd., 2020). Turistler farklı sosyal medya platformlarında başkalarına yardımcı olma, öfkeyi dışarı vurma ve stres atmak için eWOM paylaşma eğilimleri vardır (Zhou vd., 2020). Sosyal medyadaki yorumların karar vermede bir etken olduğundan engelli bireyler için de benzer sonuçlara ulaşılacağı tahmin edilmektedir. Avustralya merkezli bir havayolu firmasının sosyal medya şikayetlerinin etkisi incelendiğinde turist şikayetlerine yönelik uygulamalar önerilmektedir. Bunlar; sosyal katılım, destek ve çözüm aramaktır. Böylece turistlerin memnuniyetinin artacağı sonucuna varılmaktadır (Dolan vd., 2019). Otele yönelik negatif değerlendirmelerin TripAdvisor ve Twitter’da yani iki farklı sosyal medya platformundaki web stratejilerinin müşterilerin rezervasyon niyetindeki etkisini inceleyen Casado-Díaz vd.,(2020)sosyal medyadaki negatif yorumları nasıl yönetebileceğini araştırmış, sonuçta uyum temelli strateji etkili bulunmuş ve TripAdvisor’ın rezervasyon niyetinde daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre engelli bireyler de sosyal medyadaki negatif değerlendirmelerden etkilenebilir. Bu çalışmalar incelendiğinde engelli bireylerin de sosyal medyadaki yorumlardan etkileneceği varsayılmaktadır. Engelli bireyler için önemli olan erişilebilirlikle ilgili de sosyal medya araçlarının engelli vatandaşlar için turizm ve eğitim hizmetlerinin erişilebilirliğinde önemli bir rol oynayabilir ve sosyal medya kullanımı bilgi paylaşımını arttırabilir (Altınay vd., 2016).

2.2. Engellilik

Engelliliğe ilişkin bilgiler, sağlık hizmetleri alanındaki uzmanlar tarafından klinik ve sosyal hizmetlerde dikkate alınmaktadır yine de işlevsellik ve engellilik ölçümü, tutarlı tanımlar ve araçların eksikliği uzun süredir tartışma konusudur. Hastalık ya da ölüm tanımı yapmak kolaydır, buna rağmen engelliliği tanımlayıp ölçmek zordur (Üstün vd., 2010).

Literatürde Smart vd. (2006) dört geniş engellilik modeli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu modeller; biyomedikal, çevresel, fonksiyonel ve sosyopolitik modeldir. Çevresel ve Fonksiyonel modelde engellilik birey ve çevre arasındaki etkileşim olarak tanımlanmaktadır. Bu modeller engelliliği

toplumsal olarak ele almaktadırlar. Sorunun bireyden değil çevrede olduğunu savunmaktadırlar. Biyomedikal model ise etkileşimli bir model olarak kabul edilmemektedir. Bu model engelliliği tıbben tanımlayıp bir sorun olarak ele alır. Sosyopolitik model ise diğer modeller ile karşılaştırıldığında engellilerin hayatlarını tanımlamada daha yetkin gözükmetedir. Buna göre engelli bireyler toplumun kendilerini tanımladığı sınıfları reddederler. Bu modelin biyomedikal modelin karşısında yer aldığı söylenebilir (Smart vd., 2006). Dünya Sağlık Örgütü'nün 2001'de yayınladığı ICF (international classification of functioning, disability and health-uluslararası işlevsellik, engellilik ve sağlık sınıflandırması) bedende işlev yetersizliği, aktivite ve katılım kısıtlamaları ile engelliliği sınıflandırmayı amaçlamaktadır. Engellilik her bir işlev düzeyinde azalma olarak tanımlanmaktadır (World Health Organization,2007). Bu azalma toplumdaki bireyler tarafından negatif algılandığından engelliler toplum içinde zorluk yaşamaktadır. Kişilerin negatif tutumları görme engelliler için turizm faaliyetlerinde en sık hissedilen kısıtlamadır (Devile ve Kastenholz, 2018). Bu da engelliliğe yönelik farkındalık eksikliği ile ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla erişilebilir turizm ve engelliliğe yönelik eğitim ve bilinçlenmeye ihtiyaç vardır. Kapsayıcı bir toplum yaratmak için bireyde farkındalık oluşturulması gereklidir.

2.3. Erişilebilirlik

Erişim tartışmasının boyutları, erişim gereksinimlerinin (örneğin; rampalar, dokunulabilir zemin yüzeyi göstergeleri, yön bulma tabelaları) sağlanması yoluyla sosyal katılımı sağlamak için bir odak sağlamaktadır. Böyle bir yapıyla ilişkili karmaşıklıklar, çok boyutlu erişim sorunu olan bir bireyin birden fazla erişim sağlama düzeyi gerektireceğini kabul etmeyi içermektedir(Darcy vd.,2010).

Erişilebilirlik hakkında bilgi sağlayan bir hizmetin yararlanıcıları, tüm vatandaşları ve özellikle farklı türde engelleri olan insanları (engellilik alt pazarları) ve yaşlı nüfusu içerir. Erişilebilirlik hakkında güvenilir bilgiler sunan bir hizmet, bu nedenle çeşitli hedef müşterileri destekler. Bazı insanlar sınırlı bir süre için (hamilelik, uzuvlarının kırılması vb. nedeniyle) belirli bireysel gereksinimleri vardır. Bu nedenle engellilik; hareketlilik kısıtı olan engelliler, bilişsel (akıl sağlığı/entelektüel/öğrenme) engelliler, işitme engelliler, konuşma engelliler, görme engelliler, gizli engelliler, yaşlılar olarak 7 ana kümede sınıflandırılabilir(Darcy, & Buhalis,2011).

Şekil 1: Erişimin boyutları ve turizmde kapsayıcı uygulama örnekleri
(Darcy, & Buhalis,2011)

Hareketlilik	İşitme	Görme	Bilişsel/Kavrama	Gizli /Hassasiyetler	Yaşlanma / Sağlık
Sürekli erişilebilir yol	Telefon yazıcıları	Dokunsal zemin yüzeyi göstergeleri; ses sinyalleri	Sade ve anlaşılır bir dil kullanımı	Kimyasal içermeyen ortamlar	Tıbbi destek
Sirkülasyon alanı	İşitme halkaları/döngüleri	Alternatif biçimler örneğin; büyük metin, Braille, ses	Görevli desteği	Beslenme konuları	Destekleyici çevre
Özel ekipman	Altyazı	Rehber köpekler için alan	Ortak destekli konaklama yapanlar için grup seyahati fırsatları	Sigara içilmeyen alanlar	Grup seyahati fırsatları
Alçak zemin	İşaret dili tercümanları	Duyusal yollar	Etkinlik programlama	Organizasyonel tanıtım	Savunuculuk ve hayırseverlik programları
Müşteri hizmetleri tutumu	Müşteri hizmetleri tutumu	Müşteri hizmetleri tutumu	Müşteri hizmetleri tutumu	Müşteri hizmetleri tutumu	Müşteri hizmetleri tutumu
Yön bulma sistemleri	Yön bulma sistemleri	Yön bulma sistemleri	Yön bulma sistemleri	Net olarak belirlenmiş alanlar	Özel ekipmanlar
Bilgi sistemleri	Bilgi sistemleri	Bilgi sistemleri	Bilgi sistemleri	Bilgi sistemleri	Bilgi sistemleri

Literatürde erişilebilir turizm ortamını şekillendiren ilgili mevzuat tartışılmaktadır. Turizm sektöründe "yaşam boyu" yaklaşımı önemlidir ve özellikle erişilebilir turizm deneyimlerinin gerekliliğinden bahsedilmektedir(Darcy ve Dickson,2009). Erişilebilir turizm; engelliler, yaşlılar ve diğer özel ihtiyaçları olan kişiler için seyahat deneyimlerini daha kolay hale getirmeyi amaçlamaktadır. Erişilebilir turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel faydaları tartışılmaktadır. Ayrıca, turizm sektöründe erişilebilirliğin artırılması için politikalar ve stratejilerin gerekliliğine dikkat çekilmelidir. Bir destinasyonu erişilebilir turizm için rekabetçi kılan faktörler incelenen bir çalışmada erişilebilir turizm için rekabet edebilirlik faktörlerinin belirleme ve önem açısından farklı ve ülkeye bağlı olduğu ortaya çıkmıştır (Vila vd.,2015). Bunun için erişilebilirlik ile ilgili Türkiye’de daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir.

Sosyal medya hesaplarının büyük çoğunluğunun engelli bireylerin erişebileceği şekilde tasarlanmamıştır ve web siteleri de erişilebilirlik açısından eksiktir. Ayrıca, katılımcıların çoğunluğu, sosyal medya hesaplarının erişilebilirliği konusunda bir farkındalık eksikliği olduğunu belirtmiştir (Dinis vd., 2020). Bu çalışmalardan yola çıkarak engelliliğin bir eksiklikten çok toplumdaki bireylerin tutumu ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Erişilebilirlik sosyal medya ve toplumsal hayatta farkındalık kazandırılarak artırılmaya çalışılmalıdır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı engelli bireylerin seyahat kararı almalarında sosyal medyanın etkisine ilişkin bilgi sahibi olarak, konuyla alakalı bir çerçeve belirlemektir. Böylece dezavantajlı bireylerden oluşan çeşitli engelli gruplarının hem sosyal medyada hem de seyahatlerinde yaşadıkları erişilebilirlik sıkıntılarına dikkat çekilmek istenmektedir. Araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler genellikle çalışmanın tek veri kaynağı olmaktadır. Görüşmeler genellikle daha önceden belirlenmiş olan açık uçlu sorular ile yapılmaktadır. Görüşme esnasında araştırmacı ve görüşülen kişi arasındaki diyalog sayesinde veri toplanmaktadır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler en yaygın kullanılan görüşme yöntemidir ve hem bireyler ile hem de gruplar ile yapılabilme olanağı bulunmaktadır (DiCicco-Bloom ve Crabtree, 2006). Araştırma için görüşme yapılacak kişilere ulaşmada kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kişilere birbirleri aracılığı ile ulaşılmıştır. Katılımcıların çoğu birbirini tanımaktadır. Nitel araştırmalarda kartopu örnekleme en çok kullanılan örnekleme yöntemlerindedir. Araştırmacı başta örnekleme ile ilk kez irtibata geçmek için kendi çevresinden yararlanmaktadır. Sonrasında ise katılımcılar araştırmaya uygun olabilecek kişilerle iletişime geçerek katılımcı sayısı artmaktadır. Görüşmeler genellikle hedef doyum noktasına ulaştığında bitmektedir (Parker vd., 2019). Engelli gruplarıyla yapılan görüşmelerde, verilen yanıtların tekrar etmeye başladığından hareketle bir doyum noktasına ulaşıldığı fark edilmiş ve örneklemin sayısının yeterli olduğuna karar verilmiştir. Bu bağlamda, dördü görme engelli, üçü bedensel engelli ve üçü işitme engelli olan toplamda 10 engelli bireyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 10 katılımcıdan 8'i ile yüz yüze 2'si ile de telefonla görüşme yapılmıştır. Görüşmeler 26 Nisan-8 Mayıs 2023 arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcılardan izin alınarak kayıt altına alınmıştır. Bir adet işitme engelliyle yüz yüze yazılı olarak

görüşülmüştür. Kendisinin sonradan işitme kaybı yaşaması nedeniyle okuma yazma bilmesi araştırmacının bu yöntemi tercih etmesinde etkili olmuştur. Katılımcılara K1 ile K10 arası kodlar atanmıştır. Sonrasında alınan ses kayıtları çalışmacı tarafından deşifre edilerek içerik metinleri oluşturulmuştur.

Araştırmada temel alınan, Davis ve diğerleri (1989) tarafından önerilen teknoloji kabul modeli bilgi sistemlerinde kullanıcı kabulünü modelleyebilmek amacıyla Akılcı Eylem Teorisi'nden uyarlanmıştır. Teknoloji Kabul Model'inin amacı son bilgi teknolojileri ve kullanıcılar genelinde kullanıcı davranışının kabulünü açıklayabilmektir. Teknoloji Kabul Modeli kişilerin yeni bir teknolojiyi neden kabul edip etmediğini açıklamaya çalışan bir modeldir. Teknoloji Kabul Model'inde algılanan kullanım kolaylığı ve algılanan fayda, kullanıcının davranışını belirleyen temel faktörlerdir. Araştırmada, bu modelden ve modeli oluşturan değişkenlerin ölçülmesi için kullanılan ifadelerden yararlanılmıştır. Algılanan fayda, belirli teknolojiyi kullanmanın organizasyonel olarak düşünülürse iş performansına artıracadığına dair kullanıcı kişinin öznel inancıdır. Algılanan kullanım kolaylığı kullanıcı kişinin sistemden kolayca yararlanma derecesini ifade etmektedir (Davis v.d.,1989). Akılcı Eylem Teorisi bağlamında modelin bize sunmuş olduğu yol haritasından çalışmada yararlanılmaktadır.

4. BULGULAR

Görüşmelerden elde edilen veriler bulgulara dönüştürülmüştür. Araştırma bulgularından demografik özellikler, engel türü, görüşme süresi ve görüşme şekli aşağıda tabloladıştırılmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri, Görüşme Süresi ve Şekli

Katılımcılar	Engel Türü	Cinsiyet	Yaş	Gelir	Medeni Hal	Çocuk	Eğitim Durumu	Meslek	Görüşme Süresi	Görüşme Şekli
K1	Görme Engelli	Erkek	29	17000	Evli	-	Lisans	Öğretmen	33 dakika	Telefon
K2	Görme engelli	Erkek	34	18000	Bekar nişanlı	-	Lisans	Psikolojik Danışman	34 dakika	Telefon
K3	Görme Engelli	Erkek	42	11732	Evli	2	Lise	Hizmetli	23 dakika	Yüz yüze
K4	Görme Engelli	Erkek	25	11000	Bekar nişanlı	-	Lise	Memur	11 dakika	Yüz yüze
K5	İşitme Engelli	Erkek	38	13000	Evli	2	Lisans	Memur	10 dakika	Yüz yüze
K6	İşitme Engelli	Erkek	27	13000	Bekar nişanlı	-	Lisans	Memur	12 dakika	Yüz yüze
K7	İşitme Engelli	Kadın	26	11000	Bekar nişanlı	-	Lise	Bilgisayar teknisyeni	9 dakika	Yüz yüze
K8	Fiziksel Engelli	Kadın	56	8500	Bekar boşanmış	-	Lisans	Kamu emekli	18 dakika	Yüz yüze
K9	Fiziksel Engelli	Erkek	45	15000	Evli	2	Lise	Elektrik Teknisyeni	6 dakika	Yüz yüze
K10	Fiziksel Engelli	Kadın	46	13000	Bekar	-	Lisans	İşçi	10 dakika	Yüz yüze

Deşifre edilen bilgilere göre katılımcılar 25-56 yaşı aralığındadır. Katılımcıların meslekleri öğretmen, psikolojik danışman, hizmetli, memur, bilgisayar teknisyeni, elektrik teknisyeni, işçi ve emeklidir. Katılımcılar arasında evli ve nişanlı olanlar çoğunluktadır. Görüşmelerin çoğu yüz yüze yapılmıştır. Araştırma bulguları 8 kategoriye ayrılarak incelenmektedir.

4.1 Algılanan fayda

Algılanan fayda ile engelli bireylerin seyahatlerinde, seyahat öncesinde ve sonrasında sosyal medya kullanmanın ne ölçüde fayda sağlayacağına ilişkin inançları ifade edilmek istenmektedir. Engelli bireyler seyahatleri ile ilgili planlama yaparken birçok yerden bilgi edinme ihtiyacı duyabilmektedirler. Çünkü onlar için birçok zorluk söz konusu olabilmektedir. Bunun için sosyal medyanın faydalı olduğu söylenebilmektedir. Seyahat öncesi aşamada amaç genellikle seyahate karar verildikten, gidilecek destinasyon belirlendikten sonra daha fazla bilgi edinmeye yöneliktir. K8 bunu "Instagram'da 'gezilecek yerler' diye bir yer var. Mesela İstanbul'u çok seviyoruz, her yıl bir kere gitmek istiyoruz. İstanbul'da gezilecek yerler, bize uygun mu değil mi? Nereleri güzel? Ya da hiç gitmediğimiz bir şehre gideceğiz diyelim. O zaman bakıyoruz." şeklinde ifade etmektedir. K2 ise "Şöyle etkiliyor mesela şimdi balayı için bakıyoruz. İşte karavandır işte ne bileyim doğa tatilleri gibi. Twitter hesapları var onlara bakıyorum" ifadesiyle sosyal medyanın seyahatle ilgili bilgi edinmeye yönelik faydalı olduğunu belirtmektedir. Engelli bireylerin seyahat kararı almasında eWOM'un etkili olduğu söylenebilmektedir. Bunu K2 şöyle ifade etmektedir: "Engellilerin, özellikle görme engelliler için söylüyorum. Mail grupları var ve bu mail grupları, Facebook grupları özellikle mail grupları için söyleyeyim bir tane ütü bile olsa insanlar burada soru soruyor yani tatil de buna dahil." K5 ise "İş arkadaşımın tavsiyesi ve yardımı ile rezervasyon yaptım." diyerek yakın çevresinin destinasyon seçiminde etkili olduğunu belirtmektedir. K3 de tatil kararı vermede tanıdık etkisinden bahsederek bu durumu "Otel hakkındaki bilgileri yeğenim anlattı." ifadesiyle belirtmektedir. Tatile karar verme aşamasında daha çok ailelerinden yardım alan engelli bireyler eğer tatili kendileri planlamaları gerekse sosyal medyadan yardım alabileceklerini belirtmektedirler. K3 bunu "Tatile gitmeden önce bir araştırıyorsun. Hangi otel, nasıl bir otel, kaç yıldız almış, hizmetleri nedir? Bunlar tabi ki araştırılıyor. Ben araştırmasam bile araştırın insanlar var. Kendi başıma kalsam tatile gitmek istesem araştırırım mutlaka. Önce benim güvenim ben orada rahat edebilir miyim? Kimseye bir şey sormadan her şeyimi yapabilir miyim?" şeklinde ifade etmektedir. Sosyal medyanın bilgi edinmek için

yararlı olduğunu da K5 “Bilgi edinmek, ulaşım için, uygun fiyat bulmak için sosyal medya faydalı oluyor” sözleriyle desteklemektedir.

Seyahat sırasında genellikle paylaşım yapma ve haber almak için sosyal medyanın tercih edildiği gözlemlenmektedir. Seyahat sırasında sosyal medyadaki faydalı olabilecek yorumlar dikkate alınmaktadır. Konuyla ilgili K5 “Sosyal medyada bazı fotoğraflar ve yorumlara göre değerlendirme yaparım.” derken K2 “Mesela oranın sahili çok taşlıdır, ne bileyim sahil çok çabuk derinleşiyor gibi” diyerek sosyal medyada destinasyonla ilgili yapılan yorumların etkili olduğunu belirtmektedir.

Seyahat sonrası aşamasında sosyal medya kullanımında haber alma, iletişim, paylaşım konuları ön plana çıkmaktadır. Birçok katılımcı seyahat sonrasında sosyal medyayı tatil ile ilgili fotoğraf paylaşımı ya da yorum yapmak için kullanmıştır. K8 “Tatil fotoğraflarını paylaşıyorsun” derken K9 da “Seyahat sonrasında arkadaşlarla, aile ortamı için, paylaşım yapmak için sosyal medyayı kullanırım” diyerek benzer konulardan bahsetmiştir. Seyahat sonrasında olumlu ya da olumsuz düşünceler paylaşılmaktadır. K2 bunu “Deneyimlerimi yazarım.” şeklinde ifade etmektedir. K7 ise “Motivasyonu artırıyor, güzel anıları paylaşmak için” ifadesiyle sosyal medyanın motivasyonunu artırdığından bahsetmektedir.

4.2 Algılanan kullanım kolaylığı

Bu başlıkta bir sosyal medya uygulamasına ulaşmada engelli bireyin ekstra bir çabaya ihtiyaç duyup duymadığına değinilmektedir. Kullanımı kolay olan sosyal medya platformları daha çok tercih edilirken karmaşık, kullanıcıya yönelik olmayan platformlar daha az tercih edilmektedir. Söz konusu engelli bireyler olduğunda buradaki sorun daha belirginleşmektedir. Görme engelliler için çoğu sosyal medya platformunun kullanımı kolay olmamaktadır. K3 konuyla ilgili “Mesela Youtube’a tek başıma yükleyemiyorum” diyerek paylaşım yapabilmek için gören birine ihtiyaç duyduğundan bahsetmektedir. İşitme engelli bireylerde ise tüm gönderiler için altyazı seçeneği olmadığından sosyal medya kullanımı zorlaşmaktadır. K5 konuyla alakalı “Sosyal medyada anlık bilgileri ve altyazılı videoları severim. İşitme engelli olduğum için altyazısız videoları sevmem” ifadesiyle sosyal medyadaki tüm içeriklerde altyazı olmamasının bir problem olduğunu belirtmektedir.

4.3 Algılanan güven

Bu başlıkta sosyal medyadan edinilen bilgilere duyulan güven incelenecektir. Bu bağlamda turizm resmî web sitelerinin daha güvenilir olduğunu düşünen engelli bireyler de bulunmaktadır. Buna örnek olarak K9 “Turizm siteleri daha faydalı bence. Yorumlar yani genelde şeffaf yorum yapıyorlar. Çünkü tüketicilerin bazıları memnun oluyor. Kimileri de memnun olmuyor. Genelde turizm rehberleri, turizm siteleri daha iyi” diyerek konuyla ilgili görüşünü belirtmektedir. Seyahatle ilgili araştırmalar için öncelikli olarak internet ve tur şirketlerinin tercih edildiği gözlemlenmektedir. K1 bu durumu “İnternette genelde bilgi topladım, araştırmalarımızı internette yaptık.” sözleriyle ifade etmektedir. K10 da “Tur şirketlerinin sayfalarına bakarak bilgi edindim.” ifadesiyle seyahatle ilgili ilk bilgi kaynağının tur şirketleri olduğunu belirtmektedir. Turizm siteleri ve tur şirketlerinden bilgi edinmek engelli bireyler için daha güvenli algılanmaktadır. Sosyal medya seyahat kararı verilmesiyle ek bir bilgi kaynağı olarak görülmektedir.

4.4 Sosyal Sermaye

Bu kavramla ifade edilmek istenen kişilerin bir araya gelme, birbirine güvenme eğilimidir. Buna göre sosyal medyadan daha çok iletişim kuran bireylerin daha fazla sosyal sermayeye sahip olduğu sonucuna varılabilmektedir. K6 bunula ilgili olarak “Instagram’ı tanıdık çok fazla arkadaş olduğu için kapatmadım. İlkokul, ortaokul arkadaşlarıyla özel günlerde iletişime geçiyoruz. O açıdan iyi” ifadesiyle fikrini belirtmektedir.

4.5 Mizaç Farklılığı

Sosyal medya kullanımını kişisel tercihler, mizaç farklılığı da etkilemektedir. Sosyal medyadan olumlu fayda sağlayıp, yeni yerler keşfetmeye yardımcı olduğunu düşünen katılımcılar vardır. K5 bununla ilgili “Daha ilgi çekici yerler öğrenmek için kullanıyorum. Youtube’da seyahat videoları izlemeyi çok seviyorum. Farklı kültürler ve yaşamlar ilgimi çekiyor” diyerek görüşünü paylaşmaktadır. Sosyal medyayı sık kullanan kişiler olduğu kadar günlük internet kullanımı çok fazla olmasına rağmen sosyal medyada vakit geçirmeyi sevmeyip, oradaki dijital ortamı samimiyetsiz ve yapay bulan engelli bireyler de vardır. K4 bu konuda “Şöyle ben insanlar birazcık kendi egosu var ya onu tatmin etmek için sanki olmadıkları bir insan gibi oluyorlar” diyerek sosyal medya ortamından hoşlanmadığını belirtmektedir.

4.6 Seyahat Sıklığı

Katılımcıların çoğu yılda bir kez yaz aylarında seyahate çıkmaktadır. Katılımcılar arasında iş toplantıları ya da eğitimlerle ilgili seyahat edenler kişiler de bulunmaktadır. Genel seyahat motivasyonları dinlenmek, hava değişikliği ve kafa dağıtmaktır. Tatile çıkılan grubun doğası çoğunlukla arkadaşlar ve ailedir. Seyahate çıkma sıklığının engel durumuyla ilgisi de bulunmaktadır. Buna yönelik K8 “Engelim daha hafifken daha çok çıkabiliyorduk. Ama engelim ağırlaştıkça ulaşım konusunda sıkıntı yaşadığım için yılda bir kez çıkıyorum. Bazen de ben Ankara’daki Engelli Kadınlar Derneği’ne de üyeyim. Orada da yönetimde bulundum. Onun proje kapsamında yaptığı çalışmalar oluyor, çalıştaylar oluyor. Onlara katılıyorum. Yani yılda birkaç kere İstanbul yapıyorum, Ankara yapıyorum. Yani öyle seyahat edebiliyorum.” şeklindeki ifadesiyle engellilik durumunun seyahat sıklığını etkilediğini belirtmektedir. Ayrıca iş, dernek toplantıları sebebiyle de seyahat ettiğinden bahsetmektedir.

4.7 Sosyal Medya Kullanım Sıklığı

Katılımcıların verdikleri cevaplara göre ortalama 4-5 saatlerini sosyal medya ve internette geçirmektedirler. Genellikle gündemi takip etmek ve bilgi edinmek amacıyla internet ve sosyal medyayı kullanmaktadırlar. K6 “Film izlerim, haberler, politika, güncel olaylar, sosyal medyada Instagram. Instagram’da her şeye bakarım. Spor, gezi, seyahat.” şeklindeki ifadesiyle gün içinde internet ve sosyal medyada aktif olduğunu belirtmektedir. Google tüm katılımcılar tarafından araştırma yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Sosyal medyada sevilen şeyler çoğunlukla gündemden haberdar olmak, bilgi almak ve iletişimde kalmaktır. İş için kullanan kişiler de bulunmaktadır. K8 şunları söylemektedir: “Çok belli olmuyor. Sosyal medyada kullanıyorum. Facebook, Instagram, Twitter hepsini aktif kullanıyorum. Sonra da mesela spor kulübünde yöneticilik yapıyorum, işlerim için kullanıyorum. Dernekle ilgili işler. Araştırma için de kullanıyorum. Sürekli elimin altında her şeyde kullanıyorum.”

4.8 Erişilebilirlik

Katılımcıların çoğu sosyal medyada gördükleri bir yer için seyahat planlarını değiştirmeyeceğini ifade etmektedir. Bunun nedeni engelli bireyler özellikle de fiziksel engelli bireyler için gidilecek yerin erişilebilirlik açısından uygun olmaması ve kişisel araçları yoksa ulaşım aracı bulamamalarıdır. Bu durumu K10 “Ulaşım bizim için çok önemli olduğu için ulaşamadığımız yerler oluyor, oralara gidemiyoruz mesela. İnternette

falan gördüğümüz birçok yere ulaşımımız olmadığı için gidemiyoruz.” şeklinde ifade etmektedir. Destinasyonun erişilebilirliğinde yüksek oranda sorunlar olduğu belirtilmektedir. Yolculuk aşamasında özellikle görme ve fiziksel engelliler sorun yaşamaktadır. Mola yerlerindeki engelli tuvaletlerinin çoğunun kullanım dışı olması engelli bireyler için ciddi bir problem yaratmaktadır. Konuyla alakalı K3 “Engelli tuvaleti var ama normal insanlar kullanıyor ya da kullanılmıyor, kilitliyorlar. Çok eksikler var ama tamamlanabilir” derken K2 “Erişilebilirlik problemlerinin yani çok basit olarak çözülebilecek olanları da var. Ama basit olanlar da çözülmüyor. Yani çünkü umursanmıyor.” ifadesiyle görüşlerini paylaşmaktadır. Buradan toplumun engellilere yönelik bir farkındalık eksikliği olduğu sonucu çıkmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma engellilerin turizm algısına ilişkin bilgi ve katkı sağlamaktadır. Çalışmanın teoriye ve uygulamaya katkıları bulunmaktadır. Engelli bireylerin seyahat kararı almasında web sitelerinin ve turizm acentelerinin sosyal medyadan daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Sosyal medya engelli bireylerin haberleşme, gündemi takip etme ve seyahat kararı aldıktan sonra bilgi edinmede daha çok kullandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eWOM’un engelli bireylerin destinasyon seçiminde etkili olduğu görülmektedir. Sosyal medya kullanımının artışına karşın engelli bireyler için sosyal medya erişilebilirlik açısından sorunlar barındırmaktadır. Dinis vd. (2020) çalışmasındaki bulgularla benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Özellikle görme ve fiziksel engelli katılımcılar hem sosyal medyanın hem de destinasyonların erişilebilirliği ile ilgili sorunlardan bahsetmişlerdir. K2 konuyla ilgili “Mesela görsellik çok ön planda bu tip sitelerde hiçbir görme engellilere yönelik ekstra bir açıklama yok.” ifadesiyle web sitelerinin engellilere yönelik olmadığını vurgulamaktadır. Gleason vd. (2020)’nin de çalışmasında belirttiği gibi engellilere yönelik sosyal medya içerikleri artırılmalıdır. Sosyal medya platformları ve web siteleri engelli kullanıcılarına yönelik erişilebilirlik düzenlemeleri gereklidir. Tüm engel grupları düşünülerek bireylerin ihtiyaçlarına yönelik düzenlemeler yapılabilir. Leung vd.(2019) çalışmasında sosyal medyanın hem turizm müşterileri hem de yöneticileri için önemini belirterek sosyal medya pazarlamasına önem verme gerekliliğinden bahsetmektedir. K2 bu konuyla ilgili “Ama şöyle bir şey var engelli camiasının kendisine para kazandırabilecek bir camia olduğunun farkında bile değil” diyerek engellilerin sağlayabileceği turizm hareketliliği konusunda özensiz

davranıldığı vurgulamaktadır. Engelsiz turizmin günümüzdeki artan pazar payı unutulmayıp gerekli iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir. Web sitelerinde ve sosyal medya hesapları engellilerin de erişebileceği hale getirilmelidir. Tesislerde engellilere yönelik düzenlemeler artırılmalıdır. Çoğu katılımcı seyahat kararı aldıktan sonra destinasyonu incelemek için sosyal medyadan faydalanmaktadır. Bu yüzden turizm destinasyonları engellilere uygun içerikler üreterek, onlara yönelik daha fazla bilgi paylaşımında bulunarak seyahat kararlarını etkileyebilir. Pazarlamacılar erişilebilir turizmle ilgili daha kapsamlı çalışmalarda bulunabilir. Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Gelecek çalışmalarda nicel yöntemler kullanılabilir. Bu çalışmada daha çok engelli bireylerin seyahat niyetine sosyal medya etkisine odaklanılmıştır. İleriki çalışmalarda sosyal medyanın ve destinasyonların erişilebilirlikleriyle ilgili çalışmalar yapılabilir. Ya da VR teknolojilerinin engellilerin turizme katılımındaki etkisi incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ajzen, I. (1980). Understanding attitudes and predicting social behavior. Englewood cliffs.
- Altınay, Z., Saner, T., Bahçelerli, N. M., & Altınay, F. (2016). The role of social media tools: accessible tourism for disabled citizens. *Journal of Educational Technology & Society*, 19(1), 89-99.
- Casado-Díaz, A. B., Andreu, L., Beckmann, S. C., & Miller, C. (2020). Negative online reviews and webcare strategies in social media: effects on hotel attitude and booking intentions. *Current Issues in Tourism*, 23(4), 418-422.
- Chu, S. C., Deng, T., & Cheng, H. (2020). The role of social media advertising in hospitality, tourism and travel: a literature review and research agenda. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(11), 3419-3438.
- Chung, J. Y., & Buhalis, D. (2008). Information needs in online social networks. *Information Technology & Tourism*, 10(4), 267-281.
- Darcy, S., & Buhalis, D. (2011). Conceptualising disability. *Accessible tourism: Concepts and issues*, 45.
- Darcy, S., Cameron, B., & Pegg, S. (2010). Accessible tourism and sustainability: A discussion and case study. *Journal of Sustainable Tourism*, 18(4), 515-537.
- Darcy, S., & Dickson, T. J. (2009). A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16(1), 32-44.
- Davis, F. D., Bagozzi, R. P., & Warshaw, P. R. (1989). User acceptance of computer technology: A comparison of two theoretical models. *Management science*, 35(8), 982-1003.
- DiCicco-Bloom, B., & Crabtree, B. F. (2006). The qualitative research interview. *Medical education*, 40(4), 314-321.
- Dinis, M. G., Eusébio, C., & Breda, Z. (2020). Assessing social media accessibility: The case of the Rock in Rio Lisboa music festival. *International Journal of Event and Festival Management*.
- Dolan, R., Seo, Y., & Kemper, J. (2019). Complaining practices on social media in tourism: A value co-creation and co-destruction perspective. *Tourism Management*, 73, 35-45.
- Gleason, C., Carrington, P., Chilton, L. B., Gorman, B., Kacorri, H., Monroy-Hernández, A., ... & Wu, S. (2020). Future research directions for accessible social media. *ACM SIGACCESS Accessibility and Computing*, (127), 1-12.

- Kapoor, K. K., Tamilmani, K., Rana, N. P., Patil, P., Dwivedi, Y. K., & Nerur, S. (2018). Advances in social media research: Past, present and future. *Information Systems Frontiers*, 20, 531-558.
- Leung, D., Law, R., Van Hoof, H., & Buhalis, D. (2013). Social media in tourism and hospitality: A literature review. *Journal of travel & tourism marketing*, 30(1-2), 3-22.
- Madden, T. J., Ellen, P. S., & Ajzen, I. (1992). A comparison of the theory of planned behavior and the theory of reasoned action. *Personality and social psychology Bulletin*, 18(1), 3-9.
- Marangunić, N., & Granić, A. (2015). Technology acceptance model: a literature review from 1986 to 2013. *Universal access in the information society*, 14, 81-95.
- Parker, C., Scott, S., & Geddes, A. (2019). Snowball sampling. *SAGE research methods foundations*.
- Singh, S., & Srivastava, P. (2019). Social media for outbound leisure travel: a framework based on technology acceptance model (TAM). *Journal of Tourism Futures*, 5(1), 43-61.
- Smart, J. F., & Smart, D. W. (2006). Models of disability: Implications for the counseling profession. *Journal of counseling & development*, 84(1), 29-40.
- Tham, A., Mair, J., & Croy, G. (2020). Social media influence on tourists' destination choice: Importance of context. *Tourism Recreation Research*, 45(2), 161-175.
- Üstün, T. B., Kostanjsek, N., Chatterji, S., & Rehm, J. (Eds.). (2010). *Measuring health and disability: Manual for WHO disability assessment schedule WHODAS 2.0*. World Health Organization.
- Vallerand, R. J., Deshaies, P., Cuerrier, J. P., Pelletier, L. G., & Mongeau, C. (1992). Ajzen and Fishbein's theory of reasoned action as applied to moral behavior: A confirmatory analysis. *Journal of personality and social psychology*, 62(1), 98.
- Vila, T. D., Darcy, S., & González, E. A. (2015). Competing for the disability tourism market—a comparative exploration of the factors of accessible tourism competitiveness in Spain and Australia. *Tourism Management*, 47, 261-272.
- World Health Organization <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health> (erişim tarihi: 09/04/2023)
- World Health Organization. (2007). *International Classification of Functioning, Disability, and Health: Children & Youth Version: ICF-CY*. World Health Organization.

- Xiang, Z., & Gretzel, U. (2010). Role of social media in online travel information search. *Tourism management*, 31(2), 179-188.
- Yang, S., Chen, S., & Li, B. (2016). The role of business and friendships on WeChat business: An emerging business model in China. *Journal of Global Marketing*, 29(4), 174-187.
- Zhou, S., Yan, Q., Yan, M., & Shen, C. (2020). Tourists' emotional changes and eWOM behavior on social media and integrated tourism websites. *International Journal of Tourism Research*, 22(3), 336-350.

Theme: Natural heritage and natural resources, Heritage tourism

**Historic landscape reinterpretation as a driver for cultural tourism:
A case study of Buddhist monastic site at Jetavana, Sravasti, India**

Amit BHATTACHARYA^a

Dr. Suchandra BARDHAN^b

^aResearch scholar, Department of Architecture, Faculty of Engineering and
Technology

Jadavpur University, Kolkata- 700 032, West Bengal, India

Email- amitbhattacharya.arch.rs@jadavpuruniversity.in

^bProfessor, Department of Architecture, Faculty of Engineering and Technology

Jadavpur University, Kolkata- 700 032, West Bengal, India

Email- suchandra.bardhan@jadavpuruniversity.in

Abstract

Culturally significant historic landscape, a relationship emerged out of anthropogenic activities under the influence of natural setting plays a critical role in the advent of cultural tourism in India. However, this development of tourism has been influenced immensely by commercialised factors. Mindless development of tourist facilities has exploited the notion of a cultural landscape. The adversities of tourism surge have been subverting the cultural exercises and environmental carrying capacity of such places. Additionally, it is poised with the quest of economic benefits obtained through tourist activities. This practice has been confronting the locals to preserve the contextual identity and imageability of historical setting. This study approaches the thematic of cultural landscapes and growing global tourism practices, taking the Buddhist monastic archaeological site of Jetavana, Sravasti, India as a case study with special emphasis on its landscape regime of the then period. This site has been immortalised by Gautama Buddha's presence for twenty-four monsoons. The primary objective of the study is to identify the parameters of such historic landscape which entails the ethos of cultural tourism especially in case of Buddhist pilgrim and cultural circuit in India. For this, the methodology involved readings, data collection and physiographic analysis through geo-spatial tools. The study looked beyond the religio-cultural value of the site to unearth its potential in terms of historic landscape values for deeper appreciation of the cultural site. The consequent re-interpretation in terms of ecological

stewardship between the builders and natural resources surpasses its typical religion centric and monument centric perceptions that exist till date. Furthermore, the insights gained from the site's historical ecology in relation to Buddhist spatial planning philosophy would add to the plethora of cultural tourism. Therefore, reading the reciprocal exchange amongst the nature, culture and tourism is meaningful as cultural landscape interpretation heightens the tourist experiences.

Keywords: reinvigorating, landscape approach, archaeological heritage, eco-responsive planning, conjectural reconstruction, Buddhist pilgrimage circuit, GIS analysis

Introduction and background

The inquiries into the roots of cultural tourism and its relationship with historical, natural and sacred landscape sites trace back to the narrative of places, people and cultures. India possesses a large repository of such historical places replete with hints of natural landscape evolving into built cultural heritage. Religious motives have always been a key driving force for tourism since ages resulting in pilgrimage at various naturally occurring sacred sites (Shackley, 2006). Gradually geo-political intentions became key parameter in the field of geo-tourism and cultural tourism. The ecological views played significant role in the formation of such sites set amid natural landscapes (Humboldt, 1769).

It is beyond the scope of this current study that how the meaning of cultural tourism has gradually evolved in Indian perspectives in contemporary days from the ancient times. Within the wide range of historic, social and economic alterations, focus will be placed more prominently on the landscape interpretation on the culturally significant historical sites. The aim is not only to find the role of landscape determinants as formative components of the tourism perspective, but also to search for integrated knowledge for enhanced visitor's experience.

There are various kinds of cultural landscape sites which have varied degrees of tourism potential and significance.

Table 1: Characteristics and tourism potential in varied cultural landscape sites (source: author; prepared from the territoriality paradigm in cultural tourism by Verbeke M.)

<i>Sl.no.</i>	<i>Site category</i>	<i>Inherent feature(s)</i>	<i>Requirement(s)</i>	<i>Tourism potential</i>
1	Archaeological sites	Ancient extant remains	Rich endowment Tourist accessibility	Very high
2	Historic urban Landscapes (HUL)	Heritage cities, cultural heritage precincts	Curation of tourist activities Narrative building for cultural activities	Very high
3	Sacred sites	Strong religious association/ legacy	Programming beyond pilgrimage infrastructure	High to very high
4	Industrial heritage sites	High conservation costs	Design for tourism friendly uses	High to very high
5	Agricultural heritage system	Tourist routes Traditional sustainable cultivation systems	Habitat conservation policies	Medium to high
6	Leisure landscapes	Natural landscapes Built landscape facilities	Tourist infrastructure development	Medium to high
7	Rural landscapes	Mixed heritage of nature and culture	Support to upkeep intangible heritage	Low to Medium

Hence, these sites need appropriate programming to sustain the pressure of tourism as well as their ecological subsistence.

The cultural aspect in tourism is well propagated by many global organisations such as United Nations Educational, Scientific and Cultural

Organization (UNESCO), the World Tourism Organization (UNWTO) and ICOMOS. They tried to attune the natural aspects of sites with the anthropogenic aspects i.e. the cultural landscape values. UNWTO and the UNESCO met at the World Conference on Tourism and Culture building a new partnership, held in SiemReap, Cambodia, on 4-5 February 2015 where the idea of sustainable tourism is strengthened,

“Sustainable tourism can be a considerable force in safeguarding and fostering the appreciation for tangible and intangible heritage as well encouraging the development of arts, crafts and other creative activities.”

In 2022, in the international charter for cultural heritage tourism by ICOMOS developed an agenda for reinforcing cultural heritage protection and community resilience through responsible and sustainable tourism management. The current study delves into this overarching concept of tourism imbued with natural sustainability parameters. In parallel to that it also focuses on the areas how to enhance visitor’s experience in cultural landscape sites through sensitive interpretation and presentation of cultural heritage.

Historic (cultural) landscapes in India manifests a complex layering of spatio-temporal, natural and cultural attributes of places. The interaction between natural elements and human action results in built landscape sites. These sites eventually become a resource for cultural heritage interpretation. The following remark by Professor Nalini Thakur is an apt justification to understand and interpret Indian cultural landscapes and their values,

“Indian Cultural Landscape (ICL) can be called ‘intellectual landscape’, a collection of religious, cultural and physical meanings ascribed to geographical components through collective memory, planted on the ground (shaped in real world and real time - the landscape) in active engagement of communities over generations, empowering nature and land from physical to the metaphysical.

The ICL is a repository of the collective perception of geography, where memory, information and imagination converge to shape the landscape. The physical form of the landscape that still survive have a capacity to regenerate itself when associations, ideologies and continuity are re-established to engage the contemporary minds of the nation”.

The natural and built historical landscapes are often associated with spiritual values. The primary concerns linked to this is conservation of natural resources and cultural relationship of the communities with nature. These

sites are often associated with sacred values which includes mountains, groves, water features and ancient protected sites positioned in natural settings. These sites also exhibit a wide range of art-historic values, habitats and ecosystems and replete with cultural heritage values. Eventually, these attributes become a potential attraction points for tourism.

Cultural landscape sites for tourism in India

The impact of tourism on Indian cultural landscape sites varies according to their setting, popularities and heritage or natural values. The parameters of spatial aspects and natural aspects provides better reading into the subject matter. The expanse of urbanisation is most relevant here in the discussion. Leisure destinations are very common in such scenarios which are placed at city outskirts, peri-urban areas. Furthermore, there are other natural and naturalised places where the opportunity of tourism is high. Those are historical places, archaeological sites, naturalised geographical attraction points such as mountains, lakes, agricultural lands in rural areas or conserved town precincts of historical urban centres. Though this places are bit isolated from core urban areas but increasing commercial activities, tourism infrastructure development pose threats to their sustainability or natural cum heritage values.

Leisure landscape sites are comparatively new arena in cultural tourism category. This creates tourism hotspots in distant or isolated natural landscapes such as coastal areas, hills or valleys or places with seasonal changes. This type of tourism causes some irreversible changes in the natural setting of the place due to heavy development of tourism facilities and unthoughtful commercial activities without taking into consideration of environmental impact assessment. Kerala's backwater, Chilika lake and wetland in Odisha could be cited as example in this category.

Rural landscapes are a typical category of cultural landscape tourism sites. The various ways of experiencing village lives or staying amidst nature have sparked interest in urban residents to explore such naturalised places. The appreciation level is quite high for traditional agricultural methods being witnessed in person. The paddy fields in rural West Bengal state or the stepped terraces for cultivation in Himalayan valleys are in particular spaces of interest and visual delight.

Archaeological sites are significant tourism magnets. India, due to its rich ancient past is dotted with many significant archaeological sites. The northern India has more concentration of such places due to the historical geo-political and dynastic rules and their magnificent presence marked by

large scale monuments. Ancient temples, royal complexes, institutional establishments fall in this category of tourism site. The current study of Jetavana monastery in Sravasti is an archaeological site at Uttar Pradesh, a northern state of India. Cultural tourism is developed encircling such sites due to excavated artefacts, medallion, conjectural reconstruction of superstructures which creates a sense of surprise in contemporary tourists.

Jetavana: historical context

Sravasti (lat. 27°30'30"N long. 82°02'21"E) existed as one of the significant ancient urban centres of Kosala kingdom (Oudh region) during when the historic Buddha was alive. Currently it is located in district Gonda of Uttar Pradesh. The city finds its vivid mention in many Buddhist texts and literatures. It is mentioned in *Mahaparinibbana-sutta* that it is one of the six significant cities during the time of historic Buddha. A large number of followers were gathered here due to the auspicious presence of the enlightened one. The monastic site of Jetavana was Buddha's second favourite monsoon retreat; twenty four monsoons were spent by the historic Buddha here. The legend of donation of Jetavana monastery at Sravasti by a merchant *Sudatta-Anathapindaka* to the historic Buddha testifies the economic prosperity of the city and its tradesmen under the rule of king Prasenajit.

An earthen rampart surrounds the site, measuring 5.23km (Figure 2). The area which is enclosed by the rampart volumes to 160 hectares. The site is shaped as a crescent plan oriented to an ancient river named *Achiravati* (currently known as Rapti). The archaeological site has two major components with monuments sparsely dotted around. In ancient times, the walled fortification was referred as *Maheth* and the site of monastery as *Saheth*. Fa-xien had described about the city and the monastic site in his travelogue from 5th c. CE. With this monastery being established and popularised as *Anathapindakarama*, Jetavana monastery flourished into a larger monastic establishment and nucleus of Buddhist pilgrimage for laity. One of the medallions on the railing of Bharhut stupa (currently preserved in Indian Museum, Kolkata) depicts the historical event of the ceremonial journey of the ruler there to pay a visit to the historic Buddha.

The site of Jetavana was hallowed by the presence of historic Buddha and the 'Great Miracle' performed by him. The place earned its reputation and place of veneration due to that. Another significant historical event was conversion of infamous burglar *Angulimala* who used to kill passersby of the forested areas and cut a finger off from the deceased ones in order to make a garland.

Jetavana monastery was also partaken under the royal patronage of the great emperor Asoka. Xuan-xang witnessed two Asokan pillars at the eastern gate of the monastic establishment. The left one was crowned by a wheel and the right one had a bull atop. There was a stupa also made by Asoka enshrining the relics of historic Buddha. Buddhist scripture *Divyavadana* has description of Asoka's pilgrimage to this site and his worship at the stupas commemorating the disciples of historic Buddha: *Sariputta*, *Maudgalyayana*, *Mahakasyapa* and *Ananda*. When Xuan-xang visited the place in late 7th c. CE, most of the buildings had fallen into ruins.

The archaeological context

Kansai University Professor Yoshinori Aboshi and Professor Takahiro Takahashi (1999) conducted explorations and excavations spanning over nine seasons from 1991. The site was previously discovered in 19th century by a team of British archaeologists led by Sir Alexander Cunningham. This was followed by an excavation conducted by Dr. K. K. Sinha in 1959. Not much attention was paid to the site there after until the exploration led by Kansai University.

The extant remains of monuments at Jetavana monastic site lie within an irregular enclosure. (Mitra 1971). With successive excavations these monuments and remnants were exposed apparently without a discernable organisational pattern. The earliest relics discovered contains a few images and structures from Kushan period.

Within the fortified city of Maheth lying at the north-east corner of Jetavana monastic site, two massive brick monuments can be sighted which are named as *Pakki-kuti* and *Kachhi-kuti*. The first one bears the history of erecting a stupa at the spot where the historical event of conversion of *Angulimala* occurred. The second monument is where the stupa of *Sudatta-Anathapindaka* once stood. The Buddhist link with *Kachhi-kuti* is evident in its structural conformity. There can be found two circular plinths, which might be remnants of early period stupa. The *Pakki-kuti*, on the other hand, did not bear any such strong connotation of religious association. The superstructure has similarity with old 'Hall of Law' than a stupa as mentioned by the Chinese pilgrim.

The excavations were carried out at the areas marked A-D by Kansai University (Figure 1). Area A was located near Suraj Kund; Area B occupied the eastern segment to the; Area C falls to the south of Area B and Area D was located in the western direction of the southern quadrant of the site. Through the excavations six cultural periods can be revealed.

Outside the precinct of *Saheth-Maheth*, a group of ruins can be sighted at the southern part of the city wall which were believed to be stupas. They were named as *Panahian-jhar*, *Kharahuan-jhar* and *Ora-jhar*.

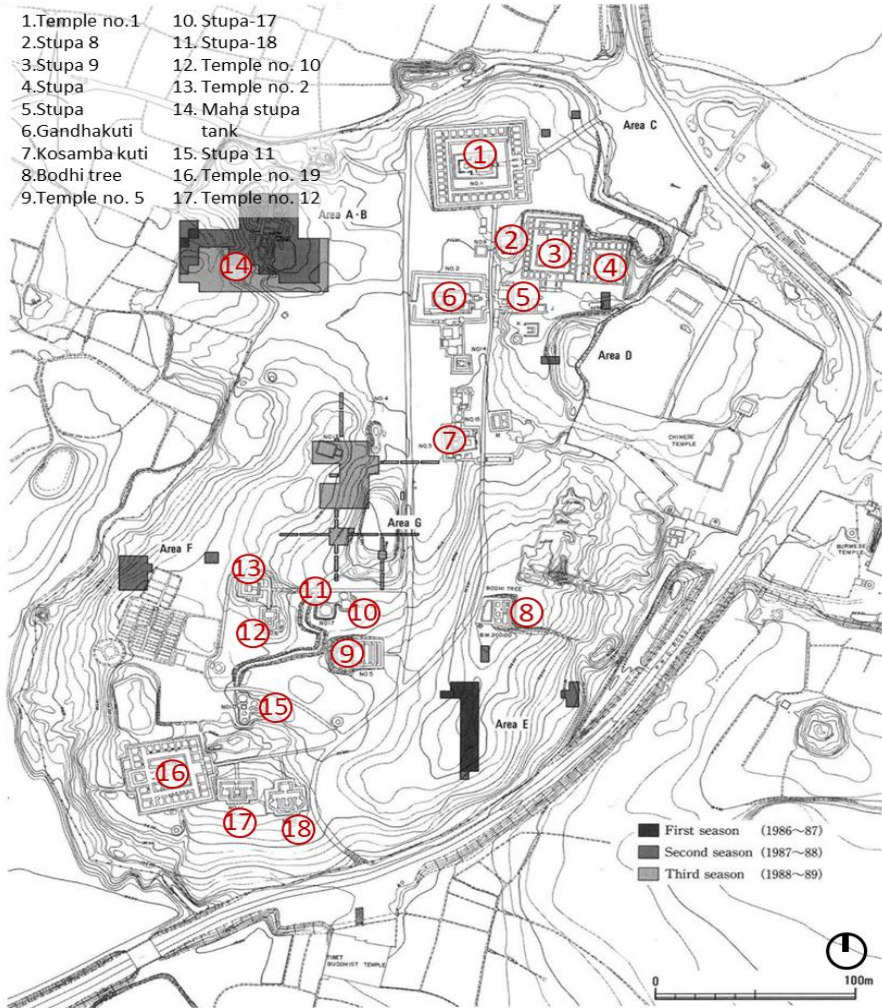

Figure 1: Monastic site layout at Jetavana, Shravasti (current preserved form)
 (source: Archaeological Survey of India, Lucknow Circle)

The wider cultural and archaeological landscape

The westward spread of a large waterbody is in congruence to the other tanks (near monastery 4 and at temple 5) in terms of shape and capacity, that is placed tightly to the stupas or monastery. Analysis of the CARTOSAT

image reveals a palaeochannel from the nearby Betwa river to almost the north-eastern end of this large waterbody (Figure 2).

The water in this palaeochannel would have curved off and flowed northeast to culminate into the waterbody (average height of elevation 112m). It is possible that excess water from other waterbodies might be spilled over to this large waterbody at lower elevation. The Saheth-Maheth area, therefore, received water through this palaeochannel from the river Achiravati at

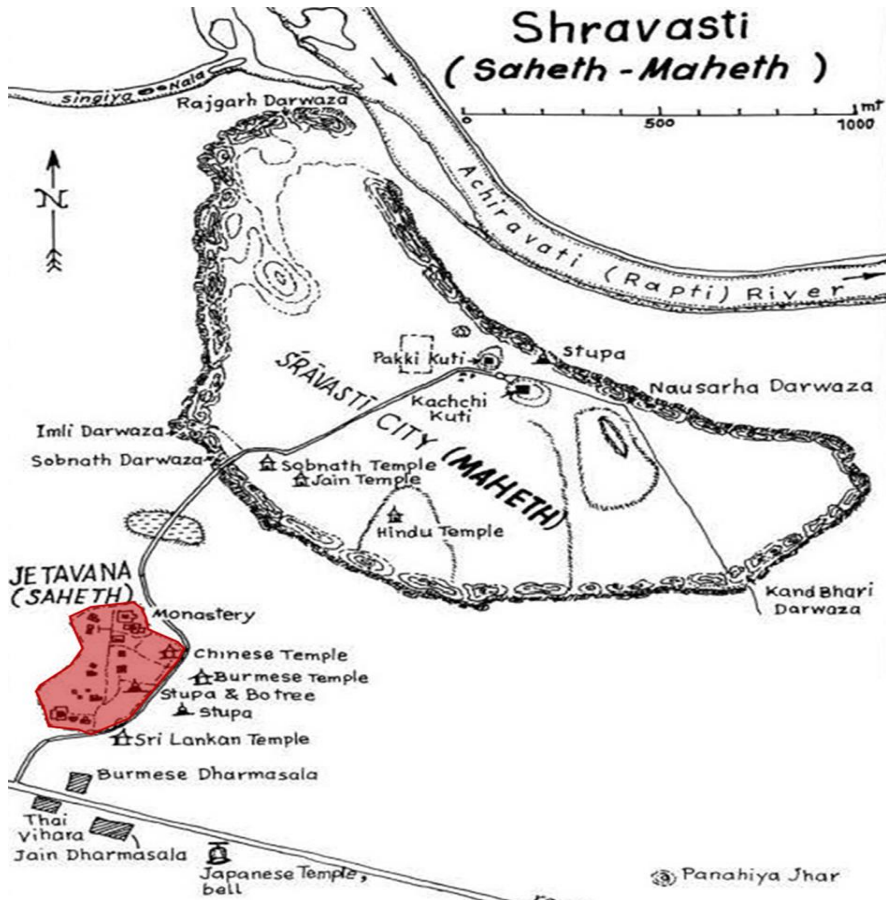

Figure 2: Archaeological site of Jetavana monastery and surrounding (source: Archaeological Survey of India; Lucknow circle)

sometime in the past, but a ground exploration by archaeologists and geologists is necessary to determine whether this flow was contemporaneous with activity at Jetavana site. The channel itself is not perfectly straight; the slightly meandering shape (Figure 2) could be natural

but even man-made canals sometimes assume shapes dictated by topographical features.

Analytical literature study

Buddhist archaeological sites which evolved and expanded through 'Sangha' or monastic institutions emerged as cultural landscape of built sacred sites. As preached by the historic Buddha, the early sanghas were established in naturally occurring places such as forest, hills and riverine plains (reference – Tripitak). After the *Mahaparinroana* (emancipation) of historic Buddha, the monastic expansion took place at a faster pace beyond the Gangetic plain, often referred as cradle of Buddhism (Shaw, 2005). However, over the time the meaning of cultural legacy or the heritage value did not transpire to its full potential to contemporary tourism regime.

This study enquires into one such site at Jetavana, Sravasti belonging to 6th c. BCE where Buddha spent his twenty-five monsoons to unearth its natural and cultural heritage values as driving force for cultural tourism in India. The history and chronological development of this multi-cultural site is studied referring to the literatures available to bridge the gap between archaeological findings and text-based study. A set of key literature were studied in this regard which are as follows,

A. Global perspectives on cultural landscapes

The world perspective of cultural landscape is quite varied. Various organisations have tried to define the parameters of cultural landscape. The National Park Service, United states of America defines the fundamental concepts in the park system. This includes human-altered environmental systems such as forests, hills, water resources as well as built landscapes within natural setting such as terraces, gardens or constructed monuments. The context varies in size, setting and their historical significance- an association from collective memory of any events or prominent personalities. This is measured by thirteen categories of extant landscape features. Historical use influenced by natural systems and features, spatial organisation of historical built elements, land use patterns due to prolonged human activities, regional circulation patterns due to historical transportation, cultural identity, response to topography, forest and vegetation patterns, settlement patterns, historical elements and structures, views and vistas, built water features, archaeological sites and small scale.

The natural and cultural resources mixed with historicity of the place forms the larger context of the cultural tourism also. The attraction points are

historic structures, landscape topographic or vegetative features, archaeological remains, museum antiquities and ethnographic resources (nps.gov).

B. Indian cultural landscapes

Cultural landscape in India is a repository of the “collective perception of geography, where memory, information and imagination converge to shape the landscape” (Thakur, 2011). according to Dr. Nalini Thakur this can be interpreted as ‘intellectual landscape’. It is a collection of various values which are rooted to their religious, cultural, natural and geographical settings. The cultural landscape values can be ascribed to the archaeological, historical sites which are bearing witness of the rich ancient glory of India. Understanding these values creates a sense of conserved spirit of the sites. The values can be interpreted in terms of historical, cultural, ecological, technological and learning values. The stewardship with natural setting and resources at these sites act as knowledge systems containing valuable lessons and interpretive cues for contemporary tourism planning.

In case of Indian cultural landscape especially associated with historic or archaeological sites the perception lies with the renewal and regeneration of concepts and values of then time. These values of extant elements are always interlinked and overlapped with various parameters of wider landscape context (Malik, 1975). Indian cultural landscape contains a fair share of myths, legends, religious traditions or sense of sacredness and association with inhabitants of the place. That gives conformity for the man-nature-culture inter-relationship. Geography plays a vital role in this also. The landscape setting supports the narrative of cultural and historical construct of the place.

C. Key literature on Jetavana monastic site

The site-specific literature comprises of excavation reports by Archaeological Survey of India (ASI), articles written by various scholars and researchers and books mentioning the socio-religious history of the site and their imprint on Indian cultural landscapes. The religious rootedness of the site was established through primary texts in Buddhist literatures – ‘The miracle of Sravasti’ (Suraj, 2015). The varied manifestations taken by the historic Buddha reflects the strong association with natural elements, in turn the landscape construct. The excavation reports and many other similar initiatives unfurls the rich architectural and art-historical heritage value of this archaeological site. The various built components such as monasteries,

temples and most importantly the perfumed chamber (*gandhakuti*), where the historic Buddha stayed and created many miracles, which are part of cultural history now. A detailed historical account of all the excavated monuments is provided in the book *Buddhist monuments* (Mitra, 1971). The association of the site with various dynasties since the establishment by emperor Ashoka is well explained. Another authentic source of information is the travelogue by Chinese pilgrims Fa-hien and Xuan-xang. The functions of monasteries and their contribution in politics, socio-religious and socio-economic paradigm is well documented and presented. The impact of monastic activities on the cultural landscape can be understood from this account (Legge, 1971). Apart from the cultural and political history few narratives can also be found with depiction of natural history of the place. An interpretive study of the natural setting and how it had influenced the cultural setting of the place and in turn, the monastery. The dynastic connection with the monastic site is also represented to understand the cultural heritage value of the place (Law, 1935).

Summing up the analytical literature review this can be interpreted that India being one of the most significant abode of many ancient Buddhist sites, though have been scantily explored for cultural heritage value and tourism dynamics involving their natural, cultural and sacred landscape values. Thus, the current study delves into understanding of the natural value associated with cultural value of this forest grove monastic site of Jetavana at Sravasti.

Tourism potential and challenges at Jetavana

The site has a global tourism appeal due to its association with historic Buddha.

The archaeological site of Jetavana has a rich history yet to be explored to its fullest potential. But a lot of its historicity and cultural landscape value have been overlooked due to its strong religious association. The site receives a lot of pilgrimage tours but seldom they try to explore the archaeological and cultural heritage of the place. However, the art-historical value of the site, the excavated artworks and architectural significance has been a particular reason for tourism with academic and scholarly interest. In parallel, the cultural ecology of the site and natural setting is a testimony to its historically accurate sustainable planning.

The advantage of having global tourist at this site is the proximity of the Sravasti Airport which is within 2km radius. The infrastructure for accessibility to the site is well provided.

However, due to rising urbanization in the surrounding areas and increased tourism the site is under constant threat. The constructions around the site can severely damage the overall experience of the site. Unregulated commercial and construction activities can degenerate the visual and cultural sanctity of the site.

The archaeological precinct is not quite defined with tangible earmarked area by Archaeological Survey of India (ASI). So it is often threatened with vulnerable conditions of terrain or loss of native vegetation which are legacy of the historical ecology of this ancient monastic site.

Research Aim

The contemporary study of Jetavana monastic site aims to unearth the significance of the monastic site of beyond its archaeological values and connecting them with tourism potential with respect to its wider cultural setting.

Research questions and objectives

The framework of study sets specific inquiries to answer the many questions on ecological understanding with a landscape approach and how can that build a better cultural tourism appreciation. Based on the above facts and figures this research work was taken up with the following specific research questions and their corresponding objectives,

Table 2: Research questions and objectives of the study

<i>Sl.no.</i>	<i>Research questions</i>	<i>Research objectives</i>
1	Which natural settings and cultural parameters shaped the Buddhist monastic landscapes of the Jetavana site?	To study the physiographic features such as topography, hydrology, vegetation, aspect and anthropogenic interventions at the monastic site with respect to its landscape setting.
2	How was the environmental understanding from historic natural context reflected on the cultural landscape at Jetavana site?	To study and interpret the ecological site planning principle of Jetavana from the extant archaeological and architectural evidence.

<i>Sl.no.</i>	<i>Research questions</i>	<i>Research objectives</i>
3	How can the cultural landscape interpretation enhance tourism and visitor experience?	To interpret the conjectural form of the original site from the extant archaeological and landscape materials.

Methods and tools

Remote sensing is one of the effective ways to collect information without any physical impact and/or damage to the site itself. The satellite images allow the site to be studied holistically in relation to the surrounding context and allows one to describe connections and spatial correlation amongst various visible landscape setting such as drainage pattern or distribution of waterbodies and open spaces (Fig.3).

A Digital Elevation Model (DEM) image helps in capturing three-dimensional topographical details and shows variations in height as a sequential band of colors. The present study used two specific types: (a) Space Stereoscopy, whereby two images of the same location are taken by a satellite (CARTOSAT1, in this case) from two different positions in space; and (b) Interferometric SAR, whereby two images from a RADAR sensor are used (here, the Shuttle Radar Terrain Mission - SRTM). The DEM data is downloaded for the study site from United States Geological Survey (USGS) for authenticated data. In ArcGIS, spatial analyst tools are used to categorise various landscape and environmental features.

A field study was undertaken spreading over summer and pre-monsoon season in 2022, to validate the outcome of geo-spatial analysis with the ecological measures adapted by the builders of the site. It was appropriate to search for hints such as exposed drainage corridors, paleo channel, low lying areas or water dots.

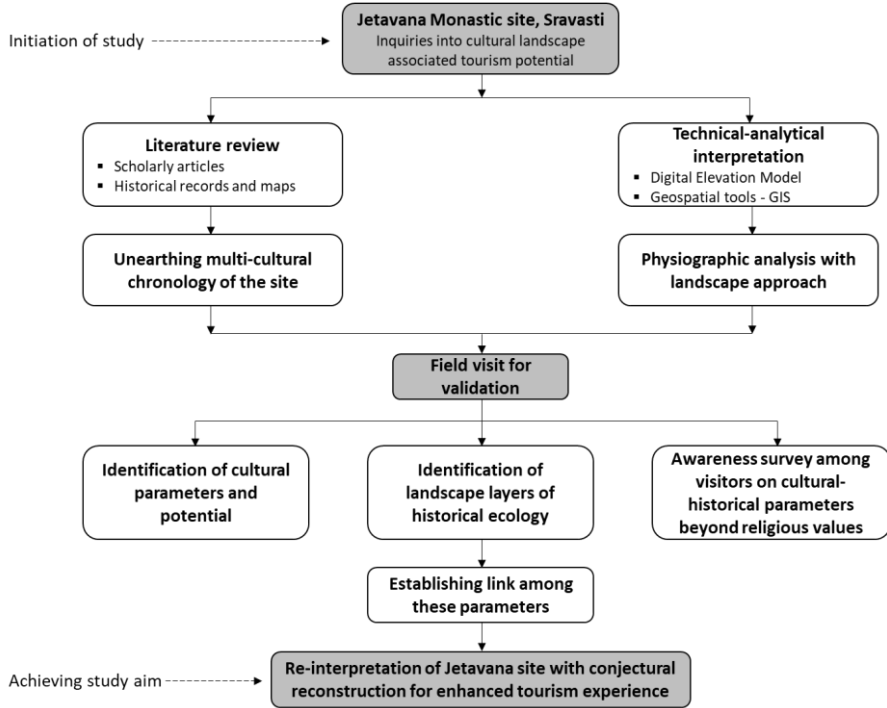

Figure 3: Methods and Tools for investigating landscape layers and inherent environmental values

Results and discussion

The contemporary study of ancient historical site understands the monument as an integral part of the landscape. A long-lasting establishment must be sustained drawing resources from the surrounding environment. Sanchi evolved as harmonious living with its setting and settlements. Landscape plays a pivotal role to shape the habitation regime with a complex dynamic of hydrology, material and natural environment evolving as a diversified socio-religious setting. The extant landscape forms in present day may vary significantly from that of the period of their original establishment (Panja, 2003). The spatial organization and site planning were impacted vividly through the interaction with local micro-ecology, topography, watershed and flora-fauna. The epigraphic narrative from inscriptions and Buddha images also depicted spiritual reverence of stewardship with natural forces (Fogelin, 2015).

Natural topographic configurations

Sravasti is 109m from MSL as per Survey of India data. The terrain is flat in this region as it was close to the riverbed of ancient river *Achiravati*. The elevation varies in the range of 109m to 117m. The localised elevated grounds were leveraged in the placement of the monastic establishment (Figure 4 and 5). The monastic site is naturally protected by the elevated earthen mounds with steep slopes descending to the surrounding agricultural and forested lands. This flat terrain facilitates in the slower surface runoff. Thus, the lower terraces were leveraged for accumulating rainwater.

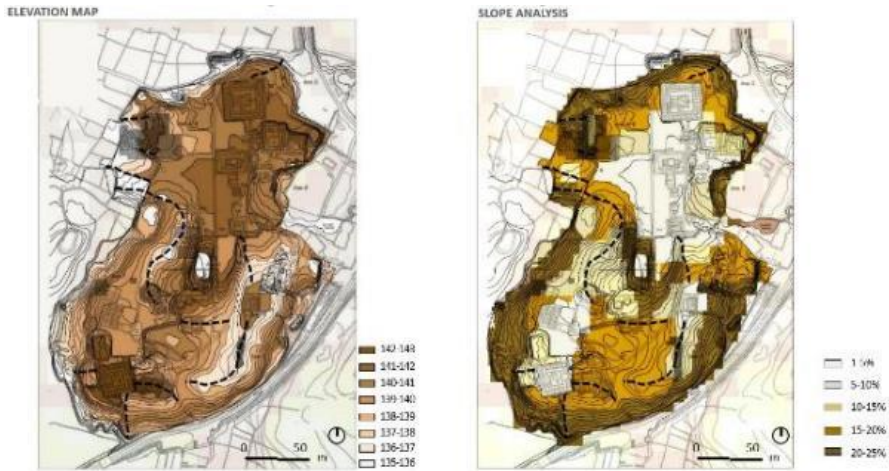

Figure 4: Topographic analysis of Jetavana site (source: author)

Figure 5: Validation of topographic features at site (source: author)

Hydrological regime and its elements

The geo-climatic location of Jetavana shapes the hydrological regime distinctly. It falls in the composite climatic zone of India where dry summer and monsoon are moderately distributed. The monument site in particular, is a comparatively high point and slopes toward wester direction to collect the rainwater discharge with two other earth berms in the vicinity. There is no distinct watersheds could be demarcated in this catchment (Figures 6 and 7). Though there are no prominent ridges neither valleys (channels) it experiences sheet flow mostly perpendicular to the steep slopes. Waterbodies/tanks are located strategically by the builder at lower or lowest point to arrest the storm water runoff. The moat outside the monastic site prevents flooding inside from the riverbed of Achiravati.

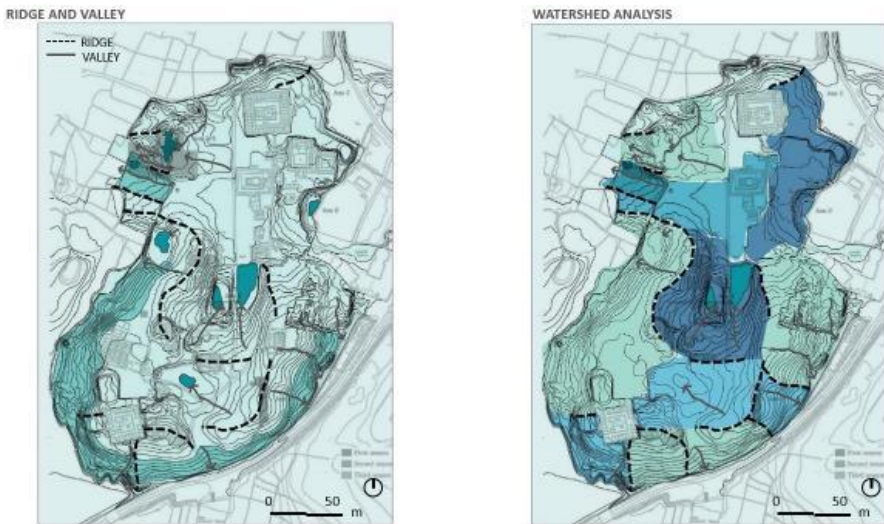

Figure 6: Hydrologic of Jetavana site (source: author)

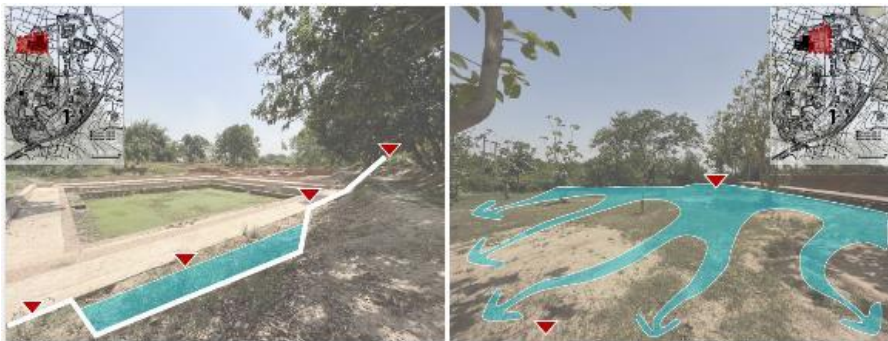

Figure 7: Validation of hydrologic features at site (source: author)

Vegetation pattern

The site is a forested grove. The middle portion is populated with big deciduous or semi-evergreen trees whereas the steep slopes are vegetated with scrub forest which are considered as ecologically sensitive zones within this forest landscape system (Figures 8 and). Original trees might not be existing on the site. Although the Bodhi tree from ancient time is there on the site but what we see at present might be outgrowth or after growth from the date of excavation and a result of restoration attempt. There are mostly dry shrubs along the outward slopes in surrounding areas. Due to flat terrain, riverine flood deposit and ground water availability the natural vegetation growth is quite remarkable. Greener patches could be noticed along the drainage corridors and lowest discharge points within the catchment due to moist accumulation on ground.

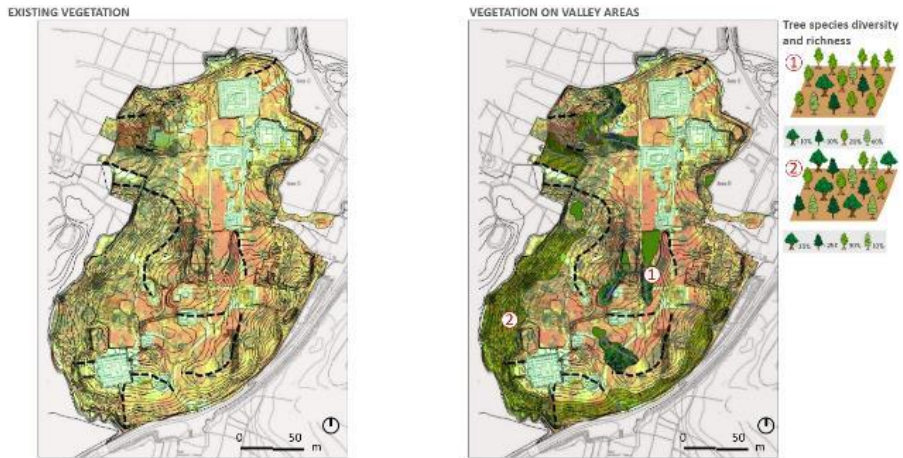

Figure 8: Vegetation analysis of Jetavana site (source: author)

Figure 9: Validation of vegetative features at site (source: author)

Aspect and exposure

Understanding the inter-relationship of the physiographic layers of Jetavana monastic site, this study focuses on finding the link between stupa with its landscape setting. Being surrounded by forests and groves the site was well protected from external visibilities. Within site the temples posited on higher elevations were visually connected with inward looking visual quality (Figure 10). Monasteries, which are much bigger architectural blocks with more solid portions were located on southern and western slopes to ward off solar exposure (Figure 11).

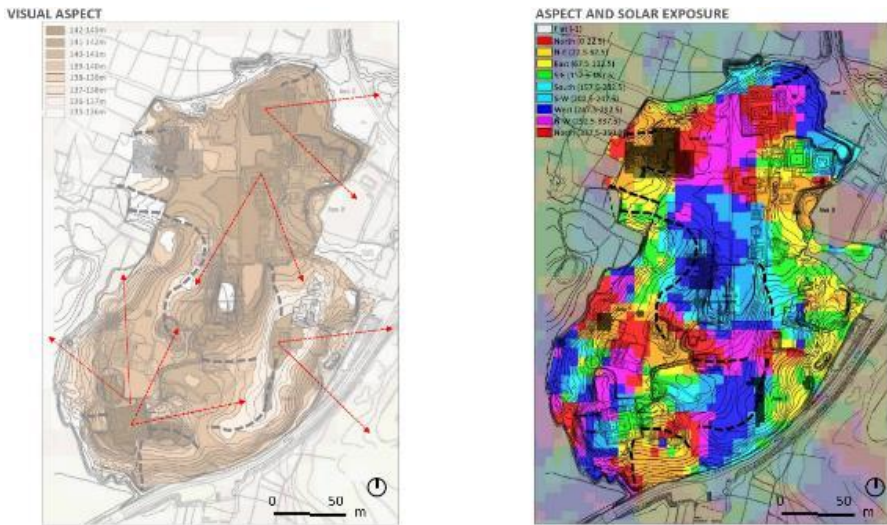

Figure 10: Solar and visual exposure of Jetavana site (source: author)

Figure 11: Solar exposure recorded on a sunny day at site along southern and northern part

The settlement activities at the Jetavana site were closely associated with the natural layers of landscape system. Each of the physiographic layers interacted closely with the positioning or siting of the monuments which became the cultural practice of monastic institution.

Framework for interpretive Reconstruction

As discussed in literature review, the archaeological and historical explorations and interpretation conducted till date are primarily an attempt to understand the antiquarian value. Influenced by specific visitor’s interest the site is unearthed and fitted with contemporary facilities like pathways, stairways or ramps. But these interventions were carried out without the understanding of actual spatial design or intent of the then builders. The impact, the landscape setting had on the spatial conformity of the monastic site planning is often overlooked. To bridge this gap, the current study analyses the monastic layouts as interactive media of landscape and architecture. This helps to recreate the conjectural form of monastic landscapes of Jetavana site with qualitative and quantitative approaches.

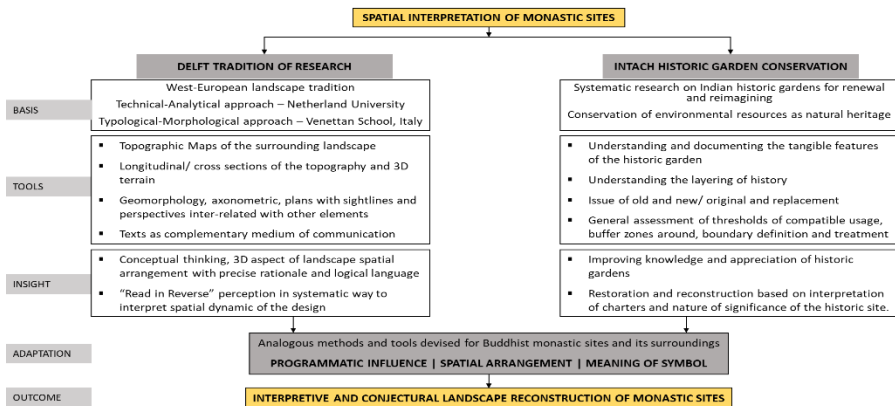

Figure 12: Micro-method for interpretive conjectural reconstruction

In order to find a justified method to re-interpret the original spatial form a technical-analytical method has been adopted. The key principles from Delft Tradition method of garden research and (Indian National Trust for Art and Cultural Heritage) INTACH’s historic garden conservation have been taken into account to understand the spatial form of Jetavana monastic site and interpret its original cultural landscape.

This Delft tradition was developed to analyse and compare spatial planning values underlying landscape design principles of all dominant examples of

Western European landscape traditions (Cooray 2012). The analysis is carried out by scrutinizing the theoretical body of knowledge – the architectural principle, ideology (or philosophical probes), artistic elements, and concepts of nature and space of the then period. An outline of the history of each landscape in relation to its commission is then provided. The morphology and topography of the site is analyzed to explain the basic form of the design. Next comes an analysis of the site planning scheme with a landscape design approach.

The principles on historically built gardens mentioned in Florence charter has been considered as basis for conservation of various historic gardens in India (Singh 2021). The Florence Charter is interpreted and adapted for the Indian historic gardens and culturally significant archaeological sites. The process followed a scientific analytical and interpretive sequence. First the design parameters are well documented and understood for the historic garden in focus. The typology, scale and design style prevalent in that particular era is analysed from various literature resources or similar examples belonging to the same timeline. The conservation protocols are then followed to understand the living and non-living materials of the garden. The most important stage comes at documentation of the historic garden. The multicultural site is investigated to read and interpret the significant alterations. This method is particularly helpful for the current research where the conjectural form of the Buddhist monastic sites are reimagined.

Hence, only a few isolated attempts could be found to reimagine the architectural forms of the monuments as their description also can be found vividly. What lacks is the landscape character recreation. A meticulous study on the living media of the monastic sites, essentially the plant resources contribute maximum. Reading artworks or archival resources to extract the information provides appropriate clues in order to add landscape values to architectural conjectures of these cultural landscape monastic sites.

These re-interpretations are helpful in building enhanced tourism experience and appreciation by the visitors. The niche sector of cultural and heritage tourism demands for such narrative creation. A deep understanding needs to be developed for content generation from authentic sources.

Figure 13: Bird's eye view of Jetavana monastery showing landscape context (source: author)

Figure 14: North-south and East-west axes passing through open space within Jetavana site (source: author)

Figure 15: Conjectural reconstruction of open space and pathway connections within site (source: author)

Conclusion and Way forward

The study sets a renewed definition of tourism that is embedded with cultural cues of the historic place of Sravasti. This engage the participation of both, the professionals involved in tourism development and the visitors. The experience becomes more enriched and inclusive, encompassing the curation of heritage preservation, cultural landscape interpretation and educational awareness. This obviously goes beyond any individual efforts or claims for sole custodianship of managing and interpreting the cultural heritage of the sacred site.

In this study, one of the prominent ideas is to understand and adapt the multiplicity of micro-methodologies that are needed for the interpretation of the notions of historical value of a place as a layered narratives of landscape components to drive the cultural tourism potential of the sacred site of Jetavana monastery at Sravasti. This pertains to heritage and conservation aspects of the historical site under study.

The study is conceptualised as a series of literature and archival reading with an in-depth analysis, with the aim of bringing together the key areas – ‘history’, ‘cultural landscape’ and ‘identity’ and how they are interconnected to create potential for cultural tourism. This comprehensive outcome ultimately guides the heritage and conservation-based policies, not only for the stakeholders but also for the visitors who are exposed to this unearthed cultural heritage of the site. The primary focus areas addressed in this study are,

- i. What are principal approaches to interpret the historical and sacred landscape values of the site?
- ii. What and which historical discourse is being expressed and narrated to create the cultural awareness?

- iii. And in this process, how the identity of the site is leveraged for tourism drive?

The research delves deep into the narratives of natural landscape, historically built landscape and cultural landscape all forming the premise of cultural tourism. This revolves around the conservation of monuments and the associated landscapes with them. The overall process is aimed to create an enriching experience for the visitors who wishes to engage in an immersive exploration of the historical site with appropriate narratives of shared cultural heritage, historical ecology interpretation and unique blend of sustainable tourism development.

However, the study had its limiting factors. This multiperiod site following Buddha's Mahaparinirvana does not possess any clear hint of transition. Therefore, the study will be limited to analysis of the material remains archaeologically uncovered till date. The sites have been overrun by nature for several centuries, and due to abandonment, the original landscape scheme has undergone substantial changes without leaving any physical trace of its original character. Thus, historical ecology of the site mostly remain a matter of further investigation inquired through archaeological and phyto-ecological hints and evidence. The most compelling issue this study faced is language barrier as many primary documents are scripted in ancient Pali, this study is dependent on secondary literatures such as translated interpretations.

The Sravasti region has much scope for further exploration through remote sensing and GIS analysis. The larger archaeological site at proximity has much scope for further revelation through technological tools and landscape interpretations. A GPR survey with emerging technologies, a wider array of climatic and environmental data could be gathered and integrated with ASI and other historical maps to be spatially analysed. Such a database would allow the historical Buddhist sites to be re-evaluated for cultural tourism considering landscape layers creating an asset for subsequent research on the similar set of studies.

Acknowledgements

We express our sincere regards and gratitude to Mr. Sobhan Mohanty, GIS analyst for his suggestions and guidance to generate the maps. Furthermore, we are thankful to Archaeological Survey of India at Lucknow, Uttar Pradesh, India for sharing relevant historical data and documents to carry out the analysis. Finally, we are thankful to Jadavpur University, India for the opportunity to carry out the research.

REFERENCES

- Cooray, N. 2012. *The Sigiriya Royal Gardens: Analysis of the Landscape Architectonic Composition*, Delft University of Technology, Faculty of Architecture, Department of Urbanism, ISBN 978-1480030978.
- Fogelin, R. 2015. *An Archaeological History of Indian Buddhism*, Oxford University Press, ISBN 978-0199948215.
- Law Bimala, C. 1935. *Memoirs of the Archaeological Survey of India: Sravasti in Indian Literature*,
- Legge, J. 1971. *A record of Buddhistic Kingdoms being an account by the Chinese monk Fa-hien of his travels in India and Ceylon*,
- Malik, S. C. 1975. *Understanding Indian Civilization - A Framework and Enquiry*. Shimla: Indian Institute of Advance Study.
- Mitra, D. 1971. *Buddhist monuments*, Sahitya Samsad, pp. 75-78, Calcutta.
- Panja, S. 2003. *Monuments in a flood zone: "builders" and "recipients" in ancient Varendri*, (Eastern India and Bangladesh), p. 505 <https://doi.org/10.1017/S0003598X00092553>.
- Pandit Suraj, A. 2015. *Miracle of Shravasti depicted in the art of Kanheri and Kondivate*, Art, Icon and Architecture in South Asia.
- Singh, P. 2021. *Conserving the Spirit of a Historic Garden*, Indian National Trust for Art and Cultural Heritage, ISBN 978-8195473113, New Delhi.
- Shackley, M. 2006. *Atlas of Travel & Tourism Development*. Butterworth: Heinemann, p. 208.
- Shaw, Julia. 2005. *Ancient Dams and Buddhist Landscapes in the Sanchi area: new evidence on irrigation, land use and monasticism in central India*, *South Asian Studies*, 21, pp. 1-24. <https://doi.org/10.1080/02666030.2005.9628641>.
- Takahashi, T. 1999. *The Ancient city of Sravasti: its significance on the urbanisation of North India*.
- Thakur, N. 2011. *Indian Cultural Landscapes: Religious pluralism, tolerance and ground reality*, *Journal of School of Planning and Architecture: New Dimensions in Research of Environments for Living "The Sacred"*, no. 3, Monsoon.
- Nps.gov. *National Park Services cultural landscape 101*, United States of America. <https://www.nps.gov/articles/cultural-landscapes-101.htm> (accessed December 14, 2023)

Further readings:

- Coomaraswamy, A. K. 1993. *Yaksas: Essays in the Water Cosmology*. New edn. Edited by P. Schroeder. New York: Oxford University Press.
- Cunningham, A. 1871. *Archaeological Survey of India, Vol. 2, Four Reports Made during the Years 1862– 65*. Simla: Archaeological Survey of India.
- Majjhima Nikaya. Translated by B. Bodhi and B. Nanamoli. 1995. *The Middle Length Discourses of the Buddha*. Oxford: Pali Text Society, Wisdom.
- Oldenberg, H. 1880. Cullavagga, ed. *The Vinaya Pitakam &: One of the Principal Buddhist Holy Scriptures in the Pali Language, vol. 2*, London; transl.: Rhys Davids, T.W./Oldenberg, H. (1882-5) *Vinaya Texts = Sacred Books of the East Series, 17, 20*. Oxford.
- Foucher, A. 1905-51. *L'art gréco-bouddhique du Gandhāra, Étude sur les origines de l'influence classique dans l'art bouddhique de l'Inde et de l'Extrême-Orient, 1-2*. Paris.
- Dutt, N. 1947-50, *Mūlasarvāstivādinaya, Sanskrit: ed. (extr): Gilgit Manuscripts, 3, pp. 1-4*. Srinagar.

Endüstriyel Miras İçin Sürdürülebilir Bir Yönetim Çerçevesi: Mines of Rammelsberg Örneği

Fadime ÇETİNKAYA^a

Assoc. Prof. Dr. Hakan SEZEREL^b

^aAnadolu University, Faculty of Tourism, Turkey
fadimecetinkaya@anadolu.edu.tr

^bAnadolu University, Faculty of Tourism, Turkey
hakansezerel@anadolu.edu.tr

Özet

Özellikle 1970'li yıllardan itibaren, kent merkezlerinde kalan atıl endüstriyel alanlar; tahrip edilerek, tamamen kullanılmaz hale getirilmeye başlanmıştır. Söz konusu alanlar aynı zamanda dinamik kentleşme hareketleri için işlevsiz ve coğrafi görünüm açısından sorunlu görünmektedir ve bu nedenle sürdürülebilir kalkınmanın önündeki en önemli engellerden biri olarak kabul edilmiştir. Söz konusu alanlar sonraları, endüstriyel miras kavramı altında sürdürülebilir kentsel ve ekonomik yenilenme için birer stratejik enstrüman olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu çalışmada; istihdamı arttırmak, sürdürülebilir üretim ve tüketim sistemi geliştirmek, çevre kirliliğini önlemek, iş birliği ve destek ortamı geliştirmek gibi amaçlarla ortaya çıkan endüstriyel miras kavramının hedeflerine yönelik eleştirel bir değerlendirme sunulmaktadır. Bu değerlendirme, Mines of Rammelsberg endüstriyel miras ögesi ile örneklenmektedir. Çalışma sonucunda, sürdürülebilir yönetimin “adil” olma, “katlanılabilir” olma ve “yaşayabilir” olma ölçütlerini kapsayan bir kavramsal çerçeve ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir yönetim, Endüstriyel miras, Mines of Rammelsberg

A Sustainable Management Framework For Industrial Heritage: The Case Of Mines of Rammelsberg

Abstract

Especially since the 1970s, idle industrial areas remaining in city centers; It began to be destroyed and rendered completely unusable. The areas in question also appear dysfunctional for dynamic urbanization movements and problematic in terms of geographical

appearance, and therefore they have been considered one of the most important obstacles to sustainable development. These areas later began to be considered as strategic instruments for sustainable urban and economic renewal under the concept of industrial heritage. In this study; A critical evaluation is presented regarding the objectives of the concept of industrial heritage, which emerged for purposes such as increasing employment, developing a sustainable production and consumption system, preventing environmental pollution, and developing an environment of cooperation and support. This assessment is exemplified by the Mines of Rammelsberg industrial heritage element. As a result of the study, a conceptual framework that includes the criteria of sustainable management being "bearable", "equitable" and "viable" is put forward.

Keywords: Sustainable management, Industrial heritage, Mines of Rammelsberg

GİRİŞ

Sanayi devrimi yeni gelişmelere ve buluşlara zemin hazırlamıştır. 18. Yüzyılda İngiltere’de üretilen ilk buharlı makineler bu devrimin en belirgin göstergesidir (Başer, 2011: 133-151). Buharlı makinelerin hemen ardından birçok farklı yeni buluş yapılmış, seri üretime geçilmiş ve doğal madenlerin farklı alanlarda kullanımı keşfedilmiştir. Her yeni sanayi devrimi üretim şeklinin ve üretim araçlarının değişmesi anlamına gelmektedir. Süreç sonunda kimi zaman üretim biçimleri ve üretim araçlarını tamamen değiştirmektedir. Kimi zaman ise, yeni üretim sistem ve araçları bir öncekilerle birlikte sistemli, düzen içerisinde ve uyumlu biçimde çalışmaktadır (Başer, 2011: 142). İki durumda da yeni teknolojik ve toplumsal dinamikler ile değişen üretim süreçleri ardında fabrikalar gibi artık kullanılmayan üretim envanterlerini bırakmaktadır (Falser, 2001: 9). Söz konusu envanterler zaman içinde şehirlerin büyümesi ve daha büyük bir yüzey ölçümüne yayılmasıyla birlikte kent merkezlerinde âtil halde kalmaktadır. Bu envanterler buldukları ülkenin tarihini, kültürünü, değerlerini ve dönüm noktalarını yansıtmaktadır. Bu nedenle, zaman içerisinde kültürel mirasın altında yer alacak şekilde endüstriyel miras adını almıştır (TICCIH, 2003).

Endüstriyel miras, yapılar, peyzajlar, alanlar, makineler ve sanayi işleyişinin hammadde, yarı mamul, mamul evrelerinde kullanılan nesne ve belgelerin tamamıdır. Sanayi işleyişleri; üretim ve mamullerin dağıtımı için doğal kaynaklar, lojistik ve enerji ağlarıyla iç içe olduğu için endüstriyel miras ile kültürel ve doğal çevre birbirleriyle bağlantılıdır. Endüstriyel miras taşınır

ve taşınmaz tüm varlıkları kapsamaktadır ve endüstriyel mirasın teknik bilgi, organizasyon bilgisi, sosyal miras, kültürel miras ile de bağlantısı bulunmaktadır (ICOMOS-TICCIH, 2011).

Endüstriyel miras kavramı sürdürülebilir kalkınma amacıyla ortaya çıkmıştır (Soyez, 1986: 107). Bu aşamada ortaya çıkan kavram endüstriyel mirasın sürdürülebilir yönetimidir (Landorf, 2010). Hem endüstriyel mirasın sürdürülebilirliği sağlanmalıdır hem de endüstriyel mirasın çevresine, topluma ve ekonomiye karşı faaliyetleri sürdürülebilir olmalıdır (Aslan, 2019: 53; Kariptaş vd., 2015: 514). Buna göre sürdürülebilir yönetim anlayışı sayesinde bir endüstriyel miras hem yapısal bağlamda hem de genel bağlamda sürdürülebilir hale gelecektir. Endüstriyel mirasın sürdürülebilir olması daha uzun yıllar var olmasına, geçmiş ve gelecek arasında bağ kurabilmesine ve kalkınmaya katkı sağlamasına olanak tanıyacaktır.

Literatürde endüstriyel mirası inceleyen çalışmalarda kültürel mirasın korunması ve restorasyonu için sürdürülebilirlik konu edilmiştir (Vega-Bosch vd., 2022; Rotanski, 2021; Cole, 2004). Ayrıca literatürde endüstriyel miras ve sürdürülebilirlik hakkında vaka çalışmaları da yer almaktadır (Jamhawi vd., 2021; Oevermann ve Mieg, 2021; De Gregorio vd., 2020; Milosevic vd., 2020; Turk vd., 2017; Landorf, 2011; Serrano, 2010; Landorf, 2009). Öte yandan, iyi örneklerle yönelik çalışmalar sınırlıdır (Harfst vd., 2021) ve endüstriyel mirasın sürdürülebilir yönetimine ilişkin çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Mérai ve Kulikov, 2021). Bu çalışmada bu ihtiyaca yönelik olarak, endüstriyel mirasın turizm amaçlı kullanımında sürdürülebilir yönetimine ilişkin bir çerçeve sunulmakta ve bu çerçeve bir örnek üzerinden detaylandırılmaktadır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR ENDÜSTRİYEL MİRAS YÖNETİMİ

Sürdürülebilirlik kavramı ilk kez 1987 yılında, çevre ve kalkınma sorunları ile baş edebilmek maksadıyla toplanan Birleşmiş Milletler komisyonu raporunda (Brundtland Report, 1987) kullanılmıştır. Raporda kavram genel olarak günümüzde var olan gerekliliklerin gelecek kuşakların gerekliliklerini karşılamaına engel olmadan karşılamak olarak tanımlanmaktadır (Brundtland Report, 1987: 15).

Sürdürülebilirlik; endüstriyel mirasın somut varlığı bakımından değerlendirildiğinde koruma ve yaşatma kavramları çerçevesinde şekillenmektedir. Koruma ve yaşatma; bir yapıtı, tarihini, anlamını kavramaya ve tanımaya, maddi açıdan korunmasını sağlamaya, restore etmeye yönelik tüm süreçleri kapsamaktadır (ICOMOS, 1994: 4). Buna göre,

başlangıçta sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla oluşturulan endüstriyel miras öğelerinin sürdürülebilir bir yönetim anlayışı ile gelecek nesillere bırakılması temel alınmaktadır (Aslan, 2019: 53). Diğer bir deyişle, endüstriyel miras öğelerinin sahip olduğu gerekliliklerin gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması engellenmeyecek şekilde sağlanması gerekmektedir (Brundtland Report, 1987: 15). Bunu sağlamanın yollarından biri de kurumsallaşan ve çevreye duyarlı bir yönetim anlayışının sağlanmasıdır. Bu çerçevede sürdürülebilir endüstriyel miras yönetimi için belirli somut ölçütler belirlenmeli ve bu ölçütler ile endüstriyel miras ögesi bulunduğu ülkenin, şehrin sahip olduğu kültürel, doğal, toplumsal koşulları kapsamında değerlendirilmelidir (ICOMOS, 1994).

Bu çalışmada öncelikle sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla üç boyut temel alınmıştır. Bunlar; toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlardır (Harris, 2000: 5).

Ekonomik Boyut: Sistem daimî olarak mal ya da hizmet üretmelidir ve özellikle endüstriyel üretime zarar veren sektörel dengesizliklerden uzak kalabilmelidir (Harris, 2000: 5).

Toplumsal Boyut: Sistemin erişilebilirlik, toplumsal cinsiyet, sağlık ve eğitim bakımından eşit olması ve sosyal hizmetleri sağlaması beklenmektedir (Harris, 2000: 6).

Çevresel Boyut: Sistem, yenilenebilir enerji kaynaklarının yüksek oranda kullanımından kaçınılmalı ve yenilenemez enerji kaynaklarını ise istikrarlı bir şekilde minimum düzeyde kullanılmalıdır. Sistem aynı zamanda biyolojik çeşitliliği, atmosferi ve diğer ekosistem işlevlerini korumalıdır (Harris, 2000: 6).

Şekil1.'de de görüldüğü gibi bir sistemin adil olması toplumsal ve ekonomik boyutu karşılayabiliyorken yaşayabilir olması ekonomik ve çevresel boyutu karşılamakta ve katlanılabilir olması ise toplumsal ve çevresel boyutu karşılamaktadır.

Şekil 1. Sürdürülebilirliğin Üç Boyutu - The three pillars of sustainability

Kaynak: <https://www.futurelearn.com/info/courses/sustainability-society-and-you/0/steps/4618>

Her ülkenin kültürel, toplumsal ve ekonomik yapısı birbirinden farklı olduğundan ülkelerde yer alan farklı endüstriyel miras ürünleri için o ülkenin farklılıklarının kavranarak emik bir bakış açısıyla farklı katlanılabilir, adil ve yaşayabilir ölçütler, seviyeler sağlanmalıdır (Hollinshead, 2012: 64). Bir endüstriyel miras değişkenlerin var olmadığı koşullarda toplumun her kesiminin ve her ekonomi düzeyinden bireyin erişilebilirliği ile adil olmaktadır. Engelli veya hareket kısıtlılığı bulunan bireyler için hazırlanmış yollar, rampalar, engelli asansörleri bu yapılar için bilgi panoları endüstriyel mirası herkesin erişimi için uygun bir hale getirmektedir. Aynı zamanda bir endüstriyel miras ekonomik getiri sağlamalıdır ve var olması ya da kullandığı kaynaklar çevreye zarar vermemeli ekolojik dengeyi bozmamalıdır. Endüstriyel mirasın yer aldığı komplekste bulunacak restoran, hediyelik eşya satış noktaları vb. bölgeye gelen turistlerin satın alımlarıyla yerel halka getiri sağlayacaktır. Bu durum ise endüstriyel mirasın yaşayabilirliğini sağlamaktadır. Son olarak endüstriyel mirasın var olmasının ve ziyarete açılmasının maliyeti hem topluma hem de çevreye minimum düzeyde olmalıdır ve bu da katlanılabilirliği sağlamaktadır (Harris: 2000: 5-7). Örneğin endüstriyel miras ve mirasa ilişkin turlar hakkında kurulma, düzenlenme ve işleyiş

maliyetleri minimum olduğu sürece toplum ve çevre de minimum düzeyde maliyete katlanacaktır.

3. YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma olayların, durumların, algıların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya çıkarılması ve katılımcıların görüşlerinin anlaşılması yönündeki sürecin izlendiği tümevarımsal bir araştırmadır (Bogdan ve Biklen, 1998). Endüstriyel miras için sürdürülebilir bir yönetim çerçevesinin önerildiği bu çalışmada veriler doküman incelemesi ile sağlanmıştır. Doküman incelemesi nitel çalışmalar için birebir iletişim ve incelemenin mümkün olmadığı durumlarda kullanılmakta ve çalışmanın problemleriyle ilgili görsel ve/veya yazılı içerikler araştırmaya dahil edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 189).

Örnek seçiminde Falser (2001)' in UNESCO Dünya Mirası Merkezi için endüstriyel mirasın yeterli temsili hakkında gerçekleştirdiği analizden yararlanılmıştır. Falser (2001)'in çalışması endüstriyel miras için alt temalar oluşturmakta ve bir sınıflandırma sistemi tanıtmaktadır. Çalışmada Tarihi Amerikan Mühendislik Kaydı'nın sınıflandırma sistemi kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir (Falser, 2001). Buna göre endüstriyel yapılar sınıflandırma sistemi; madencilik endüstrileri, dökme ürün endüstrileri, imalat sanayileri, kamu hizmetleri, güç kaynakları ve itici güçler, ulaşım, iletişim, köprüler, yapı teknolojisi ve özel yapılar şeklinde sıralanabilir. UNESCO için hazırlanan analizde sınıflandırma kriterlerine uygun görülen endüstriyel miras öğelerinin sürdürülebilir yönetim analizi için de uygun olduğu düşünülmüştür ve bu çalışma sınıflandırma sistemi içerisinde yer alan madencilik endüstrileri başlığından Mines of Rammelsberg seçilerek sürdürülebilir yönetim bağlamında uyarlanmıştır. Mines of Rammelsberg dünyanın en büyük sürekli maden cevheri yataklarından biri olması, geçmişi Orta Çağ'a ulaşan merkezin iyi bir şekilde korunması ve cevherden metal üretme sürecini anlatan ilk kitap olan *De Re Mettalia*'nın ilham kaynağı olması nedenleriyle seçilmiştir (Agricola, 1556; Unesco; Harz).

Araştırmanın veri toplama sürecinde Mines of Rammelsberg'e ilişkin internet kayıtları taranmıştır. Tarama sonucunda Mines of Rammelsberg ve madenin bulunduğu Goslar kasabasının resmi internet sitelerine ulaşılmıştır. Araştırmalarda doküman seçimi araştırma problemi ile doğrudan ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 190). Bu araştırmada Mines of Rammelsberg'ün sürdürülebilir yönetim çerçevesi araştırıldığından Mines

of Rammelsberg'ün işleyiş, yönetim, koruma işlevlerini yürüten birimlerin resmi internet siteleri veri kaynağı olarak seçilmiştir.

Araştırmanın veri analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenleyerek ve yorumlayarak sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmanın verilerini Mines of Rammelsberg ve Goslar kasabasının internet sitelerinden alınan bilgiler oluşturmaktadır. Veriler sürdürülebilirliğin boyutları kapsamında kategoriler altında toplanarak analiz edilmiştir.

4. BULGULAR

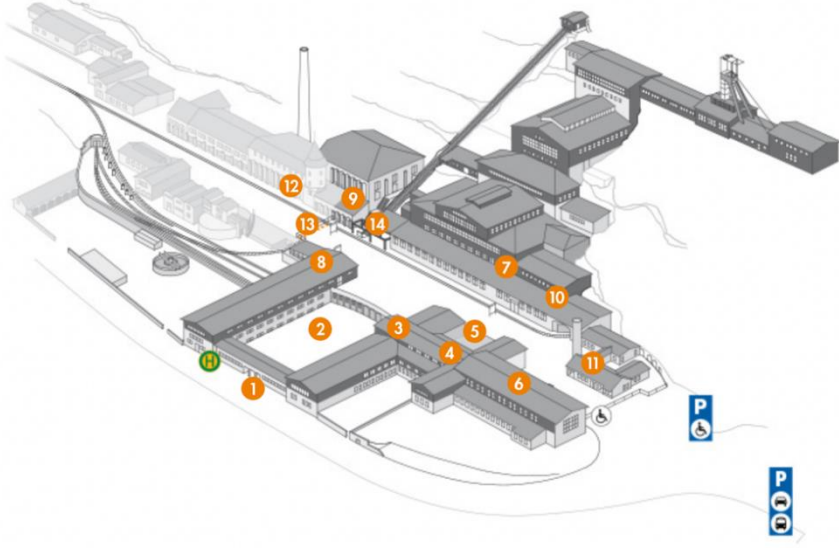
Değerlendirme kapsamında öncelikle endüstriyel miras ögesinin bulunduğu ülke ve şehir ardından endüstriyel miras ögesi genel olarak açıklanmıştır. Sonrasında endüstriyel mirasın sürdürülebilir yönetimi yapısal bağlamda koruma ve yaşatma kavramları çerçevesinde genel bağlamda ise sürdürülebilirliğin üç boyutu bağlamında değerlendirilmiştir.

Mines of Rammelsberg and Historic Centre of Goslar

Mines of Rammelsberg and Historic Centre (Rammelsberg Madenleri ve Tarihi Merkezi) Almanya'nın Aşağı Saksonya bölgesinde yer alan Goslar şehrinde yer almaktadır. Sahip olduğu 15 kayak merkezi sayesinde şehirde spor turizmi oldukça ilgi çekmektedir. Şehirde 2020 verilerine göre 50184 kişi yaşamaktadır (Deutschland Statistisches Bundesamt). Harz bölgesi, Roma döneminden itibaren önemli bir cevher noktası haline gelmiştir. Araştırmalar bölgede cevherin işlendiği ve rafine edildiği yerleşimler ortaya çıkarmıştır. İngiltere'de gerçekleştirilen arkeolojik kazılar mezar nesnelerinin Harz bölgesinden çıkarılan madenden üretildiğini göstermektedir. Rammelsberg madeninin çıkarılmasına ve işlenmesine dair ulaşılan en eski kanıtlar ise MS 3. Yüzyılı göstermektedir (<https://www.rammelsberg.de/en>).

Harz bölgesinde yer alan Rammelsberg Dağı'nda geçmişte bakır, kurşun ve kalay madenleri bulunmaktaydı. Gerçekleşen sanayi devrimleri sebebiyle bölgede dünyanın en büyük bitişik bakır, kalay ve kurşun madeni olarak kullanıma açılmıştır. İlerleyen dönemde 1988 yılına gelindiğinde değişen koşullar sebebiyle kapatılan maden ocağı 1992 yılına gelindiğinde eski tarihi Goslar Kasabası ve kasabada bulunan Yukarı Harz Su Yönetim Sistemi'yle birlikte UNESCO tarafından Dünya Miras Alanı ilan edilmiştir. Endüstriyel miras olarak turizme açılan Mines of Rammelsberg, Goslar da halihazırda bir turizm şehri olduğundan dünyanın dört bir yanından gelen turistler tarafından ziyaret edilmektedir. Mines of Rammelsberg on dört farklı

bölümden oluşmaktadır (<https://www.rammelsberg.de/en/lageplan>). Bölümler Şekil2.'de yer alan haritada konumlandırılmıştır.

Şekil 2. Mines of Rammelsberg Haritası

Kaynak: <https://www.rammelsberg.de/en/lageplan>

Haritada görülen 1 numaralı bölüm ana giriş kapısıdır ve endüstriyel miras alanına girişler bu kapıdan sağlanmaktadır. 2 numara fabrika bahçesini göstermektedir ve bu bahçe fabrikanın kullanımda olduğu dönemde işçilerin aktif kullandığı bahçedir. 3 numara maaş salonudur ve madenin faaliyet döneminde ödemeler bu salondan gerçekleştirilmektedir. 4 numara mağazayı göstermektedir ve internet sitesinden de satışı gerçekleştirilen hatıra ürünleri bu mağazadan satışa sunulmaktadır. 5 numara Casino Rammelsberg'ü göstermektedir. Casino Rammelsberg bir restorandır ve Harz'a özgü yemekler sunmaktadır. 6 numara maden girişini ifade eden bölgedir. Maden girişinin yer aldığı bu bölgeyi madenciler kıyafetlerini değiştirmek için de kullanmışlardır ve giriş bu yapı sayesinde korunmaktadır. 7 numara Müze Evi (İşleme)'ni göstermektedir. Müze Evi'nde jeoloji - mineraloji sergisi ile eski makineler yer almaktadır. 8 numara Müze Evi Magazın'ı göstermektedir. Bu bölümde Rammelsberg'ün kültürel ve tarihi sergisi yer almaktadır. 9 numara Müze Evi (Güç Merkezi)'ni göstermektedir ve bu bölümde teknik ekipmanlar ve türbinler yer almaktadır. Madencilik operasyonun enerji gereksinimi bu bölgede

deneyimlenebilmektedir. 10 numara Schwerspatriaum adlı bölümü göstermektedir. 11 numara Lamba Odası'nı göstermektedir. Bu bölümde aynı zamanda bir sergi yer almaktadır. 12 numara Metal İşleme Atölyesi'ni göstermektedir. 13 numaralı bölüm iç fabrika kapısıdır ve 14 numara da Eğimli Asansör'ü göstermektedir. Eğimli Asansör madenlerin taşınması için kurulmuştur ve günümüzde de ziyaretçiler tarafından deneyimlenmektedir.

Mines of Rammelsberg için özel olarak hazırlanmış bir internet sitesi bulunmaktadır (<https://www.rammelsberg.de/en>) ve bu internet sitesinde ziyaretçilerin ve endüstriyel miras hakkında bilgi edinmek isteyen kişilerin erişebilecekleri oldukça fazla bilgi bulunmaktadır. İnternet sitesi Almanca ve İngilizce dillerinde kullanılabilir. İnternet sitesinin İngilizce versiyonunda yalnızca yabancı turistlerin ziyaretlerine, ulaşımına ve endüstriyel miras hakkında gerçekleştirilen etkinliklere ilişkin genel bilgiler verilirken Almanca versiyonunda Mines of Rammelsberg ve ilişkili olduğu tüm konular hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. İnternet sitesinde news, exhibition, guided tours, museum, visitor information ve school sekmeleri yer almaktadır. Mines of Rammelsberg'te yıl boyunca endüstriyel mirasla ilişkili farklı etkinlikler düzenlenmektedir. Kasım 2023 etkinlik takvimine bakıldığında 2023 aralık ayında ve 2024 yılı boyunca Noel Rammelsberg 2023 yerin üstünde ve altında Noel pazarı, Rathstiefste Tüneli: Orta Çağ'a Yolculuk, İş sonrası turu, Harz kültürü kışı "Para raftaydı" – Rammelsberg cevher madeninin merkezi deposunu gezmek, Pazar matinesi: Salzgitter Dağları'nda demir cevheri madenciliği, Georg-Friedrich madeni ve cevher demiryolu, Rammelsberg'de demircilik kursları – kendi Tscherper bıçağınızı dövmek, Nasyonal Sosyalizm döneminde Rammelsberg cevher madeni etkinlikleri düzenlenecektir.

Weltkulturerbe Rammelsberg Museum & Besucherbergwerk resmi internet sitesinden edinilen bilgilere göre (<https://www.rammelsberg.de/>) Mines of Rammelsberg'ün ziyaret edilebilmesi için hazırlanmış turlar bulunmaktadır. (<https://www.rammelsberg.de/en/guided-tours>). Bu turlar farklı konseptlerde hazırlanmakta ve bölgenin genel yapısını ve özelliklerini kapsamaktadır. Yalnızca Mines of Rammelsberg'ün ziyaret edilebileceği gibi aynı zamanda yine endüstriyel mirasla ilişkili farklı temalarda turlar da düzenlenmektedir. Bu turlar Rammelsberg'e Saygı Duruşu: Goslar İçin On Parça Cevher, Ateş ve Su: Roeder Tüneli, Maden Treniyle Sahada: 20. Yüzyılda Madencilik, Cevher Parçalarından Konsantre Olmak İçin, Perspektif Değişikliği: Eğimli Asansörde Sürüş, Zaman İçerisinde Mimari: Rammelsberg'ün Gündüz Tesisleri, İş Turu Sonrası: Dağa Yolculuk

Hikayeleri, Eski Madencilik İzinde: Kültürel Peyzajda Rehberli Yürüyüş ve Orta Çağ Macerası: Rathstiefste Tüneli şeklinde sıralanabilmektedir. Çocuklar için de Mines of Rammelsberg'te farklı turlar ve aktivite paketleri yer almaktadır. Bunlar; Hazine Avı, Madenci Olarak Çıraklık, Işık ve Karanlık, Şövalye Koçu, Dağın Renkleri'dir. Aynı zamanda gençler ve yetişkinler içinde Çalışmak ve Yaşamak, Çıraklık Yılları Ustalık Yılları Değildir, Dua ve İş paketleri bulunmaktadır. Endüstriyel mirasta aile turları da düzenlenmekte ve turlar ile aktiviteler dışında çocuklar için Meraklı Dağ Cüceleri İçin Müze Çocuk Kulübü adlı oluşum da bulunmaktadır. Bahsi geçen turları gerçekleştiren maden rehberleri Goslar halkından kişilerdir ve Mines of Rammelsberg'ün internet sitesinde sürekli açık olan yer altı ve yer üstü turlarında konuklara uzman maden rehberleri iş ilanı bulunmaktadır. Goslar Belediyesi'nin resmi internet sitesinde Mines of Rammelsberg'ün yanı sıra madenin faaliyette olduğu dönemde madencilerin yaşadığı bölgeyi ve evlerini ziyaret etmek için de özel tur mevcuttur. Mines of Rammelsberg yalnızca Goslar'a gelen ziyaretçilere değil aynı zamanda gelemeyen ziyaretçilere de hizmet vermektedir. İnternet erişimi olan herkesin erişebileceği şekilde bir sanal tur mevcuttur ve bu sanal turdan ücretsiz bir şekilde isteyen herkes hizmet alabilmektedir. Ayrıca sanal tur sanal gerçeklik gözlüğü ile deneyimlenmeye de uygundur. Mines of Rammelsberg'e ulaşım Goslar'dan 803 ve 830 numaralı otobüsler ile 30 dakikada sağlanabilmektedir. Goslar'a ulaşım için ise Goslar trenini kullanmak yeterli olmaktadır. Turlara katılmak için biletler müzeden alınabileceği gibi aynı zamanda Mines of Rammelsberg için özel olarak hazırlanmış internet sitesinden çevrimiçi bir şekilde de satın alınabilmektedir.

Mines of Rammelsberg İçin Sürdürülebilir Endüstriyel Miras Yönetimi

Bu bölümde Mines of Rammelsberg'ün sürdürülebilir endüstriyel miras yönetimi açısından değerlendirme sonuçlarına yer verilecektir. Sırasıyla yapısal değerlendirme ve genel değerlendirme sonuçları ele alınacaktır.

Yapısal değerlendirme kapsamında koruma ve yaşatma kriterleriyle yapının tarihini, anlamını kavramaya ve tanımaya; maddi açıdan korunmasını sağlamaya, restore etmeye yönelik tüm süreçlere ilişkin sonuçlar değerlendirilecektir.

Mines of Rammelsberg'ün bulunduğu bölge olan Goslar geçmişte madencilik sayesinde gelişmiş bir şehirdir. Şehrin temellerinin atılmasına yardımcı olmuş olan Mines of Rammelsberg hakkında ise yerel yönetim,

eğitim kurumları ve halk tarafından yapıtın tarihini ve anlamını kavramaya ilişkin etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Mayıs 2022 verileri baz alındığında şehrin yıl dönümü “Maden Üzerine İnşa Edilen Goslar” olarak anılmaktadır ve bu yıl dönümü kapsamında şehir ve endüstriyel miras arasında bir tur düzenlenmesi planlanmaktadır. Mines of Rammelsberg hakkında çocukların bilgi edinmesi amacıyla çeşitli turlar düzenlenmekte ve aynı zamanda kutlama vb. organizasyonlar kabul edilmektedir. Bu durum özellikle yerel halkın küçük yaşlardan itibaren endüstriyel mirası tanımaya olanak sağlamaktadır. Mines of Rammelsberg maddi açıdan korunmakta ve restore etmeye yönelik tüm süreçler gerçekleştirilmektedir. 1936 yılında faaliyete başlayan malzeme taşıma asansörü 2014 yılında restore edilmiş ve ardından ziyaretçilere hazır hale getirilmiştir.

Aşağıda yer alan tabloda ise genel değerlendirme kapsamında sürdürülebilirliğin üç boyutu kriterleriyle yapıtın adil, yaşayabilir, katlanılabilir yönlerine ilişkin sonuçlar Tablo1.’de değerlendirilmektedir.

	Toplumsal	Ekonomik	Çevresel	Adil
Mines of Rammelsberg’ün hem maden ocağı için farklı seçeneklerde tur programları mevcuttur hem de Mines of Rammelsberg’ün çevresinde yer alan bölgeler ile maden çıkarımı sürecinde kullanılan öğeler için ayrı tur programları mevcuttur. Tüm bu tur programları ücretlidir ve bölgeye getiri sağlamaktadır. Ayrıca bölgeye yalnızca endüstriyel miras değil aynı zamanda endüstriyel miras ile ilişkili olan madencilerin yaşadığı bölge ve evleri de getiri sağlamaktadır.	X	X		
Mines of Rammelsberg’te restoran bulunmaktadır ve hem bu restoranda hem de Mines of Rammelsberg’te çeşitli etkinlikler için rezervasyon alınmaktadır.	X	X		
Mines of Rammelsberg’ü anmak için ya da Mines of Rammelsberg ile bağlantılı öğelerin kullanımını içeren	X	X		

çeşitli sergiler, galeriler, performanslar ve söyleşiler düzenlenmektedir. Tüm bu etkinlikler için bilet satışı gerçekleştirilmektedir.				
Mines of Rammelsberg ile ilişkili olduğundan çevresinde yer alan ormanlık alana günümüzde yürüyüş turları düzenlenmektedir. Bu durum endüstriyel mirasın çevresinde bulunan doğaya karşı saygılı bir biçimde yönetildiğini ve doğanın tahrip edilmediğini göstermektedir.	X	X		
Mines of Rammelsberg'te Genç Akademi kapsamında sürdürülebilir kalkınma eğitimi verilmektedir. Bu eğitimde madencilerin çarkları çevirmek için su gücünü kullanması rol model gösterilmektedir. Bu rol model Mines of Rammelsberg'ün doğaya saygısının günümüzde anıldığını göstermektedir.	X	X		
Mines of Rammelsberg'te tüm sezonlarda bölgenin ana dili dışında özellikle bölgeye sık ziyaretçi gönderen bölgelerin dillerinde (Danca, İngilizce) ve ana sezonda da farklı birçok dil seçeneğiyle hizmet verilmektedir. Bu durum Mines of Rammelsberg'ün bölgeyi ziyaret eden tüm dünya vatandaşları tarafından tanınmasına ve ziyaret edilebilmesine olanak sağlamaktadır.	X	X		
Mines of Rammelsberg'ün internet üzerinden erişim sağlanabilen bir sanal turu vardır. Bu sanal tur tüm dünya vatandaşlarının buldukları konumdan endüstriyel miras hakkında		X	X	Yaşayabilir

detaylı bilgiye erişmesine imkân tanımaktadır.				
Bölgede gerçekleştirilen diğer turlara kıyasla (Goslar resmi internet sitesi) Mines of Rammelsberg turu düşük fiyatlıdır ve toplumun çoğunluk kesimi tarafından erişilebilir bir konumdur.		X	X	
Bölgeye insanların ulaşımı yalnızca özel araçlar yoluyla değil aynı zamanda iki farklı otobüs ile de sağlanabilmektedir ve bu da özel aracı olmayan kesimin de ziyaretini mümkün kılmaktadır.		X	X	
Bölgeye okullar tarafından turlar düzenlenmekte, çocuklar için çeşitli partiler gerçekleştirilmekte ve aynı zamanda aileleriyle birlikte katılım sağlayan çocuklar için de özel eğitici aktiviteler bulunmaktadır. Bu durum çocukların küçük yaşta dünya endüstri tarihi hakkında bilgi edinmelerini kolaylaştırmaktadır.		X	X	
Bölgede tekerlekli sandalye kullanan ya da hareket kabiliyeti kısıtlı ziyaretçiler için özel koşullar sağlanmıştır.		X	X	
Goslar bir turizm şehridir ve toplumun önemli bir kısmı turizm faaliyetlerinde çalışmaktadır. Goslar şehri resmi internet sitesinde Goslar'ın Covid-19 pandemisinden turizm açısından olumsuz etkilendiği ve yeni dönemde ziyaretçileri beklediklerini belirtmek amacıyla Goslar iyidir anlamına gelen Goslar ist gut adlı bir pazarlama videosu hazırladıkları paylaşılmaktadır. Bu durum bölgede yer alan endüstriyel	X		X	Katlanılabilir

mirasın turistik kullanım maliyetinin toplumsal olarak katlanılabilir düzeyde olduğunu göstermektedir.				
Mines of Rammelsberg'ün görselleri ve sanal turu incelendiğinde sık aralıklarla çöp konteynerleri konumlandırıldığı ve ziyaretçilerin doğayı kirletmelerinin önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir.	X		X	

Tablo 1. Mines of Rammelsberg İçin Sürdürülebilirliğin Üç Boyutu Değerlendirmesi

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır

5. SONUÇ

Endüstriyel miraslar sanayi devrimlerinin ardından değişen üretim şekilleri dolayısıyla geride bırakılan yapılardır. Zaman içerisinde şehirler, toplumlar, ekonomi ve çevre için bir külfet haline gelen bu yapılar radikal bir karar ile ziyaretçiler tarafından deneyimlenen turizm noktaları haline getirilmiştir. Sürdürülebilirlik amacıyla ortaya çıkan yapıların ne denli sürdürülebilir yönetildiği ve toplumsal, ekonomik ve çevresel olarak külfet olmaktan çıkmadığı önemli sorulardır.

Bu çalışmada bir endüstriyel miras yapısal olarak koruma ve yaşatma ölçütleriyle, genel olarak da sürdürülebilirliğin üç boyutu kriterleriyle değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda seçilen endüstriyel mirasın hem yapısal hem de genel olarak sürdürülebilir olduğu ortaya çıkmıştır. Seçilen endüstriyel miras başta bölgede yaşayan toplum, ekonomi ve bölge doğası bağlamında sonrasında ise dünya bağlamında adil, katlanılabilir ve yaşayabildir. Ayrıca seçilen endüstriyel mirasın tarihi korunmakta, gelecek nesillere aktarılmakta, restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmektedir. İncelemeler sonucunda bölge halkının endüstriyel mirası günlük yaşamlarına konumlandıkları, ekonomik olarak getiri elde ettikleri ve koruma – geliştirme çalışmalarını gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu çalışma seçilen endüstriyel miras ve internet üzerinden elde edilen bilgilerle sınırlıdır. Bu çalışmada yer alan sürdürülebilir yönetim modeli gelecek çalışmalara kaynak sağlayabilir, endüstriyel miras öğelerinin yönetimi bu model doğrultusunda geliştirilebilir. Araştırmacılar bu yönetim modelini gelecek çalışmalarında bir endüstriyel miras üzerinde uygulayabilir, diğer endüstriyel miras öğelerinin sürdürülebilir yönetimini değerlendirebilir.

KAYNAKÇA

- Agricola, G. (1556). *De re metallica*. [Translated by H. C. and L. H. Hoover, 1912]. Dover Publications.
- Aslan, H. (2019). *Endüstri Mirasını Belirleme ve Koruma-Yaşatma Kriterleri: Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Örneği* [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı].
- Başer, N. E. (2011). *I. Sanayi Devriminde Teknolojik Gelişiminin Rolü* (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı. Danışman: Prof. Dr. Hüsnü Erkan.
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (1998). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theories and Methods*. Boston: Allyn and Bacon, Inc.
- Brundtland, G. H. (1987). *Our Common Future*. Retrieved from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Cole, D. (2004). Exploring the Sustainability of Mining Heritage Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 12(6), 480-494. <https://doi.org/10.1080/09669580408667250>
- De Gregorio, S., De Vita, M., De Berardinis, P., Palmero, L., & Risdonne, A. (2020). Designing the Sustainable Adaptive Reuse of Industrial Heritage to Enhance the Local Context. *Sustainability*, 12(21), 9059. <https://doi.org/10.3390/su12219059>
- Destatis. (2023). *Städte und Gemeinden: Gemeindeverzeichnis*. Retrieved from <https://www.destatis.de/DE/Themen/Laender-Regionen/Regionales/Gemeindeverzeichnis/Administrativ/05-staedte.html>
- Destatis. Home. Retrieved from Almanya Federal İstatistik Ofisi website: https://www.destatis.de/DE/Home/_inhalt.html
- Falser, M. (2001). *Global Strategy Studies: Industrial Heritage Analysis, World Heritage List and Tentative List*. UNESCO World Heritage Centre Asia-Pacific Region.
- Goslar Belediye Başkanlığı. *360 Grad 3D Rundgänge*. Retrieved from <https://www.goslar.de/tourismus/webcams-videos/360-grad-3d-rundgaenge>
- Harfst, J., Sandriester, J., & Fischer, W. (2021). Industrial Heritage Tourism as a Driver of Sustainable Development? A Case Study of Steirische Eisenstrasse (Austria). *Sustainability*, 13(7), 3857. <https://doi.org/10.3390/su13073857>
- Harfst, J., Sandriester, J., & Fischer, W. (2021). Industrial Heritage Tourism as a Driver of Sustainable Development? A Case Study of Steirische Eisenstrasse (Austria). *Sustainability*, 13(7), 3857. <https://doi.org/10.3390/su13073857>

- Harris, J. M. (2000). Basic Principles of Sustainable Development (Working Paper No. 00-04). Global Development and Environment Institute, Tufts University. Retrieved from <http://ase.tufts.edu/gdae>
- Harz. Rammelsberg Museum and Visitor Mine. Retrieved from <https://en.harzinfo.de/poi/rammelsberg-museum-and-visitor-mine>
- Hollinshead, K. (2012). The under conceptualisations of tourism studies: The case for postdisciplinary knowing. In I. Ateljevic, N. Morgan, & A. Pritchard (Eds.), *The Critical Turn in Tourism Studies*. New York: Routledge.
- ICOMOS-TICCIH. (2011). Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve Peyzajlarının korunması için ICOMOS-TICCIH ortak ilkeleri "DUBLIN İlkeleri".
- ICOMOS. (1994). The Nara Document on Authenticity. Retrieved from <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994>
- Jamhawi, M., Mubaideen, S., & Mahamid, B. (2021). Industrial heritage: towards a sustainable adaptive reuse of wheat milling heritage buildings in Jordan. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 13(2), 335-350. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-11-2020-0170>
- Landorf, C. (2009). A Framework for Sustainable Heritage Management: A Study of UK Industrial Heritage Sites. *International Journal of Heritage Studies*, 15(6), 494-510. <https://doi.org/10.1080/13527250903210795>
- Landorf, C. (2010). Sustainable industrial heritage management: A new theoretical model. Annual Australia International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) Conference, Broken Hill, NSW, Australia, 22-25 April 2010. Australia ICOMOS.
- Landorf, C. (2011). Evaluating social sustainability in historic urban environments. *International Journal of Heritage Studies*, 17(5), 463-477. <https://doi.org/10.1080/13527258.2011.563788>
- Matterport. Virtual Tour. Retrieved from <https://my.matterport.com/show/?m=cjmH2dZG1LD>
- Oevermann, H., & Mieg, H. A. (2021). Urban Development Planning and World Cultural Heritage: Two Perspectives of Planning Practice Dealing with Industrial Heritage. *Planning Practice & Research*, 36(4), 430-441. <https://doi.org/10.1080/02697459.2021.1874639>
- Rammelsberg Mining Museum. Home. Retrieved from <https://www.rammelsberg.de/en/>
- Rammelsberg Mining Museum. Lageplan (Site Plan). Retrieved from <https://www.rammelsberg.de/lageplan>

- Seçer Kariptaş, F., Edirne Erdiñ, J., & Özkazanç Dinçer, B. (2015). Endüstriyel Mirasın Kentlerdeki Kültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi. 2nd International Sustainable Buildings Symposium.
- Serrano, A. V. (2010). Industrial Heritage as a Resource for Sustainable Tourism: The Basin Guadalfeo (Granada). *Cuadernos Geográficos*, 46, 65–91.
- Soyez, D. (1986). Industrietourismus. *Erdkunde*, 40(2), 105-111.
- TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage). (2003). Charter. Retrieved from <https://ticcih.org/about/charter/>
- TICCIH. (2003). Charter. TICCIH. <https://ticcih.org/about/charter/>
- Turk, J., Mauko Pranjić, A., Tomasin, P., & Škrlep, L. (2017). Environmental performance of three innovative calcium carbonate-based consolidants used in the field of built cultural heritage. *The International Journal of Life Cycle Assessment*, 22(9), 1411–1423. <https://doi.org/10.1007/s11367-017-1260-8>
- UNESCO Deutschland. Bergwerk Rammelsberg, Altstadt von Goslar und Oberharzer Wasserwirtschaft. Retrieved from <https://www.unesco.de/kultur-und-natur/welterbe/welterbe-deutschland/bergwerk-rammelsberg-altstadt-von-goslar-und>
- UNESCO. Mines of Rammelsberg, Historic Town of Goslar and Upper Harz Water Management System. Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/623/>
- University of Nottingham. Sustainability, Society and You. FutureLearn. <https://www.futurelearn.com/info/courses/sustainability-society-and-you/0/steps/4618>
- Vega-Bosch, A., Santamarina-Campos, V., Colomina-Subiela, A., & Carabal-Montagud, M. (2022). Cryogenics as an Advanced Method of Cleaning Cultural Heritage: Challenges and Solutions. *Sustainability*, 14(3), 1052. <https://doi.org/10.3390/su14031052>
- Visit World Heritage. Mines of Rammelsberg, Historic Town of Goslar and Upper Harz Water Management System, Germany. Retrieved from <https://visitworldheritage.com/en/eu/mines-of-rammelsberg-historic-town-of-goslar-and-upper-harz-water-management-system-germany/cc602e5c-3d65-4c25-b6e9-d27ed6f54bf6>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (12. baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Sinop Ayancık, Yenikonak Köyü, Otmanlı Çeşmesi

Dr. Veysel TOKDEMİR^a

Dr. Durmuş GÜR^b

^aKarabük University, Safranbolu ŞYD. Vocational School, Turkey
veyseltokdemir@karabuk.edu.tr

^b Karabük University, Safranbolu ŞYD. Vocational School, Turkey
durmusgur@gmail.com

Özet

Kültürel miras, kültürler arası zenginliğin geçmiş ile gelecek arasında kurulmasını sağlamaktadır. Bildirinin konusunu oluşturan Geç Osmanlı Dönemi (19. yüzyıl) çeşmesi de kültürel miras değerleri arasında büyük öneme sahiptir. Kuzeybatı Karadeniz’de Sinop’un Ayancık İlçesi’nde Yenikonak Köyü sınırları içinde bulunan Otmanlı Çeşmesi’nin (Ada: 113, Parsel: 21) çalışma kapsamında tarihçesi değerlendirilmiş, tasviri yapılarak rölöve ve restorasyon çizimleri hazırlanmıştır. Hazneli ve üç cepheli olarak tanımlanan Otmanlı Çeşmesi, Ayancık’ın kentsel tarihini yansıtan ünik su yapılarından sadece biridir. Yerel kireç taşı malzemeden inşa edilen çeşmenin örtü sistemi, kırma çatılıdır. Dört yönde pahlı ve ahşap konstrüksiyonlu kırma çatının üzerinde yerel kayrak taşı malzemeye örtülmüştür. H.1220 / M. 1805-06 yıllarında inşa edilen çeşmenin kuzey cephesinde yer alan kabartma teknikli, antitetik aslan tasvirleri; çeşmenin Aslanlı Çeşme olarak adlandırılmasına neden olmuş ve ünik tasarımıyla bölgesel zenginliğe güç kazandırmıştır. Büyük bir avlu duvarı ile çevrelenmiş olan çeşmenin son yüzyılda hızla tahrip olduğu, yerel müdahaleler sonucunda ağır hasara uğradığı belirlenmiştir. Çalışma kapsamında çeşmenin bölgedeki kültürel ve sanatsal değeri araştırılarak sunulmuş, tarihsel açıdan tanıtılarak adlandırılması yapılmış, fotoğraf ve çizimlerle belgelenmiştir. İlk defa çizimleri yapılarak tanıtımı sağlanan çeşmenin sanal ortamda gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla QR Kod / Kare Kod sistemi uygulanarak VR modellemesi, çeşmeyi ziyaret eden ya da yerinde göremeyen kuşaklara tanıtılması ve turizme kazandırılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayancık, Çeşme, Kültürel Miras, Osmanlı, Otmanlı Çeşmesi, Sinop.

Sinop Ayancık, Yenikonak Village, Otmanlı Fountain

Abstract

Cultural heritage ensures the establishment of intercultural wealth between the past and the future. The Late Ottoman Period (19th Century) Fountain, which is the subject of the present paper, is also of great importance among our cultural heritage values. The history of Otmanlı Fountain (City Block: 113, Plot: 21), which is located within the borders of Yenikonak Village in Ayancık District of Sinop in the Northwest Black Sea, was evaluated within the scope of the study, its description was made, and survey, and restoration drawings were prepared. Defined as having a reservoir and three facades, Otmanlı Fountain is just one of the unique water structures reflecting the urban history of Ayancık. The covering system of the fountain, which was built from local limestone, has a hipped roof and is covered with local slate material on a wooden-constructed roof chamfered in four directions. Antithetical lion depictions carved with the relief technique on the northern façade of the fountain, which was built in A.H. 1220 / A.D. 1805-06 caused the fountain to be named Lion Fountain and strengthened the regional wealth with its unique design. It was determined that the fountain, which was surrounded by a large courtyard wall, was destroyed rapidly in the last century and suffered heavy damage as a result of local interventions. The cultural and artistic value of the fountain in the region was researched and presented within the scope of the study, it was introduced and named from a historical perspective and was documented with photographs and drawings. To transfer the fountain, whose drawings were made and introduced for the first time, to future generations in a virtual setting, VR modeling was applied with the QR Code/Square Code System, and it was aimed to introduce the fountain to the generations who visit it or cannot see it on site at any time and to bring it into tourism.

Keywords: Ayancık, Fountain, Cultural Heritage, Ottoman, Ottoman Fountains, Sinop.

Giriş

Çalışmanın konusunu Kuzeybatı Karadeniz’de Sinop’un Ayancık ilçesi sınırları içerisinde bulunan Yenikonak Köyü’nde yer alan Otmanlı Çeşmesi oluşturmaktadır. Ada: 113 ve Parsel: 21’de kayıtlı olan çeşme günümüzde tescilli kültür varlığıdır. Çeşmenin kesin inşaa tarihi bilinmemektedir. Köyde yaşayan ve çeşmenin tarihsel sürecine tanıklık edenlerle yapılan sözlü

görüşmeler neticesinde çeşmenin inşa tarihi, onarım evreleri ve kullanım aşamaları hakkında bilgiler edinilmiştir. Plan, malzeme ve teknik, süsleme özellikleri hakkında bilgi edinilen çeşmenin tasviri yapılmış, analogik çalışmalar neticesinde tarihlendirilmesi sunulmuştur. Alt başlıklar halinde plan, malzeme, teknik ve süsleme özellikleri ele alınmış, ilk defa rölöve ve restorasyon çizimleri yapılarak fotoğraflarla belgelenmiştir. Değerlendirme ve sonuç bölümünde ise elde edilen bilgi ve bulgular değerlendirilerek sunulmuştur. Otmanlı Çeşmesi'nin plan özellikleri değerlendirilmiş, malzeme ve teknik özellikleriyle süslemeleri incelenmiştir. Benzer özelliklerinden hareketle analogisi yapılarak bölgesel ve sanatsal değeri ortaya koyulmuştur.

Tarihçe

Ayancık ve yakın çevresindeki yerleşimler İlk Tunç Çağı, Helenistik, Roma ve Bizans Dönemi'nde Paphlagonia'nın sahil kasabaları arasında yer almaktadır (French, 1986: 483). Tarihte Sinop'un batısındaki ilçelerin çevresindeki küçük koy ve nehir ağzına konumlanmış birçok yerleşim alanının bulunduğu bilinmektedir. Ayancık da bu sahil yerleşimleri arasında bulunmaktadır (Leonhard, 1915: Karte I; de Graauw, 2016: 130, 143, fig. 67). Roma ve Bizans dönemlerinde Ayancık çevresinde liman kentleri kurulmuş, yerleşim alanları önemli birer ticaret merkezi haline gelmiştir (Belke, 1996: 273; French, 1986: 484).

Sinop 1322'de Candaroğulları'nın denetimine girmiştir. Bu dönemde Sinop'ta imar faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini günümüze ulaşan kültür varlıklarından tespit etmek mümkündür. Elde edilen veriler Ayancık'ın 15.-17. yüzyıllar arasında kaza olduğunu göstermektedir. Osmanlı-Rus Savaşı'yla (1877-1878) sancak durumundaki Sinop'a çok sayıda muhacir yerleştirilmiştir. 1869-1903 yılları arasında Sinop, idari açıdan Kastamonu'ya bağlı bir sancaktır (Umar, 1998: 147; Paşaoğlu, 2013: 367-368; İpek, 2016: 19). Osmanlı döneminde yerleşim alanı olarak kullanılan Sinop'un Ayancık ilçesinde Osmanlı Dönemi ve sonrasına ait birçok kültür varlığı bulunmaktadır. Araştırmalar doğrultusunda Ayancık'ta Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen sivil - sosyal yapılar, mezar taşları ve daha birçok eser tespit edilmiştir. Mimari yapılar arasında mezar taşları çoğunluktadır.

Sinop'un Ayancık İlçesi'ne bağlı olan Yenikonak, merkezi ilçenin ortalama 10 km güneyinde yer almaktadır. 102 haneli köy 150 m rakımda kurulmuştur (Bayraktar, 2022: 541, Har. 1-2, Foto. 1). Köyün tarihsel süreci hakkında bilinenler sınırlıdır. Kuruluş tarihini mevcut, sivil, sosyal ve su

yapıları üzerinden değerlendirmek kısmen mümkündür. Geç Osmanlı Dönemi'nde yerleşim alanı olarak kullanıldığı belirlenen Yenikonak Köyü'nün bağlı olduğu idari birimler, idari statüsü ve tarihsel süreçteki adları bilinmektedir.

1855-1869 yılları arasında Kastamonu Eyaleti'nin Sinop Vilayeti'ne bağlı bir kaza, 1870-1893 yılları arasında Kastamonu Eyaleti'nin Sinop Vilayeti sınırlarındaki İstefan Kazası'nın nahiyesi, 1894-1923 yılları arasında Kastamonu Eyaleti'nin Sinop Kazası'nın, Ayancık Sancağı'na bağlı bir nahije statüsündedir. 1924 yılında ise Sinop'un Ayancık ilçesine bağlı bir nahiyedir (Sezen, 2017: 813; Bayraktar, 2022: 541). 1855 yılında Çanlı, 1924 yılında Osmanlı, 1960 sonrasında ise Yenikonak adıyla anılmaya başlanan köy, günümüzde de aynı adı korumakta Sinop'un Ayancık İlçesi'ne bağlı bir köy olarak statüsünü devam ettirmektedir (Sezen, 2017: 813; Bayraktar, 2022: 541).

1929'da yörede kurulan Zindan ve Çangal Ormanları Anonim Şirketi'nin katkılarıyla Ayancık'ta kereste fabrikası inşa edilmiş ve bu küçük ilçenin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Bu süreç sonrasında Ayancık, ülkemizdeki ilk sanayi kentlerinden biri haline gelmiştir. 1930'lardan itibaren üretim açısından faaliyet gösteren Ayancık'taki kereste fabrikası, ilçenin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan zenginlik kazanmasına yardımcı olmuştur. Bu gelişmeler, Ayancık'ın Türkiye'de diğer yerleşimlerden daha erken elektrik sistemine ulaşmasını sağlamıştır (Yılmaz, 2004: 9; Mutlu ve Kaya, 2018: 167, 169, tab. 1).

Yenikonak'ta günümüzde 6 ambar, 1 demirci atölyesi, 7 fırın, 10 konut, 3 kuyu, 1 menfez ve 1 meydan çeşmesi yer almaktadır. Yöre halkı ifade edilen mevcut yapıların dışında köyde değirmen, köprü ve yatır gibi yapıların zamanla yıkılarak günümüze ulaşmadığını belirtmiştir (Bayraktar, 2022: 542). Mevcut yapıların arasında ifade edilen meydan çeşmesi, çalışmanın konusunu oluşturan Otmanlı Çeşmesi'dir. Çeşmenin yakın zamana kadar Osmanlı Çeşmesi olarak adlandırıldığı, bu adla anılmasının sebebi ise köyün 1924-1960 arasında Osmanlı olarak adlandırılmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Otmanlı Çeşmesi'nin günümüze ulaşmış herhangi bir yazıtı ya da inşa kitabesi bulunmamaktadır. Arşiv kayıtları ve yerel belge araştırmaları sonucunda Otmanlı Çeşmesi'nin kesin inşa ve onarım evrelerine dair henüz yazılı bir metin tespit edilememiştir. Sözlü görüşmeler neticesinde çeşmenin kuzey cephesinde kabartma teknikli bir tarih kitabesinin bulunduğu

belirlenmiştir. 24.06.2023 tarihinde Ali Şükrü Yılmaz (1944 doğumlu, Emekli SSK İşçisi) ve Sadık Yaman (1950 doğumlu, Orman İşletme Müdürlüğü'nden Emekli Şoför) ile gerçekleştirilen sözlü mülakatlarda, çeşmenin kuzey cephesindeki antitetik aslanların arasında, kabartma teknikli H.1220 / M. 1805-06 tarih kitabesinin yer aldığı ifade edilmiştir. Günümüzde mevcut olmayan kitabenin, çeşmeye ait inşa ya da onarım kitabesi olduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur. 1960-1990'larda çeşmenin avlusu, kuyuları, yalakları ve duvarlarının büyük ölçüde değişime uğradığı öğrenilmiştir. Köy halkının kendi imkanları ile yıllardır bakım ve onarımı sağlanan çeşmenin güneydeki avlu duvarları, 1961'de Orman İşletme Müdürlüğü tarafından örülmüştür. 1960'larda hayalperest define avcıları ve kaçak kazı çalışmalarıyla tahrip edilen çeşmenin hala kaçak kazı çalışmalarıyla tahrip edildiği öğrenilmiştir. 1970-1980'lere kadar avlu zemini yerel kayrak taşı ve yer yer sıkıştırılmış toprak zeminle kaplı olan çeşmenin 2000'lerde geçirdiği onarımlar neticesinde zemini betonla kaplanmıştır. Günümüzde beton zeminin ortalama 0.50 m daha alt kotunda özgün zemin döşemesinin bulunduğu Ali Şükrü Yılmaz ve Sadık Yaman tarafından ifade edilmiştir.

1960-1980'lerde yerel halkın kendi imkanları neticesinde, Otmanlı Çeşmesi'nin örtü sistemine küçük müdahalelerde bulunulmuş, ahşap dikme ve kayrak taşlarının altındaki ahşap plakalarda görülen çürük ve kırıklar yenilenmiştir.

Kare planlı ve hazneli çeşmenin içi, 1980-1990'lardaki onarımlar sırasında fayansla kaplanmıştır. Bu dönemde çeşmenin kuzeybatısında yer alan iki su kuyusu betonla kaplanmış, kare formunu kaybederek dairesel bir form kazanmıştır.

Bilimsel çalışmalarda çoğunlukla çeşmenin bulunduğu konum belirtilerek fotoğraflarına yer verilmiştir (Kaya ve Yılmaz, 2019: 92, Foto. 113; Gılıç, 2022: 634, Tab. 2, Şek. 281-282). Daha önce tarihçesi ve plan özellikleri açısından incelenmeyen Otmanlı Çeşmesi ilk defa analogik olarak değerlendirilmiş, tarihlendirilerek fotoğraf ve çizimlerle tarafımızdan belgelenmiştir.

Plan

Otmanlı Çeşmesi, bağımlı, hazneli, üç cepheli meydan çeşmesidir. Hazneli, üç cepheli, üç yalaklı meydan çeşmesinin örtü sistemi, dört pahlı kırma çatılıdır. Çeşmenin kuzey ve güney cephelerinde sivri kemerli niş, batı cephede ise sade bir düzenleme dikkat çeker.

Çeşme, içten ortalama 13.65 x 13.10 m ölçülerinde çok düzgün olmayan bir avlunun doğusunda yer almaktadır. Avlu duvarları kuzey ve batıda

ortalama 0.75 m kalınlığında, doğuda ise 0.20 m kalınlığındadır. Doğu duvara bitişik çeşme, kuzey duvara ortalama 4.80 m, güney duvara ise 5.30 m mesafede yer almaktadır. Avlunun kuzeybatısında dairesel iki su kuyusu, avlunun güney duvarına bitişik, doğu-batı doğrultusunda modern üç yalak yer almaktadır.

Çeşme yalaklar dahil ortalama 2.76 x 2.26 m ölçülerindedir. Beden duvarları 1.75 x 1.73 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Cepheler ortalama 2.00 m yüksekliğindedir ve taş silmeden sonra ahşap konstrüksiyonlu çatı ve üzerinde yerel kayrak taşlarıyla örtülü alan yer almaktadır. Çatı dıştan 1.95 m yüksekliğe sahiptir (Resim 1-2).

Resim 1 Sinop, Ayancık, Otmanlı Çeşmesi, Güney Avlu Duvarına Bitişik Modern Yalaklar ve Avlu Genel Görünüm

Resim 2 Sinop, Ayancık, Otmanlı Çeşmesi, Güney Avlu Duvarına Bitişik Modern Yalaklar, Çeşmenin Batısındaki Su Kuyuları ve Avlu Genel Görünüm

Kuzey cephedeki yalak betonla doldurularak kapatılmıştır. Batı cephedeki yalak ortalama 1.30 m uzunluğunda, 0.46 m genişliğinde, duvar kalınlığı 0.12 m, derinlik ise 0.12 m olarak ölçülmüştür. Güney cephedeki yalak ortalama 1.15 m uzunluğunda, 0.55 m genişliğinde, duvar kalınlığı 0.11 m, derinliği ise 0.23 m olarak ölçülmüştür.

Avlunun kuzeybatısındaki kuyulardan kuzeydeki duvara ortalama 1.52 m, batıdaki duvara ise 0.42 m mesafede yer almaktadır. Kuzey ve güneydeki

kuyuların arasında 0.38 m mesafe yer almaktadır. Kuzeydeki kuyu; dıştan 1.30 m çapında, 0.24 m duvar kalınlığına sahiptir. Güneydeki kuyu; dıştan 1.24 m çapında, 0.22 m et kalınlığına sahiptir. Kuyular günümüzde sıvalı, dıştan dairesel, içten kare formlu, üzerlerinde ise metal kapaklar yer almaktadır.

Avlunun güneyinde, avlu duvarına bitişik, doğu-batı aksında üç beton yalak yer almaktadır. Doğudan batıya sırasıyla ilk yalak, dıştan 4.25 x 0.74 x 0.50 m ölçülerinde, ikinci yalak 3.91 x 0.74 m ölçülerinde, üçüncü yalak ise 3.13 x 0.74 m ölçülerindedir. Yalaklar doğudan batıya kademeli olarak alçalmaktadır. Faal olarak kullanılan yalaklara su, doğudaki kareye yakın dikdörtgen planlı ve 0.78 x 0.76 m ölçülerinde su deposunun güneybatısındaki metal lüle yardımıyla doldurulmaktadır.

Cepheler

Bahçe duvarına bağımlı, hazneli ve üç cepheli Otmanlı Çeşmesi'nin doğu cephesi, avlu duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Sade görünümüne sahip dikdörtgen formlu doğu cephe, 1.60 x 0.80 m ölçülerinde ve en üstte 1.80 m genişliğinde ve 0.10 m yüksekliğinde, taş silme yer almaktadır.

Kuzey cephe, çeşmenin en özgün süslemelere sahip ve aynı zamanda tarih kitabesinin yer aldığı çephe. 1.80 x 1.73 m ölçülerindeki kuzey cephe, sivri kemerli bir nişle hareketlendirilmiş, en üstte ise 1.80 m genişliğinde ve 0.10 m yüksekliğinde, taş silme yer almaktadır. Sivri kemelerin üzerinde yerel işçiliğe sahip, kabartma teknikli antitetik aslanlar, çeşmenin süsleme kompozisyonundaki tek figürlü süslemelerdir. Aslanların ortasında üsluplaştırılmış, kabartma teknikli bir ağaç yer almaktadır. Devinimsel şekilde tasvir edilen aslanların kuyrukları havada, uçları ise oval şekilde düzenlenmiştir. Sivri kemerin iki yanındaki aslanlar asimetriktir. Gözleri açık şekilde tasvir edilen aslanların, göz, ağız, kuyruk, kulak ve vücut yapıları üsluplaştırılmıştır. Yalağın içi zamanla dolmuş, lüle sıvanarak kapatılmış, dinlenme sekisi ise çok alçakta kalmıştır (Resim 3).

Resim 3 Sinop, Ayancık, Otmanlı Çeşmesi, Kuzey ve Doğu Cepheler

Batı cephe, 1.85 x 1.73 m ölçülerinde ve dikdörtgen biçimlidir. Cephenin en üstünde 1.80 m genişliğinde ve 0.10 m yüksekliğinde, taş silme yer almaktadır. Sade bir düzenlemeye sahip batı cephede, dikdörtgen bir yalak ile yalağın güneyinde ise bir adet testilik sekisi yer almaktadır. Yalak zamanla yol kotunun altında kalmıştır. Cephenin aşağısında 0.06 m çapındaki lüle ahşap pimle kapatıldığı için günümüzde faal değildir.

Güney cephe, 1.76 x 1.75 m ölçülerindedir. Cephenin en üstünde 1.80 m genişliğinde ve 0.10 m yüksekliğinde, taş silme yer almaktadır. Sade bir düzenlemeye sahip batı cephede, sivri kemerli bir düzenleme, ayna taşında ise kabartma teknikli kaş kemer bulunur. Cephede dikdörtgen bir yalak, yalak bölümünün batısında ise bir seki yer almaktadır. Yalak zamanla yol kotunun altında kalmıştır. Cephenin aşağısında 0.03 m çapındaki metal lüle faal olarak kullanılmaktadır (Resim 4-5).

Resim 4 Sinop, Ayancık, Otmanlı Çeşmesi, Batı ve Güney Cepheler

Resim 5 Sinop, Ayancık, Otmanlı Çeşmesi, Doğu Avlu Duvarı

Çeşmenin üzerinde, meşe, ıhlamur ve çam gibi çeşitli ağaçlardan elde edilmiş, çeşitli kalınlık ve ölçülerdeki ahşap kontrüksiyonun üzeri yerel kayrak taşlarıyla örtülmüştür. Çeşmenin örtü sistemi dört yönde pahlı, kırma çatılıdır. İçten ortalama 1.50 m yüksekliğe sahip çatının ahşap taşıyıcı sisteminde aşırı çürüme, eğilme, kırılma ve eksilmeler mevcuttur. Çatının kuzeyinde yoğun yosunlaşma, çeşitli yerlerindeki kayrak taşlarında ise eksilme görülmektedir (Resim 6).

Resim 6 Sinop, Ayancık, Otmanlı Çeşmesi, Örtü Sistemi, İç ve Dıştan Görünüm

Malzeme ve Teknik

Çeşme kesme taş, moloz taş, metal, harç ve ahşap malzemelerden inşa edilmiştir. Su haznesinde yer alan beyaz fayans ve sıvalı alanlar, 1980-1990'lardaki onarımlarda ilave edilmiştir. Çeşmenin duvarlarında kullanılan büyük kireç taşı plakalar, demir kenetlerle sabitlenmiştir. Çatıda kullanılan yerel kireç taşları, çeşitli boyut ve kalınlıktadır.

Çeşmenin örtü sistemindeki konstrüksiyon ahşap, üzerinde ise yerel kayrak taşı malzeme yer almaktadır. Örtü sistemini destekleyen ahşap taşıyıcılar zamanla eğilmiş ve eksilmiştir. Çeşmenin geniş plakaları, L formulu metal kenetlerle sabitlenmiştir. Çeşmenin batı ve güney cephelerindeki lüleler ise metaldir.

Avlunun kuzeybatısındaki su kuyuları sıvalı, üzerlerinde ise metal kapaklar yer almaktadır. Avlunun zemini, çeşmenin güneyindeki doğu-batı doğrultusunda uzanan yalaklar betondan inşa edilmiş, yüzeyleri ise sıvanmıştır.

Süsleme

Otmanlı Çeşmesi'nin kuzey ve güney cephelerinde kabartma teknikli süslemeler yer almaktadır. Kuzey cephedeki figürlü süslemeler kısmen korunmuş, güney cephedekiler ise kısmen hasar görmüştür (Resim 7).

Resim 7 Sinop, Ayancık, Otmanlı Çeşmesi, Kuzey Cephe, Antitetik Aslanlar ve Güney Cephedeki Kabartma Teknikli Süslemeler

Kuzey cephedeki aslan figürleri kabartma teknikli fakat sivri kemerin sol ve sağ üst köşelerine asimetrik olarak yerleştirilmiştir. Aslanların ortasındaki kabartma teknikli Hicri tarih kitabesi kazınarak tahrip edilmiş, bitkisel süsleme ise kısmen aşınmıştır. Ortada, eksende yer alan bitkisel süsleme, net görülmemekte fakat yanlara uzanan dallarının yer aldığı kısmen anlaşılmaktadır. Aslanların tüm vücudu cepheden verilmiştir. Aslanların yüz hatları, ayakları ve kuyruk kesimleri tamamen üsluplaştırılmıştır. Aslanın yüzü incelendiğinde; yuvarlak bir çene, büyük bir ağız, dik iki kulak, dik oval burun ve geniş C formu şeklinde düzenlenmiş ağız yapısı dikkat çeker. İri kaş yapıları ve dolgun birer göz, yerel bir üretime işaretler. Başın üstünde, hafif arkaya işlenmiş olan iki küçük kulak, figürün başını tamamlanmaktadır. Profilden verilmiş gövdelerde ön ve arka ayaklar üst üste ve ileri uzanacak şekilde, devinimsel şekildedir (yürür vaziyette). Pençeler oval, uçları ise sivri şekilde verilen iki aslanın arka ayaklarından birinin uç kesimleri kırıktır. Yay şeklinde yukarıya doğru uzanan kuyruklarının uç kısımları sırtlarının ortasına gelecek şekilde ve oval uç kesimleriyle sonlandırılmıştır. Figürlerin üzerinde yele, bıyık ya da tüy işlenmemiştir.

Çizim 4 Sinop, Ayancık, Otmanlı Çeşmesi, Plan, Rölöve

Değerlendirme

Bağımlı, hazneli ve üç cepheli olarak tanımlanan Otmanlı Çeşmesi, Ayancık'ın kentsel tarihini yansıtan ünik su yapılarından sadece biridir. Yerel kireç taşı malzemeden inşa edilen çeşmenin örtü sistemi, kırma çatılıdır. Dört yönde pahlı ve ahşap konstrüksiyonlu çatının üzerinde yerel kayrak taşı malzemeyle örtülmüştür. H.1220 / M. 1805-06 yıllarında inşa edilen çeşmenin kuzey cephesinde yer alan kabartma teknikli, antitetik aslan tasvirleri; çeşmenin Aslanlı Çeşme olarak adlandırılmasına neden olmuş ve ünik tasarımıyla bölgesel zenginliğe katkı sunmuştur. Büyük bir avlu duvarı ile çevrelenmiş olan çeşmenin son yüzyılda hızla tahrip olduğu, yerel müdahaleler sonucunda ağır hasara uğradığı belirlenmiştir. Çalışma kapsamında çeşmenin bölgedeki kültürel ve sanatsal değeri araştırılarak sunulmuş, tarihsel açıdan tanıtılarak adlandırılması yapılmış, fotoğraf ve çizimlerle belgelenmiştir. İlk defa çizimleri yapılarak tanıtımı sağlanan çeşmenin sanal ortamda gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla QR Kod / Kare Kod sistemi uygulanarak VR modellemesi yapılmış, çeşmeyi ziyaret eden ya da yerinde göremeyen kuşaklara her an Otmanlı Çeşmesi'nin tanıtılması hedeflenmiştir.

Kentin sanatsal ve kültürel yapıları göz önünde bulundurulduğunda, Ayancık'ın Cumhuriyet Dönemi sonrasında inşa edilen zengin mimari yapılarıyla ayrı bir zenginliğe kavuştuğu görülmektedir. Son yüzyılda keten üretimi açısından önemli bir yere sahip olan Ayancık'ta (Aydın ve Ayhan, 2019: 163-177), tarihi Stephane yerleşimi (Gür ve Köroğlu, 2023: 35-50), Ayancık Arkhangelos Kilisesi, I. Evre: 13. yüzyıl, II. Evre: 1881-1893, III. Evre: 19. yüzyıl başı (Tok, 2012: 111-126), Yalı Hamamı (Gökmenoğlu, 1989: 80), Yalı Cami-1908 (Anonim, 1992: 24), Askerli Şubesi-1900 (Gökmenoğlu, 1989: 80), Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu-1927 (Atıcı, 2021: 435-455),

Zingal/Koloni Evleri-1940'lar (Kaya ve Yılmaz, 2018: 171-173, şek. 2-3; Yılmaz ve Kaya, 2018: 158, foto. 14) ve daha birçok tarihi ve kültürel eserler Ayancık'ın mimari açıdan ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

Ayancık son dönemlerde yaşanan sel felaketleriyle defalarca hasar görmüştür. Kent genelinde yaşanan olumsuzluklar, kereste fabrikasının ulaşım ağını defalarca tahrip etmiş ve ulaşımına zarar vermiştir (Yılmaz, 2012: 19). Bu gibi olumsuz gelişmeler kentin sosyal, ekonomik ve ticari açılardan gerilemesine sebep olmuştur. Ayancık'ta yer alan Otmanlı Çeşmesi, ilçenin turizm potansiyeli açısından son derece önemlidir. Çeşmenin en kısa sürede restore edilerek turizme kazandırılması gerekmektedir. Aksi halde günümüzde ağır hasarlı çatı ve zayıf ahşap taşıyıcı sistemi kısa sürede çökecek, çeşme ise geri dönüşümü zor olacak şekilde yıkılacaktır.

Sonuç

Ayancık, Yenikonak Köyü Otmanlı Çeşmesi, Anadolu'daki çağdaş örnekleri göz önünde bulundurulduğunda, 19. yüzyılın kültürel ve sanatsal özelliklerini yansıtan yöredeki ünik örneklerden sadece biridir. Günümüze ulaşmayan kitabesini çeşmenin tahribatı öncesinde bizzat yerinde gören Ali Şükrü Yılmaz (1944 doğumlu, Emekli SSK İşçisi) ve Sadık Yaman (1950 doğumlu, Orman İşletme Müdürlüğü'nden Emekli Şoför) ile gerçekleştirilen sözlü mülakatlarda, çeşmenin kuzey cephesindeki antitetik aslanların arasında, kabartma teknikli H.1220 / M. 1805-06 tarihinin yer aldığı belirlenmiştir. 19. yüzyılın su mimarisi, sosyal ve sanatsal özelliklerini yansıtan Otmanlı Çeşmesi, mikro ölçekte Ayancık, makro ölçekte ise Anadolu'nun önemli kültürel zenginliğini yansıtmakta, Sinop'un turizme kazandırılması gereken kültürel eserleri arasında yerini almalıdır.

Konumu açısından değerlendirildiğinde Otmanlı Çeşmesi'ni bir yüzeye bağımlı (avlu-bahçe duvarına bitişik) çeşme grubunda değerlendirmek mümkündür. Fiziksel biçimlenişi açısından ele alındığında çok cepheli çeşmeler arasına dahil edilmektedir. Cephe biçimlenişi açısından değerlendirildiğinde kuzey ve güney cepheler sivri kemerli, batı cephe ise dikdörtgen biçimli olarak nitelendirilmektedir¹. Otmanlı Çeşmesi'nde olduğu gibi hazneli ve üç cepheli çeşmeleri Karadeniz ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görmek mümkündür. Bağımlı, hazneli, üç cepheli gibi özellikleri göz önünde bulundurulduğunda Otmanlı Çeşmesi, Safranbolu (Bölükbaşı-Ertürk, 2014: 233-251), Trabzon (Aktürk, 2021: 147-148), İstanbul

¹ Çeşmelerin tanım, tipoloji ve genel özellikleri için bakınız; (Eyice, 1993: 277-287; Önge, 1997: 5-6; Bölükbaşı-Ertürk, 2014: 235-237; Acar, 2015: 7-8).

(Kara-Pilehvarian ve Urfalıoğlu, 2000: 166; Eyice, 1993: 284) ve daha birçok yerdeki çeşmelerle benzer özelliktedir. Otmanlı Çeşmesi, taşra uygulaması olmasının dışında üç cepheli tasarımıyla adeta meydan çeşmelerini hatırlatmaktadır. Mimari, malzeme ve süsleme gibi diğer özellikleri göz önünde bulundurulduğunda ise İstanbul örneklerini hatırlatmaktadır (Eyice, 1993: 284). Ayrıca cephe tasarımları açısından değerlendirildiğinde bu formda yapılmış Ayancık'taki en özgün ve ünük çeşme örneği olduğunu göstermektedir.

Çeşmelerin bazı cephe tasarımlarında kemerler görölmektedir. Osmanlı çeşmelerinde çeşitli kemer tiplerini bir yapıda ya da tek bir kemer tipinin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir (Sözen ve Tanyeli, 1999: 127). Otmanlı Çeşmesi'nin üç cephesinin ikisinde (Kuzey ve Güney) sivri kemerli düzenlemenin yer alması, çeşmenin çok cepheli bir yapı olduğunu göstermektedir. Çeşmelerdeki sivri kemer düzenlemesi Selçuklu-Batılılaşma dönemleri arasında çok sık görölen bir form olmuştur. Anadolu'da özellikle 18.-19. yüzyıl çeşmelerinde uygulandığı belirlenen sivri kemerli düzenlemeye Otmanlı Çeşmesi'nin kuzey ve güney cepheleri örnek gösterilmektedir. Sivri kemerli cephe düzenlemelerine örnek olarak Karaman Hacı Efendi Çeşmesi (1804), Erzurum Hüseyin Ağa Çeşmesi (1823), Kırklareli Kara Umur Bey Çeşmesi (1844), Kırşehir Şeyh Kızı Hatice Çeşmesi (1870), Edirne Nimet Hanım Çeşmesi (1870), Erzurum Hacı Dede Ağa Çeşmesi (1868), Bitlis Alemdar Çeşmesi (19. yüzyıl) ve daha birçok çeşme örnek gösterilebilir (Sevim ve Köşklü, 2022: 139; Köşklü, 2019: 550; Bayfidan, 2018: 95; Tay, 2011: 207; Yıldız ve Yüksek, 2008: 200; Denктаş, 2000: 88). Otmanlı Çeşmesi'nin batı cephesi düz cepheli olarak düzenlenmiştir. Çeşme mimarisi açısından değerlendirildiğinde 19.-20. yüzyıllarda çoğunlukla düz cepheli ve nişsiz cephe tasarımların tercih edildiği görölmektedir. Bursa Fatma Hanım Çeşmesi (1838), Kütahya Sultanbağı Çatal Çeşme (1803-1804), İzmir Süratli Çeşmesi (1824), Konya Said Paşa Çeşmesi (1883), Kayseri Talas Meydan Çeşmesi (1887), İstanbul Şekerpare Çeşmesi (onarım 19. yüzyıl), İstanbul Talimhane II. Mahmut Çeşmesi (1843), Trabzon Abdullah Paşa Çeşmesi (1844), Kurtbasan Çeşmesi (1851), Kayseri Ali Saib Paşa Çeşmesi (1886) ve daha birçok çeşmede düz cephe düzenlemesi görölmektedir (Sevim ve Köşklü, 2022: 139; Bayfidan, 2018: 93, 98; Geyik, 2007: 45; Karpuz ve Dülgerler, 2006: 323).

Çeşmenin kuzey cephesinde yer alan antitetik ve kabartma teknikli aslanlar yer almaktadır. Türk sanatında tekli, antitetik ya da birden fazla aslan figürünü dini, sivil ya da sosyal yapılar ve küçük el sanatlarında görmek

mümkündür (Bilici, 1983: 20). Figürlerin antitetik aslan olması, bölgede aslana verilen önemi ve bu hayvana karşı özel ve sembolik bir anlam yüklediğini göstermektedir. Sanat Tarihi açısından değerlendirildiğinde özellikle sembolik figürler arasında aslan en sık tasvir edilen hayvanlar arasında yer almaktadır. Hemen her dönemde olduğu gibi Türk Sanatı açısından ele alındığında ise aslanın güç, erk, kudreti sembolize etmekte (Öney, 1969: 39, 39), tasavvuf ve astroloji açısından son derece önemli görülmektedir. Aslan figürünün Otmanlı Çeşmesi'nin kuzey cephesinde (meydana bakan ve yol güzergahındaki ana cephede) bulunması, özellikle bekçi-koruyucu-güç gibi sembollerin su yapısıyla bağdaştırıldığını göstermektedir (Şahin ve Sönmezer, 2017: 133-134). Ayrıca aslan sembolik açıdan hakimiyet, yiğitlik ve yüreklilik gibi anlamlara sahiptir (Yusuf Has Hacib, 1988: 172). Mimari yapılarda ve çeşitli küçük el sanatlarında görülen aslan figürünün dini sembol açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Dini açıdan değerlendirildiğinde ise aslanın Hz. Ali ile bağlantılı olduğu ve Bektaşilik ile sembolik açıdan bağlantılı olduğu bilinmektedir (Öney, 1998: 39). Otmanlı Çeşmesi'nin kuzey cephesindeki aslan figürleri; yüz hatları, görünmez dış tasarımları, kaba ayak düzenlemeleri, kuyruk ve vücut hatları değerlendirildiğinde, Şelçuklu aslanları gibi ürkütücü aslan tasarımlarından çok karikatür tasarımlarını hatırlatmaktadır². Bu durum tarihsel süreçte aslan tasarımları hakkında bilgi sahibi olan biri tarafından yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde 19. yüzyılın başına tarihlenen Otmanlı Çeşmesi'nin banisi, ustası, katkı sunanların dışında yörede yaşayan halkın etnik, kültürel ve sosyolojik yapılarının bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

Otmanlı Çeşmesi günümüzde fiziksel açıdan kötü durumdadır. Çeşmenin fiziki açıdan bozulmasında iç ve dış etmenler etkili olmuştur. Doğal etkenlerle oluşan hasarların dışında yapısal ve malzemedeki kaynaklı sorunlarla da hasar gören çeşmenin dış etmenlerden kaynaklı tahribatlar da görülmektedir. İnsanlar tarafından verilen zararlar arasında yoğun betonlaşma ve özgün dokusuna yapılan müdahaleler örnek gösterilmektedir. Çeşmenin hazne bölümündeki fayans kaplı bölümler beşeri zararlara örnektir. Kullanılamaz hale gelen örtü istemi ve hazne bölümü başta olmak üzere en kısa sürede restore edilmesi gerekmektedir³. Otmanlı Çeşmesi'nin dış nedenlere bağlı hasar oranı çoğunluktadır. Bilinçsiz uygulamalar arasında özellikle insanlar tarafından verilen zararlar

² Karikatürize aslan tasarımları için bakınız; (Öney, 1969: 2-4).

³ Tahribat türleri için bakınız; (Ahunbay, 2009: 38-59; Aktürk, 2021: 149-151).

ve bayındırlık faaliyetleri en etkili olanlardır. Özellikle son yüzyıl içinde insanlar tarafından yapılan bilinçsiz müdahaleler, çeşmenin hazne, testilik sekisi ve yalak bölümlerinin zemin kotunun altında kalmasına sebep olmuştur. Ayrıca çeşmenin cephelerinde insanlar tarafından boyalarla yapılmış yazılar ve gelişi güzel tasarımlar, Otmanlı Çeşmesi'nin tahribatını hızlandırmıştır.

20. yüzyıl ve sonrasında çok uygun olmayan yerel müdahaleler sonucunda fazla hasar gören çeşmenin daha fazla tahrip olmadan en kısa sürede restore edilmesi gerekmektedir. Hazırlanan çalışma neticesinde aşağıda sunulan restorasyon önerisinin yapı için uygulanması gerekmektedir.

Restorasyon Önerisi

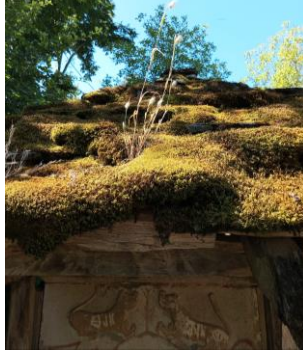
XRF Elementel Analizi, doğal taş analizi ve ahşap analizi yapılarak çeşmede kullanılan malzemelerin nerelerden temin edildiği, hangi tür taş ve ahşapların kullanıldığı belirlenmelidir.

Dendrokronoloji yöntemi ile ahşap türleri belirlenmeli ve yaş tayini yapılmalıdır.

Analiz değerlendirmeleri sonucunda Otmanlı Çeşmesi'nin koruma ve onarımı kapsamında mekanik ve kimyasal temizlik çalışmalarının yapılması, eksik ve hasar gören yerleri göz önünde bulundurularak bütünleme işlemine gidilmeli, sağlamlaştırma yapılmalı ve çeşme özgün olmayan ilave ile eklerden arındırılmalıdır.

Rölöve çizimleri tamamlanan çeşmenin restorasyon önerisi için hazırlanan plan ve cephe tasarımlarının göz önünde bulundurulması, öneriler doğrultusunda gerekli müdahalelerin yapılması gerekmektedir. Strüktürel ve malzeme önerileri hususunda malzeme analizi sonucunda tespit edilen özgün malzemeler uygun yerlerinde kullanılmalıdır.

Çeşmenin içinde bulunduğu avlu zemini, çeşmenin su deposu ve cephelerindeki sıva ve betonlar kaldırılmalı, özgün malzemesi ortaya çıkartılmalıdır. Cephelerdeki beyaz, kahverengi ve siyah boyaların dışında kuzey cephede ve özellikle figürlü süslemelerin üzerinde ve sivri kemerin çeşitli yerlerinde görülen kırmızı, kahverengi ve beyaz olmak üzere çeşitli boyalarla kirletilen yüzeylerin temizlenmesi önerilmektedir.

Resim 8 Sinop, Ayancık, Osmanlı Çeşmesi, Kuzey Cephe, Zararlı Boyalar, Liken ve Yosunlanma

Çeşmenin kuzey ve güney cephelerindeki kabartma teknikli süslemelere müdahale edilmemesi, yapının özgün değerinin korunmasını güçlendirecektir. Muhdes yapı elemanları kaldırılmalı, yerine özgün dokusuna uygun estetik ve statik açılardan çeşmeyi tamamlayacak nitelikte malzemeler kullanılmalıdır.

Çeşmenin haznesindeki fayanslar yerinden sökülmeli, çeşmenin cephelerindeki plakalar ve birleştirilmesi için kullanılan metal kenetler zarar görmeyecek şekilde numaralandırılarak sökülmeli, beden duvarları ve hazne bölümü sağlamlaştırıldıktan sonra numaralandırılan plakalar, özgün yerine monte edilmelidir.

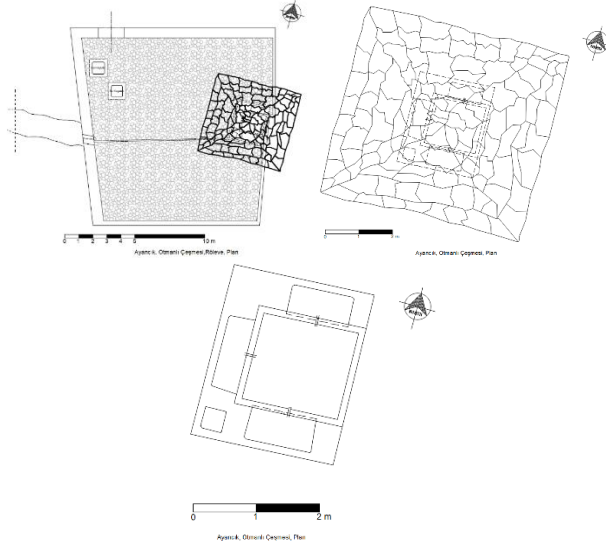
Kaplama taşlarının yüzeyinde mekanik temizlik işlemlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Mekanik temizlik sürecinde düşük basınçlı su püskürtme cihazları kullanılarak yüzeydeki toz ve bitki kalıntıları temizlenmelidir. Saf su ile yapılacak olan temizlik işlemlerinin ardından küçük el aletleriyle numaralı fırçalar yardımıyla gerekli temizliklerin tamamlanması gerekmektedir. Kaplama taşlarının dışında doğal yapı taşları ve harç malzemelerinde mekanik ve kimyasal tahribat ile malzeme kaybı görülmüştür. Çeşmenin yapı taşlarını ve fiziki yapısını bozan malzemelerin aslına uygun/en yakın ve statik açısından uygun malzemelerle sağlıklılaştırma işleminin yapılması gerekmektedir. Çeşmenin hazne ve yalaklarında oluşan liken ve yosunların mekanik temizlik işlemleriyle temizlenmesi önerilmektedir.

Yapının kuzey, batı ve güney cephelerindeki lülelerden kapatılanlar açılmalı ve haznedeki suyun faal olarak dışa aktarılması gerekmektedir. Lülelerin yer aldığı kuzey, batı ve güney cephelerdeki yalakların temizlenmesi,

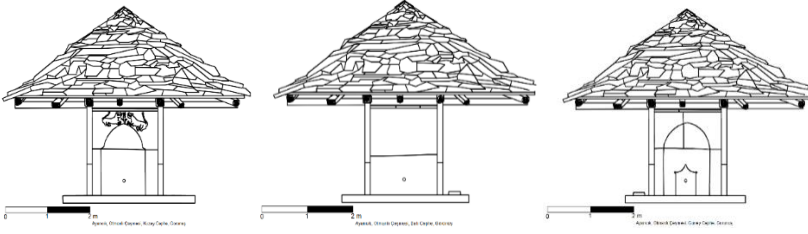
çatlakların onarılması, kararan ve kirlenen bölümlerinin mekanik ve kimyasal temizlik işlemleriyle yapılması önerilmektedir. Çeşmenin hasar görülen bölümlerinin onarım işlemleri sürecinde zeminde tespit edilen kot farklılığının ortadan kaldırılması için kot ayarının tamamlanması ve yapı duvarlarının tekrar özgün yerine yerleştirilmesi gerekmektedir.

Zemin kot ayarlanması için hazne, beden duvarları ve yalakların oturtulacağı zeminde hidrolik kireç kullanılması önerilmektedir. Bu aşamalarda gerçek boyut/ölçü ve malzemelerin özgün yerinde kullanılması gerekmektedir. Onarım işlemleri sırasında özgün su kaynağı tekrardan hazne için uygun hale getirilmeli, bu aşamada özgün su tesisatındaki güzergâh ve malzeme kullanımına özen gösterilmelidir. Batı ve güney cephelerdeki mevcut metal lülelerin korozyona uğraması sonucunda kararma ve paslanma yaşadığı görülmektedir. Lülelerin mekanik ve kimyasal temizlik işlemlerinin ardından tekrardan özgün yerine monte edilmesi, kullanılamaz durumda olanlarla çeşmenin kuzey cephesinde kapatılan lülenin yerine özgün dokuya uygun metal lülelerin yerleştirilmesi gerekmektedir.

Çatıda kullanılan yerel kayrak taşlarının mekanik temizlik işlemleri yapılarak üzerlerindeki yosun ve likenlerden arındırılması gerekmektedir. Çatıdaki malzemelerin onarım işlemleri sürecinde yerlerinden sökülürken tek tek numaralandırılması gerekir. Sağlamlık durumuna göre özgün yerlerinde kullanılması gereken yerel taşların zeminindeki bulunan ahşap konstrüksiyonun sağlam olanların mekanik ve kimyasal temizlik işlemlerinin ardından eski yerlerinde değerlendirilmesi, çürüyen ya da yıpranan ahşap parçaların özgün kokusuna yakın yenileriyle değiştirilmesi önerilmektedir. İfade edilen bu öneriler ve rölöve çizimleri doğrultusunda, Otmanlı Çeşmesi'nin restorasyonunun yapılarak gerekli statik ve estetik uygulamaların tamamlanması önerilmektedir. Restorasyon sürecinde tarafımızdan hazırlanan restorasyon çizimlerinin değerlendirilmesi ve belge niteliğindeki fotoğrafların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Aksi halde mahalle sakinleri ve çeşmenin tarihi sürecine tanıklık edenlerin de ifade ettiği gibi yıllardır yorgun düşen ve ağır kayrak taşlarının baskısıyla eğilen ve taşıyıcılardan bazılarını kaybeden çeşmenin zamanla yıkılacağı düşünülmektedir. En kısa sürede gerekli müdahalelerin yapılması son derece elzemdir (Resim 9, Çizim 5-6).

Çizim 5 Ayancık, Yenikonak Köyü, Otmanlı Çeşmesi, Plan, Restorasyon

Çizim 6 Ayancık, Yenikonak Köyü, Otmanlı Çeşmesi, Kuzey, Batı ve Güney Cephe Görünüşleri, Restorasyon

Resim 9 Ayancık, Yenikonak Köyü, Otmanlı Çeşmesi, Restorasyon VR Animasyon QR Kodu

KAYNAKÇA

- Acar, Türkan. (2015). "Uşak Çeşmelerinin Korunma Durumları, Tarihi Kimliklerini Koruma Bağlamında Düşünceler", *Turkish Studies*, 10/10. 1-40.
- Ahunbay, Zeynep. (2009). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yem Yayın.
- Aktürk, İbrahim. (2021). "Trabzon'da Osmanlı Dönemi Yapılan Tarihi Çeşmelerin Mimari Özelliklerinin İncelenmesi ve Korumaya Yönelik Değerlendirilmesi", *Külliyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 14. 137-151.
- Anonim. (1992). *Her Yönüyle Sinop*. İstanbul: Barış Ofset/Sinop Valiliği Yayınları.
- Atıcı, Alper. (2021). "Sinop-Ayancık'ta Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binası: Kurtuluş İlkokulu (Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu)", *Sanat Tarihi Dergisi*, 30/1, 2021, 435-455.
- Aydın, Öznur ve Ayhan, Tuba. (2019). "Sinop Ayancık Keten Dokumacılığı ve Günümüzdeki Durumu", VII. *Uluslararası Türk Kültür & Sanatlarını Tanıtma Sempozyumu (21-29 Eylül 2019, Bosna Hersek / Sırbistan)*, *Bildiri Kitabı (Mehmet Ali Eroğlu)*, 163-177.
- Bayfidan, Dilek. (2018). *19. Yüzyıl Beyoğlu Çeşmeleri*. Pamukkale Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli.
- Bayraktar, Mehmet Sami. (2022). "Sinop Ayancık Yenikonak (Otmanlı) Köyü'nde Geleneksel Kırsal Mimari I - Evler", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8/16. 539-578.
- Belke, Klaus. (1996). Paphlagonien und Honorias. *Tabula Imperii Byzantini*, 9, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Bilici, Kenan. (1983). "Anadolu Taş Tezyinatında Hayvan Üslubu (Erken Devir Örnekleri Üzerine Bir Deneme)", *Sanat Tarihi Dergisi*, 2/2. İzmir. 19-27.
- Bölükbaşı-Ertürk, Esra. (2014). "Safranbolu Çeşmeleri Üzerine Tipolojik Bir Yaklaşım", *Turkish Studies*, 9/10. 233-251.
- de Graauw, Arthur. (2016). Catalogue of potential ancient ports in the Black Sea Catalogue des abris et ports antiques potentiels en mer Noire, *Méditerranée*, 126, 129-144.
- Denктаş, Mustafa. (2000). *Karaman Çeşmeleri*. Kayseri: Kivılcım Yayınları.
- Eyice, Semavi. (1993). "Çeşme", *İslam Ansiklopedisi*, 8, İstanbul. 277-287.
- French, David. (1986). "Stephane", *Anadolu Araştırmaları*, 10, 483-498.
- Geyik, Gül. (2007). *İzmir Su Yapıları (Çeşme, Sebil, Şadırvan)*. Atatürk Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum.

- Gılıç, Refika Zuhâl. (2022). "Sinop İlinin Ayancık İlçesi Özelinde Güncel Turizm Potansiyel ve Nesneleri", *Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı / 21-24 Ekim 2021, Cilt II*. Ankara: Sistem Ofset Bas. Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti. 627-640.
- Gökmenoğlu, Turan. (1989). *Sinop ve İlçeleri Ayancık Rehberi*. İstanbul: Usta Matbaacılık.
- Gür, Durmuş ve Köroğlu, Gülgün. (2023). "Sinop'un Ayancık İlçesi Çaylıoğlu Köyü (Stefan/İstefan) Tarihi Yerleşim Alanı ve Taş Atölyesi", *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6/1. 35-50.
- İpek, N., (2016). "Osmanlı Döneminde Ayandon (Türkeli)", *Türkeli* (Ed. C. Yılmaz), Trabzon, 17-40.
- Kara-Pilehvarian, Nuran ve Urfalıoğlu, Nur. (2000). *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Karpuz, Haşim ve Dülgerler, Osman N. (2006). "Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi", *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*. 317-332.
- Kaya, Mutlu ve Yılmaz, Cevdet. (2018). "Bir Anadolu Kentinin Kuruluş ve Gelişmesinde Sanayinin Etkisi: Ayancık Örneği", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/1, 167-188.
- Kaya, Mutlu ve Yılmaz, Cevdet. (2019). *Kuzey Anadolu'da Geleneksel Mimari: Ayancık Yöresinde Taş Örtülü Evler*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Köşklü, Zerrin. (2019). "XIX. Yüzyıl Erzurum Çeşmeleri", *Doğudan Batıya 70.Yaşında Serap Yaylılı'ya Sunulan Yazılar*, 547-567.
- Leonhard, Richard. (1915). *Paphlagonia: Reisen und Forschungen im Nördlichen Kleinasien*, D. Reimer, Berlin.
- Öney, Gönül. (1969). "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Aslan Figürü", *Ankara Üniversitesi Anadolu (Anatolia) Dergisi*, 13, 1-41.
- Öney, Gönül. (1998). *Anadolu Selçuklu Mimari Süsleme ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Önge, Yılmaz. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Paşaoğlu, Derya Derin. (2013). "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", *History Studies International Journal of History*, 5 / 2, 347-386.
- Sevim, Adem ve Köşklü, Zerrin. (2022). "Nevşehir'de Osmanlı Dönemi Çeşmeleri", *ANASAY*, 6/22. 117-150.

- Sezen, Tahir. (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 26.
- Sözen, Metin ve Tanyeli, Uğur. (1999). *Sanat Tarihi Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şahin, Soner ve Sönmezer, Şükrü. (2017). "Osmanlı Mimarisinde Figürlü Tasvir Sanatı Hakkında Daha Önce Bilinmeyen Bir Örnek: I. Mahmut Su Kemerî", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 26, 105-140.
- Tay, Lokman. (2011). "Kırşehir Çeşmeleri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/6). 202-221.
- Tok, Emine. (2012). "Ayancık Arkhangelos Kilisesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, 21/1. 111-126.
- Umar, Bilge. (1998). *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, Ankara: İnkılâp Kitabevi.
- Yıldız, Ali ve Yüksek, İzzet. (2008). "Kırklareli Tarihi Çeşmelerinin Geleneksel Kent Dokusu İçerisindeki Yeri ve Önemi", *IV. International Symposium*, Edirne. 197-202.
- Yılmaz, Cevdet. (2004). "Ayancık ve Çevresinin Sosyo-Ekonomik Tarihinde Çok Önemli Bir Kuruluş; Zingal Şirketi", *İstanbul Üniversitesi Uluslararası Yer Bilimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*.793-800.
- Yılmaz, Cevdet. (2012). "Sanayide Yer Seçimi ve Küreselleşme: Ayancık - Zingal Örneği (Sinop)", *Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM), VII. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 297-309.
- Yılmaz, Cevdet ve Kaya, Mutlu. (2018). "Bir Mikrotoponimi Denemesi; Sinop-Ayancık'ta Zingal Orman İşletmesi'nin Yer Adlarına Etkisi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23/39. 149-164.
- Yusuf Has Hacib. (1988). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Gastronomi Müzeleri İle İlgili Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi

Işıl CANKÜL^a

Duran CANKÜL^b

^aEskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Eskişehir, Türkiye.
emecanisil@gmail.com

^bEskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Eskişehir, Türkiye.
dcankul@ogu.edu.tr

Özet

Araştırma, Türkiye'de gastronomi müzeleri ile ilgili olarak yapılan çalışmaları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın kapsamını gastronomi müzeleri ile ilgili yazılan makale, tez, bildiri, kitap ve kitap bölümleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda gastronomi müzeleri ile ilgili 2022 yılı dâhil turizm ve gastronomi alanlarında yazılmış makale, tez, bildiri, kitap ve kitap bölümleri incelenmiştir. Analiz olarak, gastronomi müzeleri ile ilgili alanlarında yayınlamış makale, tez, bildiri, kitap ve kitap bölümlerinin belirli parametreler çerçevesinde gruplanarak bir araya getirilmesi hedeflendiği için içerik analizi tercih edilmiştir. Dokümanlar, sanal ortamdan Nisan 2023 ile Mayıs 2023 tarihleri arasında YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak toplanmıştır. Anahtar kelime olarak "gastronomi müzeleri", "yemek müzeleri" ve "mutfak müzeleri" kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ulaşılan çalışmalar araştırma türüne göre çeşitli parametreler açısından analize tabi tutulmuştur. Analiz sonuçları, gastronomi müzeleri ile ilgili ilk çalışmanın 2014 yılında bildiri olarak yapıldığını, araştırma konusu olarak kültür, çekicilik, fiziksel özellikler ve sürdürülebilirliğin ağırlıklı olarak ele alındığını göstermektedir. Diğer taraftan araştırmada, gastronomi müzeleri ile ilgili yapılan çalışmalarda son beş yıl içerisinde artış yaşandığı, araştırma türünde en fazla çalışmanın bildiri ve makale olarak yapıldığı, yazılan tezlerin sınırlı olduğu, sadece bir kitap ve kitap bölümünün yazıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi Müzeleri, Yemek Müzeleri, Mutfak Müzeleri, Gastronomi, Turizm

Evaluation of Studies on Gastronomy Museums

Abstract

The research aims to evaluate the studies conducted on gastronomy museums in Turkey. For this purpose, the document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used in the research. The scope of the research consists of articles, theses, papers, books and book chapters written about gastronomy museums. In this regard, articles, theses, papers, books and book chapters written in the fields of tourism and gastronomy regarding gastronomy museums, including the year 2022, were examined. As an analysis, content analysis was preferred because it was aimed to group together articles, theses, papers, books and book chapters published in the fields related to gastronomy museums within certain parameters. Documents were collected from the virtual environment between April 2023 and May 2023 using the YÖK Academic database. "Gastronomic museums", "food museums" and "culinary museums" were used as keywords. The studies reached within the scope of the research were analyzed in terms of various parameters according to the type of research. The analysis results show that the first study on gastronomy museums was conducted as a paper in 2014, and culture, attractiveness, physical features and sustainability were mainly discussed as research topics. On the other hand, the research shows that there has been an increase in the studies on gastronomy museums in the last five years, that most studies in the research type have been conducted as papers and articles, that the theses written are limited, and only one book and book chapter have been written.

Keywords: Gastronomy Museums, Food Museums, Culinary Museums, Gastronomy, Tourism

Giriş

Gastronomi, bir ülkenin ve insanların kültürünü yansıtan bir unsur olarak kabul edilmektedir. Gastronomi, çekim unsuru ve pazarlama aracı olarak bir çok destinasyon tarafından tercih edilmektedir (Du Rand ve Heat, 2006: 207). Destinasyonda sunulan çekiciliklerden biri olarak kabul edilen gastronomi turizmi, bölgenin pazarlama stratejisinin bir parçasını oluşturabilir. Ayrıca turizmin sosyo-kültürel ve çevresel yönlerine katkıda bulunmak için çok yönlülüğü nedeniyle yoğun ilgi görmektedir. Dolayısıyla destinasyon pazarlaması ve gastronomi turizmi arasındaki ilişki oldukça güçlüdür ve gastronomi turizmi bir çekicilik olarak destinasyonlar için önem arz etmektedir (Du Rand ve Heat, 2006: 209; Park ve Widyaanta, 2022: 1).

Gastronomi turizmi, turistlerin seyahatleri esnasında çok duyulu deneyimler elde etmesine ve gastronomik faaliyetlere mekansal ve zamansal katılımın yanında kültürel anlamda da etkin olması noktasında önemli görülmektedir (Kim vd., 2021: 1). Kültürel anlamda bir toplumun yeme içme kültürünü aktaran en önemli kurumlardan biri gastronomi müzeleridir. Müzeler, en temsili kültür kurumlarından biridir. Toplumun sahip olduğu somut ve somut olmayan mirasın toplanması, korunması, araştırılması ve yaygınlaştırılması, müzelerin misyonlarından sayılmaktadır (Barrio-Tellado ve Herrero-Prieto, 2022: 24; Bastholm vd., 2022: 79). Ayrıca müzeler, bir kültürün belirli taraflarını ortaya çıkaran kültürel sistemin parçasıdır. Bir ülkenin mirasının maddi ve manevi kanıtı olarak, gelecek nesiller için neyin korunmasının önemli olduğunu göstermektedir. Bunun yanında eğitim için birer kaynak olarak hizmet etmektedir. Bu şekilde, günümüzde ulusal, yerel ve bireysel kimlikleri savunmak için bir miras duygusu inşa edilmekte ve kullanılmaktadır (Lambert, Boukas ve Yerali 2013: 2; Winker, 2004: 55).

Gastronomi müzeleri son yıllarda giderek artan bir ilgi görmektedir (Garibaldi ve Pozzi, 2020: 1). Bu durum istatistiklere de yansımış durumdadır. Dünya Turizm Örgütü (Unwto) yayımladığı rapora göre turistlerin %12'lik kısmının gastronomi müzelerini görmek amacıyla seyahat etmektedir (Unwto, 2022). Diğer taraftan, Dünyada da yerel ürünleri (Yeni Zelanda'daki Kiwi müzesi) veya bir ülkenin gıda üretim endüstrisinin tarihini (Japonya'daki Cup Noodle müzesi) sergileyen gıda temalı müzelerin de sayısı giderek artmaktadır (Kim, Park ve Xu, 2020: 2). Dolayısıyla gastronomi müzelerinin, toplumların yeme içme kültürlerini, tarihini, alışkanlıklarını tanıtmaları ve bulunduğu bölge için bir çekicilik unsuru oluşturması nedeniyle gittikçe önemli bir hal aldığı söylenebilir. Bunlara bağlı olarak gastronomi müzeleri ile ilgili çalışmaların da son yıllarda arttığı görülmektedir. Dolayısıyla gastronomi müzeleri ilgili yapılmış olan çalışmalarda ne tür konuların ele alındığı, niceliksel olarak durumun ne olduğunu görmek önem taşımaktadır. Bu doğrultuda bu araştırma, Türkiye'de gastronomi müzeleri ile ilgili olarak yapılan çalışmalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Yemek insan deneyiminde her zaman önemli bir rol oynamıştır. Eskiden hayatta kalmak içinde gerekli olan yemek yeme eylemi günümüzde bir sanat, zevk, hobi, kültürel eser ve kimlik halini almıştır (Blakey 2011: 51). Tüm bunları kapsayan gastronominin temel amacının ise mümkün olan en iyi şekilde beslenerek insan sağlığını korumak, hayattan ve yemekten zevk

almayı sağlamak olduğu söylenebilir. Ayrıca gastronomi gıda ve beslenmeyle bağlantılı olarak geniş bir faaliyet ağını temsil eder. yiyecek ve içeceklerin güvenli ortamlarda üretilmesi, damak ve görsel zevke yönelik tüketilmek üzere hazırlanması ve yiyeceklerin sosyal bağlamı da gastronominin çalışma konuları arasındadır (Sormaz vd., 2016: 726; Moira, Mylonopoulos ve Kontoudaki, 2015: 139). Gastronomi; sosyal, tarihi, coğrafi faktörler ve kültürel değerler gibi birçok unsuru barındırmakla birlikte gastronomiye yapılan vurgu, hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan yeni bir kültürel dünyaya entegre olduğu için ortaya çıkmaktadır (Aksoy, Sezgi, 2015: 80; Bessière, 1998: 22). Dolayısıyla gastronominin içinde barındırdığı bu unsurlarla birlikte yiyecek ve içeceklerin tarihsel gelişme sürecinden başlayarak tüm özelliklerinin detaylı biçimde incelenmesi, anlaşılması, uygulanması ve geliştirilerek günümüz şartlarına uyarlanması çalışmalarını içeren bir bilim dalı olduğu söylenebilir (Eren, 2007: 74).

Gastronominin diğer bilim dallarıyla olan ilişkisine bakıldığında, tüketim tercihleri ve bunların nedenleri üzerinde etkili olan durumlar için psikoloji alanıyla, yeme içme faaliyetinin toplumsal iletişimdeki yeri ve dışarıda yemek yeme nedenleri açısından sosyoloji ve ekonomi alanıyla, geçmişten günümüze yapılan yemekler ve kullanılan araç gereçler bakımından tarih alanıyla yakın ilişkide olduğu belirtilebilir (Özdemir ve Dülger Altın, 2019: 3). Tüm bunlara bakarak gastronominin, bir toplumun kültürünü yansıtan unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Bununla beraber kültürel değerler bakımından önemli olan mutfak kültürünü yaşatma ve koruma noktasında gastronomi turizmi ön plana çıkmaktadır (Ceyhun Sezgin, Akbiyuk, 2021: 154).

Gastronomi, turist seyahatlerinin temel bir bileşenidir (Bessière, 1998: 23). Turizm alanında gastronomi, farklı bakış açıları ve farklı anlamları (kültürel, sosyal, coğrafi ve politik) göz önünde bulundurması açısından en önemli turizm çeşitlerinden biri olmaktadır (Carral, Del Rio, Lopez Pena, 2020: 1). Gastronomi turizmi, destinasyona ait kültürel ve yerel tatları tanıma ve yaşama olanağı sunan ve ziyaretçilere eşsiz bir yiyecek ve içecek deneyimi sağlayan bir turizm çeşidi olarak tanımlanabilmektedir (Çalışkan, 2013: 41). Gastronomi mirasına sahip olan yerler, bu mirası etkili bir şekilde tanıtır turistler için bir cazibe unsuru olarak gastronomi turizmi haline getirerek fark yaratabilmektedir (Gheorghe, Tudorache, Nistoreanu, 2014: 14). Dünya genelinde büyümekte olan kültür turizminin önemli parçalarından biri olan gastronomi turizmi aynı zamanda ekonomik kalkınmanın da en kuvvetli araçlarından bir tanesidir (Şahin, Ünver, 2015: 63). Ziyaretçilerin ana motivasyonu her ne olursa olsun yemek, turist deneyiminin önemli bir

unsurudur dolayısıyla ziyaretçilerin bir destinasyonda sahip oldukları gastronomik deneyimler, seyahat ettiklerinde memnuniyet düzeylerinin belirlenmesinde kilit bir unsur olarak sayılabilir (Santa Cruz vd., 2019: 1; Sengel vd., 2015 : 431). Dolayısıyla ziyaretçiler, ziyaret edilen bir bölgede benzersiz ve özgün gastronomik deneyimler aradıklarında, gastronomi, bir seyahat noktası seçmek için geçerli bir motivasyon haline geldiği söylenebilir (Nicoletti vd., 2019).

Gastronomi turizmi birçok turizm çeşidi ile entegre edilebilecek bir yapıya sahiptir (Şahin, Ünver, 2015: 64). Bu turizm çeşitlerinden birinin de kültür turizmi olduğu söylenebilir. Kültürel değerlerin hızlı bir şekilde kaybolmaya başlamasıyla birlikte bu değerleri gelecek nesillere aktarma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca mirasın değerlendirilmesi sadece moda uygun bir trendi değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve politik kararlılığı da temsil etmektedir. Kültürel miras, para veya mülk değil, kültürden, değerlerden ve geleneklerden oluşmaktadır ve bir topluluğa ait tarihi ve kimliği temsil etmektedir. Son zamanlarda ise kültürel değerleri yaşatmak ve tanıtmaya yönelik çabalar gastronomi turizminin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte sahip olunan gastronomi mirasının tanıtılması önemli bir gelir kaynağı da oluşturabilmektedir. (Küçükkömürler, Şirvan ve Sezgin, 2018: 78; Franchi, 2015; Bessière, 1998: 32).Gastronomi, yalnızca tüketicileri kendi başına çekebilen önemli bir kültürel ürün olarak değil, aynı zamanda anıtlar, müzeler, mimari ve etkinlikler gibi unsurları içeren geleneksel kültürel ürün portföyünün değerli bir tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir (Correia vd., 2008: 164). Dolayısıyla kültürün, gastronomi turizminin önemli bir parçası olduğu söylenebilir (Akgöl, 2012: 2). Bununla birlikte yemek ve kültür kavramlarını birleştiren gastronomi, yeni bir turizm alanının gelişmesine katkı sağlamıştır (Aksoy, Sezgi, 2015: 79).

Bir ülkenin kültürü, turizm endüstrisinin gelişmesinde itici faktörlerden biridir. Gastronomi turizminin katkıları ve yeni turistik destinasyonlardaki artışla birlikte, ülkelerin kendi ulusal kültürlerini anlamaları ve kendi kültürel boyutlarına dayalı stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir (Kumar, Dhir, 2020: 9). Bu noktada bir toplumun kültürünü yansıtan en temel unsurlardan bir tanesinin müzeler olduğu söylenebilir (Barrio-Tellado, Herrero-Prieto, 2022: 24). Araştırmacılar, ziyaretçilerin müzelere öğrenmek ve eğlenmek için gittiklerini ve öğrenme odaklı bir eğlence deneyimi' aradıklarını öne sürmektedirler (Park, Kim ve Xu, 2022: 132). Uluslararası Müzeler Komitesi müzeyi, insanlığın somut ve somut olmayan tarihine eğitim amaçlı olarak sahip çıkan, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen,

toplumun ilerlemesine adanmış, kamuya açık ve kar amacı gütmeyen kalıcı bir kurum olarak tanımlanmaktadır (ICOM). Müze ile ilgili bu tanımdan hareketle müzelerin bir toplumun kültürünü korumayı, tanıtmayı ve sürdürülebilirliğini amaçladığı ifade edilebilir. Bir toplumun gastronomik değerlerinin o toplumun yemek kültürü olarak sayılabileceği için gastronomi müzelerinin bu kültürün devam etmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir. Gastronomi müzeleri, somut eserler aracılığıyla yiyeceklerin duyularını, kimliğini, anlamını ve tarihini ortaya çıkarmada önemli bir role sahiptir (Park, Kim ve Xu, 2022: 132). Dolayısıyla gastronomi müzelerinin, yemek kültürü ve ürünleri ile bilinen destinasyonlar arasında son zamanlarda giderek daha popüler hale geldiği dile getirilebilir (Garibaldi ve Pozzi, 2020: 1). Gastronomi müzeleri belirli bölgelerdeki yerel özelliklerin, tarihin ve kültürün bir sembolü olmuştur. Gastronomi müzelerinde ziyaretçiler yiyeceklerin nereden geldiğini, nasıl yapıldığını, kullanılan araçları, üretim sürecini, tüketimi ve dağıtım sürecini öğrenebilmektedirler (Kurniawati ve Lestari, 2016). Toplumların gastronomik değerleri, müzeler için; öncelikle insanlık tarihi, sanatı ve bilimi hakkında fikir verebilir, yemek kültürüne ait değerlerin yerli ve yabancı turistlere tanıtılmasını sağlayabilir, yerel ve organik lezzetlerin etkili bir şekilde pazarlanmasına yol açabilir ve insanları, dünyada yaşanan gıda sorunları hakkında eyleme geçmeye teşvik edebilir (Llerena, 2009: 10).

Yöntem

Araştırma, Türkiye'de gastronomi müzeleri ile ilgili olarak yapılan çalışmaları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, sistemli bir şekilde belgelerin, dokümanların incelenmesi olarak ifade edilmektedir (Wach, 2013). Dokümanları incelemede gruplandırma, sınıflandırma ve temalaştırma noktasında içerik analizinden faydalanılmaktadır (Labuschagne, 2003). Bu araştırmada da gastronomi müzeleri ile ilgili alanlarında yayınlamış makale, tez, bildiri, kitap ve kitap bölümlerinin belirli parametreler çerçevesinde gruplanarak bir araya getirilmesi hedeflendiği için içerik analizi kullanılmıştır. Dokümanlar, sanal ortamdan Ağustos 2023 ile Eylül 2023 tarihleri arasında YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak toplanmıştır. İncelemeler turizm ve gastronomi bilim alanları ile sınırlı tutulmuştur. Anahtar kelime olarak “gastronomi müzeleri”, “yemek müzeleri” ve “mutfak müzeleri” kullanılmıştır. Tüm araştırmalarda yayın yılı ve konu ortak parametre olarak belirlenmiştir. Makale araştırmalarında yayımlandığı

dergi ve yazar sayısı; bildirilerde yazar sayısı ve yayınlandığı kongre; tezlerde yayınlandığı anabilim dalı diğer parametrelerdir.

Bulgular

Araştırma kapsamında gastronomi müzeleri ile ilgili makale, tez, bildiri, kitap ve kitap bölümleri incelenmiştir. Ulaşılan çalışmalar dağılımı aşağıda Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Sayısı

Araştırma Türü	Sayısı
Makale	18
Tez	6
Bildiri	24
Kitap	1
Kitap Bölümü	1
Toplam	50

Araştırmada gastronomi müzeleri ile ilgili 18 makale 6 tez, 24 bildiri 1 kitap ve 1 kitap bölümü yazılmıştır.

Yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı

Tablo 2’de gastronomi müzeleri ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 2. Gastronomi müzeleri ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı

Yıl	Tez	Makale	Bildiri	Kitap	Kitap Bölümü	Toplam
2014	-	-	1	-	-	1
2015	1	-	1	-	-	2
2017	-	3	4	-	-	7
2018	-	1	5	-	1	7
2019	-	5	3	-	-	8
2021	3	4	7	1	-	15
2022	2	5	3	-	-	10
Toplam	6	18	24	1	1	50

Gastronomi müzeleri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, gastronomi müzeleri ile ilgili ilk çalışmanın 2014 yılında bildiri olarak yapıldığını, yazılan ilk makalenin 2017 yılında ilk kitap bölümünün 2018 yılında ilk kitabın 2021 yılında ilk tezin ise 2015 yılında gerçekleştiği, 2017 yılından itibaren yapılan çalışmalarda artış yaşandığı ve toplamda bugüne kadar yapılan çalışma sayısının 50 olduğu görülmektedir.

Yapılan Çalışmaların Konuları

Tablo 3'te gastronomi müzeleri ile ilgili yapılan çalışmaların konulara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 3. Gastronomi müzeleri ile ilgili yapılan çalışmaların konulara göre dağılımı

Konu	Tez	Makale	Bildiri	Kitap	Kitap Bölümü	Toplam
Sürdürülebilirlik	2	2	3	-	1	8
Çekicilik	-	5	4	-	-	9
Fiziksel Özellikler	-	4	4	-	-	8
Kültür	2	2	5	-	-	9
Tanıtım	-	2	2	1	-	5
Temasal	-	2	-	-	-	2
Deneyim	-	1	3	-	-	4
Online Müzecilik	-	-	2	-	-	2
Turizm	2	-	1	-	-	3
Toplam	6	18	24	1	1	50

Gastronomi müzeleri hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak kültür, çekicilik, fiziksel özellikler ve sürdürülebilirlik açısından ele alındığı görülmektedir. Tanıtım, temasal, deneyim, online müzecilik ve gastronomi turizmi ise diğer ele alınan çalışma konularıdır.

Araştırmada diğer parametrelere bakıldığında makale çalışmalarında yazar sayısı açısından çoğunluğu 3 yazarlıdır, yayınlandığı dergiler turizm alanındadır. Bildirilerde çalışmaların çoğunluğu 3 yazarlıdır, sunulduğu kongreler turizm kongreleridir. Tezlerin biri hariç diğerleri gastronomi ve mutfak sanatları anabilim dalında yazılmıştır. Kitap tek yazar tarafından ele alınmış olup kitap bölümü ise iki yazarlıdır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma, Türkiye'de gastronomi müzeleri ile ilgili olarak yapılan çalışmaları değerlendirmektedir. Araştırma sonuçları, gastronomi müzeleri ile ilgili ilk çalışmanın geçen on yıl içerisinde yapıldığını, gastronomi müzeleri ile ilgili yapılan çalışmalarda son beş yıl içerisinde artış yaşandığını göstermektedir. Bu artışın özellikle gastronomi alanındaki gelişmelerle alakalı olduğu söylenebilir. Ancak hem turizm ve gastronomi hem de kültürel değerler ve sürdürülebilirlik açısından önemli bir değer olan gastronomi müzeleri ile ilgili çalışmaların son yıllarda artış göstermesinin konunun önemi açısından önemli bir eksiklik olduğu ifade edilebilir. Çalışmalarda araştırma konusu olarak kültür, çekicilik, sürdürülebilirlik ve fiziksel özellikler açısından ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Araştırma türünde ise en fazla çalışma bildiri ve makale olarak yapılmış, yazılan tezler sınırlıdır, sadece bir kitap ve kitap bölümü yazılmıştır. Özellikle tez, kitap ve kitap bölümündeki sayısal yetersizlik dikkate değerdir.

Araştırma sonuçlarının, gastronomi ve turizm alanında yapılmış olan çalışmaları sınıflandırması, sonraki yapılacak olan çalışmalar için araştırmacılara konu açısından daha özgün ve farklı araştırma problemleri ortaya çıkarması, net bir şekilde ulusal alanda yapılan çalışmaları görerek eksiklikleri görmesi açısından özellikle gastronomi literatürüne ve araştırmacılara katkı vereceği düşünülmektedir. Araştırma gastronomi alan yazınına ve araştırmacılara çeşitli iç görüler sağlamış olsa da sadece ulusal alanda yapılmış çalışmaların incelenmesi açısından sınırlılık içermektedir. Dolayısıyla bundan sonra gelecek araştırmalar da konu ile ilgili uluslararası literatür ele alınabilir ve karşılaştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ağcakaya, H., Can, İ. İ. (2019). Somut olmayan kültürel miras kapsamında mutfak kültürünün sürdürülebilirliği: Türkiye'deki gastronomi müzeleri örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(4), 788-804.
- Akgöl, Y. (2012). Gastronomi turizmi ve Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin gastronomi deneyimlerinin değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Aksoy, M., & Sezgi, G. (2015). Gastronomi turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi gastronomik unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.
- Aleixandre-Tudo, J. L., Castello-Cogollos, L., Aleixandre, J. L., & Aleixandre-Benavent, R. (2022). Chemometrics in food science and technology: A bibliometric study. *Chemometrics and Intelligent Laboratory Systems*, 222, 104514.
- Bastholm, C. J., Madsen, A. M., Andersen, B., Frisvad, J. C., & Richter, J. (2022). The mysterious mould outbreak-A comprehensive fungal colonisation in a climate-controlled museum repository challenges the environmental guidelines for heritage collections. *Journal of Cultural Heritage*, 55, 78-87.
- Bessière, J. (1998). Local Development and Heritage: Traditional Food and Cuisine as Tourists Attractions in Rural Areas. *Sociologia Ruralis*, 38(1), 21-34.
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (2012), Global Report on Food Tourism, <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284414819>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Blakey, C. (2011). Consuming Place: Tourism's Gastronomy Connection, University Of Hawai'i At Hilo, Hawai'i Community College Hohonu, 10: 51-54.
- Carral, Emilio V., Del Río, M., López Pena, Z. (2020). Gastronomy and Tourism: Socioeconomic and Territorial Implications in Santiago de Compostela-Galiza (NW Spain). *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 17. 6173. 10.3390/ijerph17176173.
- Ceyhun Sezgin, A., & Akbiyuk, T. (2021). Dünyadaki Gastronomi Müzelerinin Tematik Analizi. *Thematic Analysis of Gastronomy. Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(1), 153-184.
- Correia, A., Moital, M., Da Costa, C.F., Peres, R. (2008). The Determinants of Gastronomic Tourists' Satisfaction: A Second-Order Factor Analysis. *Journal of Foodservice*, 19(3):164-176
- Çalışkan, O. (2013). Destinasyon rekabetçiliği ve seyahat motivasyonu bakımından gastronomik kimlik. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(2), 39-51.

- Çetin, M., & Küçükkömürler, S. (2019). Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi Örneği. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 22(1), 1-17.
- del Barrio-Tellado, M. J., & Herrero-Prieto, L. C. (2022). Analysing productivity and technical change in museums: A dynamic network approach. *Journal of Cultural Heritage*, 53, 24-34.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- Du Rand, G.E. and Heath, E. (2006), "Towards a Framework for Food Tourism as an Element of Destination Marketing", *Current Issues in Tourism*, 9 (3), 206-234.
- Eren, S. (2007). Türk mutfağı ve haccp sistemi; mutfak profesyonellerinin haccp bilgilerinin ölçülmesi. *Ulusal Gastronomi Sempozyumu*, 4(5), 79-83.
- Franchi, E. (2015, 08 08). What is cultural heritage? Erişim tarihi: 24. 05. 2022 Smart History: <https://smarthistory.org/what-is-cultural-heritage/>
- Garibaldi, R., & Pozzi, A. (2021). Food museums as cultural institutions and tourist attractions: Evidence from Italy. *Journal of Gastronomy and Tourism*, 5(2), 83-94.
- Gheorghe, G., Tudorache, P., Nistoreanu, P. (2014). Gastronomic Tourism, a New Trend For Contemporary Tourism?. *Cactus Tourism Journal*. 9. 12-21.
- Hussain, A., Fatima, N., & Kumar, D. (2011). Bibliometric analysis of the Electronic Library journal. *Webology*, 8(1), 87.
- International Council of Museums (ICOM) (2007), Museum Definition, <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (Erişim tarihi: 03.04.2022)
- Kim, S., Park, E. and Xu, M. (2020). Beyond the Authentic Taste: The Tourist Experience at a Food Museum Restaurant, *Tourism Management Perspectives*, 36: 1
- Kim, S., Park, E., Fu, Y., & Jiang, F. (2021). The cognitive development of food taste perception in a food tourism destination: A gastrophysics approach. *Appetite*, 165, 105310
- Kumar, S., & Dhir, A. (2020). Associations between travel and tourism competitiveness and culture. *Journal of Destination Marketing & Management*, 18, 100501.
- Kurniawati, R., & Lestari, S. (2016, May). Preserving Indonesian traditional food an overview of food museum attraction. In *Asia Tourism Forum 2016-the 12th*

- Biennial Conference of Hospitality and Tourism Industry in Asia (pp. 431-434). Atlantis Press.
- Küçükkömürler, S., Şirvan, U. N. B., & Sezgin, A. C. (2018). Dünyada ve Türkiye’de gastronomi turizmi. *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi (IJTEBS)* E-ISSN: 2602-4411, 2(2), 78-85.
- Llerena, Z. (2009). Food Conjures Memory: Making Memory in the Museum, Faculty of Information Quarterly Housing Memory Conference Proceedings, 1(3): 1 - 13
- Mankan, E. (2017). Dünyadaki gastronomi müzeleri üzerine genel bir değerlendirme. *Electronic Turkish Studies*, 12(1), 157-176.
- Moira, P., Mylonopoulos, D., Kontoudaki, A. - Greek gastronomy as a form of cultural tourism2015. *Fakultet za sport i turizam, Novi Sad, TIMS Acta* 9, 135-148
- Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği, 1990 - <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263865/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeligi.html> (Erişim tarihi: 03.04.2022)
- Nicoletti, S., Medina-Viruel, M. J., Di-Clemente, E., & Fruet-Cardozo, J. V. (2019). Motivations of the culinary tourist in the city of Trapani, Italy. *Sustainability*, 11(9), 2686.
- Özdemir, G., & Altner, D. D. (2019). Gastronomi kavramları ve gastronomi turizmi üzerine bir inceleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 1-14.
- Park, E., Kim, S., & Xu, M. (2022). Hunger for learning or tasting? An exploratory study of food tourist motivations visiting food museum restaurants. *Tourism Recreation Research*, 47(2), 130-144.
- Park, E., Widyanta A.,(2022). Food tourism experience and changing destination foodscape: An exploratory study of an emerging food destination. *Tourism Management Perspectives*, Volume 42, 1-11.
- Rotariu, I., Matic, S. M. (2017). Addressing public economic development programs in terms of gastronomic tourism objectives of the Sibiu-European region of gastronomy 2019 program. *Revista Economică*, 69(3).
- Santa Cruz, F. G., Tito, J. C., Pérez-Gálvez, J. C., & Medina-Viruel, M. J. (2019). Gastronomic experiences of foreign tourists in developing countries. The case in the city of Oruro (Bolivia). *Heliyon*, 5(7), e02011.
- Sarı Gök, H. & Şalvarcı, S. (2021). Türkiye’deki Gastronomi Temalı Müzelere Yönelik Çevrimiçi Ziyaretçi Deneyimlerinin İncelenmesi . *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 18 (1), 120-140. DOI: 10.24010/soid.810798

- Sengel, T., Karagoz, A., Cetin, G., Dincer, F. I., Ertugral, S. M., & Balık, M. (2015). Tourists' approach to local food. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 429-437.
- Sormaz, U., Akmese, H., Gunes, E., & Aras, S. (2016). Gastronomy in tourism. *Procedia Economics and Finance*, 39, 725-730.
- Sormaz, Ü., & Güneş, E. (2016). Traditional culinary museums: samples from Turkey. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 5(6), 27-31.
- Stylianou-Lambert, T., Boukas, N., & Christodoulou-Yerali, M. (2014). Museums and cultural sustainability: stakeholders, forces, and cultural policies. *International Journal of Cultural Policy*, 20(5), 566-587.
- Şahin Güzel, G., & Ünver, G. (2015). Destinasyon pazarlama aracı olarak gastronomi turizmi: İstanbul'un gastronomi turizmi potansiyeli üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(2), 63-73.
- Winker K. 2004. Natural History Museums in a Postbiodiversity Era. *BioScience* 54 (5):455-459.